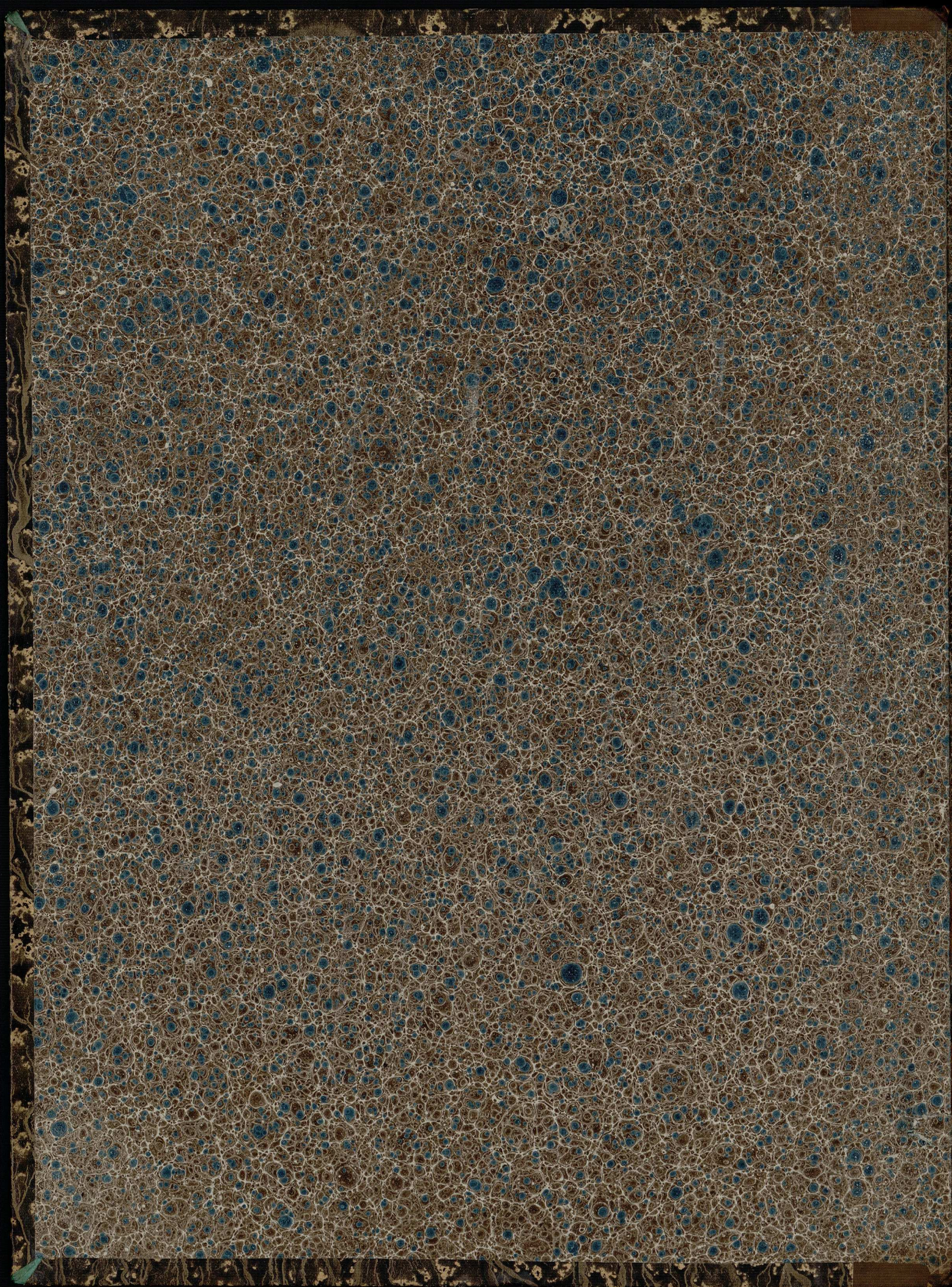
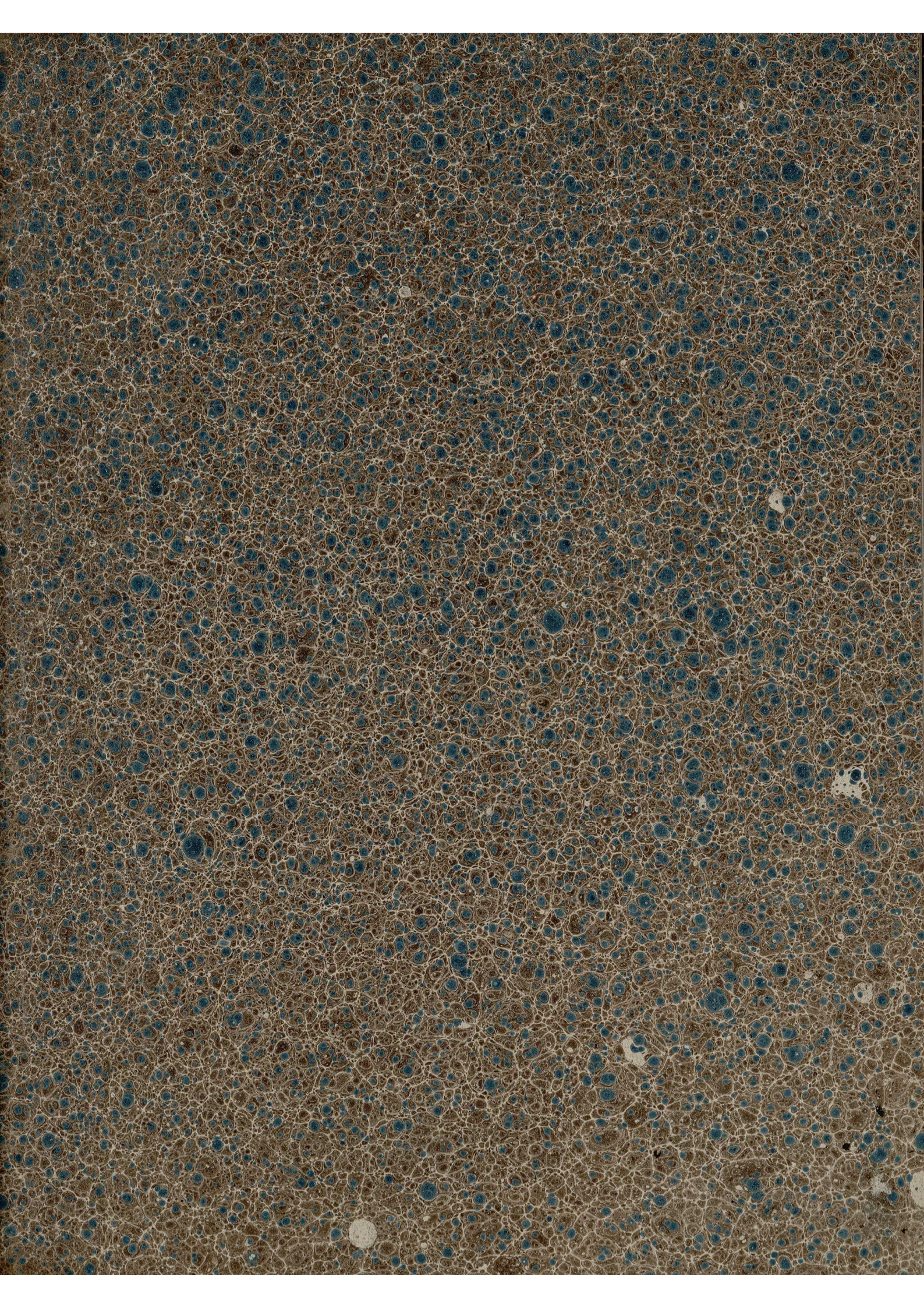

8
NE

VCM 4= 6548

6214

Caroli Bouilli Sa

marobrini. Questionū Theologicarū Libri
septē: cētenas atq; ita in vniuersum septigē
tas q̄stioēs & earū solutiones cōplectētes.

Primus de deo.

Folio. II.

Secundus de creatiōe angelorū. Fo. VIII.

Ter. de creatiōe materiē & vniuersi. F. XIII

Quartus de voluptatis paradiso & exilio
prothoplastorum.

Folio. XX.

Quintus de diluuiō: regnis mūdi & humanē
mentis habitibus.

Fo. XXVII.

Sextus de veteri testamento ab Abrahā ad
Christū & hebreorū statu. Fo. XXXVI.

Septi. de verbī icarnatiōe: xpī i terris cōuer
satōe & vtriq; testamētī cōcordia. F. XLIII

Dialogi de trinitate duo.

Fo. LIII.

De diuinis prēdicamētis. Lib. I. F. LXXIII

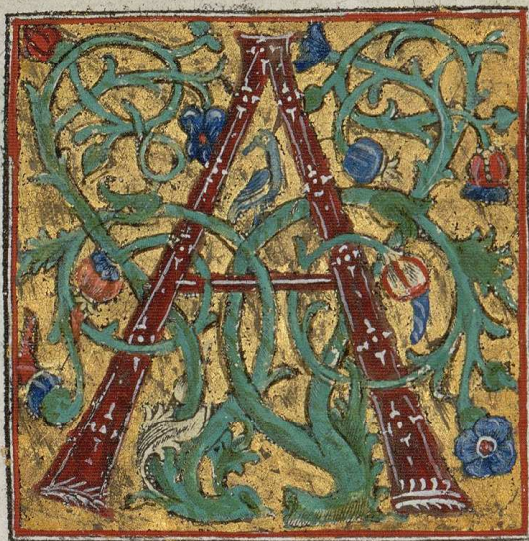

Venūdāt vbi imp̄ssi sūt in ēdib⁹ Ascēsiānis.

BIBLIOTHEQUE

de
M. COUSIN

CAROLVS BOVILLVS SAMAROBRI NVS CELEBERRIMO PATRI
CAROLO DE GENLIS PRAESVLI ET COMITI NOVIODVNENSI. S.

CCIPE dignissime Praesul opusculum theolo-
gicarum quaestionum: quod in tua Carolopon-
tana solitudine cudi. Animus enim praesertim
studiosus, inter mundiales versatus: ut plurimum
sterilescit. Quiesca vero & amena solitudo: illud
iuuat, oblectat: & uberius erga litteraria fru-
gem reddit. Nam mens ex parte triticeum semen
emulatur: quod si inter seminandum secus viam
deciderit: calcatur atteriturque. Si vero intra agri
secessus longiuscule ab eius finibus conditum: pluri-
mum iuxta eloquium referes fructum, votis coloni uber-
tim fauebit. Hoc mihi ipse persuades: tamisper
apud te ruris diuerticula & urbana silentia ex-
peti: quoad praesentium quaestiuiculae idiogra-

phum: manus (quae organa sunt organorum) e mentis scrinio deprompserunt: & in septem li-
bros redactas, publico praelo comparassent. In singulis libris centenarium seruauit: denarium
quadratum. Quapropter omnis earum numerus: ad septies centenos excreuit. Primus de
deo, diuina aeterna & necessaria praedicata: ut essentiam, unitatem, immensitatem, aeterni-
tatem ac trinitatem rimatur. Secundus de creatione angelorum: illorum naturam, functio-
nes & sacras imitationes expandit. Tertius de creatione materiae & uniuersi: creationis &
generationis differentias ostendit. Quartus de paradiso voluptatis & exilio protoplasto-
rum: humanam noxam angelicae transgressionis confert: edocens hanc, illa esse grauiorem. Quin-
tus de diluuiio & regnis mundi nonnulla in initio pertractans: postea de humanae mentis ha-
bitibus differit. Sextus de veteri testamento ab Abraham ad Christum: omnem Hebraeorum
statum euoluit. Septimus a veteri inchoans testamento: postquam & uerbi incarnationem & Chri-
sti in terris conuersionem & in coelos assumptionem retexit: in fine paucula de utriusque te-
stamenti concordia prosequitur. Nec miretur quisquam, aut culpet stili leuitatem. Nam aut pega-
seo uentis aut Mercuriis talaribus perperantes: opus istud non paucis sed omnibus: nimirum
quotidiana, triuiali & incerta oratione edidimus. Qui vero & paucis scribunt & testudi-
neo passu scribentes gradiuntur: hi impensiore negotio, dependere & comandare orationi stu-
dent. Hunc ergo generosissime antistes fructum ut in filiis tuis enatum: ita & sermone paulo
incultiore atque agrestiore, ex nostra arbore hilariter decerpe. Tibi enim haud ab re dica-
tur: quod tuus ager, nostro sulcatus vomere tulit. Vale ex tua Carolopontana solitudine:
quarto Calendas Martias, 1512.

BIBLIOTHEQUE
de

ME COUSIN

CAROLI BOVILLI SAMAROBRIŇI
Theologicarum Questionū Librī Septem Ad
Amplissimum Patrem Dominum Carolum De
Genlis Præsulem & Comitem Nouiodunensē.

Primus Liber de Deo.

Vr nec hesitādū
nec percūctādū
est si deus est?

Quia deum esse: &
summe evidens est
& summe necessari
um. Ex omni enim
creatura colligitur
quoniam deus est.

Quapropter si cer
tum ac manifestum est: esse aliquam creaturam:
certissimū profecto & indubitatum esse debet:
esse deum aliquem: omnis creature authorem,
opificem, creatorem.

2 Cur etiā nec est: quid deus est: percū
ctandum?

Sicut si deus est nosse / est summe necessariū:
ita & quid deus est scire: impossibile esse remur.
Omnis enim creatura: prædicat testaturq; de
um esse. Nulla vero: quid deus sit / explicare po
test. Esse deum: subest omni intellectui: quid au
tem sit deus: omnē superat intellectū. Sicut igit
tur ob summam evidentiā & necessitatem: non
est / si deus est percunctandum: ita & ob summā
impossibilitatem & eternam ignorantiam: quid
deus est / nemo homo percunctari debet.

3 Quid de deo primo enunciatur: ens
an vnum?

Ens & vnū: substantia ac re ipsa / i deo cōuertunt.
Attamen entis ratio: vnus rationem præcellit.
Quemadmodū & hæc: deus est / hæc ratione præ
lit: deus est vnus. Nam simplex & purū esse ratio
ne prius est: esse vnico indiviso imparticipato.

4 Quo pacto excludi debeat pluralitas
deorum et diuina vnitas concludi?

Per analogiam animi: facile est & deorum exclu
dere pluralitatem & diuinam concludere vnā

tatem. Nam sicut vnicus est & ipers intellectus
a quo omnis intellectualis species prehēatur &
in animi introducitur scrinium: ita vnicus & im
pers de⁹ est: a quo oīs reliq; substantia / de nihilo
est ad esse euocata. Per idem minimum: itrat oīs
notio in latitudinem animi: Per eundem quoq;
deum: omnis substantia aduecta est in mundū.

5 An sit aliquid substantia infinitū præ
ter deum?

Præter deum: nihil est substantia infinitum. Nā
simul subsistere non possunt / duo æque prima
& simpliciter infinita. Duo qppe infinita si es
sent, dū vsq; ad se iuicē pringerēt: ab iuicē quoq;
finirent. essent igit finita: & nō infinita: Gaudet
itaq; infinitum: perpetua vnitate ac solitudine /
paris infiniti consortium repudiāns.

6 An sit pariter pter deū quicq; eternū?

Sicut præter deum / nihil est actu immensum: ita
& præter eundem / nihil eternum. Cōuertitur em̄
eternitas / cum infinitate substantiæ: estq; soli sub
stantiali immensitati ānexa. Solus deus substan
tia immensus est / solus deus duratione æternus.
Illius substantia / omnem substantiam transcen
dit. Illius quoq; duratio: omnem durationē & p
manentiam apprehendit.

7 Quomodo se habet ad iuicē diuina
immensitas & æternitas?

Sicut fere locus & tempus. Nam immensitas
vt locus est: æternitas vero / vt tēpus. Immēfitas
quippe est: quę supat omnē locum. Aeternitas
vero: a qua / omne tempus exuperatur. Immensi
tas est quę neq; clauditur in loco: neq; excludit
a loco. Aeternitas vero: quam nullum tempus
aut claudere aut excludere valet.

8 Quæ ambarū est prior: immēfitas an
æternitas?

Immensitas & æternitas: quo ad enunciationē
conuertuntur. Nam quicquid est immensum est
& æternum. & quicquid pariter æternum: id se
quoq; immensū esse testatur. Attamen immen
sitas ratio: præcellit rationē æternitatis. sicut
& substantia quantitate præstat. Etenim immen
sitas refertur ad rei substantiam: Aeternitas vero
ad ipsius substantiæ durationem & permanenti
am. Vnde sit vt deus: haud ga ætern⁹ / immensū

Questionum

sit sed quia immensus sit & æternus.

9 An deus ab æterno torpuerit nihil agens?

Deus ab æterno exteriori actione nihil egit. Nam si quicquid ab æterno procreasset id esset deo coeternum. Affuit tamen deo ab æterno interior eius & consubstantialis actio: qua aliquid intra semetipsum egisse: & non nihil sibi consubstantiali peperisse declaratur. Hec igitur interna dei actio: per quam ab æterno sibi ipsi affuit: ostendit deum ab æterno nihil procreasse: & tamen feriatum non esse: aut infecundum ociosumque fuisse.

10 Quare maxime ratio deum ostendit esse trinum?

Quod solus est ab æterno. Nam quia solus deus est æternus cui ab æterno nullum aliud ens affuit: necesse est eundem aut ociosum fuisse aut trinum in semetipso. Si enim trinus non est & tamen solus fuit ab æterno: ociosus fuit. Quia vero & solus est ab æterno & trinus: ideo ociosus non fuit: nec extra societate, ut quicquid ageret indiguit. quandoquidem interna eius discretio personalis sue trinitas: exteriorum entium pluralitatem suppleuit.

11 Quid præsertim diuine obest trinitati? Statuere deo quicquid coeternum: quod Aristoteles & plerique philosophorum fecere. Hi enim cum diuine trinitatis mysterium nequaquam eis innotuisset: mundum deo coeternum esse dixerunt: malentes mundi astruere eternitatem: quam deum fateri ab æterno nihil egisse & ociosum extitisse. Nempe si quicquid deo coeternum est: deus trinus non est. Et si deus trinus est: nihil profecto est illi coeternum. adeo ut vice contrariorum hac inter se depugnet: deum esse trinum, & deo quicquid esse coeternum.

12 Per quid deus colligitur esse perfectus? Per internam, eternam & consubstantiali sui actionem. Id enim perfectum est: quod nihil extra seipsum disquirere eget: seu cui omnia quæ ad ociositatem deuoranda sufficiant: interius & in seipso exuberanter adsunt. Si igitur esset deo aliquid coeternum imperfectus esset deus: indigens exterioris entis presentia: per quam, a seipso ignaua ocia ac tedia infinitis seclis impulsasset. Quia vero eterne sue actionis & subiecti & obiecti intra sua substantia: gremium completitur: ideo intra se exuberans, omnibus

Theologicarum

plenus & perfectus censeatur.

13 Quot sunt præcipua & prima dei prædicata quæ necessarie de illo enunciantur?

Quinq: scilicet ens, vnum, infinitum, æternum trinum. Nam in his ferme prædicatis omnis theologia & absoluta dei cognitio versatur. Nosse enim in primis oportet theologum, esse deum, deinde esse vnicum, postea esse immensum, hinc æternum esse, postremo trinum. In his quippe prædicatis differt deus ab omni creatura. Etenim solus deus est qui est: hoc est, qui vere est. solus vnicus est ab æterno, solus immensus, solus æternus, solus trinus.

14 In quo horum prædicatorum gentiles priscis temporibus errauere?

In secundo, hoc est in vnitatem dei. Nam nouerant gentiles, esse quidem deum aliquem: vnicum tamen esse & consortem non habere nequaquam cognouerunt: sed ad plurimum deorum cultum, nequam prolapsi sunt: immultiplicabilem dei vnitatem in plura diuellentes.

15 Per quid præsens mundi status aliquo pacto melior quam priscus esse dinoscitur? Per vnitatem dei: seu cognitionem & professionem diuinæ vnitatis. Explosa est quippe a mundo, deorum pluralitas. Deorum responsa: ubique post Christi passionem conticuere. Idola quoque subuersa conciderunt. Nunc igitur a pluralitate deorum felicius ad vnius dei agnitionem & cultum totus mundus respicit. quandoquidem & Arabes & Iudei & Christiani: vnicum deum adorant: colunt: venerantur.

16 In quo eorundem prædicatorum peccant Arabes & Iudei?

In quinto, scilicet in trinitate. Nam & esse deum & vnicum esse: & immensum atque æternum: tam Arabes quam Iudei confitentur. Trinitatem vero illius, inficiant. Et non modo inficiant, sed & nos trinitatis cultores: plurimum deorum assertores appellat: nequaquam intelligere valentes, quo pacto personalis trinitas, diuinam substantiam nequaquam diuellat ac dissipat. In primis igitur prædicatis nobiscum sentiunt. in supremo dissentiunt.

17 Quo pacto stāt hęc duę simul verę tan-
tū vnus est deus: & de⁹ nō est tm̄ vn⁹?
Harū ppositionū prima: scilicet tantū vnus est
deus, equi pollet huic: nō sunt multi dīi, quæ est
pluralitatis deorū exclusiua. Scda vero quæ est:
deus non est tantū vnus, huic coīcīdit: de⁹ nō
est solū vnus, sed vn⁹ & trīnus. Ambæ igitur si-
mul verę sunt. Nā prima sic diuinā afferit vnita-
tem: vt exteriori dei nūero & pluralitati deorum
aduersetur. Scda vero hactenus diuinā: astruit
prædicat ut vnitatem: vt nequaquā internum dei
numerū id est trinitatem excludat.

18 An diuinus numerus: diuinę vnitati
aduersetur?

Diuinā vnitatē: diuinus exterior numerus: hoc
est deorū multitudo aduersat. Nam simul stare
nequeunt: tantū vnū esse deū & plures esse de-
os. Diuinę autē vnitatē: diuin⁹ intern⁹ numer⁹,
nequaquā cōtrariū euadit. Stāt q̄ppe simul: vni-
tas dei & trinitas dei, Vnitas q̄dem substantiālis.
Trinitas vero personalis. Etenim vnitas & nume-
rus: contrarie sumpti, contrariū non sunt.

19 An nequeat naturali ratione arcanū
dinosci trinitatis mysteriū?

Mens fide diuin⁹ illustrata: perfacile ex his quę
naturalia sunt: arcanū diuinę trinitatis mysteriū,
ratiōe cōprobabit. Nā & ex ratiōe diuinę bonita-
tis & actiōis & sapiētię: palā diuinę trinitatis de-
mōstratio colligit. cū nequeat bonū esse: nisi qđ
diffusiū sui: seq̄ ipm̄ alicui impartiens, cū item
neq̄at eterne agere, circa seipm̄: nisi cuius substantia,
absq̄ sui diuisione: in extrema & mediū dif-
creta fuerit. cū deniq̄ sapiens nō sit: nisi quod se
ipsum nouerit, seq̄ ipsum intueri possit.

20 Quo pacto p̄ trigonā pyramidē: diui-
nę trinitatis mysteriū sit inuestigādū?

Trigona pyramis: primū est & minimū mathe-
maticorū corporū iure eodem cunctis præstati⁹.
in quo est reperire pūctū, lineā, superficiē, & corp⁹.
Hoc ergo pacto ex trigona pyramide: diuinam
scrutare trinitatē: dicēs patrē esse vt diuinę sub-
stantię pūctū, intervero patrē & filiū, & spm̄ scđm̄:
statue diuinā superficiē. Vbi autem tres personas
ad coīcīdentiam diuinę totius substantiæ re-

duxeris: dic ibi consari, totius diuinę pyramidis
plenitudinem & corpulentiam.

21 Quę sit ppositionū varietas: q̄ ex di-
uina trinitate in pyramidis analogia
eliciatur?

Prima dei ppositio est hęc: pater est, quę est vt di-
uinę pyramidis primordiū seu pūctū. Secunda
vero est hac: pater gignit filiū, quę est vt diui-
na linea, seu motus vnus in vnū. Tertia est hęc:
pater & filius spirāt, spiritū sanctū: quę est, vt di-
uina superficies: seu duorū motus in vnum. Supre-
ma vero & quarta enunciatio, est hęc: pater fili⁹
& spiritus: sunt vnus deus. quę est vt diuinū cor-
pus: seu trīum in vno coīcīdentia ac perpetua
in identitate mansio.

22 Quot sunt quę ad diuinę vnitrinita-
tis arcanā scientiam sufficiant?

Septē: scilicet vnitas, trinitas, æqualitas, simili-
tudo, ordo, pprietas, sufficiētia. Vnitas em̄ con-
iunctio & inseparabilitas est diuinę totius sub-
stantiæ. Trinitas vero: personalis eius discretio,
in patrem, filiū, & spiritum sanctum. Aequalitas
paritas est personarum: nihil maius aut minus,
prius aut posterius edifferens. Similitudo: vni-
formitas est diuinarū qualitatum & cōmuniū
dei appellationum, vt bonitatis, veritatis, eterni-
tatis & aliarū huiusmodi. Ordo: indicat patrē,
primam esse personā, filiū secundam: spiritū ter-
tiam. Proprietas ostendit patrem gignere, filiū
gigni a solo patre, spiritum procedere ab vtroq̄.
Sufficiētia: haud plures in deo personas esse q̄
tres, attestatur: quaternitatem personarū & aliū
quemuis earum numerum/excludens.

23 An diuina interior & cōsubstantialis
operatio p̄ quā deus trīn⁹ est: vnico ac
simplici radio absoluatur?

Minime: sed duplici. Alio quidē directo: alio ve-
ro reflexo. Nā directus radius filiū gignit: re-
flexus vero spiritum profert. Estq̄ directus radi⁹
generationis: reflexus vero pcedētiē appellād⁹.

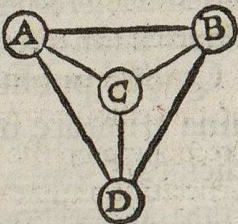
24 Quid est directus dei radius: & quid
reflexus?

Directus radius is est: quo pater gignit filiū dat-
q̄ esse filio. Et is est vnicus, primus, simplex.

Questionum

Theologicarum

Reflexus vero est quo pater & filius: spiritui sancto esse largiuntur. Et is est. Vn⁹ qui dem vt pcedēs a patre, vn⁹ vt procedēs a filio: in perso na spiritus sancti eadem nu mero, concurrens. Directus em̄ diuinitatē radius est vt a b: Reflexus vero vt a c & b c.

25 An ī puncto & in profundo diuine py ramidis: contingat diuina aliqua inter na operatio?

Nequaquā. Nam omnis diuina consubstantialis actio: contingit in duplici magnitudine, scilicet in linea & in superficie, vt in linea a b: & in super ficie a b c. Linea quippe a b: generatio est filii a pa tre, superficies vero a b c: processus est spiritus sancti ab vtroq;. In puncto autem a: nulla consi stit actio: neq; in profundo a b c d. Etenim hęc tria a b c, nec gignunt nec producant d.

26 Quod est diuinum punctū: q̄ linea: q̄ superficies: quod pfundū seu corpus? Diuinum punctū est a, patris persona. Diuina li nea est a b: filii a patre generatio. Diuina superfi cies, est a b c: spiritus sancti ab vtroq; emanatio. Di uinum vero corpus seu profundum: est a b c d, quę est trium personarum in substantiali dei vnī tate coīcīdentia.

27 Quę sunt horū interuallorū in deo proprietates ac differentię?

Hę sunt: quia punctum dei, explicat esse patrē. Linea vero: filium gigni a patre. Superf. cie: autē spiritum procedere ab vtroq;. Corpus demum trium personarum substantialem explicat vnita tem. Hęc propositio pater est: diuini proprietas est puncti. Hęc vero pater gignit filium: diuine lineę proprietatem aperit. Hęc autem pater et fi lius, spiritū sanctū eliciūt: diuinam superficiem ostendit. Hęc deniq; pater & fili⁹ et spiritus san ctus, sunt vnus deus: diuinum profundum cor pus enūciat.

28 Cur filius interdum mediā persona in terdum vero extrema nūcupatur. simi liter & spiritus sanct⁹ nunc extrema per

sona nunc mediā vocitatur?

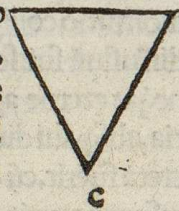
Pater ī diuinis: quouis modo prima persona est: filius autē & spiritus sanctus: extreme ac medię psonā, noīb⁹, officio & ordine variāt. Nā fili⁹, ordine mediū est, spiritus vero ordine extrem⁹, ac tertius. Attamen officio, filius extrem⁹. Spūs vero velut amboꝝ connexio: mediū reperitur. Mediū igit ordinis in deo, filius est: qđ est extre mū officii. Spūs autē extremū ordinis: mediū of ficii & cōplexionis amboꝝ extremorum.

29 An generatio filii & emanatio spūs sancti: non sint vna aliqua dei actio?

Generatio filii & pcessus spiritus sancti: sunt vna aliqua dei in seipsum pgressio ac naturalis con uersio, per quā trinus pfectus ac sapiēs hoc est se ipsum nōscens: deus pronūciatur. Sicut em̄ vi sibilis oculus: dū vnice in speculo seipm̄ intuet: in veritatē imaginē & vtriusq; mediū aliquo pa cto discernitur: ita & q dei cōtēplationē nōiat: omnē cōsubstantialē dei exprimit actionē, q ge neratione & processu, in vnus substantiā perso nali trinitate adimpletur.

30 An idem sit quod spirat pater ei quod spirat filius?

Quod spirat pater & quod spirat filius: sunt ea dē numero: persona spiritus sancti, quę nō cōsu se, sed discrete, a patre & filio procedit. Si em̄ cō fuse a p̄e & filio spūs manaret. a b nequaquā ab vtroq; in triangulo ab c: per lineas a c: & b c: deriuaret. Essent em̄ lineę a c & b c: per quas ab vtroq; pcedere, spiritus intelli gitur: inter se cōfuse & linea vna. Est autē idē nūero: c qđ procedit ab a & b: sed lineis a c & b c.

31 An eodē modo pater & filius sint vn⁹ in diuina substātia: & vnus in spū sctō? Minime. Nam pater & filius, sunt vnus in spūi tus sancto: vt quādam extrema concurrentia in medio. In diuinā autem substātiā nodo: nō mo do pater & filius sunt vnus: sed & spiritus san ctus pari id est substantiali vinculo cū ā bob⁹ so ciat. Spūs em̄ sctūs psonalis est copula: diuinorū extremorū patris & filii. Diuina autē substantia

essentiale vinculum est trium diuinorum suppositorum: patris: filii & spiritus sancti.

32 An diuinarum trium personarum nomina: sint propria & singulis accommodata? Pater & filius que sunt extremarum nomina personarum: congruunt illis ut adinuicem dicuntur. Nam pater est filii pater. Et filius patris filius. Spiritus quoque sanctus (quod est mediarum supremarum personarum nomen) eidem competit ut ad extremas refertur. Nam spiritus: et patris et filii spiritus est/ ac sacra emanatio. Extremarum tamen personarum appellationes: ad mediam improprie sunt. Nam pater non est spiritus sancti pater. Nec filius, est filius spiritus sancti.

33 An diuina interna actio: sit annexa passioni. ut deo in seipso agente quicquid patitur?

Diuina interna actio/est a passione separata. Agit enim deus intra seipsum: patitur tamen nihil. Gignit pater/gignitur filius. Agit pater/nō tamen patitur filius. Pater item et filius: spirant spiritum sanctum. Spiritus vero sanctus ab amobus profertur. Agunt pater & filius: erga spiritum. Spiritus tamen impassibilis manet.

34 Quamobrem diuina interna actio: nequaquam conuertitur cum passione?

Quia diuina interior actio: est ipsius esse largitio. Nam pater gignēs: dat esse filio. Pater quoque et filius: spiritui sancto esse largiuntur. nec aliud quicquid: dat pater filio/que esse: nec pater & filius: aliud conferunt spiritui preter esse. Quapropter diuina consubstantialis actio: est a passione separata. quandoquidem omnis passio sit substantialis formae aut accidentis/in subiecto receptio.

35 Que est hec actio: quam passio comitatur?

Productio formae: aut substantialis, aut accidentalis. Omnis nempe forma: ei in quo profertur subiecto, passionem infert. nec usque fieri potest ut productio forme: nata esse, ac recipi in subiecto: sit a passione separata. In deo autem: nullum subiectum nulla forma aut substantialis aut accidentaria: quare nec actio passioni sociata.

36 Quomodo differt in diuina consubstantia-

tali actione: processio a generatione?

Generatio filii, est vnus ab vno: processio vero vnus a duobus. Generatio est extremi ab extremo, processio vero medii ab extremis. Generatio directione: processio vero reflexione adimpletur. Generatio fit in linea: processio in superficie. Generatio est motus vnus in vnu, processio vero motus duorum in vnu.

37 An plus accipiat spiritus sanctus a patre quam a filio: aut plus a filio quam a patre?

Aequam substantie portionem: mutuatur spiritus sanctus a patre & filio. Omnis quippe inaequalitas: procul a diuinitate abest. Non enim magis patri propinquat spiritus quam filio: neque magis filio quam patri, sed eque vtrique propinquus est: & paribus radiis ab vtroque pendet.

38 An prius pendeat spiritus sanctus: ab vno extremorum quam ab alio?

Aequalitati substantie: annexa est aequalitas durationis ac permanentiae. Consequens enim est, ut spiritus sanctus qui aequam substantie portionem, a patre & filio capescit: non prius etiam ab vno quam ab alio procedat. Quippe qui haud quam ab vtroque separatim: sed vna simulque, totus procedit. Diuidit enim spiritum sanctum: qui prius illum ab vno extremorum, quam ab alio educit ac perfert.

39 Quo pacto senarius perfectorum numerorum primus in diuina trinitate repiatur? Pater monas est, filius dyas, spiritus sanctus trias. Ex monade aut dyade ac triade: senarius perfectiorum numerorum primus constatur, qui & tertius trigonus est: & ternis partibus exultat: monade, dyade ac triade. Hunc ergo numerum: merito tertium appellamus. Nam trinum, ut trigonum. Trinum, ut tertium trigonum: Trinum, denique ut tres partes habent.

40 An interior dei operatio sit voluntaria?

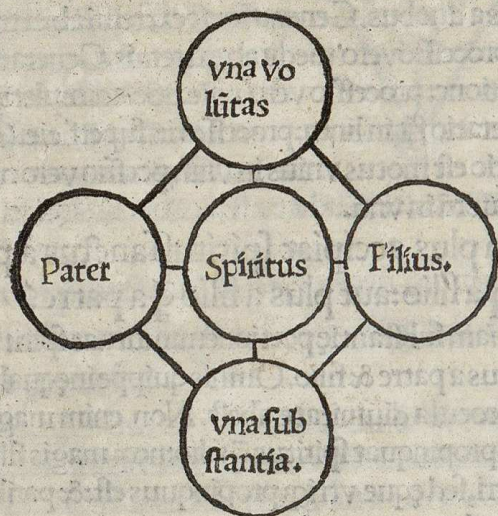
Qui dixerit internam dei operationem per quam trinus est, esse voluntariam: fatetur & illam esse contingentem, deique sibi ipsi voluntarie, substantiam esse impertitum. Dicimus aut internam dei operationem nequaquam voluntate & contingentia: sed natura & necessitate esse metiendam, utpote que aliter esse non potuit.

41 Quotuplex est vinculum trium personarum?

Questionum

Theologicarum

Duplex. Vnū substantiæ. Aliud volūtatis. Nam tres psonę & vna substātia sunt: & voluntate pa-

res. Vnū sunt: & vnū volūt. Sicut enī substantiali vinculo sibiūpsis adalligant: ita & vnanimitate cōcordia & paritate volūtatis: p oīa in vnū cōspirāt. nec possibile est vt altero horū vinculorū: abinuicē diducant separent dissociantur.

42 An generatio filiū a patre: sit prior emanatione spūs sancti ab vtroq;

Prior est ordine, nō prior duratione. Nā sicut ab eterno, genit⁹ est fili⁹ a patre: ita & ab eterno, spūs ab vtroq; pcessit. Aeternus est pater: Aeternus filiū. Aeternus spūs sanctus. Semp genuit pater filiū. Semp pater & fili⁹ spm sanctū prulert. Nūq̄ fuit pater, absq; filio, nūq̄ pater & fili⁹: absq; spū scō. Sicut tamen filiū pater ordine pīt: ita filiū ordine tenus spm pcedit. Nā pater psona prima: fili⁹ scda: spūs tertia.

43 Cum pater genuerit filiū ab æterno: quo pacto nunc quoq; gignit eundem Et spūs sanctus cū ab vtroq; pcesserit ab æterno: quō nūc etiā ab iisdē pcedit?

Diūia interna actio: vtramq; qualitātē hoc est & successiuā & permanentē imitatur. Successiuam quidē, vt semp est in fieri: permanentē vero, vt est semp in esse. Quapropter fili⁹ idē, q̄ genit⁹ est ab æterno: & gignit & gignet assidue. Et spūs scūs q̄ ab æterno pcessit a patre & filio: idē i numero, ab iisdē & procedit & iūgiter processurus. Simil⁹ em est diūia operatio, successiuē qualitati ex pte

principiū: ppter assiduā a causā depēdentiā: pmanenti vero ex parte finis: ob diuinorum partium permanentiam, statū & idēitātē.

44 Quomodo differt externa dei actio: ab interiore?

Differt in tribus: scilicet substantia, duratione & obiecto. Substantia quidem, quia inconstantia est: & extra diuinam substantiam profusa. Duratione, quia minime æterna: sed tēporanea. Obiecto vero: quia circa obiectū nihili perfecta. Nā per eam, de nihilo cuncta emerere: ex non esse in esse diuinitus traducta.

45 An externa dei actio aliqua necessitate pependerit?

Diūia trinitas: creationis tollit necessitatē. Nā deus, quia trinus est: ociosus non est: nec extero aliquo indiget ente: sibi soli sufficiens. Quē igit creauit deus: hęc nulla necessitate, sed sola volūtate & clementissime bonitatis instinctu produxit. Sicut enim interna dei actio: necessitate & eternitate subnixa est: ita & externa, per contingētiam, voluntatem ac tempus venit metienda.

46 An deus parem habeat in seipso potestatem quo ad esse & non esse: quam habet in creaturis?

Nequaquā. Nam dedit esse creaturis: q̄ sibi metipsi esse non dedit. Potest & annihilare creaturas quā tamē seipsum annihilare nequit. Ipse enī substantialē nodū creaturarum & strinxit & soluere potest: qui suūp̄ius substantiē nodum, nec voluntariē vinxit nec soluere potest. Opifex est omnium: q̄ nō est suūp̄ius opifex: creauit oīa: q̄ seipm non fecit. Diūia igit potētia haud eodē modo ad deum & ad creaturas, se habere iudicatur.

47 An sit deus impotens in seipso: tanq̄ qui nec seipsum fecerit: nec sibiipsi substantiam adimere possit?

Minime. Quē enim nec seipsum fecerit: nec sibiipsi naturalem substantiam adimere queat: id imbecillitas & impotentia nō est. sed virtutis & potentia exuberantia atq; immensitas: quasi per eam dicere liceat superari & obrui deum a sua ipsius immensitate: vtpote qui non potens est non fuisse: nec potens non esse. Nam posse non esse seu

posse negare seipsum: haud quāq̃ potestati & virtuti: sed infirmitati potius ascribendum.

48 Qualiter hæc duę simul verę stāt: potuit deus ab æterno: creare omnia: & non potuit deus ab æterno: creare vniuersa? Prima propositio huic a quo pollet, potentiā habuit deus ab æterno vt crearet omnia. Secunda vero huic coincidit: non potuit deus facere oīa si bi coeterna. In prima iūgēda est particula ab æterno: cum verbo potuit. In secūda vero diuidenda est determinatio ab æterno: a verbo potuit: & cōstruenda cum infinitiuo verbo creare.

49 Cū deus potuerit ab æterno creare oīa: cur noluerit ab æterno ea pducere? Edocuit pcedens, quo pacto potuerit & nō potuerit deus: ab æterno creare vniuersa. Potuit em̃ secundum adiacētiā potestatis: quæ illi affuit ab æterno. Nam deus, est æterna creationis oīm potestas, & non potuit: per presentiam realis exequutionis, quandoquidem implicat contradictionem: vllam esse creaturam deo coeternā.

Noluit igitur de⁹ ab æterno facere: quod ab æterno fieri non potuit.

50 An ideo impotens sit deus: q̃a nō potuit vllā pducere ab æterno creaturā? Nequaquā impotens, immo vero imensus eē colligitur. Nā si quicquid produxisset ab æterno: illud esset deo coeternum, diuīsum ab eius substantiā. Atqui id non posset effectus esse & opificiū deī: quod esset illi coeternum. Debet enī opifex: antecellere omne suum opus. Aduersatur igitur tam diuinæ potentiæ: q̃ trīnitati: esse deo aliquid coeternum, quod sit ab eius substantiā alienum.

51 An possit deus ens aliquod extra se actu infinitum?

Sicut non potest de⁹ extra se ens aliquod, sibi coeternum & simile in æternitate: ita nō potest extra se ens aliqd, actu immensum: sibi ipsi par & æquale in substantiā. Conuertuntur enim adinuicē: æternitas atq̃ immensitas: quæ sunt proprietates deī icōmunicabiles: cum solus deus & æternus & imensus sit. Nam posse deū aliquod ens extra se æternum atq̃ infinitū: est deū posse cadere a deo seu deum negare seipsum. Si autem

deus a deo cadere nequit: nec vtiq̃ potest extra seipm, equali sibi ente propagari.

52 An deus aliquando faciet quicquid facere potest?

Et si immēsis seculis, de⁹ aliqd pcrearet: nūq̃ tñ id faciet: q̃qd facere potest. Immensa qppe est ei⁹ potestas: quā nec eūū vllū, nec exterior vlla substantiā, capescere, exhaurire, & exianire sufficiūt. Semper igitur quicquid factū erit: longe inferius erit, eo quod fieri possit.

53 An interior deī operatio perinde atq̃ exterior fiat circa nihil?

Minime. Nam pater, nō dat esse filio de nihilo, neq̃ pater & filius: sp̃s sanctū de nihilo producunt. Interna quippe deī operatio ex esse, profert esse: et lumen elicit de lumine. In hac em̃: priuatio, tenebrę & nihil, locum non habent: quæ soli exteriori diuinę operationi accommodantur.

54 An deus de suamet substantiā creauerit vniuersa?

Non. Diuina quippe substantiā imparticipabilis est: cuius non potest pars vlla, a toto diuelli. Si autem deus de sua substantiā, oīa procreasset: diuelleretur ī primis pars aliqua diuinę substantię a tota, ex qua fierēt omnia. Insuper & omnia essent ab æterno & coequalia deo: quę p summis incōmodis exhibilamus.

55 Ex quo fecit omnia deus?

Manifestum est cum solus deus fuerit ab æterno: & is de sua (quippe ī participabili) substantiā nulla procrearit entia: illum omnia de non ente, siue de nihilo pcreasse. Nulla siquidem illi affuit materia, aut quęuis alia substantiā eidē coeterna: ex qua omnia patrarit.

56 An toti nihilo: siue non enti: dabit esse deus?

Hec fere coincidit cū gnquagesima scda. Si em̃ toti nihilo siue non enti, nō nūq̃ daret deus esse: faceret & opere impleter, quicquid facere potest. Nunq̃ igitur erit totū nihil, nunq̃ id totū qd nō est accipiet a deo substantiam, sed q̃cquid hæcenus de nihilo factum est: per exigua quadā eius est portio quod nundum est quodve in nihilo relictum.

Questionum

Theologicarum.

57 **Vbi ē mūdus seu quicquid creatū ē?**
Cum præter creaturas superfit solus deus: neces-
se est mūdū siue omnē creaturā receptā esse in
deo & subsistere in deo: sicut temporale imagi-
nem: in æterna veritate: & finitā substantiā in in-
finita substantia. Est em̄ deus immēsa sphaera: cu-
ius centrū est vbiq; & circumferentia nusq;: circū
plectens & ambiens omnē suam creaturam.

58 **An deus per creationem omnium im-
mutatus sit?**

Vniuersorū creatio: nullo pacto per se: diuinam
substantiā immutauit: q̄ sicut ante creationem
omnium erat infinita: ita & post ortū eorum per-
manet perseveratq; immensa. Immutauit tamē
deum secundū accidens: quia q̄ solus fuit ab æter-
no: desiit esse solus: incipiens esse socialis:

59 **An diuina sphaera: sit orbis concauus
vel potius solidus?**

Diuina sphaera orbis immēsus est: natura solid⁹
ad centrū vsq; simili ente id est diuinitate plen⁹.

Non enī pro modo & quantitate creaturarum: cessit diuinus orbis: intra seipm̄: sed & creaturæ
in deo sunt: & deus in creaturis manet. Nā crea-
turarū vniuersitas totiusq; vniuersi moles: diui-
næ collatiōe sphaeræ: centro persimilis iudicatur.

60 **An extra diuinum orbē: migrare pos-
sit mundus aut vlla creatura?**

Nequaquā. Sicut em̄ centrū extra captū suæ circū-
ferentiæ fieri nequit: ita & omnis creatura cū ab
immenso sui creatoris obruatur orbe: ab eius am-
bitu emigrare prohibetur. Haud enī finitū fie-
ri potest extra captum infiniti. Vnde fit vt scilicet
sit status creature: quā sui creatoris præsentia et
naturalis circumstantia nūq; destituit ac deserit.

61 **An deus in æternum creabit aliquid?**

Sicut deus non ab æterno aliquid creauit: ita &
nequaquā aliquid in æternum creabit. Etenim crea-
tio quæ est nouorum entium de nihilo pductio:
sicut principium habuit: ita est & finem ac ter-
minum habitura. Nam neq; æternitas neq; eū:
sed tempus, creationis mēsurā.

62 **An deus in æternum conseruabit ali-
quid?**

Etsi non in æternū creatur⁹ est aliquid deus: est
tamen in æternum cōseruaturus aliquid. Nam
angelos, rationales animas & materiā propter
easdem animas: immortalitate donauit: volens
eas in futuro toto quo permanere: et naturali sub-
stantia nunq; spoliari, destitui, priuari. Præter ea
vero quæ dixim⁹: cetera cuncta mortī obnoxia
cernuntur.

63 **An creatio secundum terminum diui-
næ potentiæ definita sit: aut potius iuxta
metam diuinæ voluntatis?**

Nequaquā iuxta terminum diuinæ potentiæ defi-
nita est ipsa creatio: sed solum iuxta modū diui-
næ voluntatis. Nam non ideo plura non creata
sunt entia: quia creati a deo non potuerunt plura,
sed quia plura creare noluit. diuina enim poten-
tia immensa: cui in exteriori creationis actu, ter-
minum: non natura aut necessitas vlla sed sola
voluntas imposuit. Quæ namq; potuit infinitos
procreare mundos: tantum vnum creare voluit.

64 **An deus quadam necessitate & indi-
gentia: conseruabit in æternū aliquid?**
Qui nulla necessitate: sed sola voluntate omnia
de nihilo fecit: is nulla necessitate sed sola bonita-
te & cōmunicatiōe sui instigante: aliqua in æter-
num saluaturus est. Etenim nō magis egebit in
futuro seculo deus angelis: rationalibus anima-
bus & materiā: q̄ in priore indiguit: fuit in pri-
mo quo solus potest & in futuro perseverare sol⁹.

65 **Quomodo potest & non potest de⁹
annihilare omnia?**

Potest potentia absoluta. Et non potest potētia
ordinata. Nam sicut per potentiam absolutam:
omnia eduxit de nihilo: ita & vī eiusdem immen-
sæ & incircūscriptæ potestatis: potest omnia rur-
sum conuertere in nihilum. Attamē non omne
id vult deus: quicquid posse prædicatur: siue quo
ad creationem siue quo ad annihilationē omnium
Vult enim eas præsertim quas ad imaginem sui
procreauit: permanere æternas.

66 **Quid est potentia dei absoluta: quid
item ordinata?**

Potentia dei absoluta est potentia simplex vt in æ-

telligit a volūtatē & ratione separata. Potētia vero eiusdē ordinata: est ei⁹ potestas volūtati, bonitati & rationi annexa seq; rationi subiiciens. Potest enī deus simpliciter & absolute angelos, rationales aīas & materiā in nihilum perdere. Hęc tñ vt bonus vt rationalis non perdet: sed in future immortalitatis quo clemēter saluabit.

67 An hęc potētie: sint in deo diuerse atq; distincte?

Nequaq;. sed vna sunt potētia numero. q̄ vt simplex & immensa, vocat absoluta. vt vero circumscripta: & bonitate, voluntate ac ratione, p creaturā modo & salute, cōtracta: appellat ordinata. Absoluta quippe potētia cuncta de nihilo pduxit: quorū nōnulla, vt potissima entia: ordinata potentia iugiter saluabit. Absoluta potētia: secundū deum est metienda. Ordinata vero iuxta modū, naturā & capacitātē creaturarum est contrahenda.

68 Cū potentia dei absoluta immensa sit ordinata vero potentia finita: quomodo non sunt hęc diuersę atq; distinctę potētie?

Vtraq; potentia sicuti diximus, vna est numero potētia: actu immēsa atq; infinita. Hęc tñ vt extra diuinā substantiā, finite opatur: seq; ipam, naturę creaturā accommodare studet: finita & ordinata vocat. Oīs enī diuina potētia: secundum esse in deo, immensa, exteriore tñ ope & executione: finita est, contracta, ordinata.

69 Quid replebat omne mundi spatiū: priusq; mundus crearetur?

Sola vnitas diuina: quā pleriq; non irrationabiliter, immēsam spheram appellāt: cuius centrum vbiq; est & circūferētia nūq;. Diuina quippe vnitās nec cessit creaturis: nec exclusā est ab ipīs. Ipā siquidē in omnibus permāsit, & oīa intra suę plenitudinis atq; immensitatis gremiū, abyssumq; recepit. Dedit enī nō cedēs: intra arcana suę substantię septa, oīs suę creature locū, mansionē ac sedē.

70 Quanta est replētia & plenitudo vniuersi: collatione dei?

Nulla. Nā se habet vnūuersum ad deū: sicut centrū ad immēsam circūferentiā. Si igit nulla est pportio cētri, ad finitā circūferentiā: quanto magis nulla est centrū, ad circūferentiā immensam pportionis ratio. Quare & vniuersi replētia: diuine collatiōe sphere cēseat nulla.

71 An tēpus sit cum æternitate proportionabile?

Nequaq;. Nullū siquidē finitū: pportionē habet ad id qd est immensum. Tps aut finitū: vt quod vtroq; termino, principio ac fine coercet. Aeternitas vero vtrinq; immēsa: nullorū terminorū habitu limitata. Vnde fit vt eo modo se habeat tps ad æternitatē: sicut & replētia vniuersi, ad plenitudinē diuine vnitatis.

72 Cū mundus sit vt diuine immēse sphere: cētrū: diuine aut sphere sint infinita numero cētra: in quo eorum est mūd⁹? Mundus diuine sphere immēsitare vndeūq; obruit: fixus in meditullio eiusdē. sicut cētrū quoddā in immēsa circūferētia ambitu. Et q̄q; diuinę sphere sint infinita numero centra: nō tñ vbiq; ē mūdus. neq; per infinita diuine totius sphere cētra vagat assidue locum, sed ē, statūq; demutans. Vt prius in vno cētro, posterius vero in alio resideat. sed in vno aliquo (i quo volūtatē dei fact⁹ substantiā accepit) fixus atq; immotus pseuerat.

73 Quot potest deus creare mundos?

Tot numero: quotquot sunt cētra, in diuine totius sphere immēsitare. Si igit in diuina sphaera sint numero infinita centra: pōt & de⁹ creare mūdōs numero indefinitos. Quotquot enī crearent mūdī: hī nunq; diuina cuncta expenderēt centra: neq; ad diuine sphere circūferentiā, ambitū ac terminū pertingere sua mole sufficerēt.

74 Cur creauit deus tantū vnū mūdū: cū queat infinitos?

Quia & ipse tantum vnus est. Nam deus veritas est & exemplar mundi. Mundus autem, diuina quædam imago ac relucētia. Vnica autem veritas in vnica pariter imagine, extra seipfam relucere, seq; speculārī & ppiū vultū agnoscere voluit. Atq; hanc ob causam: vna, vnū mūdū pcreauit.

Questionum

Etenim vultus vnus, qui astat speculo: haud plures sed vnica sui imaginē, in speculo pfert.

75 Qualiter possit de⁹ extra se producere infinitum: & non possit extra se infinitum?

Potest deus extra se pducere infinitū, secundum numerū. Et non potest extra se infinitū secundū substantiā, deus enim est finitus numero. Nā tantū vnus. Substantia vero est immensus. Deus igitur eo modo quo finitus est, hoc est numero: potest extra se infinita. Eo vero modo quo est infinitus, id est substantia: nō potest extra se, ne vnū quidem infinitū.

76 Cum deus possit infinita numero producere entia: an aliquādo hic infinit⁹ numerus perducetur ad creatiōis & essendi actum?

Nunq̃. Nam si hic numerus adimpleret & pduceret ad essendi actū: subsisteret extra deū aliqd ens actu & substantiā infinitū, quod fieri nequit. Etenim ex entibus, substantia quidē finitis, actualit⁹ numero infinitis: constaret moles entis alicuius, actu & substantiā immēsi. impossibile est igitur vt infinita numero entia, q̃ pducere potest deus aliquando ad essendi actū: perducant.

77 Quo pacto diuina potentia: contrarie per creaturas seu mundum explicetur?

Hoc modo. Nā dicim⁹ diuinā potētā seu deum tantū esse vnum & infinitum. Vnus ergo, multa potest. Infinitus: finita, nō autem vnus: tantum vnum potest: neq̃ infinitus: potest substantialiter infinita. Ad hunc enī modum, vnitati creatoris multitudo creaturarum: & infinito opifici finita opificia, contrarie respondere cernitur. de⁹ quippe vt finitus est: potest infinita. Et vt infinit⁹: potest tantū finita. nā finitus est numero: & potest infinita numero. Substantia autē infinitus est: cū tamen nequeat substantias pducere immensas.

78 An sicut solus pater in diuinis: est genitor filii: ita & solus pater sit creator mundi?

Haud eodem mō de externa dei actiōe: sicut & de

Theologicarum

interna sentiendū. Nā interna: fit iuxta psonarū proprietatē. Solus enim pater, gignit filiū, sol⁹ pater & filius spirāt spūm sc̃tū. Extera autē dei actiō hoc est vniuersi creatiō: nequaquā pprie: sed cōiter a tribus psonis emerfit. filius enim concreauit patri: & spū sc̃tus: vna etiā cū patre & filio, cūcta pcreauit. Haud igitur sicut sol⁹ pater est genitor filii: ita solus pater est creator mundi.

79 Si oēs tres psonæ: mūdū cōcreauere: cur alia est mūdi pars similis patri: alia filio: alia spiritui sc̃to?

Adā in analogia respondet patri Eua filio Cāin spiritui sc̃to. Attamen quelibet diuina psona: cuiuslibet horū creationē, est opata. Deus enim q̃ coniunctū & absq̃ differētia seu pprietate suarū psonarū cōdidit vniuersum: in plerisq̃ ptribus vniuersi, arcanū suū mysticū ve numerū signauit: vt ex ordine, numero & congruentia creaturarū: in ternis ipsi⁹ decor, ordo atq̃ discretio agnosceret.

80 An deus instigatione creaturarū aut hyatu nihili: produxerit vniuersa?

Minime. Nā nō erāt creature: priusq̃ illę fierent. Quō ergo earū instigatio: exciuerit deū in creationē vniuersi. Rursum nihili & eius quod nō est nullus est instinctus nullusue hyatus. Nō igitur hyatus halitusue nihili: iduxit deum vt crearet vniuersum.

81 Quæ præsertim diuina qualitas deū induxit: vt crearet vniuersum?

Bonitas & communicatio sui. hec enim diuinū radiū, extra diuinā substantiā eliciuit. etiā q̃ ab eterno intra diuinā substantiā ferebat consubstantiali partu fecundus: extra tādē diuina gremia eduxit: vt exterioribus tenebris illuceret & incōsubstantiali fœtu ppagaretur. Non enim statim vt pulcher, vt sanctus, vt perfectus, creauit mūdū sed vt bonus & diffusiuus sui.

82 Quid est bonitas & quid malitia?

Quid sit bonitas præcedens expressit. Est enim cōmunicatio & impartitio sui. Bonitatis igitur ratio, diuinum radiū: tam intra diuinā substantiā q̃ extra eandem eliciuit, omnesq̃ dei partus siue consubstantiales siue incōsubstantiales præfiniuit. Pater ei vt bon⁹: filiū genuit. Ex ambob⁹ quoq̃: bōitatis rōne sc̃tus spūs emerfit. Ac demū

duce eadem bonitate: vniuersum a patre filio & spiritu sancto emanauit. Ex opposito autē bonitatis: diffinienda malicia. Nam malicia negatio sui est: & propriorum radiorum in seipso retentio. Si malus fuisset pater: non genuisset filium, nec pater et filius, protulissent spiritum sanctum, nec pater filius & spiritus sanctus precessissent vniuersum. Diuinus enim radius, bonitatis ratione: a patre ipsi misemerit in filium. A patre & filio in spiritum sanctum. Ac denique a patre filio & spiritu sancto voluntarie in nihilum, ex quo prodit vniuersum.

83 An creatio vniuersi diuinam adauxerit bonitatem: tanquam quę prius dumtaxat intra seipsam lucebat: postea vero extra seipsam illuxerit?

Et si diuinus radius, ab æterno dumtaxat intra diuinam substantiam splenderit: nunc vero & intra & extra luceat: non est tamē nunc melior deus, quam fuit ab æterno. Nam bonitas eius: & æterna est & inmensa. Quod autē est immensum: id nullo pacto adaugeri & maius fieri potest. non est igitur creatione vniuersi: diuina bonitas effecta maior.

84 A quo sumit initium diuini totius radii siue interior siue exterior progressio?

A patre. Nam pater fontana deitas est: & diuinorum personarum prima, quę a nullo genita, creata, procedens, acta. Ab hoc enim diuinus emens radius filium parit. Idem vero radius inter utrumque reciprocus spiritum profert. Qui demum per tempora, extra diuinę substantię septa erumpens: vniuerso ortum dedit.

85 Quot sunt: diuini partus?

Generati tres: duo consubstantiales ut filius & spiritus, & vnus inconsubstantialis ut vniuersum. diuinus quippe radius intra deum, duo profert: filium scilicet ac spiritum. Extra autem deum, efficit vnum ut mundum. Persona enim patris: diuinus foetus non est, ut pote a qua diuinus radius: sumit sue totius progressionis initium.

86 Quo pacto trium huiusmodi diuinorum partuum: explicanda sit differentia? His tribus: generatione, processu & creatione. Nam gigni proprium est filii. precedere spiritus sancti: creati vero proprium vniuersi. Gignit enim filius: precedit spiritus,

creatus est mundus. Rursum filius: foetus est vnus, ut patris spiritus. vero partus est duorum: patris & filii. Mundus autē foetura trium: patris inquam filii ac spiritus sancti. Etenim vnus ab vno gignitur: vnum a duobus preceedit: vnus creatus est a tribus personis.

87 An sicut consubstantiales dei partus filius ac spiritus: sunt in actu assiduo: hoc est in generatione & processione iugi: ita & partus inconsubstantialis: sit in creatione assidua & emanatione perpetua a suo creatore?

Nequaquam. nam diximus: internos dei partus: cōplecti naturam utriusque qualitatis, hoc est successiue atque permanentis: utpote quę & semper pariuntur: & iugiter iudē sunt. At inconsubstantialis dei partus id est mundus: haud quam successiue sed solius permanentis qualitatis naturam cōprehendit. Quod enim creatus est semel, siue permaneat siue dispereat: nequaquam amplius procreatur.

88 In quo precipue inconsubstantialis dei partus hoc ē mundus: consubstantiales partus imitatur? Non in adeptione substantię sed in cōsequutiōe & renouatione virtutis. Nam mundus ut diximus: quę creatus ē semel: haud quam de cetero substantia a deo accipiet. Mutuat tamen assiduam ab illo virtutem: sine qua in esse permanere & cōseruari nequit. Imitatur igitur mundus non in substantia, sed in virtute: consubstantiales dei partus, quia sicut horum substantia, iugiter pendet ab suo initio: ita & mundus iugē a deo mutuat virtutem.

89 An in eo instati: in quo inchoata ē: vniuersorum creatio: sit necessario inchoata? Sicut deus nulla necessitate creauit vniuersum: ita & eius creatione in nullo instati necessario inchoauit. Equidē cōcepta ē in aliquo certo ac definito instati potuit tamen aut antea aut postea inchoari. Nam & locus mundi in diuina sphaera: & tempus eiusdē in eternitate: non ex aliquā necessitate, sed a diuina sola voluntate: determinatione sui acceperunt.

90 Cur magis potuit deus differre creationem mundi usque in finem eternitatis: quam accelerare eandē ab eternitatis initio?

Quia potuit deus non creare mundum: ac differre creationem mundi usque in eternum, non autem potuit

Questionum

creare mundum ab æterno: quandoquidem nulla creatura: potest equalis esse suo authori atq; opifici. Itaq; magis potuit differre deus creationē mundi vsq; in finem eternitatis: q̄ accelerare eā dem ab æternitatis initio. Nā nihil obest deo nō esse mundum. Esse tamen mundū ab æterno: & trinitatis diuellit mysterium & diuinam perfectionem imminuit.

91 An habeat æternitas extrema principium finemq; quibus coërceatur?

Æternitas habet: & nō habet extrema: habet q̄ dem secundum deum: qui totam illā nouit per uagatur apprehendit: quiq; ī tota eternitate manet: illius principium et finem noscens. Non habet autem secundum nos: quibus media duntaxat eternitatis instantia seu tempora nota sunt. Nam qui dicit deum fuisse ab æterno: intelligit eundem fuisse ab eternitatis initio. Et qui illum dicit futurū in æternum: intelligit illum fore in vsq; eternitatis periodum.

92 An idea mundi fuerit ab æterno?

Si ideam mundi distinguas & a deo & a mundo: dicimus ideam mūdī nec fuisse ab æterno nec esse aliquid. Si autem ideam mundi dixeris eē deū aut conceptionem mundi a mente diuina: dicimus ideam & exemplarem mundi formā: esse ab æterno. Præconcepit enī ab æterno diuina mens mundū quem secundum tēpus perfecit.

93 An ab æterno fuerit cōceptus mūd⁹: in mente diuina?

Hæc fere est eadem cum præcedente. Nam mūdī idea & exemplaris forma: est eiusdē cōceptio in mente diuina. Cū autem diuina mens mutari nequeat: necesse est vt ab æterno illa mūdū cōceperit: & in semetipsa futurū præuiderit. Et nō modo substantia mundi: sed & quātitas & tempus & locus eiusdem: diuinæ menti ab æterno innotuere.

94 An æterna mundi conceptio spectet ad mundum: tanq̄ pars eiusdem?

Nulla pars mūdī: est aut subsistit ab æterno. Totus enī mūdus creat⁹ est a deo. Nihil aut creatū mūdī æternum esse potest. non est itaq; æterna.

Theologicarum

conceptio & idea: spectans ad mundū tāq̄ pars eiusdem. Quēadmodum & idea domus: quæ in mente architecti, materiale domum præcurrit: etsi aliquo pacto spectet ad domum: tanq̄ illius prænuncia: non tamen pars est eiusdem. Est enī a domo penitus obseruata.

95 An æterna mūdī conceptio sit accidēs aliquod in mēte diuina: sicuti & idea domus: accidens est in mēte architecti?

Diuina mēs substantialiter omnia est. vtpote quæ oībus esse dedit. Quo modo igitur diuina mēs oīa est: ita & omnia noscīt. nō equidē per habitū accidentiū & spiritaliū notionū: sed simpliciter ac eo ipso quod est. Quæ enī cūctorū veritas est: vere ē omnia: & veraciter siue substantialiter omnia nouit. Non est itaq; mundi conceptio accidēs aliqd in mente diuina: sicuti idea domus: accidens est in mente architecti distinctum ab illa.

96 Si idea mundi neq; est mund⁹ neq; ali quod accidens in mente diuina: an sit diuina mens?

Superest vt si mundi idea: nec mūdus est, nec diuinæ mentis accidens vt sit diuina mens. Nam quicquid in deo est deus est. quicqd diuinæ menti inest: diuina mens est. A diuina quippe mente omnis accidentiū alietas procul faceſſit. Et nō modo diuina mens, non accidentibus permisceſſed & angelica mens, illi vicina: eiusce puritatis vsq; adeo æmula est: vt & accidentiū inhesionē dedigneſſet. Intellectualiū quippe accidentiū fons: in humana mente primum scatuit.

97 An diuina mens secundum se totam sit idea & exemplaris forma mundi: an potius secundum: aliquam suæ discretiōnis personam ac proprietatem?

Nōnūq̄ deum diuinamq; mentem: vt coniunctā & indiſcrete ſumptam, appellare licet ideā exemplaremq; formam mundi. Satiū tamē est, vt ſacris eloquiis consentiamus: exemplarem mundi formam ſumentes. in aliqua diuinarum proprietatum siue personarum. Nam interna dei operatio per quam discretus ac trinus ē: exterioris operationis æterna cauſa est, & præcurrens ab æterno exemplar.

98 Que præsertim diuinarū proprietatū
sive personarū: sit idea & exemplaris for-
ma mundi?

Secūda psona: cui cōgruit filiū nomē. Hec est em̄
per quā (vt sacra refensēt eloq̃a) pater creauit secu-
la. Hec est itē q̃ diuini verbī, sapiētīe, cōceptiōis,
lucis & splendoris noiē insignit. Sicut em̄ huma-
na mēs: ad instar eiusce notiōis, quā gerit arcanā
sensibilē pfert vocē: ita & pater in cōtēplatiōe fi-
liū, spūs sancto cōcurrēte mundi ornatū cōpleuit.

99 An mundus ad amūssim & equationē
sue exemplaris causæ: perfectus & con-
summatus sit?

Minime. Nā exemplaris & prima mundi causa: im-
mēsa est. Mūdus aut finit. Atqui impossibile est
vt finitū ens: ad præcisionē & equalitatē entis in-
finitū assurgere queat. Et nō modo diuinæ mētis
præcisionē, mūdus nō attingit: sed & accidētalis
idea, quā mēs habet architecti, in sensibili ac ma-
teriali domo, neq̃q̃ ad amūssim explicat. Haud
em̄ capax ē materia: mētalis spiritalisve p̃cisiōis.

100 In quib⁹ dissidet: prolabitur: dissonat
q̃ mund⁹: ab sua idea & exemplari causa?
In quattuor. Primo in substātia. Nā alterius sub-
stantiē est mūd⁹ ab sua exemplari causa. Deinde in
trīplici quātitate: scilicet in quātitate substātiæ:
in quātitate duratiōis: & in quātitate qualitātū
Nā substātia creatoris: immēsa est. Substātia ve-
ro mūdi: finita. Duratio itē dei, eternitas est. Mū-
di vero pmanētia: aut tpe aut quo metiēda. Diui-
ne quoq̃ cūctę qualitates: vt bonitas, veritas, sa-
piētia, pfectio & alię huiusmodi: p excellētiā &
immēsitatē in deo finiunt: q̃ mediocri mō & per-
tenui quodā vestigio: creaturis adesse cōperiunt.
In his igit quattuor q̃ dixim⁹: plabi⁹ dissidet dis-
sonatq̃ mūd⁹, ab suo fonte, initio & exemplari
causa,

Theologicarū questionū primī libri Fi-
nis Anno. M. CCCC. XII. die. XIX.
Decembris.

THEOLOGICARVM QVAESTIONVM
Liber secundus de creatione angelorū.

Vid primū crea-
uit deus?

Angelos. Nā he sūt
purissimē mūdi esse-
tiæ: simplices, incor-
poreę, inuisibiles, ab-
stractę a materia, im-
mortales, deo p̃ om-
nib⁹ creaturis simil-
limæ, antiquiores ma-
teria, elementis & omni alia sensibili creatura.

2 An in creatione angelorū: contigerit
vlla temporaria successio?

Cuncti angeli, idē acceperūt essendi initū: in in-
stanti eodem, a deo pcreati. Quapropter neq̃ in
creatione singulorū eorū, neq̃ in creatiōe vnuer-
sorū: contigit vlla tēporaria successio: cū & quili-
bet repente totus emerferit: & cūcti simul exorti
sint.

3 An inter angelos: vlla sit substantialis
coordinatio patris & filiū aut causę & ef-
fectus?

Nulla. Nā nullus angelorū: pater est aut causa
alteri⁹: null⁹ angel⁹ aliū p̃genuit: aut alteri quo-
modolibet esse dedit. Oēs qppe simul a deo facti
sunt: & repēte e nihilo in esse p̃dierūt. Qui aut al-
terū, alteri⁹ aut patrē aut causam esse dixerit: tē-
porariā successionē inter eos inducit.

4 An angeli sūt simplices essentię?

Si contuleris angelos deo: tum per potentiam &
actum finiendi sūt: vtpote qui prius fuerunt in
potentia essendi: q̃ in actu essendi. Nam ex nō ef-
se & e nihilo in esse prodierunt. Sin autē illi cate-
ris creaturis cōferent: cum sint primus act⁹ crea-
turarū: & primordiū atq̃ initū eū earundē: tūc
merito simpliciorū essentiarū nomina recipiāt. Sūt
enim puri actus: absq̃ priore potentia.

5 Cur angeli sūt substantia q̃ duratio-
ne simpliciores?

Quia secundū durationē: prius fuerūt in nō esse
q̃ in esse: prius in potentia essendi: q̃ in actu essendi.
Nā qui nūc sūt: toto primo quo nequaquā fuerūt.

Questionum Theologicarū.

At secundū substantiā & essentiā: simul facti sunt nec habuerunt vllā suę substantię partē, alia priorē. Haud em̄ alia est essentialis pars angelicę substantię, q̄ prior facta sit: alia vero q̄ posterior creata. Sunt ergo simplices substantiæ: q̄ duratione.

6 An posse esse angelorum sit pars eorundem?

Si posse esse angelorū distinguas ab esse eorū: dico illud posse esse, nequaquā eorū esse partem. Nā id posse esse, deus est: qui est æterna nō modo angelorū, sed & vniuersorū potentia. Si vero posse esse angelorum, dicis coincidere cum esse eorum dico rursus id posse esse, non esse partē eorū: sed totam substantiā ipsorum. Nam in simplicib⁹ angelis posse, est esse: & esse, posse.

7 Quotuplicia sunt esse & posse angelorum?

Duplicia, quedā quidē secundū tēpus dicta, quedā vero secundū substantiam. Posse angelorum secundum tempus præcedit esse eorūdem secundum tempus. Nam priusq̄ fuerint āgeli: esse potuerunt: & ex posse, in esse: a deo producti sunt. Posse vero eorundē secundū substantiā: nequaquā substantiale eorum esse præcellit: vtpote qui diuini partibus, priore & posteriore carēt.

8 An diuiduæ & in tempore: cœlestes illi spiritus: cūctarum rerum scientiam adepti sint?

Nequaquā. Nā angelica substantia, vna cū ipso esse cūctarū rerū scientiā adepta est. Vnde fit vt angelica pfectio: sit triniter repētina ac instātanea. Primo in adeptione simplicis substantię, secundo in consequutione naturalis scientię, tertio inter substantiā & sciētīā. Etenī neq̄ illius substantia, diuidue creata est neq̄ sciētīa sensim eidē infusa: neq̄ prior facta substantia: q̄ indita scientia.

9 An mēs āgelica humanę mētis more per notiones variasq̄ species itelligat? Itelligere per notiones variasq̄ species: propriū est humanę mētis: q̄ sicut extero alligat subiecto vt corpori: ita & ab alieno obiecto, cuncta in imagine & specie capescere cogitur. Est em̄ humana mens: velut oculus obiect⁹ velamine. Angelica

autem mens vt nudus & reuelatus oculus: q̄ nec alieno hæret subiecto: nec a diuerso pariter obiecto, singula per species disquirīt. Hæc em̄ dū semetipsam nouit ab initio: simul omnīū scientiā, in propria essentia nancisci credatur.

10 Si inter angelos nulla est naturæ coordinatio: tanq̄ patris & filii: quo illi inter se ordine coaptantur?

Ordine diuinarū functionū: quo diuinis obtutibus astāt: deoq̄ pro virib⁹ & obsequiuntur: & illi in mundanarū rerū administratiōe cooperant. Sūt em̄ hi administratori spūs: q̄ cōgruis & inconfusis ordinib⁹ naturalibusve officiis ac functionib⁹ & sibi inuicē & humanis mūdanicq̄ rebus p̄sunt.

11 An sint angelorū: alii aliis priores?

Priores quidē sunt alii, aliis: ordine, dignitate, functione. Nō aut priores: natura, substantia, creatione aut tpe. Nam cuncti, simul facti sunt. Alii tamē aliis sublimiores sūt: q̄ ceteris dignitate, functione & vicinia dei præstantiores habentur. Seraphicus em̄ oīm suprem⁹ ordo: cōtinuus & absq̄ medio deū speculat. Angeli vero: omnīū postremi: in deum nituntur diuinisq̄ fulgoribus lōgisimo ac tenuissimo radio exatiant.

12 Cum omnes angeli: æquales sint origine & adeptione substantiæ: quo pacto non æquales sunt dignitate: claritate & scientia?

Quia cuncti angeli simplices act⁹ sunt & primi conceptus vniuersi: ideo & hi simul creati sunt. horū aut actūū officia & actiones: diuina dispensatio, in ministeriū sui & suę creature: lōge lateq̄ dispartiri voluit. Alias quippe tanq̄ sui contēplatrices, suarūq̄ laudū buccinatrices: perpetua circa se continet māsione. Aliis vero vt inferiorib⁹ quandā praxis similitudinē indidit: vt mūdana disponant negocia. Nā & stellæ firmamenti: oēs quidē simul & eodē istātī, create & pfectę sunt. Non oēs tñ eiusdē sunt claritatis: sed alia, ab alia differēs claritate.

13 Cur dicuntur oēs angeli inter se equiuoci & substantia incōmunicantes?

Quia simul facti sūt: & neq̄q̄ ali⁹ ab alio genit⁹ ē.

Quilibet enim angelus est totus & perfectus in semetipso: omne esse, quod natus est habere: intra se complectens & habens ab initio. Nullus quippe angelus: est de substantia alterius: nullus eorum, habet intra se aliquid: quod sit alteri. Nullus insuper, hoc aliquo priuatur: quod illi sit proprium.

14 An angeli sint nati aliud fieri quod id quod sunt ab initio?

Imperfectum esse ab initio & aliud aliquid fieri natum: peculiare est hominum non angelorum. Nam hi & substantia & scientia & gradu: ab initio perfecti sunt. Habent enim a natura, quicquid nati sunt habere, quandoquidem sicut ars, industria & varius labor: diuidue, humanam perficit mentem: ita & natura, angelicam consummat.

15 An angeli creati sunt extra suae perfectionis gradum & locum?

Nequaquam. Nam si quisque angelus esset extra suae perfectionis & beatitudinis gradum procreatus: is aliud fieri natus esset quod id quod est ab initio. Non enim perfectus esset & consummatus natura, sed arte, labore & industria, in suae perfectionis gradum ac locum subuehendus. In eo igitur loco & gradu creatus est omnis inuisibilis spiritus: in quo perfectione, beatitudine & patula dei visione potitur.

16 Cum omnes angeli & beatissimi spiritus: natura nitantur in deum: an sint nati in inferiores: suae perfectionis ratione: in superiorum ordinem ac hierarchiam traduci?

Omnes angeli, in sua sede qua creati sunt: iugiter permansuri sunt: ibi perfectione, beatitudine & visione dei potituri. Coelestes quippe illi congrui & inconfusi ordines: quam ab initio distinctio nem, hierarchiam ac ordinatissimam seriem, a deo acceperunt: hanc immutare non valent. Nulla etenim potest: in tam sacris ordinibus, induci confusio. Non igitur inferiores spiritus nati sunt in superiorum ordinem traduci, subuehi, attolli.

17 Si inferiores spiritus nequaquam nati sunt: in superiorum ordines transferri: cur dicuntur illi ab istis traduci ac subuehi in deum? Eminentes spiritus, dum inferiores traducunt subuehuntque in deum: haud illos, in suum ipsorum

ordinem attollunt, sed diuinos fulgores (quos primi ipsi lucidius manifestius & uberius a deo promanantes hauriunt) per seipsos traduces, in inferiorum mentes deriuant. Atque eo pacto ipsos inferiores spiritus (quorum fixos, quorum immobiles: & a sua sede nequicquam emigrare valentes) diuinae lucis insinuatione: in deum traducere & attollere dicuntur,

Cur nouem sunt huiusmodi coelestium ordines spirituum?

Quia ternarius ter auctus, inuolutusque seipso: nouenarium parit. Est enim ternarius mensura diuinae trinitatis ac discretionis: quae merito in primordio sui totius operis, hoc est in angelico genere: trinitate apparere & exprimi voluit. Nam dum taxat tres eorum ordines sunt. Ceterum dum & unusquisque eorum trinus est: nouem numerantur.

19 An post instans creationis angelorum: nullus angelus de cetero creatus sit?

Nullus. Nam sicut unusquisque angelus perfectus est ab initio & substantia & scientia: ita & omnium angelorum numerus unico primo instanti: totus emerfit, ita ut deinceps unitas illi non sit addenda. Potest tamen deus quotidie novos & quidem innumeros creare. Quem tamen modum eorum multitudinem definiuit atque imposuit: hunc nequaquam transgredietur.

20 Quo pacto definitus est numerus angelorum?

Sola dei voluntate & prouida sapientia. Non enim tot creauit deus: quasi plures creare non potuerit. Immensa quippe eius potestas seipsam sapientia & voluntate: in certo eorum numero coarctauit: atque a pluribus temperauit. Nempe & stellas potuit deus creare: aut pauciores aut plures. Illius tamen inscrutabilis sapientia eorum numerum: nobis ignotum definiuit.

21 Cur angeli gignere: suae substantiam propagare nequeant?

Quia sunt integri & perfecti ab initio: habentes intra seipsos: omne esse quod habere nati sunt. Etenim sicut intra se: nihil complectuntur aut vendicant alieni: ita & extra suae substantiae se praeter nihil relinquunt proprium et ad se pertinentis.

Questionum

Omne siquidē ppiū intra se concipiunt & claudunt. Omne vero exterū atq; impertinēs, excludunt. Si autē gigneret angelus: haud esset id, quicquid esse natus est, quandoquidem generatione: nonnihil ad se spectantis ac propriū, sibi vendicare: et ex non esse, in esse transferre conaretur.

22 Cur angeli dicuntur esse puri: simplices & impermixti?

Propter tres causas. Primum quia sunt intellectus nudi: hoc est naturali carentes velamine, reuelata acie deum cominus speculantes. Secundo quia incorporei & abiuncti a materia. Terrio, quia toti, integri & perfecti ab initio: alienum nullū esse intra se complectentes: neque quicquid ad se pertinetis aut propriū excludētes. His tribus de causis: merito cuncti angeli puri, simplices & impermixti vocentur.

23 Quorum est propria generatio sueve substantię propagatio?

Singularium duntaxat & sensibilibus entium: quæ in ambitu celi lune & quattuor elementorum plenitudine conuersantur. Nam neque in ipsa mole & spissitudine celorum: neque supra celos, in intellectuali mundo contingit aut sit vlla generatio seu nouę substantię origo & ad esse productio. Simplex enim creatio, absque vlla sequenti generatione: angelicas celestesque species perficit.

24 Vbi est creatio a generatione separata?

In intellectuali & caelesti mundo. Nam angeli nec geniti sunt nec gignunt. Celi quoque nec geniti sunt: nec gignere possunt. Simpliciter enim creatione angeli, celi celestesque species ut planete & stelle emerferunt. Nulla quippe illis indita est potentia, gignendę posteritatis. cum toti ab initio perfecti sint & in actu subsistentes.

25 Vbi est creatio generationi coniuncta & annexa?

In singularibus siue in entibus sensibilis mundi. Nam simplex creatio: protulit duntaxat initia & primordia sensibilibus specterū in utroque sexu, a quibus serie naturalium generationum: vna

Theologicarum

quaque species, per sua deinceps indiuidua & singularia explicatur atque in esse procedit. In sensibili enim mundo generatio perficitur: quod creatione simplici ab initio inchoatum.

Cur sola singularia gignere possunt?

Quia nullum singulare est ens totum, integrum, perfectum, habēs ab initio in seipso omne id: quod ad esse ipsius spectat. Si enim singulare ens: esset purus actus, nihil habens permixtę potentię & priuationis: gignere non posset. quandoquidem nihil haberet extra se: generatione vendicandū & ex non esse, in esse traducendum.

27 An in angelis nulla sit priuatio & alteritas essendi?

Nulla. Nam alioquin simplices, puri & impermixti non essent. Et rursum: per huiusmodi priuationem & alteritatem essendi: adesset illis, gignendi facultas. Nempe id esse (quo natura priuarentur essentque imperfecti) nati essent per generationem adipisci. Quia enim filius: aliquo pacto spectat ad esse patris: hanc ob causam pater, id quod ad ipsius attinet esse: comparat discitque generatione. At vnicuique angelo, id ipsum natura indidit ab initio: quod ad ipsius & esse & bene esse spectat.

28 An angeli mobiles sint?

Nequaquam. Nam puri actus sunt priuatione carentes. Omnis autem motus, oritur ex priuatione: quæ solis sensibilibus rebus adest. Sunt enim creati angeli: in perfecta substantia: perfecta quantitate: qualitate: et loco seu gradu: a quibus non dimouentur. Quod enim mouetur virgite imperfectione & priuatione motitur: ut habitu quem natus est habere: impleatur ac perficiatur. Non sunt igitur mobiles angeli utpote qui nec gignuntur nec augentur nec alterantur nec loco mutantur.

29 An adsint angelis præter naturalem substantiam. quantitas: qualitas: & locus?

Quattuor rerum genera sunt: substantia quantitas qualitas & locus. Hęc autē aliter in sensibilibus

aliter in angelis sunt accipienda. Nam in sensibilibus: substantia, veraciter distinguitur ab accidentibus: quod re ipsa aut inesse aut adiacere illi dicitur. Quod autem in sensibilibus est reale accidens: in angelis est accidens rationis. Haud igitur angelici habitus sensibili more ab angelicis substantiis sunt eximendi.

30 An sint angeli in tempore et loco?

Minime. Nam locus omnis sub celo est: in quatuor elementis. Tempus autem est in celo. Nam in prima ac suprema mundi latrone: cuius nuncius 34-
sensibilium rerum durationem ac permanentiam emittit. Angeli autem neque sub celo, in elementis degunt: neque in ipsa caelesti regione, sed supra caelum, indulta est illis aeterna mansio. Sunt igitur angeli: & tempore & loco eminentiores.

31 Si angeli nec mobiles sunt: nec in loco manent: quo pacto hi ad homines a deo mitti dicuntur?

Hac angelorum a deo, ad homines missio: diuinorum nutuum aut arcana aut manifesta est in- 35
sinuatio. haud enim est sensibilis, seu diuidua angelorum, humano more: de loco in locum progressio. Nam incorporei & imateriales sunt: apta ad materialis progressionem organa, ut tibiae pedesque non habentes. emittuntur autem ipsa mundi elementa variasque mundi partes in instanti: quod dissidet a motu. Omnis enim motus: temporarius est, diuiduus, successiuus.

32 An duntaxat in assumptis hominum 36
corporibus appareant?

Possunt angeli in assumptis hominum corporibus apparere & visibiles fieri: id tamen praeter naturam eorum est. Nam rationabile est sanctas humani modum mentes emortuorum hominum corrupta corpora nolle assumere. Satius autem est sentire: quoniam quoties ad homines mittuntur: vim habeant, ut iuxta humanam infirmitatis modum: & seipsos visibiliter componant: & arcana dei nu- 37
tus, sensibilibus enuncient.

33 An sint humana aliqua corpora reseruata angelis: ut in illis ad homines mittantur? Huiusmodi corpora esse angelis reseruata: nonnulli voluerunt. Id tamen plerique repudiant. Nam aut haec corpora, creata sunt a deo absque humanis aëribus:

pro solo angelorum ministerio. Hoc autem absurdum est: quoniam quidam vel angeli semper in illis habitarent. Et hoc est praeter eorum naturam. Si autem quicunque & quicunque in illis versarentur: haec corpora creberrime essent occiosa: utpote nec aëram nec spiritum haberent. Si autem haec corpora quae reseruantur angelis: sancta sint aëribus, quos in hoc saeculo protulerint: & hoc est priore irrationabilius. Nam forte & aëribus quae in eis habitarent corporibus: & maior ipsis angelis, fieret iniuria.

Si angeli & absque corporibus sunt & absque corporibus mittuntur: quo pacto hominibus apparent?

Potestatem habent componendi semetipsos: iuxta humanam infirmitatis modum & breuiam carnalis oculi intuitum. Si enim potest visibilis homo, magicis quibusdam artibus facere: ut a ceteris (in quorum medio steterit) nequaquam videatur: quantomagis potest inuisibilis spiritus, diuina virtute operari: ut a mortalibus videatur.

In quibus praecipue sensibus: angeli apparere & reuelari solent?

In his praesertim sensibus: qui omnium praecipui & praestantissimi sunt: ut in auditu & visu: quos discipline sensus appellamus. Etenim nobilissime qualitatatum: sunt vox & lumen. Vox siquidem auditus: lux vero visu hauritur. Apparet igitur angeli ut plurimum in figura humanae vocis: quam apte effingunt: & in lumine: quo ab hominibus cernuntur.

An per imaginatricem facultatem nequaquam reuelentur?

Immo frequentiuscule: ut quoties per somnium reuelantur: diuinorumque nutus in silentio noctis insinuant. Nam & imaginatrix facultas, sensibus principatur: & ad disciplinam spectat. Rationabile autem est: ut angeli, qui ad homines discipline & eruditionis eorum gratia mittuntur: in sensibus discipline praesertim reuelentur.

Cur in tribus inferioribus sensibus: minus solent apparere?

Quia tres inferiores sensus, olfactus, gustus, tactus, culinarii sunt: nequaquam ad animi partem, sed ad carnis corporisue alimoniam pertinentes. Quo enim modo palpabiles essent: qui incorporei, quique iuxta eloquium, carnem & ossa non habent? Attamen cum olfactus

Questionum

Theologicarum

fit carnaliū sensuū p̄cipuus: & odor perfectū ac spiritalē quiddā, quo etiā placari solet de? legūtur nōnunq̄ angeli, in odore suauitatis & mira redolentiā sanctis hoīb⁹ innotuisse. Angelica q̄p 4-2
pe substantia: in odora non est.

38 Quo argumento: probentur angeli: nequaq̄ in assumptis corporib⁹ mitti? Argumēto tactus q̄ sensuū corpulētissim⁹ est: sola corpora & materialia palpare nat⁹. Nā p̄ter tactū & gustū: in oī sensu crebri⁹ apparere solēt, vt in imaginatiōe p̄ somniū, in auditu p̄ vocē: in 4-3
visu p̄ lumē, in olfactu p̄ odorē. In gustu autē & tactu: rari⁹ innotuisse legunt. Si autē in assumptis corporibus apparerēt, cur de his scriptū eēt palpare & videte quia spūs carnē & ossa nō habet sicut me videtis habere.

39 An humanæ etiā menti nequaq̄ insinuentur atq̄ appareant?

Immo q̄maxime. Nā oīs extera sensibilis & manifesta eorū apparitio: quā p̄ sensus hoīb⁹ innotescūt: causā mētalis & arcane insinuatōis patrat. Mēs em̄ cūctorū est sensuū apex finisq̄ sup̄mus. quo p̄ferūt & in q̄ cōdunt: q̄cūq̄ quomodolibet p̄ sensuū valuas in hoīem irrūpūt. Si igit̄ angeli nostris sensib⁹ haud p̄pter sensus, sed mētis gratia reuelantur: hi p̄cipue ipsi menti adaperiunt.

40 An sit propriū angelorū: hominibus per sensus apparere?

Nequaq̄: sed p̄ter naturā eorū est. Nā natura inuisibiles sunt: & neq̄ p̄grediētes, neq̄ loquētes, edentes aut bibētes. Hac tñ corā hūanis oculis (instructiōis & cōsolatiōis hoīm gratia) plerūq̄ effinxisse legunt. Est & āgelis p̄ter naturā: esse & conuersari cū hoīb⁹, in elemētis: cum naturalis eorū regio: sit supercælestis aura.

41 An queant angeli hūanæ menti: absq̄ sensuum p̄sidio reuelari: & eidem diuinos insinuare nutus?

Si p̄nt angeli innaturali mō hoc est vt sensibiles, hūanę mētī reuelari: manifestū est quoniā & naturali mō: q̄maxie eidē possint apparere, diuinosq̄ illi p̄adere & explicare nut⁹. Nā cū angeli sint corporis exptes: nullo corporeq̄ molis obice p̄p̄e diūtur, quomūn⁹ secreti⁹ & int⁹: hūanę mētī cō

grediant: illāq̄ absq̄ vllō vocis aut sensuū p̄sidio: per ipsosmet nutus spiritalēs vt insinuatōes erudiant.

An angeli sint entia singularia?

Quilibet angelus, specie differt ab alio angelo. Est igit̄ qlibet āgelus p̄ seipsum: vt vna tota species perfecta ab initio: nihil aliud cōsequi nata: q̄ quod illi inditū est ab sua origine. Sūt itaq̄ āgeli longe sublimiores & eminentiores: singularium entium substantiis.

Quid singulare ens?

Est qd̄ quāto priuat⁹ actus: tanta abūdat potētia: seu cui⁹ est extra ip̄m, tā tā sumere idētitatē: quanta illi inest alteritas. Vel qd̄ quātū a p̄prio esse diuidit: tantū dē aliene essentię & alteritati copulatur. Nā singulare ens, cū nō sit ab initio q̄cqd̄ ip̄m esse natum est: generatione perficit seipsum, idq̄ quod non erat acquirīt.

Quid species?

Substantialis species est extra cui⁹ orbē, nihil est accipe p̄p̄riū & p̄tinetis: & in cui⁹ orbe ac circulo: nihil est alienū & impr̄tinetis reperire. Nā species est simplex p̄p̄rietas, sine impr̄tinetē: & pura idētitas sine alteritate: purus quoq̄ act⁹, sine potētia & priuatōe. Est em̄ species purus act⁹: existens a natura id̄ q̄cqd̄ esse nat⁹ est. Quapropt̄ vt etiam dixim⁹: species nec genita est nec gignit.

45 Si angelici spūs q̄ species quædā sunt nec gignūt nec gignūtur quæ sunt illorum actiones?

Sicut inter angelos nullā dixim⁹ esse naturę cōordinationē ac seriē: sed dūtaxat ordinē officiōrū diuināq̄ functionū: ita & ab illis tollim⁹ actiones naturę: vt gñationē, p̄gressionē & vitālē operationē: q̄ in cibi & pot⁹ vsu cōsistit. Oīs quippe angelica actiō sacra qd̄a fūctiō est: q̄ p̄ modo suo, omnis angelus n̄ritur in deum.

46 Quot sunt angelicæ functiones & spirituales actiones: quib⁹ in deū n̄rantur? Tres: purgatio, illuatiō, p̄fectiō. His em̄ actionib⁹: & sibi inuicē & hoīb⁹ p̄sunt: diuinos fulgores de mētē i mētē: i vsq̄ hoīm aīos traducētes. Hoc n̄pe mō īferiores mētes a sup̄iorib⁹, in deū subuehūt: nō q̄ īferiores ab suis ordinib⁹ excedāt: an

helentq; ad ordinem eminētiōz mētium, sed q; transfusa per superiorum mētes, diuina lux: ad inferiorum vsq; mentes pertingit.

47 Quid est āgelos ex officio suo & sacra functione attolli in deum?

Angelos ex officio suo & sacra functione attolli in deū: haud est illos velle fieri ēq̄les deo, neq; inferiores, velle p̄stātorib⁹ coēq̄ri. Id q̄ppe p̄possibile est. Angeli autē nequaq; ad īpossibile: & id ad qd phas eis nō ē: aspirāt. Illos aut attolli ī deū: est reuerent & p modulo suo singulos vt dixim⁹: diuīos; fulgorē, ī sua sede atq; māsiōe fieri p̄cīpes.

48 Quē est diuīe lucis & splēdoris natura: q̄ angelicos ordīes incōfufos seruat? Diuīe lucis diuīnorūq; splēdorē natura est: vt a sūmo deo a quo sumit īitiū, ad imū vsq; vltimū: q; spiritaliū oculorū: p̄ medios oculos oīa purgās illuminās & p̄ficiēs pertingat. Magis em̄ natura lucis est descendere in ima: q̄ iporū oculorū, in excelsa & sūma attolli. Hoc igit pacto oīs spiritalis ocul⁹ ī suo gradu & loco: diuīni fit particeps fulgoris, saluatq; p naturā lucis benignē sese ppagātis, spiritaliū oculorū cōgruētia & ordiatio icōfusa

49 Quid est niti & subuehi in deum?

Niti in deū: ad spiritalē oculū diuīe lucis & sapiē capacē referit. Subuehi autē ex natura luminis ip̄sui & fulgoris p̄det. Nā seip̄o qdē nitiit̄ oculus: appetitq; p̄cīpes fieri lumīs. Lux autē ip̄m oculū subuehit in deū: hoc est ip̄si deo, iuxta modū lum suū cōsimilē reddit. Est itē niti: sumendū ab inferiorib⁹ spirītib⁹. Subuehi autē, ab eminētiōrib⁹. Nā illi qdē seip̄is nitiūt: ab istis autē subuehūt.

50 Cum inter celestes spirītus purgādi ordines desint: quomodo in his locū habet ea actio: q̄ purgatio nūcupatur?

Hanc diuus dionysius, in libro eccl̄iasticē hierarchie p̄ponit, dicēs nullā esse celestē distinctionē, obnoxia scelerib⁹: eā quoq; q̄ maliciē manus dedit: reliquaq; incōfufis ordinibus decidisse. Ait autē in celesti hierarchia, purgationē eē: cū inferiores spūs, aut a deo aut a superiorib⁹ spirītib⁹ edocētur: quē iterim ignorabāt. Porro obīiciētī cur angeli si qcq; ignorāt & aliū ab aliis interī edocētur: prius dictū sūt a natura & suē creatiōis īnitio oīa

edidisse. Respondendum. Aliā esse & naturalīū & imutabiliū reā sciam: Et aliā cōtingentiū. Illā oēm: angeli ab ītīo imbibērunt ab īstātī suē creatiōis cūcta naturalia noscētes. Hāc vero īndies aliū ab aliis discūt. dū volūrate dēi quā circa mūdum & humanum genus futura sunt: aliis per alios īndies reuelantur.

51 Quis ordo est: āgelicarū triū actionū? Angelicarū actionū gemin⁹ est ordo: Alius temporis, Alius dignitatis. Ordine tēporis prima est purgatio, scda illuīatio, tertia p̄fectio. Ordīe autē dignitatis: p̄fectio p̄cellit. Media autē est illuīatio. Postrema purgatio. Nā spiritalis ocul⁹: pri⁹ est a cōtrariis repurgād⁹, aut ad deū cōuertēd⁹: q̄ aut diuīa luce ībui, aut diuīo statu p̄fici q̄at.

52 Quid est purgatio?

Trīfariā diffīniri pōt purgatio. Aut em̄ est emūdatio spiritalis oculi, a cōtrariis tenebris atq; erroribus. Aut simplex eiusdē ad suū obiectū & naturalē solē conuersio. Aut eiusdem, sub suū obiecti & naturalis solis contuitu constantia: & nunq̄ retro aspiciens fuga.

53 Quot sunt modi purgationis?

Tres vt p̄cedēs edocuit. Prim⁹ autē ei⁹ mod⁹, nequaq; in angelis reperit: sed dūtaxat in hūanis mētib⁹. Nā angelicē mentes: nullis tenebris aut cōtrariis habitib⁹ obnoxie sunt. Reliq̄ autē purgatiōis modi: angelis adsunt, vt qd obiectū & naturalē suē sciētiē solē, hoc ē ad deū cōuersi sūt: & ī ei⁹ speculatiōe imutabilē cōstātā acceperit.

54 An diuīna lux possit operari in subiecto siue in oculo: contrariis tenebris & passionibus affecto?

Sicut mēs addicta errorib⁹, nō pōt capax esse veritatis: ita diuīa lux, ī hoc spiritali oculo nīhil operat: q̄ cōtrariis tenebris violat. Haud em̄ subiectū idē: simul est capax cōtrariorū. Lux autē & tenebrē, veritas & falsitas: cōtraria quādā sūt. Nequit igitur diuīa claritas eum imbuere oculum: quem obsederint tenebræ.

55 An possit diuīna lux in oculo aut a se auerso aut incōstāte & sui p̄sentiā re fugiente: quicq; operari?

Ob hanc causam, in demonibus diuīna lux nīhil

Questionum

operatur, quia spiritalis eorum oculus, & a natura
li suo sole auersus est: & diuine lucis presentia: ex
imbecillitate & incōstantia sui refugit. Quo em̃ 60
pacto auersum speculum, aut incōstans & refu-
giens, astatē sibi veritatē: illius imaginē fuscipit
et? Sunt igitur hęc tria ad veram purgationem
necessaria: puritas: conuersio: cōstantia.

56 Quid est illuminatio?

Diuini luminis, in spiritali ac digne repurgato
oculo susceptio. Digne autē spiritalis oculi? repur-
gatus est: qui a cōtrariis emundatus erroribus, qui
conuersus ad suę illustrationis solem, qui deniq;
fixus: & sub illius presentia immutabilitatē ade-
ptus. Hęc em̃ tria quę ad purgationem spectāt: 61
ipsam illuminationem totiusve sacratissimi ful-
goris susceptionē pręcurrere debent.

57 Quid perfectio?

Perfectio eorum est sacramentorum fructio: quę pręcur-
rens illuminatio retextit & aperuit. Sicut enim
purgatio subiectū conuertit ad bonū: ita & illu-
minatio, bonū ipsum retegīt: aperit: insinuat. Per-
fectio vero quaternam eiusdē boni immortalēq;
perfruitionē: eidē subiecto largitur. Est em̃ perfe-
ctio: suprema spiritalis oculi cū inuisibili sole co-
pula & insolubilis vnio.

58 Quo pacto se habent adinuicem: pur- 62
gatio illuminatio atq; perfectio?

Sicut hęc tria: principium, mediū, finis. Nam pur-
gatio principium est, illuminatio mediū, perfe-
ctio finis. Inchoat em̃ spiritalis oculus a purgati-
one: procedit per illuminationē: stat in perfectio-
ne. Se habēt rursus sicut adaptio oculi seu cō-
uersio ad lumē: hausio & imbibitio luminis: &
fructio veri solis. Qui em̃ adaperitur oculus, pur-
gatur: qui haurit lumen, illustrat. Qui demū ve-
ro & cadidissimo sapię sole pfruit: hic pfectus est.

59 Quomodo se habent hęc tres angeli- 63
cę actiōes ad diuinę trinitatis psonas?
Diuinę tres psonę sunt vt principium, mediū, & fi-
nis. Est itaq; purgatio ad patrē referēda: illu-
minatio ad filiū, pfectio ad sp̃m sanctū. Nā sicut diuina in-
terna opatio inchoat a patre: p̃ficiscit p filiū: stat vero
terminaturq; in sp̃sctō: ita & subuectio n̄sue
spiritalis aciei in deū: inritū sumit a purgatione:

Theologicarum

proficit illuminatione: perfectione vero tanq̃ su-
premo statu consummatur.

Quo pacto rursus se habēt hęc actiō-
nes ad vtraq; testamēta vet⁹ ac nouū?
Purgatio est vt vetus testamentū in lege Moyfi
& i pphetis. Illu-
minatio vero: vt nouū testamētū &
euāgelica traditio. Perfectio autē: vt futura vtriū-
q; testamēti cōciliatio, pax & cōcordia. Purgauit
em̃ vetus testamētū carnē: in circūcisioe & emū-
datiōe preputii. Nouū vero p diuinī incarnatio-
nē verbī (quę paterna lux appellatur) sacrum lu-
mē idulsit. Vtriūq; aut cōciliatio testamēti per-
fectio erit & optimus status mundi.

Cur nōnulli dixerunt: aliud esse tempus
patris: aliud filii: aliud vero sp̃s sancti?
Sicut oīs creatura est triū opus psonarū: ita & oē
tēpus. Alia tñ est creatura similis patri, alia filio,
alia sp̃sctō. Ita & tēpora distinguī pnt: vt aliud
patri, aliud filio, aliud vero sp̃s sancto respōdere
dicat. Nā tēpus veteris testamēti & purgatiōis:
paternā pprietatē emulat. Noui vero tēpus te-
stamēti: rite incarnato verbo ac filio adaptetur.
At futura cōciliatiōis amboꝝ testamētōrū etas:
rite sp̃s sancto, qui patris & filii naturalis est
amor conferri queat.

Cur celestis hierarchia: a diuo Diony-
sio: his tribus diffinitur: ordine: scientia
& operatione? Est em̃ inquit ordo sacra-
tior & scientia & operatio: quę ad dei
similitudinem pro viribus nititur.

Hęc diui dionysii diffinitio: ad tres q̃s diximus
angelicas actiōes, cōgrue spectare pbat. Nā or-
do purgationē indicat. Sciētia, illuminationem.
Operatio vero pfectionē supmūq; statum ostendit.
Ordo est cōgrua & incōfusa angelorū distinctio.
Scientia est habitus diuinę lucis. Operatio vero
transitio in deum: ipsaq; diuina fructio.

Quę differentia est horū trium: ordi-
nis: scientię & operationis?

Hęc tria ordo, scientia, & operatio: sunt vt esse,
scire, frui, siue vt substantia, scientia, fructio. Sub-
stantia principium est, scientia mediū, fructio finis.
Substantia est velut ortus & creatio subiecti: si-
ue spiritalis oculi. Scientia vero illu-
minatio eiusdē,

Fruitio aut eius: beatitudo. Vnde fit vt creatio, sit vt purgatio quedā: per quā ex nō esse in esse, angelica substantia pcessit. Habitu vero & sciētia substantiā comitatur. Operatio autē pficit vtrā q. Nā sine actōe substantia & scia icassū possidet.

64 Cur angeli sunt velut primi & purissimi conceptus vniuersi?

Quia sicut cōceptus humane mētis sunt syncere & purissimi sensibiles mūdi species: ita & supcālestes angeli, sunt primordiales mūdi notiones, eo fere modo ad diuinā mentē se habētes: quo & nostri conceptus ad nostrā mentē. Interest em: q angeli subsistunt extra diuinā mētē: sunt q vere substantiā, nostre autem notiones (quippe accidentarie) nostre menti iugiter insunt.

65 Quo pacto deus vniuersum in angelis p̄cognouisse dicatur?

Tanq̄ in creato & exteriore conceptu. Nō enim angeli, diuinā menti insunt: nec sunt ab eterno. Quia tamen ante omnem reliquā creaturam facti sunt: ideo & cōceptiōes qdā & p̄notiones vniuersi appellant. Fecit em deus in angelis oīa: ateq̄ fieret, Quapropter angeli: sūt esse oīm ante esse.

66 An nullę sint alię vniuersi p̄cognitiōnes: angelis & simpliciores & antiquiores?

Diuine mentis rationes, quę vocant oīm exemplaria & aterna primordia: p̄cognitiōes sunt vniuersi, longe angelis ipsis & simpliciores & antiquiores. Nā hę eterne & increate sūt. In his quippe p̄uidit p̄cognouitq; deus: quicqd scdm̄ tempus postea adimpleuit. Atq; his etiā p̄cognitiōibus angeli ipsi, cum ceteris entibus subiacuere

67 Quot modis cōceptū est a deo vniuersum: priusq̄ fieret?

Binis modis. Semel in diuina mente ab eterno: p̄ diuine mētis ratiōes & eterna exemplaria. Semel deinde extra diuinā mentē: in primo, instātī secūdi eūi, quo p̄fecta est angelorū creatio. Prima vniuersi p̄cognitiō: nō est pars eiusdem. Scda vero pars ipsius est. Spectat em angelī, ad esse vniuersi: vtpote qui creaturis annumerantur. Prima insuper vniuersi p̄notiō: est p̄cognitiō ante opus. Secunda vero: in ipsius operis exordio,

68 An angeli fuerint aliquando in fieri?

Hac tria de angelis enunciant: nō fuisse, factum esse & esse. Nam nō nunq̄, nō fuerūt: facti sunt: subsistunt. Prīmū de illis p̄dicatur in primo eūo, ante creationē ipsorū. Secundū illis cōgruit in eo instātī: quo facti sunt. Terriū vero nūc illis adest. Idipsum vero qd est fieri: de angelis nequaq̄ enūciatur. Nā nunq̄ fuerunt in fieri: vtpote qui repēte exorti sunt. Eorum enim est fieri: quę diuidue & particulatim sunt procreata.

69 Si angeli in suę perfectionis & beatitudinis loco gradu ac sede creati sunt: quo pacto nōnulli ab eo loco exciderūt? Cuncti angeli (vt prius dixim⁹) in suā p̄fectiōis & btitudinis loco, creati sunt: nō deiceps nati, in sublimiōre gradu attolli. Qui vero exciderunt a naturali p̄fectiōe & btitudine: haud ideo plapfi sunt, q nequaq̄ in suę p̄fectiōis gradu ab istio cōsederūt: sed q in altiore, vt in diuinā forte sedē scandere voluerunt.

70 Quod malū plerorūq; angelorū a naturali beatitudine excussit: luxurię vel superbix?

Aliqui voluerūt p̄cō luxurię: plerorūq; angelorū in ima ruisse. Rationabilior est autē ea opinatiō: q illos malo supbię, a sua btitudine excidisse p̄fiteret. Nā incorporei sunt: gignere nō nati, p̄terea pri⁹ exciderūt: q & aīalium & hoīm crearet gen⁹. In quos igit̄ vetita libidiē: illi exardescere potuissēt.

71 An vniuersi angeli ab initio creatiōnis suę: beati fuerint: & in perfectionis gradu confirmati?

Nequaq̄. Nā si oēs ab instātī suę creatiōis btī fuissent: & in naturalis suę perfectionis loco gradu ve cōfirmati: haud quāq̄ pleriq; eorū excidissent: quos demonas appellam⁹: qui ex bonis, mali euaserunt. Omnes equidē in naturali suę beatitudinis loco & altitudine creati sunt. sed aliqui eorū pmanserunt: aliqui vero ab eo loco, in quo beati fuissent, si tñ p̄māssissent: infeliciter exciderūt.

72 An boni saltē angeli: qui nō exciderūt fuerint ab istātī suę creatiōis vere beati? Boni angeli qui nō exciderunt: in eo gradu & ordine, quo creati sunt, nunc quoq; permanent: &

in eternū sunt pmanſuri, ſuperiōrē aliquē ordinē ne p adepti neq; adepturi. Quia tamen mox ab initio creationis ſue volūtariē & libere, cū demonibus excidere potuerunt & nō exciderūt, ideo dicim⁹ illos haud ſtatim ab inſtantī ſuæ creationis, fuiſſe vere beatos: vtpote mundum in beatitudine confirmatos.

73 Quatenus boni angeli qui nō peccauerunt: nunc beatiores ſunt: q̄ fuerint ab ſue creationis initio?

Boni angeli qui non exciderunt: nunc beatiores ſunt, q̄ fuerint ab inſtantī ſue creatiōis, non altiori quidē gradu & ſublimiōre ordine: ſed ſola cōfirmatione: per quā qui ab initio a naturali ſua ſcede & principatu excidere potuerunt: iam excidere non poſſunt. Eorū igitur preſentanea beatitudo: haud eſt augmētū naturalium bonorū: ſed eorū æterna & confirmata boni fructio.

74 Quot ſunt ad veram beatitudinē neceſſaria?

Duo præcipua: ſcilicet adherere bono & nunq̄ poſſe diuelli, excidere & ſeparari a bono. Eſt em̄ vera beatitudo haud tantū preſentī tēpore: ſed etiam futuro limitāda: nec dūtaxat temporaria ſeu perfunctoria bonorū preſentia: ſed immortalis ac iugi corundē perfructioe metienda. Nā vulgatiffimus ſermo teſtatur, Summā eſſe miſeriā: fuiſſe felicem.

75 An omnes angeli ab initio creatiōis ſue vt natura liberi: excidere potuerūt? Omnes angeli ab initio creationis ſuæ, vt liberi & libero arbitrio donati: a naturali bono & pfectione alienari & excidere potuerunt. Aequa em̄ omnibus affuit: aut excidē ſi aut pmanēdi libertas. Omnib⁹ quippe āgelis: q̄ aut exciderint aut permaſerint: vel virtus vel crīmen impingitur: vel meritum vel vituperium. Haud em̄ a deo hi excidere: illi vero permanere coacti ſunt.

76 Quibus maxime inſtigantibus: boni angeli pmaſerunt & mali exciderunt? Amore dei & amore ſui. Nam amor dei bonos angelos in beatitudine fixit: eoſq; a naturali perfectione excidere vetuit. Aſt amor ſui malis angelis peperit ruinā. Sicut em̄ amor dei humilitatem

& obedientiam parit: ita & amor ſui, contemptum dei & ſuperbiam gignit.

77 Quo pacto abinuicem diſtant amor dei & amor ſui?

Ad hunc modū diſtāt: q̄ amor dei humilitas eſt amātis & extollentia amati: & pax vnitas ſeu cōcordia amboꝝ. Amor aut ſui: extollentia eſt & eluatio amātis, ſupra id quod merito amari debet, quāquidē extollentia mox comitatur amantis, ab eo qd̄ ppter ſe amari dignū eſt: diuiſio, lis, ac ſeparatio. Sicut em̄ amor dei, pacē ſeruat & vnitatem: ita & amor ſui, litē gignit ac dyadē: ab amato ſeparans amantem.

78 Quid eſt amore digniſſimū: quod ſupra oīa & pluſq̄ oīa amari debet?

Solus de⁹. Nam hic eſt author oīm: qui & oīb⁹, naturale eſſe dedit: & iſdem bene beatūq; cupit impartiri. Sicut em̄ de⁹ eſt ſupra omnia locatus: ita & ab omnibus pluſq̄ omnia amari debet. Si deus plus amat ſuam creaturam, q̄ ipſa amet ſeipſam: merito debet creatura impenſiore amore deum proſequi: q̄ ſemetipſam.

79 An amor ſui ſit peccatum?

Amor ſui: haud eſt peccatum ſimpliciter: ſed ſecundum quid. Nam qui plus amat ſeipſum, q̄ deum: huic impingitur peccatum: tanq̄ qui in digne creaturam, præfert creatori: & finitā ſubſtantiam, infinītē. Qui aut mediocri amore, ſub diuinæ dilectionis vmbra, ſeipm̄ complexus fuerit tanq̄ imaginem dei, ad obſequium dei nat⁹: huius amor nequaquā vituperandus, ſed laude dignus habetur.

80 Quomodo verus amor ſui: eſt eliciendus?

Ex præuio amore dei. Nam qui diligit deum: diligit & ſeipſum. Et qui odit deum (iuxta eloquium) odit & ipſe animā ſuā. Amor dei: nūq̄ ſeparatur ab amore ſui. Amor tamen ſui: creberrime diuino amorī aduerſatur. Vnde fit vt qui amat ſeipſum, pluſq̄ deū: hic oderit ſeipm̄: & qui odit ſeipm̄ ppter deū, hic amet ſemetipſm̄.

81 Vnde omnis pēdet amor & vnde oē emergit odium?

Ex amore dei, elicitur oīs amor: tā ſui, q̄ proximī:

& eorum oīm q̄ creauit deus. Ex amore autē suū inordinato, omne quoq; odiū deriuat: scilicet & odium dei & sui ipsi? & proximi & oīm creatura rū. Nā amare seipsum plusq; deū: est odisse deum & cuncta q̄ dei sunt.

82 Quo pacto amor dei & amor sui in bonis angelis conuertantur?

Nā boni angeli, quia amant deū vt suū authorē amant & seipos. Et quia amāt quidē seipos, non simpliciter & respectu sui: sed vt creaturas dei, factas in ministerium & cooperationē eiusdē: hinc amantes seipos, amant & deum. Ex amore igit̄ dei, in amorē suū: & ex amore sui, in amorē dei cōuertunt̄. Amāt quippe in seipis diuinā imaginē, nihil in se, nisi diuinū: speculātes, cernētes, agnoscētes.

83 Quādiū inordinat⁹ amor sui: pmanet amor sui: & qñ in odiū sui conuertitur?

Tandiu inordinatus amor sui: permanet amor sui: quādiū fallax arridet fauetq; fortuna. Vbi vero fallax fortuna arridere desierit: vbi eum perdidit demerferitq;, qui stolido amore seipsum complexus est: tunc amor sui in odiū cōuertitur. Nunc enī & pditi demones & dānatē aīe (quē se ipas stulto amore: in hac vita psecutē sunt) sese oderūt: & amorē sui, in sui odiū: dum eternis torquetur incendiis conuerterunt.

84 An demonib⁹ sit innata malitia & cōcreatum mali germen?

Minime. Nā bonis angelis, pares & similes creati sunt. Q; si innata fuisset illis malitia & cōcreatū mali germen: eorū casus & plapsio, nō ipis: sed soli deo vt authori & creatori maliciē iporū, merito impingeret. Absit autē vt deus, sit author alicuius maliciā: vt ve aliquod malū creauerit: aut create alicui substantiē, mali germē ipse indiderit.

85 An ex aliq̄ infirmitate discesserint demones a bono relinqntes suū p̄cipatū? Nō ex infirmitate aut malitia illis cōcreata: vt p̄cedens edocuit. Nā excusabilis esset eorū lapsus & indign⁹ vitupio ac ppeti gehēna. Ceterū qdā infirmitate & instabilitate volūtatis exciderunt: relinqntes suū p̄cipatū: vt q̄ deo: & coeql̄es & cōsimiles haberi voluerūt. Quia em̄ iprouide conati sunt in altiora & sublimiora se attollī hīnci

inferiora & ima mundi ergastula ruerūt. Hāc autem infirmitas voluntatis, cui obistere potuerūt inexcusabilis habetur.

86 An aliquādo dæmones fuerint beati?

Nunq̄ fuerūt demones, vere & simpliciter beati. Nā duo (vt dixim⁹) ad verā btitudinē exigūt. sc. p̄sentia natural' boni: & nūq̄ posse ab eo dimoueri: demones autē creati qdē sunt i gradu suē btitudinis: & in summi boni p̄sentia: a q̄ tñ infirmati sunt & a summo bono exciderūt. Nunq̄ igit̄ fuerunt vere beati. Nam vera beatitudo summi boni & p̄sentiam & permanētiā claudit.

87 An boni angeli qui in bono p̄māserūt neqāt deinceps a sua excidere btitudinē?

Boni angeli, post demonū infelice ruina: i summi boni (cui adheferūt) p̄ntia, p̄fruitiōe & vera btitudinē cōfirmati sunt. Vt deinceps diuelli neqant ab illo: quē vt suū authorē atq; opificē reuertit̄, plusq; seipos amauerūt. Sicut em̄ ortus sol', occasus est stellarum: ita & diuinus amor, in bonis angelis: suū amorē exinanīuit illosq; perpetua pace deo conciliauit.

88 An bonorū āgelorum in summi boni pace & vera foelicitate cōfirmatio: sit libertatis eorum amissio?

De? nec bonos angelos stare i bono statu nec malos cōpulit excidere a bono. Nā volūtariē & boni in bono p̄māserūt: & mali, a bono exciderūt. Nūc vero q̄ boni, excidere: & mali, in p̄iscā foelicitatē reuertī nequeāt: id haud quāq; est amissio libertatis liberīe arbitrii. sed bonorū a mal', eūterna discretio. Etenī nec virt⁹ nec virtū: vsq; adeo creaturē naturā imutāt: vt de libera, faciāt nō liberā: vt venaturale liberī arbitrii donū, adimere sufficiāt

89 An hī angeli qui exciderūt: possint in priorem foelicitatem reduci?

Possūt secūdū potētiā dei: q̄ potēs ē reducere illos, i eū p̄cipatū: quē isipiet̄er reliq̄nūt. Nō p̄nt autē scdm volūtātē dei: & secūdū volūtātē p̄priā. Nā iusta dei volūtas illis (q̄ppe indignis) p̄ntiam denegauit. Et rursum ipi illi q̄ volūtate p̄pria exciderūt: malorū actū p̄seueratiā, oēs sibi diuīe miē adit⁹ foresq; p̄cludūt. Ergo nec p̄nt: q̄ nō vult deus: nec possunt, quia etiam nolunt.

Questionum

Theologicarum

90 Quāobrem his angelis qui semel exciderunt: negata est in priscā felicitatem regressio?

Quia iuxta scripturā, fuerūt in scientia peccantes. Nam peccatū ex ignorātia: excusabili⁹ est eo peccato, quod in scientia admittit. Ignorātia hominibus innata est. Cunctis vero angelis, naturalis omnium scientia: extitit innata & concreata. Qui igitur creati in lumine veritatis, ignorauerūt deū suum: hos haud ab re in perpetuas tenebras deus relegauit. Patrarunt enī in luce opus tenebrarum.

91 An qui exciderūt: post casum suum libertatem amiserunt?

Sicut qui permāserunt in bono: post cōfirmationē suā, naturali libertatis dono non sunt spoliati: ita & qui a bono prolapsi sunt: post infelice suā ruīnā nequaquā priuati sunt libero arbitrio: nepe ut diximus nec virtus nec vitū: aut bonorū aut malorū angelorū naturā substantiamque immutare poterūt: aut addentes aut adimētes illis naturā aliquā facultatē. Aeterno tñ chao ac profundo, bonos a malis deduxerūt: hos in malo sistētes, illos vero in bono confirmantes.

92 An bonos angelos sua in beatitudine confirmatio immutauerit: malos quoque sua mutauerit ruīnā?

Et bonos & malos angelos: hos quidem sua lapsio, illos vero sua in bono cōfirmatio immutauit dūtaxat secundū accidens nō secundū substantiā. Nam nullū naturae munus, post cōfirmationem est bonis angelis adiectū. Nulla quoque naturalis facultas: post lapsum suū, in malis angelis interit. Porro illos cōfirmatio: stabiles, incōuertibiles & vere beatos reddidit. Istos vero prolapsio: instabiles & infelices effecit.

93 An ab instanti suae creationis mali angeli prolapsi sunt?

Cū instās omne impers & insectile sic: quo pacto fieri pōt ut eodē instātī demones & creati sint: & a vera beatitudine exciderit. Nā si eodē instanti excidissent: fuisset utique illis innata malicia & cōcreatū mali germen: quod prius repudiāuimus. Alius autē est actus lapsionis demonū: ali⁹ crea-

tionis eorundē. Et ali⁹ actus mediū, scilicet supbia eorū & eleuatio in deū: quā illorū pepit ruīnam. Quō igitur hi tres act⁹: eodem instātī cōtigisse poterunt?

94 An mali angeli diuinae visionis fuerint consortes?

Cū oēs āgeli in suae pfectiōis & beatitudinis creati sint loco: cunctis quoque ipis, diuina lux visio & aspect⁹ innotuit. Huic enī astruxim⁹ demonū peccatū, esse indignū venia: quia hi quidē deū quē p̄sentē viderunt: & aptis spiritalib⁹ oculis, cognouerūt: amare noluerunt: quia ve tenebras, magis quā p̄sentē deī lucē & iocūdisimā claritatē dilexerūt.

95 An totus vnus caelestium spirituum ordo a vero bono exciderit?

Minime. Sicut enī nouē caelestium spirituum ordines ad diuinā trinitatis imaginē creati sunt: ita & nouē in celis permāserūt. Nā si tot⁹ vnus ordo excidisset: sublata fuisset diuinā trinitatis imago: in sublimiū hmoi spirituum: congrua, integra, terrina & incōfusa distinctiōe signata. Is insup earū numerus qui permāsisset: fuisset imperfectus, insufficiens diminutus.

96 An tantū ex vno ordine prolapsi sint & exciderint nonnulli?

Cōpertū ē quibusdā exēplis: ex adiuratiōe & cōfessiōe demonū, nō tñ ex vno ordine sed e plurib⁹ aliquos a bono excidisse. Et cōtigit forsan ex omnibus ordinibus, nonnullos ruisse: id tñ (quippe ratione inscrutabile) nequaquā temere asseueram⁹. Nā id sola reuelatione: vel cōfessione eorū qui prolapsi sunt discendum.

97 An simul omnes demones exciderint an interpositis diebus?

Simul oēs angeli creati sunt. Simul oēs boni confirmati sūt in beatitudine. Simul alii: malitię manus dederunt & a suo ordine aberrauerūt. Simul denique in ima exciderunt. Nā tota eorū cohors qui peccauerunt: vna in imū extrusa deperit, perpetue in futurū gehennę adiudicata.

98 An qui peccauerint angeli: per se: singuli aberrarint: aut potius sub vno alio quo prius duce vniuersorū ruīnę causa? Cū nullus angelus sit pater aliorū: cū careat iter

se nature coordinatione: sintq; adinuicē incōmū-
nicantes & equiuoci: contingit peccatū vni⁹ ne-
quaq; (humano more) ortū esse aut pepēdisse ex
peccato alterius: sed quemlibet per se, sui peccati
extitisse causam. Cōmunis tñ theologorum opi-
nio: vult esse aliquē primū totius apostasiē ducē,
cuius infelice in deū rebellionē, perdita aliorum
cohors sequitur: sit pariter cum eo prācipitata.

99 Quod est primū vniuersi malum ex
quo omne aliud malū pepēdit?

Primū vniuersi malū: est id quod in mente primū
apostasiē ducis sponte efferbuīt. Id enī illico ser-
psit in mētes eorum angelorum: quī ex bonis an-
gelis demones euaserunt. Hoc primum mali ger-
men: initium est totius secessionis a deo: q̄ ex an-
gelico genere: in humanum vsq; genus processit.
Etenī natura: nulli⁹ est mali causa: vtpote quod
ex solius voluntatis libertate pepēdit.

100 An sit aliqua substantia naturæ serie
& creationis ordine mala?

Sicut deus bonus est: ita oīs deī creatura & sub-
stantia, naturali creatiōis ordine ab illo profecta:
haud potest nō esse bona. Nullum quippe malū
(vt in p̄cedente diximus) ortum est a deo, aut
a natura: sed a sola voluntate: q̄ sese vltro sponte
ac libere a deo sequestrauit. Nam & dæmonum
substantia & materia (q̄ forsā mala quædā esse
videant) natura bonæ sunt: dæmonum tñ substā-
tia: voluntarie a deo & summo bono, effecta est
aliena. Materia vero ideo mala putat: quia a sum-
mo bono, semotissima est: & extremū summi en-
tis vestigiū.

Theologiarum questionū secti-
di libri Finis Anno domi-
ni: 1512: 21 decem-
bris.

THEOLOGICARVM QVESTIO- num Liber tertius.

De creatione materiæ & vniuersi.

Vid post āgelos
creauit deus?

Materia: q̄ est prima
cōsistētia oīm sensi-
biliū: & eorū entiu q̄
singlaria & pmuta-
bilia sunt: substātiæ
initiu. Hanc vniuer-
sorū umbrā, hāc vni-
uersalē potētiam &

Hylē pleriq; vocauerē: q̄ ē naturale substernicu-
lum ac fulcimentum eorum substātialium actu-
um: quos lunaris cœli ambitus cōprehendit.

2 An materia sit primis & antiquissimis
angelis coæua?

Nō ex pte principii. Nā p̄ p̄cedētē: ip̄a post an-
gelos creata. Si autē ex pte principii, esset angelis
coæua, hoc ē eque antiq; cū angelis creata fuisset.
At inter angelorū creatiōē & ortum materiæ:
non nihil temporis interhyauit.

3 Quot modis contingit angelos abiū-
ctos esse a materia?

Duobus. scilicet tpe & gradu. Tpe quidē: q̄a añ materi-
am facti & creati sunt: fuerūtq; aliqñ i esse: qñ nō
dū erat materiēs. Gradu vero & subsistēdi modo
quā puri actus sunt & simplices atq; impmixti
spūs, nequa q̄ materiali indigentes fulcimēto: fe-
rūt enī se ipsos: nec in materiēi gremio recipiunt.

4 Quo pacto sint nūc angeli coniuncti
materiēi?

Solo tpe: nam nūc sunt angeli: quādo est & ma-
teria: estq; p̄sentis eui duratio & angelis & mate-
riēi communis. Sunt enī nūc angeli & materia
coniuncti: quia in eodem quo durant. Gradu ve-
ro & substantia: semp abiuncti & abinuicē disso-
ciati manent. Ex angelo quippe & materia: nulli-
us substātiæ itegritas, coalescere ac resultare p̄t.

5 An materia sit ppter angelos creata?

Nequa q̄. Nam puri illi actus: nihil habent cum
materia cōe: nec cœlestia illa palatia nec spiritalis
a materiāq; penitus aliena, natura: materialem

Questionum

illis mansionē deputāt, Si enim propter angelos, creata fuisset materies: debuisset utiq; aut añ angelos, aut post illos exoriri aut pcreari. Cūcta qp pe q̄ cuidā actui sunt necessaria: eundē actū præcurrere & ante illū præmitti solēt.

6 Cur angeli nō sunt nati residere i materia?

Quia angeli perfecti sunt ab initio: & tā substantia q̄ scientia consummati, nullā habentes potētiā aut naturalē aptitudinē: qua aliud quiddam fieri & adipisci nati sint. Purus igit & perfectus ab initio actus: nihil cū potentia, priuatione & imperfectione omnium habere potest cōe: nec vllō naturali vinculo illi sociari ac nubere posse cōuincit.

7 Quid est materia?

Inchoatio sensibilis vniuersi. Est enim vmbra prima ac per tenuis figura: præmissa añ ornatū mundi: & præcurrens omnē sensibile actū: per quē cōpletus est mundi decor, ordo, discretio. Fecit enī deus per materiā: quod pictores solent. Hi enim in primis vmbatilis quandā confusamq; effigie describunt: priusq; verorū & apparerū colorum decorē adiciāt. Ita & deus vniuersum præscripsit in naturali vmbra & cōfusa quadam oīm effigie. Postea vero lucidorū actuum colores supinduxit totā materiā i mūdi decorē ornatūq; distribuēs.

8 An creauerit deus prius tenebras q̄ lucem?

Minime. Nam angeli sunt vt spiritalis & intellectualis lux, materia vero vt tenebrę. Hęc aut post illos emerfit. Quare & lux tenebris facta ē a deo prior.

9 An materia sit ppter seipsam creata?

Nequaquā. Nā imperfectū ens, ppter seipsam factū nō est: sed ob aliqd natura præstātius. Si enī materia est primaria quedā & vmbatilis effigies mundi: nō pōt materia esse facta ppter seipsā. Omne nā q̄ principiū, sui finis est initium: idq; naturalē suū finē, tempore præcurrit.

10 Si materia nec propter angelos: nec propter seipsam est facta: propter quid exorta est?

Propter mundū & omnem plenitudinē mundi. Etenī finis materię, haud quāq; in añ: sed in poste

Theologicarum

riore parte vestigādus. Quippe materia nec deo, nec angelis, nec sibiipsi aliqd cōfert. sed soli mundo & actibus mundi sensibilis: qui in illi⁹ gremio condi, fulciri & residere nati.

11 An actus factus sit ante potētiā?

Actus simpliciter: factus est ante potētiā. Nam angelic⁹ actus, añ materiā q̄ est potētia vniuersorū: actus vero secundum quid, hoc est sensibilis actus: posterior factus. Nam materia creata est inter actū simpliciter: & actum secundū quid. Intellectualē enī actū, a sensibili dispartitur ac dirimit hoc antiquior, illo recentior.

12 An materia inter vtrūq; actū creata: æque se habeat ad vtrūq;?

Minime. Nā nō est facta propter intellectualem actū: nec suū in illo recipit finē. Est aut facta propter actum sensibilem: cui vt naturali finī: iugiter nubet, heret, sociat. Ex materia enī & intellectuali actū: nihil fit vnū. Ex materia vero & sensibili actū: mod⁹ omnium sensibilibus rerum comā pingitur.

13 An materia sit immortalis & æterna?

Materia secundum principium & exordium suū, dissidet ab angelo: posterior illo creata, at secundū finē, pari quo immortalitate & stabilitate substantiæ illi exequatur nunq̄ desitura, nunq̄ exterminanda, aut annihilanda. Nam quę fluxui, successionī ac varietati sensibilibus actuum subdenda est: hanc merito eandem, stabile, fixam & immortalem esse oportuit.

14 Propter quid p̄cipue materia & creata est: & immortalitate donata?

Propter humanum actum. Hic enī & immortalis est: & sensibilibus præstantissimus actū. Est & supremus finis materię cū quo materia (ex qua eadē actū: speciosum natura domiciliū cōstruxit) nata est celestis beatitudinis particeps fieri: & præter naturam suam in supercelestem aulam tolli.

15 Quot modis conceptus est a deo mūdus?

Trib⁹: scilicet in mēte diuina, in angelis, i materia. Nā hęc tria: integritatē cōplemētū & pfectiōnē mundi antecessere. Concept⁹ fuit mundus in

mēte diuina, ab eterno. Ab initio vero primi cui
& creationis toti⁹ auspicio: concept⁹ est in angel⁹
Postremo vero proxima cōceptiōe, comin⁹ i ma
teria cōcept⁹. Est enī materia semen mundi.

16 Quot sunt potētiae & pmissae mūdi?
Tres: sicut in pcedēte dixim⁹. Nā diuina mens
est prima & aeterna mundi potentia ac simplicis
sima illius p̄cognitio. Angel⁹ vero, secunda po
tentia & pmissa mūdi: q̄ p̄mitti debuit, anteq̄
mūd⁹ fieret: tanq̄ extrinsecū quoddā diuinā mē
tis speculū. Materia vero suprema est & proxima
mūdi cōceptio: ex qua illico perfect⁹ est mūdus.

17 An mediantibus & cōcreantibus an
gelis: creauerit deus materiam & mū
dum?

Nequaquā. Nam creationis actus soli deo p̄p̄ri⁹ ē:
nec vlli creaturę cōmunis esse pōt. Angeli creati
sunt a deo. Materia quoq; & omnis reliqua crea
tura, spectans ad vniuersi decorē: a solo deo crea
ta est & e nihilo pducta. Etenī diuina cunctōrū
opifex mens, omnē substantiā vniuersi & angelo
rum: per se, absolute, incircūscripte & absq; in
strumento produxit.

18 Si angeli deo materiā & mundum ne
quaquā concrearunt: cur illi ante materiā
& mūdū producti sunt?

Volens p̄ctor imaginem suā, in materiali aliquo
subiecto pingere: q̄q̄ illius forte ideam & verissi
mū exemplar in mente habeat: vult nihilomi
nus illam in exteriore astante speculo intueri &
speculari p̄sentē, vt ad illius instar: cōmodius
quod cupit pficiat. Ita & diuina mens, q̄q̄ mūdi
ideā intra se ab eterno p̄uiderit: voluit tñ & illā
in exteriore speculo vt in angelo p̄sentē habere:
vt in illius speculatione, perficeret vniuersum.

19 Quomodo se habet angelus ad diuinā
mentem: in creatione vniuersorū?
Sicut imago in speculo, astant p̄ctori. Habet em̄
p̄ctor aliā sui imaginē i mēte, aliā cernit videtq;
e regiōe suā in speculo, aliā deniq; in hui⁹ specula
tione, in papiro, vel alia quauis materia describit
ac pingit. Et hae tres imagines licet subiecta odia
uerse sint: sūt tñ eiusdē rei vt p̄ctoris imago.

20 Quo pacto in diuinis p̄sonis se habet fi
lius ad patrē in creatione mundi?

In creatione omnium: filius ad patrē se habet, sicut
imago q̄ est in mente p̄ctoris ad p̄ctorē. Nā fili⁹
est primū & eternū speculū patris: in quo vt con
substantiali conceptu: pater & p̄uiderit & conce
pit vniuersa. Et is eternus mundi cōceptus patris
consubstantialis: ipi quoq; patri concreauit vni
uersa.

21 Quo deniq; modo se habet mūd⁹ ad
diuinā mentē?

Sicut tertia p̄ctoris imago: quā in papiro aut ta
bula aut quauis materia p̄ctor describit. Mental⁹
enī p̄ctoris imago est vt fili⁹ dei. Ea vero q̄ iacet
in speculo vt angeli. Quē aut describitur in mate
ria, velut mūdus: diuina enī mens in contempla
tione consubstantialis sui conceptus: creauit ex
teriorē mūdi conceptū hoc est angelos: in quo
rū etiā speculatione, perfecit mūdū.

22 Quo argumento angeli mūdum deo
nequaquā concreasse conuincuntur?

Argumento secūde imaginis p̄ctoris: ei⁹ inq̄ q̄ ē
in speculo. Nā etsi p̄ctor tertiā imaginē p̄fert
in speculatione & contuitu secundae imaginis:
nihil tñ hac secunda imago, p̄ctori cooperatur
neq; propterea vllō pacto dicenda est tertia ima
go, opus esse secūde imaginis. Sic igit & angeli
nequaquā mūdū deo cōcreasse arguunt.

23 An potuerit deus creare mūdū absq;
p̄uuis angelis?

Sicut p̄ctor ad instar eius imaginis quā in men
te seruat: absq; medio eius quā est in speculo, p̄
ducere tertiā imaginem potest: ita & diuina mēs
in speculatione internae & consubstantialis suae
notionis, absq; vlla angelorum p̄sentia: potuit
it procreare mundum. Voluit tamen diuina or
dinatissima mens: congruo ordine, a prima sui
immagine, per secundam, in tertiam vsq; deuoluī.
Illam ante hanc: non tamen vt concreatricē p̄e
mittens.

24 Quae sunt obiecta diuinę mētis i crea
tione mundi?

Duo sunt. s. obiectū cōsubstantialē & obiectū i cō
substantialē. hoc ē, angelicū gen⁹ illd vero diuinū

Questionum

Theologicarum

verbum. filius dei est increatum mundi exemplar: simile (vt diximus) huic imagini, que est in mente pictoris. Angeli vero sunt vt creatum mundi exemplar extra diuinam mentem: per simile eius imaginem, quam pictor in speculo conspiciat: vt consimilem imaginem in materia perficiat. Primum est obiectum necessarium. Secundum vero contingens. Primum cōcreat patri, secundum nequaquam.

25 Cur iterum angeli: sunt ab initio perfecti: vt esse simplex?

Quia sunt vt exterum dei obiectum: in quo pre-speculatus est extra seipsum deus: quicquid postea in opere vniuersi erat facturum. Sunt enim angeli: vt imago, astant vultui pictoris in speculo: que simul atque a vultu processit pictoris: excepta in speculo, tota repente perfecta & integra iudicatur.

26 Quo argumento angeli creati in instanti: mundus vero sensim creatus & perfectus fuisse dinosci queant?

Argumento secundæ & tercię imaginis. Nam secunda pictoris imago, que eidem in speculo sistit & presentatur: repente in speculo exoritur estque ab initio tota, integra, perfecta, nihil aliud fieri nata. Tertia vero imago: que ad illius instar, in papiro aut tabula aut qualibet materia, manibus pictoris exaratur: diuidue, varie, perque multiphasia lineamenta in tempore perficitur. Angeli igitur vt secunda imago, repente: Mundus vero vt tertia imago, sensim a deo perfecti sunt.

27 Quo pacto rursus angeli: simpliciores esse mundo dinoscantur?

Per id: quod secunda imago simplicior, purior & priore actu preceedit a vultu pictoris, quam tertia: que est opus pictoris, manuale & penitus extremum. Sunt enim angeli vt opus diuini vultus: diuineque mentis secunda quidem simpliciter, sed prima creata imago. Mundus autem est opus dei manuale & suprema dei imago: sensim atque diuidue in materia exarata, descripta, producta. Quod enim manibus fit: mixtum & compositum est. eo quod simplici verbo, voce aut vultu profertur.

28 Qualiter processit deus in creatione omnium?

Bifariam. Primo a perfectis, ad imperfecta: deinde ab im-

perfectis, ad perfecta. Nam a seipso angelum, usque ad materiam: processit a perfectis ad imperfecta. A materia vero usque ad hominem: ab imperfectis ad perfecta. Et enim deus, prestantior est angelis. Angeli quoque materiam dignitate precellunt. Materia vero vt omni sensibili actui subiaceret nata: cunctis inferior & imperfectior reperitur.

29 An ordo creationis omnium sit ascensus vel potius descensus?

Est uterque. Nam ab angelo ad materiam, descensus. a materia vero ad hominem usque, ascensus. Angelus quippe apex est & summus, diuini totius operis. Homo vero culmen est materialium actuum: quorum subterniculum & extrema subsidium, moles est materiei. Processit igitur deus descendens a summo ad imum: deinde ab imo scadens resiliit in medium.

30 An tota materia creata sit diuidue & in tempore?

Minime. sed tota exorta est & facta in instanti. Habuit enim par angelis ortum: tota facta ab initio & tota in eum permanens. Sicut enim nullus angelus post alium emerfit. Sicut nullus de nouo preceatur sicut nullus vnquam interibit: ita & materie nulla pars est altera parte origie posterior: nulla de nouo emerfit, nulla vnquam in nihilum conuerteret. Nempe & angelorum & partium materie: fixus est & immutabilis numerus, quod neque maior vnquam neque minor fiat.

31 An materia sit creata pura: hoc est vt potentia simplex omni actu spoliata?

Nequaquam: sed simplicissimi & abiectissimi actui, vt elementaria forme: a natura illi indite & cōcreate sunt. Nam nihil creauit deus ociosum, inane aut vacuum. Atqui materia absque omni actu: ociosa esse conuincitur. Non est igitur creata materia pura: & ab omni actu separata.

32 Per quid angelorum & materie creatio subintelligi potest a Moyse in ope septem dierum signata & expressa?

Per prima verba: scilicet In principio creauit deus caelum & terram. Nam & si per caelum & terram: ad litteram intelligendi sunt orbes caelestes & elementa mundi: in analogia tamen caeli & terre, sunt angeli & materia subintelligendi. Idcirco enim & caelum prius terra vero postea exprimitur: vt ostendat caelorum

& angelorū creatio: materie & terre creatiōe añ
cessisse. Et sicut cælū natura angelis subest: ita &
palā est terram, omni sensibili ornatū subiacere.

33 Cur Mosaicus sermo de creatiōe mū-
di inchoat a cælo & terra: cum nequaquā
hec sint diuini operis primordia?

Quia cælū & terra, sunt extrema corpora visibil'
rotius mūdi. Etenī cælū est vt corporei visibilisq;
mundi act⁹: terra vero vt potētia eiusdē. Sub ter-
ra nullū corpus: supra itē cælū nihil corporeū &
visibile manet. Omne aut quicqd visus mortalif
ve oculus cernit: quicqd itē nō est exps corporeæ
molis: nequaquā cæli & terre captum subterfugit.
Nimirū igit si ab extremis, sensibil' visibilisq; mū-
di corporib⁹: Mosaicus sermo de mūdi creatiōe
inchoauit.

34 Cur de inuisibiliū vt angelorum & ma-
terie creatiōe Moses nihil expresse lo-
cutus est?

Angeli vt incorporei & corporeæ molis expertes:
natura inuisibiles sunt. Materia pariter vt huius
modi, hoc est vt pura materia ve simplex: vt for-
mis tā accidētariis q̄ substārialibus vacua: a mor-
tali & corporeo oculo cerni neq̄. Hac itaq; sunt
inuisibilia cunctarū rerū extrema, ac diuini toti⁹
operis primordia: quorū Mosaicus sermo expre-
sam mētiōē nō fecit: p̄pterea q̄ sub visibiliū vt
cæli & terre expressiōe: ea signauit & palā subin-
telligi voluit.

35 An cælum: sit variē diuidue & successi-
ue creatum?

Ois orbis creat⁹ est tot⁹ simul. Nā in omni orbe:
est q̄ maxima partiū similitudo. Nullū qppe in-
ter eas, designari pōt discriminē: prioris aut poste-
rioris. Sicut enī in circūferētia circuli, quodlibet
punctū trīna rōne diffinit⁹: scilicet principio me-
dio & fine: ita & in orbe, quicqd notaueris, trīnā
rationē habet: principii scilicet mediū & finis: nō
igit alicuius orbis & cæli: pars aliqua, creata ē pri-
or alia vero posterior: sed tot⁹ orbis factus simul.

36 An quattuor elemēta sint successiue
procreata?

Aut quattuor elemēta, creata sūt in istātī: aut ab
initio, duplex vacuum aliquādiu in mūdo stetit.

Prīmū vacuū naturalīū formatū in materia: q̄ si-
ne forma elemēti, nullā aliā potuit habere formā
Scdm vero vacuū, loci & inanī spaciū. Nā si in-
stanti nō sunt creata elemēta: sublunaris cōcaui-
tas, fuit nōnūq; vacua & elemēto nō plena.

37 Quē est regio sensibilis mundi & quē
eius plenitudo?

Sensibilis mūdi regio: est quicqd a cētro terræ ad
concauū vsq; cæli lunę patet. Hāc enī totā regio
nē: elementorū quaternitas replet. Quāobrē ple-
runq; elemētaris ab elementorū plenitudine ap-
pellat⁹: qñquidē nulla sit ei⁹ pars, elemēto vacua.

38 An cæli omnes facti & creati sint in in-
stanti eodem?

Quodlibet cælū vt dixim⁹ factū est in instātī: p̄-
pter orbicularē figurā, q̄ successioni, varietati &
impfectioni aduersat⁹. Q̄ aut cælōrū alii post alia
os facti sunt: aut q̄ oēs eodē instātī: nihil hacten⁹
definitū cōpio. Attramē manifestū ē, aut oēs cæ-
los eodē instanti pfectos fuisse: aut tpe successiue
perfectionis eorū: nequaquā vacuū & inane potuis-
se excludi. Nā vno tantū p̄creator reliquorū spa-
cia erant inania: Nisi forte dixeris inferiores cēlos
factos esse ante supiores. Hoc enī mō effugies q̄
dē vacuū. Sed sicut cælū creatū est añ terrā & cæ-
tera elemēta: rationabile erit & supiores cælos, in-
ferioribus esse priores.

39 An cæli fuerint procreati ante quat-
tuor elementa?

Cēli: dignitate quattuor elemēta p̄cellūt. Si au-
tē illos tempore & creatiōis ordine, dixeris prio-
res esse elementis: sequetur par incommodū, qd
in p̄cedente de vacuo inferre voluimus. Nam
perfectis cælis & nondum subsistentibus elemē-
tis: sensibilis mundi regio erat elementis & om-
ni alio corpore vacua: quod si fateri nolueris: &
quattuor elementa, cēlis ipsis recentiora esse infī-
cieris: oportet.

40 An omnis corporea mundi plenitudo
tam cælōrū q̄ quattuor elemētorum: sit
successiue perfecta?

Si cēlos contēdis ante elementa perfectos fuisse:
fateris sensibilē regionē aliquādiu extitisse vacuā.

Questionum

Si vero elementa dicis celis esse antiquiora: & id quidē irrationabile videtur: cū nequeant sine celis, subsistere elementa. Vtpote quorum naturali constellatione & multiformi influētia: regunt saluanturq;. Aut igitur vacuum fuit aliquādiu in mundo: aut ortus est effectus, ante conseruationem suā causam. Aut omnis corporea mundi plenitudo tam celorum q̄ elementorum: eodem instanti accepit suā substantiā initium.

- 41 Si in ortu totius corporeæ mundi plenitudinis: tam celorum q̄ elementorū: nulla contigit temporaria successio: vbi nam aut in quibus: contingit successio mundi?

Haud temere diffinimus: eodem instanti & celos oēs & quattuor elementa emeruisse. sed hac aut simul facta: aut fuisse aliquādiu vacuum. In minoribus autem entibus, hoc est in plenitudine regionis elementaria: cōtingit diuīdua successio: vt in ortu & creatione eorum quæ sunt, quæ viuunt, quæ sentiunt & q̄ ratione prædita sunt. Hæc enim haudquāq; simul: sed diuīdue emerere.

- 42 Quot sunt sensibiles act⁹: nati esse & residere in materia?

Quattuor. Substātiu⁹, vitalis, sensitīu⁹, rationalis. Ad numerum quippe quattuor elementorum seu maiorum sensibilis mūdi entium: minora entia (i elementis saluari & conseruari nata) distincta cernuntur. Sicut enī sensibilem mūdū quattuor elemēta replent: ita & ab his quattuor actibus, materiæ potētia: quicquid fieri pōt euadit.

- 43 An sit materia supra rationem seu humanū actū quicq̄ cōsequi nata?

Nequaq;. Nam humanus actus, supremus materiæ finis est: quo adeptō: materia nihil amplius aut fieri expostulat, aut consequi potest. Haud enim nata est angelicum actum habere: qui sicut extra materiam factus: ita & natus est perpetuo extra materiā residere. Est enī is actus liber: ferēs fulciensq; semetipsum.

- 44 An sit materiæ tantus hyatus tātave potentia: quantus est angelicus actus? Summus supremusve creatorum actum ange-

Theologicarum

licus est. Maxima quoq; ac suprema potentia ea est: quæ indita materiæ. Hæc tamen est illo paulo minor. Nam potētia hyatusve materiæ, exaltatur humano actui: qui angelico pauxillo inferior prædicatur. Haud est igitur potentia priuatio & capacitas materiæ: angelico actu, sed humano paulo inferiore, metienda. Etenim angelicū esse: posse esse materiæ transcendit.

- 45 Vbi ē & quanta est vniuersa moles materiæ?

Vniuersa moles materiæ: est in concavo cœli lune. Extra enī huiusmodi ambitum: neq; in cœlo neq; supra cælū vlla materiæ pars: nisi forte præter naturæ seriē reperit. Est autē eius moles tanta: quanta & quattuor elementorū plenitudo atq; distensio. Etenim elementarius actus: vt quantitas quedam est materiæ: extollens illam ac distēdēs, in totius sensibilis mūdi replentiā.

- 46 Quāt⁹ est omnis instinctus appetitus ve materiæ?

Quotquot sunt actus quos ipsa nata est habere. Illi autem sunt vt diximus quaterni, essentia, Vita, Sensus, Ratio. Tanta igitur nec plura: materia & fieri nata est & appetit esse. Est enī per omnia, fere æqualis materia elementorum quaterni ratī. cum nec plura, nec pauciora habere possit: q̄ quæ in elemētis visuntur.

- 47 An vllum instinctum habeat materia ad angelicū actum?

Nullum. nam & ad impossibile & præter naturā nullus illi est inditus instinct⁹. Impossibile est autem, aut saltem præter naturā: vt angelicus act⁹ materiæ nubatur atq; societur. Preterea supra humanum actum: nullus viget instinctus materiæ. Haud appetit igitur materia, angelicum actum habere: quē consequi nequit.

- 48 Cum angeli sint priores materia: cur nonnulli circa veritatē aberrantes: dixerit materiā priusq; angelos: esse deo cœternam?

Quia deus immēsus actus est: angeli quoq; quidam actus sunt: creati tamē & finiti. Materia autem actus non est: sed potentia quadam & passibilis substantia: nata subesse actibus & operatio-

nibus eorū. Si igit egeret diuinus eternus actus, aliq̄ exteriore substātia sibi coeterna: esset illi materia plusq̄ aliud vllū ens necessaria. Magis em̄ eget actus potentia: q̄ actus actu: quadoquidē: cū oīs actus impassibilis sit: haud pōt vnus act⁹ alteri⁹ act⁹ subiacere operatiōi. Errauerūt itaq̄, q̄ materiā dixere deo coeternā. Rationabilius tñ locuti sūt: q̄ si āgelos illi coeternos astruxissent.

49 Quo pacto intelligendū sit: terrā ab initio fuisse inanem & vacuā: cum vacuum sit a mundo explodendum?

Per terram inanem & vacuā: intellige totius sensibilis mundi spaciū: plenū quidem maiorib⁹ entibus: hoc est quattuor elementis: nōdū tñ minoribus hoc est mineralibus, vegetantibus, animalibus & hominibus plenum. Hoc em̄ pacto & mundi vacuū effugies: & sensibilū creaturariū, variā ac successiuā originem: nequaquē te inficiari oportebit. Repentinus quippe quattuor elemētorū or⁹: mūdi vacuū ppendit abegisse.

50 Quid etiam est tenebras fuisse super faciem abyssi?

Nihili negatio: aliquo pacto immēsa & inexhaustibilis est. vt pote quā si nonnunq̄ exhauriretur: diuina quoq̄ potentia supremū suū actū parturiret: quo vis ipsius exinanita sileret. Per tenebras igitur super faciem abyssi: intellige potētiā & vmbra materię: quā supextēdit de⁹ abysso nō entis: tanq̄ non entī vicinā: phibentē diuinū radiū deciderē in abyssum. Nā irritus & infœcundus est is radius qui conatur totā nihili abyssum ad esse perducere.

51 An nihili abyss⁹ creata sit an eterna?

Nihili abyssus siue non entis immēsitās: creata non est. Nā nihil est. Hāc ergo qui dixerit eternā esse: dicit solum deū esse eternū. Qd̄ enim prēter deū eternū est, nihil est: id est pura nō entis assertio & entis negatio. Hāc autē abyssi faciē ac superficie: cōtegīt, operit, velat, ingēs materiā moles. vt super eam, incidētes diuinī radii fœcūdi fiāt: & varios sensibilū actuū flores parturiāt. At vero hoc sentire est dicere materiā esse extremū entīū vestigiū: finitimā nō entī ac nihilo.

52 An possit aliquis sensibilis act⁹ recipi

in materia prima simplici: arida: pura? Per sensibilem actum: hic intellige actum perfectum vt mineralē, vegetatiuū, sensitiuū, rationalem. Materia vero prima, simplex, arida & pura vocatur: vt est mera priuatio & vmbra, omnī actu spoliata. Diximus autem hoc pacto materiā (quippe ociosā) creatā nō esse, sed immatū illi & cōcreatū fuisse actū elementī. Haud potest igitur aliquis perfectus sensibilis actus: nudā et simplici materiē inesse.

53 Quid est materia prima & qd̄ secūda? Materia prima & materia secunda: sunt vna materia numero: quē vt sola mente & intelligentia, omnī actu prior effingitur: vocatur prima. vt vero p̄ primos elemētares actus, ad secūdorū actuū susceptionem natura preparata: secūde hoc est dispositē materiā nomen habet.

54 Quid intelligēdum per id q̄ spiritus domini ferebatur super aquas?

Per spiritū domini: intellige (vt multis placuit) efficiētem omnīū causam: seu diuinū intellectū, cuncta discernentem: & e confuso materiē chaos, p̄ medias eius dispositiones: congrue aquis respōdētes, singula in suos actus & ppriates vendicātē. Nā obruta aquis materia, id est naturalib⁹ dispositionib⁹ impregnata: a diuino demum intellectu, omnīū sensibilium actuū discretionē ornatumq̄ suscepit.

55 Quē sunt aque illę super quas: spirit⁹ domini ab initio ferebatur?

Terra materia prima est. Aquę vero medię, inter terrā & spiritū domini: sunt naturales dispositiones materiē, q̄b⁹ affecta & irrorata transit in materiā secūda: materia prima vberiorē. Nō enim dixit: spūs domini ferebat̄ super terrā, id est super materiā primā, nudā, aridā, infœcūda: sed super aquas: hoc est sup̄ materiā secūda, aquarū seu elemētorū alluione impregnata. Est em̄ ppriū efficiētis causę: in apto disposito & preparato subiecto: nonnihil operari.

56 An per id quod dictum est fiat lux: sit angelorum creatio intelligenda?

Si hęc lux, creata est post calū & terrā (vt litteræ textus indicat) nō video quo pacto id dictū fiat

Questionum

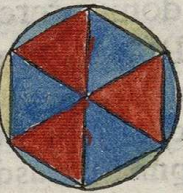
Theologicarum

lux:angelos creatiōi alludat. Sūt em̄ angeli pri-
mordia oīs creaturę celo & terra priores. Si autē
lucē ante oīa creatā eē dixeris:rationabile est per
lucem angelorum creationem explicari.

57 Silux:angeli sunt:quid erūt oppositę
luci tenebrę?

Si p angelis lumē sumis: ex opposito p tenebras
intelligēda ē materia. Erūt em̄ hoc pacto primor-
dia oīm creaturaz: lux & tenebrę id ē angelus &
materia, purusv act⁹ & vniuersalis potētia. Nā
subiūgit in līa: diuīsitq; lucē a tenebris: id est se-
parauit angelos a materia, quoz natura est: nul-
lum cum materia habere cōmercium,

58 Quę ratio nos pbe īstruit merito sex
diebus: cuncta a deo fuisse perfectā?
Ratio & circuli & sphere. Circuli qdē: qā cī⁹ semī
diameter, senario nūero totā cī⁹ circūferētiā per
currit: sphere vero: qā & tot⁹ vniuersusq; sphere
ambit⁹ circa centrū idē, sex ppo-
sitiōnū differētiās cōgrue dispar-
titur: scilicet sursum, deorsum,
dextrū, sinistrū ante & post. Hæ
em̄ differētię, sūt velut qdā diuīse
monadis in cētro residēt: ad extrema suę sphere
voluntarię pfectiōes, senis dieb⁹ absolutę.

59 Vnde oritur senarius dierum: quibus
omnia perfecit deus?

Ex nūero diuīse trinitatis. Nā prius ī diuinis pso-
nis hunc senariū pfectoz nūeroz primū, scrutatū
sum⁹ & repim⁹: ex monade, dyade ac tryade cō-
stantem, quē ter quoq; trinū esse mōstrauimus:
trinū vt trigonum: trinū vt tertium trīgo-
num: trinū demū vt tres partes habentem,

60 Cū post sex dies: qua oīa a
deo pfecta fuere: eternū re-
quieuerit de⁹: cur septimę
diei tps priorib⁹ annūerat⁹
quasi ea sola requeuerit de⁹?
Deus senis dieb⁹, oīm mūdi orna-
tū pfectit. Postea vero ī eternū rege-
uit. Ab hoc tñ diuīse get⁹ euo: tps
septię diei eximī priorib⁹ dieb⁹ annūerat⁹.
vtp id diuīse monadis ī seipsam reciprocatio
designet. Nā sex eqdē dieb⁹ extra seipsam pfecta:

septima demū die, ī immobilem suā crepidinē
est reuocata.

Quopacto totius eternitatis linea: sit
ī nouem partes dispartiēda?

Ab eterno ad creationē vsq; āgeloz diuīa vnitas
sola ī seipsa resedit. Ab īitio vero creatiōis oīm:
sex dieb⁹ illa extra se pfecta dicīt. Septia autē die,
receptū canēs: reuersa est ī seipsam. Quicqd por-
ro sup̄est eternitatē: a septia die vsq; ī eternū: stat⁹
est diuīse monadis ī seipsa. Hoc pacto ī nouē par-
tes: tota distribuitur eternitas.

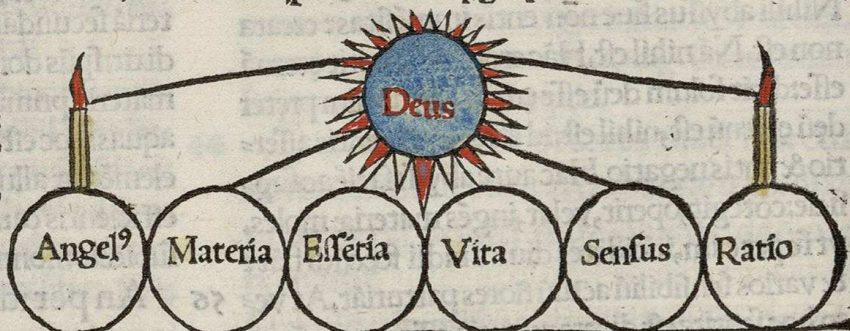
62 Quę sufficiētia est septem dierum ex
natura entium?

Entia simplr ī septē diducūt: ī sex act⁹ & mate-
riā vnā. Nā duo sunt act⁹ extra materiā: diuin⁹
& angelic⁹. Quattuor vero quos natura mate-
rię sociauit essentia, vita, sensus, ratio. Nusq; em̄
plura cōperta habem⁹ entia. Ab his igit septenis
entib⁹: haud ab re septē diez sufficiētia sumēda.

63 Quę vnicuiq; diei respōdeant entia?
Angeli primę rñdēt diei. Nā primī exorti sūt. Ma-
teria secūdā die ostēdit. essentia vt tertia dies est.
Vita qrtę diei ppriētatē habet. Quītā die sensus
īsinuat. Sextā īplet hūana ratio: q̄ sexta die emer-
sit. Septiā vero diei sanctitudo: deo cōpatur.

64 Cur īsignes prācipuasue creaturas
angelum hominēq; deus ante omnia &
post omnia procreauit?

Vt īpfectas creaturas: pfectarū statu & immobi-
litate cīngeret & ī esse coaceret: vt ve obscuras
vtrinq; illustraret. Bina qppe lūia geminalq; fa-
ces hīc āgelū īde hoīem: īpfectū creaturū circūde-
dit: pcedēs a luce pges p tenebras rediēs ī lūmē.

65 Cur hominem quī finis est mūdi: crea-
uit deus postremum?

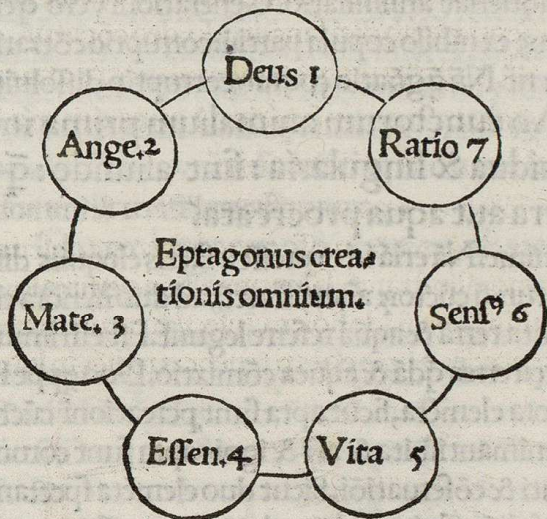
Quia sine mundo & inferiorib⁹ entibus nō poterat subsistere homo. Extruxit em̄ prius, natura lem hoīs mansionē: priusq̄ hoīem ītroduceret in eandem. Preparauit illi oīa imprimis necessaria: Deinde illū ad preparatas mūdi delicias ītroduxit. Fabricauit hospitīū: priusq̄ hospitē crearet.

66 Cū postremus emerferit homo: quo pacto primę creature: vt angelo vicinū obtinuit locum?

Quia creationis motus: nec simplex descēsus est nec simplex ascensus: sed ascensus & descensus. Primo quidē descēsus, a summo in imū: vt ab angelo, ad materiā. Scdo vero ascensus ab imo, ad mediū: vt a materiā ad vsq̄ humanā rationem: quā ideo angelico intellectu, euasit loco & gradu vicina.

67 Quę mathematica figura: sit diuine creationis indicio q̄ maxime apta?

Eptagonus: cuius apicem obtinuerit de⁹. Nam hic septē dierū interualla q̄ aptissime distinguit. Ostendit insuper hominem q̄q̄ creaturarum suarū premā: esse aliquo pacto angelo parem, & quā cū illo vicinā ad deum se habentem.

68 An sex primis diebus: sit vniuersorū creatio ex toto absoluta atq; perfecta? Absoluta est & perfecta secundū speciem: nō tamen secundum omnia, omnium specierū singularia. Nam quotidie sensibiles actus, noui a deo procreantur: qui spectant ad consummationem & integritatem specierum, quę assiduīs gene-

rationibus per sua singularia explicantur.

69 Cū nulla sensibilis species sit tota ab initio facta quopacto senis dieb⁹: dicitur perfecta esse oīm creatio secundū speciē? Dicitur sex primis diebus perfecta oīm creatio secundū speciē: haud quia sensibilis quęlibet species fuerit tota ab initio pcreata. Nam id proprium est duntaxat intellectualium & celestium specierū. sed quia cuiuslibet sensibilis speciei: prima indiuidua, in vtroq; sexu: sex illis diebus perfecta sūt: vt primus homo, primus equus, leo primus, & ita de aliis speciebus.

70 Quot entia: sunt ab initio tota itegra perfecta?

Tria: Deus Angelus Materia. Nā deus perfectus est ab eterno: per essentiam, per generationē, per processum: scilicet per esse patris, p generationem filii, & processum spiritus sancti. Angelus vero perfectus est & totus ab initio creationis sue. Et eadem de materia dixeris.

71 Quot superant entia: nō perfecta ab initio: sed assidue perficienda?

Quattuor: scilicet actus substantiuus, vitalis, sensitiuus, rationalis. Nam horū actuum: indies alii & alii in esse procedunt & assidue fiunt. Eorum nempe initia atq; primordia: simplici creatione emerfere. Sequentia vero indiuidua & eiusdem speciei singularia: quotidianis generationibus perficiuntur.

72 Quomodo se habet creatio ad generationem?

Sicut punctū ad lineam, vel instans ad tempus: vel simplex ad compositum. Nā creatio in puncto fit: est enim repentina. Generatio vero fit in linea: vtpote quę tēporaria est. Creatio simpliciū est: generatio vero compositorū. Nam creatio perit actum & potentiam seorsum: Generatio vero copula est actus & potentia.

73 Quot sunt actus dantes & impartientes esse?

Duo in deo & duo extra deū. In deo sunt gñatio & spiratio. Nā gñatio, dat esse filio. Spiratio vero spūi scō. Extra autē deū sunt creatio & generatio. Creatio em̄ aut integras species: aut imper-

fectarū specierum protulit primordia. Generatio vero sensibiles species sequentibus singularibus absoluit. haud plures sunt actus: qui substantiā largiantur.

74 An sicut tres primī substantiales act⁹ sūt dei: ita & sensibilis generatio querat ad deum referri?

Tres primī actus substantiā impartientes dei sunt. Nam gignit deus, spirat deus, creat de⁹. Gignit deus deū: spirat deus deū. Creat deus nō deum: sed diuinū quiddā. At sensibilis generatio ineleganter ad deū refert. Improprie quippe gignit deus hominē: debet autē hęc generatio in omni specie: ad primā speciei indiuidua & singularia referri: vt hominū generatio ad Adam & Euam.

75 Quatenus sensibiles species: intellectuales celestesq; species imitatur?

Per suorū indiuiduorū primordia. Nā sicut intellectuales celestesq; species totę simul pductę sūt: ita & sensibiliū specierū prima singularia repente sunt facta. In celestibus & intelligibilibus: creatio protulit totū, integrū, perfectum. In sensibilibus vero, creatio sola protulit initia. Quapropter celestia & intellectualia, sunt generationis expertia. Hęc tamē generatio in sensibilib⁹ creationi annexa reperitur: id perficiēs, quod creatio liquit imperfectum.

76 An ortus sensibiliū actuū: post primū actum suę speciei: sit generatio vel potius creatio?

Si spectes naturā p se secundorū actuū, q post primū suę speciei actū pducuntur: eorū origo haud generatio, sed creatio dicēda. Nā hi neq; a seipis neq; a primo suę speciei actu: sed a solo deo producunt. Adam quippe non omnīū aīas hominū produxit: sed solus de⁹ illas procreauit. Vt vero spectatur recta linea secundorū actuū, qua succedunt ab aliquo primo suę speciei actu: illi abinui cem & a primo gigni dicuntur.

77 Quid profert alterius id quod aliud gignit: an materiā an formā an neutrū? Id quod aliud sensibilib⁹ gignit: eius nec materiā nec formā producit. Nā omnis materia creata est ab initio, forma vero quotidie a deo pcre

atur. Quod igitur aliquid gignit: simplici natura eius partem profert, qd gignitur. Est tamē id quod gignit: causa immediata, eius qd gignitur: vtpote p quā & cuius actione: id quod gignitur, accipit esse.

78 Quopacto differt sensibilis generatio a creatione?

Creatio & natura & tēpore, prior est generatione. Perficit em generatio, quę creatione inchoantur. Creatio simpliciū est & partiū: generatio vero totorū & cōpositorū. Nā & actū & potentiā, creatio profert: quę generatione copulant. Creatio ex nihilo, educit entia. Generatio vero ex nihilo nihil facit. Creatio dat esse simpliciter: entib⁹ secundum quid: hoc est partib⁹ totorū entīū. Generatio vero dat esse secundū quid: entibus simpliciter: id est totis atq; perfectis.

79 An omī actioni q esse largitur: vt generationi in diuinis spirationi: creationi: & sensibili generationi: aliquid aduersetur?

Diuinis cōsubstantialib⁹ actionib⁹ vt generationi & spirationi nihil aduersat. Nā hę nequaquā de nihilo, esse impartiunt. Porro creationi q ex nihilo fit: aduersat annihilatio. Generationi vero q est orta: ex nihilo copula partiū: corruptio cōtraria reperit. Nā q gñatio cōiūnit: corruptio dissoluit.

80 An cunctorum animalium prima indiuidua & singularia: sint aliunde: qe terra aut aqua procreata?

Minime. Nā etiā id expresse a sacris eloquiis definitur: q cūctorū aīantiū ortū: ad duo inferiora elementa terrā & aquā referre legunt. Est em limus terre: terrea qdā & aquea cōmixtio. Duo qppe inferiora elemēta, sicut apta sunt pcreationi cūctorū animantiū: ita & aer & ignis apta sunt eorū salutē & cōseruationi. Sicut duo elemēta spectant ad aīaliū esse: ita & duo ad eorū bene esse.

Cur in humana specie deus virū priusq; mulierem produxit: & in omni quoque specie masculum ante foeminam?

Sicut auspicat⁹ est de⁹ oīm creationem, ab actu ad potentiā: vt ab angelo ad materiā: ita & in oī aīaliū specie, primo actū deinde potentiā pducere voluit. In omī qppe specie animalīū: masculus

actus est, femina vero potentia.

§2 Cur mulierem haud ex immediato limo terre: sed e viro produxit.

Vt maxime ostenderet, oia emula esse vnitatis: & ab vno tantu primo, sequentia exoriri. Na vnitati obstat: duo esse eque prima. Etem luna lumine quide cernitur insignis: id tamen lumen, a sole totius lucis fonte capeffit. Et filius in diuinis patri quide equalis est: a patre tamen sumit initium. Ita & ab vno primo indiuiduo atq; singulari: & minime a duobus eque primis voluit de? humanam enasci speciem.

§3 Cum ex viro supra sit mulier cur deinceps ex mulieribus viri nascuntur?

Intellige in ortu humane speciei per viru & muliere id contigisse: quod fieri videmus in eruditione animi: qui sectus est in actum & potetiam, hoc est in intellectum & memoriam. Nam ab initio, omnia capeffit memoria ab intellectu: estq; nihil i memoria: nisi qd fuit, in priore intellectu. Postea vero intellectus omnia resumit a memoria que impregnata ab intellectu: rursus e suis scriniis omnia illi profert. Ad hunc igitur modum: mulier primu, a viro pendit. Postea vero e scriniis humane potentie siue mulieris viri renascuntur.

§4 Cur ex latere viri & non ex alia eius parte: processit mulier?

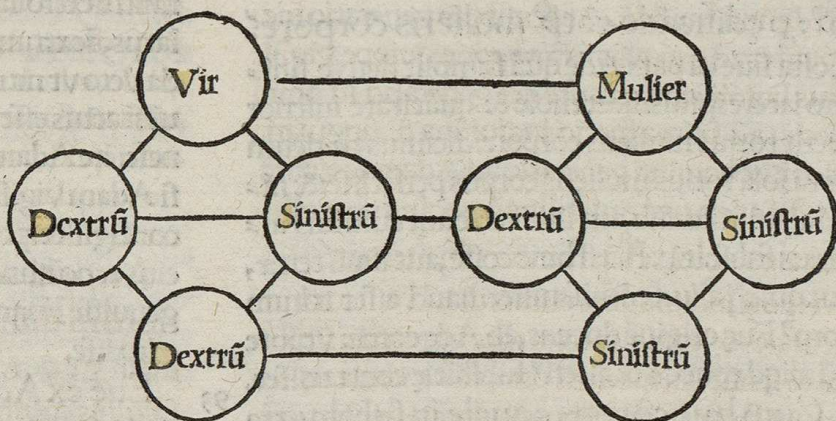
Processus mulieris ex viro: qda mot? est a viro in muliere tag ab actu in potetia, ab intellectu in memoria. Hic igit mot?: conson? euasit, motui vniuersi. Etem mot? vniuersi: nequaquam inter sursum & deorsum, vt inter polos: neq; ab ate, in post: vt a meridie in aglonem sed a dextro in sinistru, vt ab ortu in occasum pcedit. Itaq; & hois minoris mundi mot?: maioris mundi motui, respodere docet.

§5 Ex quo viri latere mulier pcessit: dextro vel sinistro?

Ex pcedete manifestu e quonia e latere sinistro. Sicut em occasus, sinistra pars est orientis: & motus ab ortu, i occasum: dicat fieri a dextro coeli, in

sinistrum coeli: ita & mulier, sinistra viri pars est: & e sinistro viri latere pfecta. Na statue muliere iuxta viru, in sinistra ei? sedente: ita vt mulieris dextra, sinistra coprehendat viri: ex eo viri latere pcessit mulier, qd illi cernis esse attiguum. Hoc est em latus sinistrum.

Cu motus fiat a dextro in sinistru: mulier autem sit sinistrum viri: quo pacto non e dextro latere viri pcessit mulier? Vir simpliciter, coparatur dextro: mulier autem

sinistro. Mulierem igitur processisse a viro: est finistru a dextro originem duxisse. Et quia in vtroq; est sumere vtrunq; in quolibet, quodlibet: talis fit mot?, ab vtroq; vnus in vtrunq; alterius: qualis ab vno vnus in vnu eiusdem. Sicut igitur in substantia soli? viri: latus dextru, prius est finistru: & a dextro eiusdem, exoritur finistrum eiusdem: ita & vtraq; mulieris pependit ab vtroq; viri. Inchoat em motus a dextro viri, tanq; a primogenia differentia. Proceditq; per finistrum viri in dextrum & finistrum mulieris.

Quo precipue argumeto: mulier e sinistra viri parte profecta conuincitur? Finge prius mulierem i viro delituisse: & postea ex eius abditis emeruisse. Quia mulier est vt finistru viri pars: vtiq; finistru viri latus, adaperiendū fuit: vt se ea parte, e viro foras prorumperet mulier: quæ congrua est suæ proprietati, hoc est e parte sinistra. Si enim dixeris partē viri dextram egressioni mulieris patuisse: dico hunc motum, motui vniuersi cotrarium esse: quippe a finistru in dextrum.

§6 Quid tulit deus e viro pro edificanda

Questionum

Theologicarum

mulieris substantia?

Tulit iuxta eloquiū vnā de costis eius: & edificauit eam in mulierem. Hāc autē costam, intellige sumptam atq; abstractam a latere viri sinistro: e quo ppter ea & sumpta & pfecta esse mulier pñt 92
ciaf. Nā dextrū (vt dixim⁹) differētia viri est. Si
nistrum vero differentia & proprietates mulieris.

89 An ad eam costam quam sumpsit de⁹
ex viro: addiderit deus aliquid exterioris
substantiē: vt limi terre vel alicui⁹ alteri⁹:
p edificādo toti⁹ mulieris corpore? Costa siue
ea pars Adē quā sumpsit deus e sinistro latere
ipsius: licet mole & quāritate inferior fuerit
totius mulieris corpore: dicimus tñ deum ex
ea sola totius mulieris corpus perfecisse: & nā
hil ad eā adieciſſe, aut limi terre aut cuiusuis
alterius substantiē. Nā si huic coste, aut limi
terra, aut quicq; aliud cōmisciſſet: haud esset
totum corp⁹ Euę originē ducens, ab Adē corpe:
vt pote qd aliqd equocū & alteri⁹ substantiē
contraxisset.

90 Cum Euę corpus equale in substantia
fuerit corpori Adē: quo pacto id ex sola
Adē costa absq; exterioris substantiē ad
iectione perfici potuit?

Qui ex parua admodū limi terre portione corp⁹
Adē prius cōpegerat: is ex vnica Adē costa
Euę corpusculū cōpīgere & p̄ficere potuit: absq;
vlli⁹ exterioris ac diuersę substantiē adiectione.
Cuius em̄ benedictio: materiales quinq; panes,
nulla adiecta materiali substantia: in quinq;
miliū hominum saturitatē, in deserto ppagauit:
hui⁹ quoq; imēsa virt⁹ exiguā virilis corpusculi
portionē: in muliebri corp⁹ adaugere & edificare
potuit.

91 An post detractam a viro costam: corpus
viri permanſerit imperfectum?

Nequaq;. Nam perfectio corporis vnus: haud
fuit alterius imperfectio. Perfecit deus ex viro
mulierem: virum tamē nequaq; imperfectum
aut diminutum liquit. Quod em̄ sumptum est
ex viro: potuit imēsa dei omnia propagantis,
ad augētis & multiplicātis virtute: & remāſiſſe
in viro & in muliebri corp⁹ miro modo coaluiſſe
atq; p̄fecisse. Quēadmodū & ea quę superfuere
fra-

gmenta, ex quinq; panibus in deserto: ipsam
primam quinq; panū substantiam, longe superasse
leguntur. Adde etiā (vt testatur eloquiū) deū
repleuiſſe carnē, p ea costa quam tulit.

Cur Adam dormiente orta est ex eo
mulier?

Ob duas causas Adam dormiente, ex ipso
proceſſit mulier. Prima est vt ostēderetur
pateretq; sinistra lateris proprietates: ex quo
mulier erat producenda. Nam qui sopore
euiētus iacet, vt plurimū dextro latere
incumbit: nudatq; sinistrum latus, dextrum
cui innititur p̄cludens. Secunda vero vt
mulieris origo, non ipsius Adē: sed diuini
actus esse operatio proderetur: vt pote quæ
nesciēte Adam: a diuino actu perfecta est.
Nam si Adam vigilante atq; inspectante ea
operatio contigisset: potuiſſet vtriq; ipsi
Adē, imputari & eius actio nuncupari.
Haud enim dicimus Adā genuiſſe Euam:
sed deum illam ex Adā latere eduxiſſe.

93 Euę ex Adē latere origo: cui⁹ ē actio
Adē: an dei?

Hęc manifesta est, ex secunda causa
p̄cedētis. In qua docuimus Euę, ex latere
Adē originē: potius ad diuinū actū, q̄ ad
Adā esse referendā. Si autē em̄ Adā eā
nequaq; p̄cognouit actionem: qua ex limo
terre ipsemet originē duxit: ita & eā
minime p̄auidit, nec est ei⁹ author: qua ex
ipso, sumpta est ac p̄fecta mulier. Vtraq;
siquidē actio soli diuino actui merito est
ascribenda.

94 Cuius speciem & similitudinē: in
ipsius origine e limo terre: exp̄ſſit Adā:
agentis vel patientis?

Necq; agentis, necq; patientis: sed solius
finis. Nā agens & patiens extrema quædam
sunt totius actionis: ipsam actionem tempore
p̄cedentia, vt qui quēq; erudit, quiq;
eruditur: ipsam eruditionem aliquo pacto
tempore p̄cellunt: quādo quidē doctor,
prior est docente: & docēdus, eo qui actu
docetur. Ita igitur & in origine Adē e limo
terre: Adā nec agens fuit, nec patiens: sed
finis vtriusq; id est ipsum illatum ex
actione. Nōdum enim erat Adam, quando
fiebat: quare nec agebat quicq;, nec patiebatur.

95 Quomodo se habuit in origine Adæ
limus terre ad deum?

Sicut cum dicimus omnia a deo facta esse ex ni-
hilo: id ipsum quod est nihil, ad deum seu diuinū
actum, similitudinem quandam exprimit patie-
tis & materie: ita quoties e limo terre. Adam a
deo procreatum fuisse asseueramus: tum lucide
limū terre ad deum, in origine Adæ se habere: ve-
lut materiā ad actum & patiens ad agens edoce-
mus. Nam qui creauit Adam: deus. Ex quo crea-
uit: limus terre. Quē creauit: Adam. Qui crea-
uit: actus est. Ex quo creauit potentia. Quem
creauit: finis.

96 Quo pacto in origine Eux: se habet
Adam ad deum?

Sicut in origine Adæ, se habet ad deum limus ter-
re: ita & in ortu Eux, ad eundē diuinū actū, se ha-
buit Adē persona. Quēadmodū em̄ Adæ crea-
tio, haud est limi terre: sed diuinū actus operatio:
ita & Eux origo, nequaquā ipsius Adē sed diuinū a-
ctus actio nuncupanda. Idem em̄ diuinus actus
& in limo terre & in Adam egit: vt ex illo, Adā:
Ex hoc vero Eua prodiret.

97 In quo primum inchoauit humanarū
generationum naturalis series?

A deo primū ex limo terre: factus est adam. Deī
de a deo ex Adē latere: pducta est Eua. Et he due
actiones: humanarū actionū seriē, tempore præ-
cellunt & ad diuinum actum referuntur. Prima
quippe actio humanę speciei actum hoc est virtū.
Secunda vero eiusdem potentiam id est mulierē:
ad esse cōstituit. Tertia autē actio quę est prima
cōgressio actus & potentie viri & mulieris: initi-
um est & prima humanarum generationum, ex
qua Cain naturali ordine pdisse testamur. Hu-
manarum igitur generationū series: in natiuita-
te Cain est primitus inchoata.

98 Quo pacto se habet adinuicē he tres
actiones: qua Adā: qua Eua & qua Cain
in esse prodierunt?

Prima quę est Adē origo simplex creatio nūcupa-
tur. Facta e substantia penitus dissimili, hoc est e
limo terre. Secunda vero quę est ortus Eux: quę-
dam prioris actionis est propagatio: e simili sub-

stantia, consimilem: sed innaturali modo produ-
cens atq; eliciens. Tertia vero qua Cain ex Adā
& Eua pdisit: nec simplex ratio nec inaturalis pro-
pagatio, sed naturalis generatio appellatur. Est
enim hec, prima extremorū humanę speciei con-
gressio.

99 Cur hæ tres actiones: patiente & fine
q̄ actu sunt differentiores?

Quia in prima patiens est limus terre: in secun-
da patiens Adam, in tertia, patiens mulier. Finis
item primæ actionis Adam, secundæ finis Eua.
Tertię vero finis Cain. Nam finis cuiusuis actio-
nis est id: quod ex ea actione superest atq; profer-
tur. At primę & secundę actionis idem est agēs
scilicet diuinus actus: author vtriusq; qui & crea-
uit Adam & produxit Euam. Tertię vero act-
actionis est Adam: qui ex Eua Cain progeniuit.
Nam tertia actio: haud proprie ad diuinū refer-
tur actum.

100 Quo pacto tria prima humana suppo-
sita: lucide diuinas tres personas expri-
mere videantur?

Nam Adam prima humani generis persona, pa-
terne persone comparatur. Eua filio, Cain spiri-
tui sancto. Adam homo est, ex homine nullo,
Eua vero, homo ex homine vno, Cain autem ho-
mo ex hominibus. Etenim omnis diuinus inte-
rior processus: aut motu vnus in vnum, aut mo-
tu duorum in vnu explicatur. Omnis quoq; hu-
mana progressio, ab Adam prima humani gene-
ris persona, sumens initium: duplicē tantū actio-
nē hoc est pductionē & gnationē inuoluit. Nā
pductio, Eua ex Adā eduxit. Generatio vero: cū
ctis deinceps hominibus, ex vtroq; ortū dedit.

Theologicarum questionum

Tertii Libri Finis:

Anno domini.

1512.28.

decē

bris,

C iii

Questionum

THEOLOGICARVM QVAESTI-
onũ Liber quartus. De voluptatis para-
diso, & exilio prothoplastorum.

N nullus sit sub
cēlo humanę fœ-
licitatis locus: q 4
vocetur para-
disus voluptatis
ac deliciarum?

De paradiso id est
loco voluptatis ac
deliciarũ: inter ple-
rosq; varia est alter-
catio. Nam nonnullis placet, ea quę de paradiso
a sacris eloquiis prædicantur: haud iuxta litterã
intelligenda esse, sed duntaxat in spiritali sen-
sum conuertenda. Hi etem negant sub cēlo vera
citer ac sensibiliter esse: huiusmodi: qua de inten-
dimus: paradisum. Alii vero secundũ litterę præ-
dictionē: corporaliter sub cēlis, esse paradisum
volunt. Primam opinionem, nolumus irrationa-
lem esse: nisi quatenus paradisum sub cēlo esse
inficiatur. Nam quęcũq; cælestis ambitus in-
tra se concludit: signa quædam sunt veriorum
entium, quę ambitum cēli transcendunt. Secũ-
da vero opinio, nequaq; irrationabilis est: quoniam
mo priore, plurius de causis rationabilior.

Est ne hic voluptatis ac deliciarum lo-
cus nostrę habitabili terrę sensibiliter
coniunctus continuus & vnus?

Est. Nam propterea terrestris paradisus a plerisq;
nũcupatur: q; illius fundamenta, haud sint a-
mota atq; separata ab reliquo orbe terrarũ. Ager
em ortusve paradisi solidus est, sensibilis, corpo-
reus, humanis pedibus plantisve suffulciendis
aptus nostrę huic habitabili terrę: veraciter cõ-
iunctus, continuus & vnus. Omne etenim soli-
dum corpus quod sub cēlo est: in communiter-
ræ mole: appenditur, figitur, libratur.

An terra paradisi sit ab hac terra: quã
incolunt mortales specie diuersa?

Nequaquã. omnis enim terra, quę sub cēlo est: vna
est specie & vnus elementũ natura. Si autem ter-

Theologicarum

ra paradisi, differret specie a nostra habitabili ter-
ra: aut hæc nõ esset sub cēlo: aut certe ab hac quã
incolimus: esset reali interstitio separata. Nam
diuersæ species: mutuam agglutinationem, con-
tinuitatem & vnitatem suapte natura refugi-
unt.

Quoadusq; differt terra paradisi a ter-
ra communi?

Conuenit terra paradisi cum terra communi: im-
primis substantia ac specie. Deinde & in plerisq;
qualitatibus: vt grauitate, sensibilitate, solidi-
tate, pondere & plerisq; huiusmodi. Nempe cor-
poreę: visibiles & materiales ambe. Differunt aut
& plerisq; accidentibus vt altitudine, puritate,
preciositate incorruptibilitate. Nam hæ qualita-
tes cum nostrę terrę nõ adsint: paradisiacã terrã
lõge illustrẽ, & a cunctis expetibile reddunt.

Quę est præcipua qualitas: qua terra
paradisi cõmunem terrã vincit?

Naturalis omnium, quæ ad humanam salutem
expetuntur fecunditas. Offert em ea vltro pa-
radisus: quæ humana qualiscunq; industria in-
genti labore ac sudore vix a cõmunis terræ gre-
mio extorquet. Vltronea vbertate ac fecundi-
tate: ager viret paradisi. Communis autem ter-
ra, duntaxat crebro vomere sulcata: vix hominẽ
agnoscens, illi quę necessaria sunt inuita pfert.

In qua præsertim mundi parte: est hic
deliciarum paradisus?

Coniicere licet in oriente, potius q; in alia qua-
uis mundi plaga: idq; tribus argumentis. Nam
ab oriente lux spargitur in mundum: a quo etiã
& motus inchoat vniuersi. Deinde & cuncti pe-
ne fluiui, ab ortu in occasum ferrĩ conspiciuntur.
quasi orientes in ortu: & occumbentes in occasu
Postremo q; etiam pars mundi purior, preciosior
ampliorisq; virtutis: est orientalis plaga. Id enim
indicat omne sensibillium rerum genus: vt mine-
ralium vegetabilium & animalium.

Cur quæ in oriente gignuntur sensi-
bilia entia: his præstant: quæ ceterę mũ-
di gignunt plage?

Quia oriẽtalis regio, cũ vt ppior paradiso: tũ ve-
lut dextrũ mũdi: magis ipsas paradisi qualitates

emulatur: in l. i. q. ceteras mundi partes vincit. Id quippe in omni vt diximus sensibiliu reru gradu experiri libet. Na orientales Margarita magnitudine, colore, integritate, puritate, p. ciositate, pulchritudine, virtute, seu bona & salubri qualitate occidentales trasiliunt. Id & vegetabilia faciunt. Id quoq. & animalia: q. gradiora & longe fortiora in oriente, q. in ceteris mundi plagis visuntur.

8 Cum terra: spherice sit figure: quo pacto contingit in ea esse paradisum: omni reliqua terre portione eminētiorem? Mundus & cuncta q. ad mundi integritatem spectant corpora: vt caeli & elementa q. maiora nuncupantur entia: natura sphericā sibi rotundāq. figurā vendicant. Hāc & ipsi caeli incommutabilem seruāt. Atramen propter minora entia, q. in quatuor elementis viuunt: naturalis sue figure inaequalitate, ipsa elementa precipue terra & aqua, perpetuunt. Hinc enī congregatē sunt adeo aqua in locū vnū: vt appareret arida. Hinc valles motēq. in terra exorti sunt. In excelsissima igitur terreni orbis parte: dicē esse paradisum.

9 Cur cōis terra quam incolunt mortales: vallis miserie a cunctis appellatur? Id fit collatione paradisi. Na sicut paradisus dici potest mons humane felicitatis: ita & cetera terra, que mortaliu hominu genus vehit alitq. : tāq. paradisiaco monti subiecta, merito vallis humane miserie appellat. Vallis em est: quia lōge inferior monte paradisi. Et miserie loc? : quia assiduo labore hoīem, quādiu viuūt exercet: demūq. illū morte pscriptū, a suo excutens gremio: vt peregrinū & alienigenā & vehere & alere recusat.

10 Cur eadem communis terra: hominis exilium & peregrinatio nuncupatur? Id etiā accidit cōparatione paradisi. Na si paradisus patria est hoīs: i qua, homo si minime excidisset: nat? erat immortalitate ac sensibili felicitate pfrui: haud ab re cōis hęc terra in quā post peccatū exulatū missus est: hominis & exilium & peregrinatio nūcupatur. Nō em iuxta apostolum habem? in hoc mūdo, ciuitatē permanētē, sed futurā inquirim?. Hoc est aut eā quā pdidim?: aut ea meliorē, recuperare nitimur ac speramus.

11 Cum humana felicitas: non sit in voluptate sita: immo vero voluptas oblit plerūq. felicitati: cur humane felicitatis locus dicitur paradisus voluptatis? Haud oīs voluptas obest felicitati: sed corporea sola q. imputat vitio. Spiritalis autē voluptas, & virtus est & annexa est felicitati. Perfecta autē & integra hoīs felicitas: haud est in aīa sola neq. in solo corpore: sed in vtriusq. partis, optimo statu. Erat aut is integer perfectusq. hoīs (in vtraq. sui parte) status futurus in paradiso & in loco deliciarū: quī tam spiritalē q. corporeā alimonīā: hominī, vt vere alūno rotiusq. natura filio: vltro p. buisset.

12 An factus sit Adam in paradiso e limo paradisi?

Minime vt fere oīs placet. Na terra paradisi, q. q. specie eadē cū terra cōi: haud est tñ subiecta, sensibiliu reru nouitatibus: hoc est ortuū & occasu earundē. Imitat em paradisus, spiritaliū potius reru iugē statum: eodēq. semp mō se habētem immutabilitatē: q. sensibiliū & inferiorū demutationem assiduam.

13 Vbi factus est & creatus Adam?

Si extra paradisum, vt fere oēs volunt: manifestū est qm in terra cōi: & ex limo terre eiusdē. Placet em nonnullis, nescio qua ratione aut autoritate nitentib?: Adā in damasceno Syrię agro creatū fuisse. Id aut magis diuina sola reuelatione: q. humana ratione discendum.

14 An cōmunis terrae lim? : ex quo fact? est Adam: fuerit ab initio corruptus?

Nequaq. Na nō modo tellus paradisi: sed & cōis terra, extitit ab initio sue creatiōis virgo, pura, munda, incorrupta. Etenim simplex creatio: omnia in sua puritate produxit, syncera & incorrupta. Per peccatum vero in varias mundi partes vt in elementa & minora entia: corruptio introiuit. Ex puro igitur & corruptio cōis terre limo: Adam substantiam accepit.

15 Cur non eo in loco creatus est Adam: in quo permāsurus erat si nō excidisset & felicitate potiturus: vt in paradiso?

C. v.

Questionum

Scriptū est. Tulit deus hominē quē fecerat: & posuit eum in paradiso voluptatis. Hęc verba indicāt, creatū fuisse Adam extra paradīsum: Ac deinceps subuectū a deo deportatumq; ī paradīsum. Id autē ostendit hominē: haud statim ab initio suę creationis esse perfectum: utpote q creat⁹ est in imo: & perfici natus est in summo.

16 Quid nobis exprimit Adę in paradīsum a deo subuectio & deportatio?

Id quod iā in præcedēte diximus: scilicet aliū esse gradū creationis humanę. Aliū vero pfectiōis eiusdem. Nā creatus homo in imo: perficiendus est in cælo. Hactenus em̄ differt homo ab angelis: q; hi in quo creati sunt gradu & loco: in eo & beati ab initio effecti sunt: quippe a sua creatione pfecti. Hominū autē gen⁹: creationē accipit in tenebris: demū in luce perficiendū, & ad eius contemplationem postea subuehendū.

17 An paradīsus aliquo careat elemento rum?

Nullo. Nam paradīsus & si non humanę creationis: humanę tñ salutis & cōseruationis est regio. Ad humani autē corporis salutem: quattuor elementa expetunt. Nullo itaq; quattuor elemētorū, caret paradīsus. Ibi est terra & ager ipius paradisi. Ibi aqua: nā fluuius in paradiso scaturiens: q; inde egressus, in quattuor capita diuidit. Ibi etiā purissimus aer & innocuus ignis.

18 An quattuor elemēta in paradiso: nullam habeant contrarietatem: sicut in regione cōmunis habitabilis terrę?

Cum elementa huius mūdi sint eiusdem speciei cum elementis paradisi: necesse est his sicut & illis naturalem contrarietatem inesse: sed a corruptione & pugna alienā: ad harmoniam itē & concordiam redactā. Nā regio paradisi, regio est pacis & immortalitatis: a qua procul est omnis pugna contrariorū. Ibi elementa sunt præsentibus elementis puriora: & remissis temperatisve acuminibus, vsq; adeo concordie pace inuicem commixta atq; alligata: ut humanę congruant immortalitati: nullius egrimonie aut contrarie passionis vim: humano corpusculo, inferre nata.

Theologicarum

19 Quo præcipue argumento: voluptatis paradīsum: sub cælo esse: nostrę habitabili terrę coniunctam atq; adunitā: conuicere liceat?

Argumento rationalis animę. Nam qualitates rationalis animę: sunt ut qualitates & proprietates paradisi. Sola quippe rationalis anima, ex omnibus naturalib⁹ formis: & immortalis est & imago seu thalam⁹ dei: quā quāq; tam perfecta sit & emulatrix summi dei: est tamē vilissimę entium portioni ut materię addicta, coniuncta, alligata. Quapropter qui negauerit esse in terra, siue sub cælo paradīsum voluptatis id est immortalitatis locum: is profecto esse in materia, aliquā immortalē animā inficiatur.

20 Quo pacto ex natura & ordine sensibilibus actuū: colligitur esse voluptatis paradīsus?

Nam sensibiles act⁹, dispartimur in quattuor: in substantiarum, vitalē, sensitiuū, rationalē quorū primi tres: subiiciuntur parentq; supmo. Ad hęc igitur speciem: telluream quoq; regionē ipmve terrę orbem quadripartito diuide: imā terrę portionem, tribuens his quę sunt. Nā in imo & profundo, mineralia frigore cōcrescunt. Sequētem vero viuētib; ut plantis: tertiam, mutis animantibus. Quartam supremamq; dic esse hominum propriam. Et hanc eandem (quippe humanō immortalī actuū parem atq; respōdentem) voca: quam vestigam⁹: paradīsum deliciarū.

Sensibiles actus quaterni.

Terra in quattuor distributa.

21 Quæ est horum quattuor communis terræ: paradisi: materiæ & humani actus mutua habitudo?

Hæc est: quæ eo fere modo se habet communis hæc terra, ad voluptatis paradisi: quo & materia ad humanum actum. Apex enim communis huius terræ: est paradisi. Culmen vero materiæ, humanus actus. Hæc enim communis terra, beata fit: qua paradisi fulcit illi: ut fundamentum subest. Humanus pariter actus, beatitudo est & perfectio materiæ: quæ cum nullo actu, quæ cum humano: nata est caelesti claritate & immortalitate donari. In nulla siquidem materiæ portione quæ in humano corpore: deus habitare dignatur.

22 Quod incommodum sequatur illos: qui negant sub coelo esse voluptatis paradisi?

Incommodum: quod prius recensuimus: scilicet nullum esse immortalem actum sub coelo: additum natura atque alligatum materiæ. Qui enim perfecte nouerit & rationalis animæ proprietates & vinculum eiusdem cum materia (quæ abiectionis etiam portione) noscet & paradisi proprietatem: & eius vinculum cum nostra habitabili terra: quæ despecta & abiecta: nequaquam inficiat ibit. Nam sicut rationalis anima, expressio est diuinæ imaginis in materia: ita & paradisi signum quoddam est super celestium voluptatum: sensibiliter communi terre sub calis impressum.

23 An per angelicum actum eliciatur substantia paradisi sublunaris?

Minime: Nam angelicus actus nullum habet cum materia consortium. Is enim creatus est purus: & a materiali vnione alienus. Quo autem modo creatus est: ita & iugiter natus est permanere. Creatus est extra & supra captum, celestium orbium. Is igitur sub luna, nullam naturalem habet mansionem: nec propter eundem, placata est a deo in superma terræ regione, ea paradisi, qua de intendimus. Illius quippe supercaelestis mansio: terrena habitatione sublimior.

24 Quid nos edocent duorum immortalium actuum angelici atque humani: lucida signacula?

Duplicem esse dei mansionem: Geminam deinde esse paradisi. Nam diuina lux ac sapientia: dumtaxat in immortalibus actibus (ut preparatis a se mundissimis domiciliis) habitare dignatur. Nullus enim trium inferiorum actuum, ut sensitiui vitalis & substantiui: diuini fulgoris & sapientiae particeps fit. Et rursum utriusque immortalis actui: deus propriam deputauit paradisi ut naturalem suæ immortalitatis & beatitudinis sedem.

25 Quo pacto differt vera paradisi angelorum: ab hominum paradiso?

Quemadmodum & angelicus actus ab humano. Qua enim excellentia, vincit angelicus actus humanum: pari eminentia angelorum paradisi, hominum excellit paradisi. Angelorum enim paradisi, abiunctus est a terra nostra: quemadmodum & angelicus actus, a materiæ contubernio comperitur alienus. Vtriusque enim paradisi hoc est & supercaelestis & sublunaris proprietates: iuxta naturam & proprietatem suorum actuum (quorum gratia sunt) adequata intelligatur.

26 An natus sit homo in angelorum paradisi: felicitatis gratia deportari?

Magis natus est homo, in angelorum paradisi deportari: quam angeli in humana paradiso commorari. Magis quoque proprium est rationali animæ (quæ appetenti esse in materia) ut abluatur a materiæ vinculis: quam angelico actui, nubere & alligari materiæ. Ordinatus in super & naturali seriei competenti ut imperfecta perficiantur, quæ ut perfecta, imperfectis coequantur. Magis proprius est inferioribus, accessus: quam superioribus descensus. Itaque incommodum non sit, in supercaelestem paradisi: hominum genus esse conuehendum: ibique immortalitate & æterna requie potiturum.

27 An si non peccasset Adam: alia quadam ex causa: in paradiso mortem obisset?

Nequaquam. Nam in ea regione manebat: in qua nulla lis, discordia, pugna & contrarietas elementorum: ullam illi egrimoniam vim aut morbi causam intulisset. Omnis quippe corporeus morbus ex dissidentia elementorum seu distemperatis eorum acuminibus, quibus abinuicem corrumpuntur.

Questionum

Theologiarum

exoritur. Etenim interior humani corporis harmonia & pax: vna cum exterior elementorum harmonia paceq; , aut saluatur aut interit. Et esto fateamur Adam in paradiso naturali actiōe elementorū resolui & emori potuisse: attamē aut esu ligni vitæ aut alia quauis deī virtute a morte preseruatus: immortalitatem seruasset,

28 **Qualiter Adam in paradiso: & mortalis erat & immortalis?**

Mortalis erat id est potens mori. Et immortalis hoc est potens nō mori. Potuit em cadere: potuit etiam nō cadere: vtpote qui in manu liberī arbitrii positus erat & relictus ab initio. Si enī diuinis iussionib; paruisset: fuisset vtq; a morte alienus: pseuerans in naturali immortalitate, in qua creatus fuerat. Mors autē per peccatū inuecta: eū qui poterat mori, ad iteritū perduxit mortalemq; esse, ex ipso effectu edocuit.

29 **Cur vetuit deus: ne e solo sciētia boni & mali ligno ederent prothoplasti?**

Quia angelis quibus innata & concreata fuerat vniuersorum scientia: iamā per ipam scientiam peccauerant: & a suo principatu ac naturali felicitate exciderant. Nam volētes fieri equales deo (tanq; q vt dī, seipsos omnia nosse presumebāt) in insipientiā, ex sapientibus corruerunt. Humanē igitur & salutē & felicitatē cōsulens deus: statuerat sanxeratq; salutifero pcepto, vt nondū humani adaperirent oculos: quoad humana substantia ex confirmatione diuina: a deo diuelli, amoueri ac separari non posset.

30 **Vnde oritur emergitq; supbia: primū & radicale mūdi malū?**

Ex sciētia primū: deinde ex amore sui. Mali siquidem angeli, qui natura deum & semetipsos nouerāt: qui & diuinā claritatē & diuinā in seipsis mūnera, speculari potuerunt: seipsos plusq; deū improbe amauerūt. Atq; hic inordinat⁹ improbus amor sui: ex prauia sui agnitione pependit. Sicut enī scientia, vt plurimū annexa est supbia & vana mentis elatio: ita & ignorantia sui: coniuncta plerūq; humilitas & abiectio sui reperit.

31 **Quo pacto per ignorantia sui: cōsulare in primis voluit deus humane salutē:**

ne malorū angelorū imitatione a suo bono excideret?

Quia vt pcedēs edocuit: plerūq; sciētia & agnitionē sui, comitat supbia. Ideo voluit de⁹ pignorantia sui: humane cōsulare salutē: nō equidē per aternā iugemq; sui ignorantia. Nā frustra creasset deus hominē: si illū sub eūterna ignorantie nube, cōtineri voluisset: sed statuerat haud pri⁹ humanos adaperire oculos: q; humanā substantiam virtute ppria: in bono & incōuertibili statu confirmasset, stabiliisset, fixisset.

32 **An nullus humane cōfirmationi & in conuertibili a bono statui: positus fuerit a deo terminus?**

Sicut nō eodē instanti creati sunt angeli & cōfirmati in bono: ita nec momēto eodē creat⁹ est homo & cōfirmadus fuit in statu boni. Posuerat deus aliquod instans cōfirmationis angelorum: diuersum ab instati creationis iporum. Definierat quoq; tps humane immutabilitatis: aliud ab hora creationis humane. Ceterū quēadmodū mali angeli, aī sue confirmationis tps exciderunt: ita & prothoplasti, priusq; incōuertibiles essent effecti peccauerunt: videre & scire volentes: aī pscriptū sibi a deo tempus.

33 **An per seipsum peccauerit homo in paradiso?**

Nequaq;: sed suggestiōe aliena, hoc est suasu mali angeli: qui prius in celo peccauerat: & e celesti patria, in hunc mūdū corruerat. Hic enī inuidens humane felicitatē: simplices & incautos prothoplastos in paradiso elusit: diuināq; iussiones spe diuinā cuiusdā consequendę sortis, transgredi suasisit. Primū nāq; & radicale vniuersi malum, in angelica mente ortum: in hominis vsq; mentē in felices ramos ppagauit.

34 **An inuitus homo peccauerit an vero voluntarie?**

Voluntarie. Nam si inuit⁹ peccasset, haud quā illi noxa & culpa: merito imputaret. Vltro autem peccauit: vtpote qui & diuinis iussionibus parere: & maligni suggestionibus obsistere potuit. Pollebat enī libero arbitrio ab initio. Sed

circundatus carnis infirmitate: tenebris potiusq̃
luci, consentire & adherere maluit.

35 An humana preuaricatio nequaq̃ dia-
bolo vt eius authori imputetur?

Immo. Nam omne peccatum: deriuatū est a pri-
mo: quod in angelica mente per se: nullius horta-
tu aut suggestionē apparuit. Omne igitur secun-
dum peccatum, siue originis siue voluntatis, siue
angelorū siue hominū: haud ab re primo apostat-
sia duci: tanq̃ omnium malorū excogitatori & au-
thori, venit imputandū.

36 Quib⁹ signis atq̃ indiciiis: humanum
peccatum: angelorū peccato: leuius es-
se perpenditur?

Quia humanum peccatum est secundū & deri-
uaticium: non primum. Quia item nō per se, sed
diabolica fraude illusus homo: diuinis preceptis
parere recusauit. Quia rursus homo, nōdū erat
apertis oculis: sciens bonum & malum: sicuti an-
geli ab initio. Quia demum circundatus infirmi-
tate carnis: & allectus per vīsum, vetiti ligni dele-
ctatione & pulchritudine. Hec quattuor indicia
humanum peccatum, angelica noxa multo leui-
us esse conuincunt atq̃ coarguunt.

37 Cur angelorum peccatū fuit irremis-
sibile & indignū venia?

Quia fuerunt iuxta scripturā, in scientia hoc est
apertis mentis oculis peccantes: quia etiam deo
creati propiores ac similiores: quia carnis infirmi-
tate carentes: & natura fortiores vt peccato &
malo obfisterēt: quia postremo primū, soli & per se
peccauerunt: nullius suggestionē, fraude & hor-
tatu inducti: vt malicię manus darēt suum ve-
linquerent principatū.

38 An fuerit humanum peccatum: super-
bia aut potius gula?

Superbia fuit, non gula. Nam qui hortatus est p-
thoplastos: vt diuinis iussionibus, nequaq̃ obre-
perarent, sed de vetito ederent ligno: haudqua-
q̃ illis ipsius ligni dulcedinē, saporem & voluptatē
sed deorum potius similitudinē & aqualitatē
exposuit. Dixit enī: quacūq̃ hora comederitis ex
eo: eritis sicut dii, scientes bonū & malū. Hec igit̃
diabolica spōsio & inanis pthoplastorū spes: ma-

nifeste ad supbiā potiusq̃ ad gulā attrinere pbat̃.

39 Cum humanum peccatum fuerit an-
gelico simile: quo pacto non eidem fuit
par & æquale?

Angelorū seu demonū peccatum fuit supbia: nō
aut̃ (vt voluere nōnulli) luxuria. Humana vero
transgressio: fuit itē supbia, non gula. Ambo itaq̃
pctā similia eiusdēq̃ speciei fuere: non tñ equalia
Nā diximus angelorū peccatū, extitisse grauius
& venia indignū: vtpote primū fontanūq̃ mūdū
malū. Humanū aut̃ pctm̃ esse leuius: cū ab ange-
lico effluerit: Consonat̃ igit̃ vtraq̃ pctā qualita-
te: dissidet̃ autem quantitate.

40 Cur statim post esum ligni sciētīę bo-
ni & malī: apti sūt oculi amborū cogno-
ueruntq̃ se esse nudos?

Qz cōfestim post esum ligni sciētīę boni & malī
cognouerit pthoplasti, se nudos esse: sintq̃ eorū
oculi adapti: id spectat ad natiuā hoīs ignoratiā,
qua hoīem ab angelo differre sepi⁹ docuim⁹. Nā
ab initio creatiōis suę: apti sunt spiritalis oculi an-
gelorū eratq̃ sciētes bonū & malū. Hō autē crea-
tus est ab initio, cecis clausisve spiritalib⁹ suę mē-
tis oculis: nequaq̃ agnoscēs boni & malī discrimen
qd̃ illi patuit primū post diuinorū mandatorum
preuaricationem.

41 Cur in serpentis specie: diabolus pro-
thoplastis apparuisse: a sacris eloquiis fi-
guratur?

Iuste & plurimę causę sunt: q̃ p dñū dānatīve an-
gelū in serpentis figura, ac specie describāt. s. imun-
dicia, terror oculorū, pestiferū virus lethali⁹ve af-
fatus, i imo cōuersatio, insidię, latibula & q̃ cetē-
ras preit̃, innata astutia. Hę siquidē cūctę pprieta-
tes: & serpentib⁹ & demonib⁹ cōes insunt. Dāmon
quippe immūd⁹ spūs appellat̃, terrific⁹ est visu,
mortis mīnister, in imo dānat⁹ serpit, insidias clā-
parat: & innata fraude, hoīem seducere molitur.

42 Quāobrem ad mulierem priusq̃ ad vi-
rū serpens accessit?

Accessit serpens in paradiso: nō ad virum primo
sed ad mulierem dicens ad illam. Cur præcepit
vobis deus: vt non ederetis, de ligno sciētīę bo-
ni & malī. Post omnē vero sermonē, tulit mulier

de ligno & comedit: deditq; viro suo: q; etiā comedit, & aperti sunt oculi amborū. Hoc em̄ pacto i humanū genus: p̄ infirmiorē eius partē: id est per mulierem: peccatū a diabolo irrepfit. Nā quia p̄rior est ad malū: mulieris q̄ viri cōcupiscentia: iō prior ad mulierē, q̄ ad virū: callid⁹ serpēs accessit.

43 Quo pacto humanum peccatū: motui naturæ extiterit contrariū?

Quia peccatū, quēdā est naturę iordinatio: ideo humanū quoq; peccatum motui naturæ extitit contrariū. Nam motu naturæ: vir prior factus: deinde ex viro, pducta mulier. At inordinato motu, cōtrarie peccatū pcessit: quandoq; id ex muliere (q̄ prima serpēti paruit) irrepfit in virū. Fuit igit mot⁹ p̄ti: substantiāli naturę motui cōtrariū.

44 Quis ordo fuit diuinę interrogationis: arguentis prothoplastos de peccato?

Ordo cōtrariū motui p̄ti. Nā a serpēte, p mulierē, in virū p̄tm pcessit. Alloquit⁹ est aut de⁹ in primis Adā: deinde mulierē: postremo serpētem. Respōdit enī Adā deo. Mulier quā dedisti mihi sociā: dedit mihi de fructu & comedi. Mulier vero cōuicta & interrogata subiūxit. Serpēs seduxit me. Interrogat⁹ aut postremo serpens obmutuit. Fuit itaq; diuina increpatio ad prothoplastos: contraria ordini peccati.

45 Quo ordine: diuina maledictio: supra prothoplastos incubuit?

Ordine peccati. Increpauit enī de⁹ Adā p̄ omnibus. Postea mulierē. Tertio serpentē. Maledixit autē in primis serpēti, postea mulieri, tertio viro, postremo terrę ex q̄ vir factus fuerat. Dixit enī serpēti. Maledictus eris inter oīa animātia terre: supra peccat⁹ tuū gradieris: inimicitias ponā inter te & mulierē. Mulieri autē dixit. In dolore paries: & sub viri potestate eris. Viro deniq; hec locut⁹ est. Puluis es & i puluere reuerteris. Maledicta terra in ope tuo: cū seueris illā, nō dabit fructus suos.

46 Quid est prothoplastos ante peccatū nudos fuisse: & postea p̄rozomatis forliorum seipsos cōuestisse?

Id spectat ad eam quā s̄ape dixim⁹, natiuam hominis ignorantiam. Nam vnus e cunctis animā

tibus homo: procreatur nudus: nec squāma, nec plumis, nec villis carnem contextus. Hęc enī sūt naturalia operimenta, mutorum animantium: q̄ a natura soli homini defunt. Natura homini, nullius animantis peculiarē indidit proprietatē: dās illi vnīuersale artificium: quo ex omnibus rebus, quam voluerit sibi vestem conficiat: & propriam insuper mētem: ad omniū imitationē sapiēter cōponat.

47 An sicut Adam creat⁹ est a deo: extra paradysum: ita & Eva sit educta ex latere Adę: extra paradysum?

Prediximus ex relatu & opinione multorū Adā nequaq; aut in paradiso, aut ex terra paradisi: sed in agro damasceno: ex eiusdem terrę limo a deo procreatum. At vero Euam cum ex etiā non nullorū opinione, tum ex sacrorū eloquiorū testimoniō: constat nequaq; extra paradysū, sed in paradiso ex Adę costā: a deo formatā, originē accepisse. Prius enī in littera habetur: plantauerat domin⁹ de⁹ paradysum voluptatis ab initio: in quo posuit hominē quē formauerat. Et rursus. Tulit ergo dñs de⁹ hominē: & posuit eum in paradiso voluptatis, vt custodiret illum. Deinde subiūgit non est bonū hoīem esse solū: faciamus ei adiutoriū simile sibi. Immisitq; dñs deus soporē in Adā. cūq; obdormisset: tulit vnam de costis eius & repleuit carnē pro ea. Et edificauit costā quam tulerat de Adā i mulierē: & adduxit eā ad Adā. Hac ergo persuadent Euā in paradiso originē duxisse.

48 An absq; peccato & maledictione dei mulier in dolore carnis deinceps peperisset?

Nequaq;. Nā id etiā expressit post peccatū, diuina maledictio dicens. In dolore paries: quasi absq; peccato, minime fuisset in dolore paritura. Id etiam licet experiri in beatissimā virgine Maria: quæ & originalis peccati macula caruit: & innocentem filium, innocens virgo: absq; vllō carnis dolore & cruciatu, foeliciter enixa tradit & creditur.

49 An & terra innocentī hominī vltro & nullo vomere sulcata cuncta necessaria protulisset?

Innocens & innoxius homo: fuisset eūternus ac

cola paradisi: cuius vberimus & virgineus ager: ferrū nec patitur nec eo sulcari vult: sponte enim oīa parit q̄ sunt alūno homīni necessaria. Quare absq; cōis terre vsu (quā p̄sentē miserīa vallē dīcūt) vera immortalitate p̄frui homo potuisset. Vbi autē in eius exiliū, eiecti e paradiso p̄thoplas stituerunt: hec hominē nequaq; vt verū alumnū vtve naturā filium agnouit. Sed p̄pria vbera illi clausit & necessaria nisi coacta tulit.

50 An etiā viri & mulieris inæqualitas aliunde q̄ e peccato amborum prodierit?

Minime. nā & id palā expressit mulieris a deo maledictio. Ad eam quippe post peccatū dictum est Sub viri potestate eris & ip̄e dominabit tui. Erat enī añ peccatum quedā naturalis equalitas & in dissociabilis amor, inter virū & mulierē: tanq̄ inter actū & potentiā, inter veritatē & integrā imaginem. Hæc autē equalitas & mutua pacis cōcordia: peccato infelicitē soluta interit: pro æq̄litate: statuens inter extrema humani generis inæqualitatem.

51 Vnde etiā pependit sp̄itus & carnis diuisio atq; discordia: & mutua amborum aduersum se inuicem concupiscentia?

Omnis contrarietas, lis, diuisio atq; discordia: orta est in homīne ex peccato. Vbi enī per peccatū, a diuina pace atq; vnitate, alienus effectus est homo: cepit mox & diuidi in seipso, quādāq; suarū partū experiri cōtrarietate. Aduersus sp̄itū, illi co caro illecebrosa cōcupiuit. Et aduersus eandē sp̄itus (coelestīū nondū immemor rerū) contrariis prouidēsq; motib; agi cepit: q̄ quidē cōtraria studia ex p̄tō contingere.

52 Quotuplex post peccatū: contigit i homine lis atq; diuisio?

Quadruplex. Prima separatiōis a deo. Secūda viri vxorisq; dissidētia. Tertia contraria sp̄is & carnis studia: & cōcupiscentia in diuersa rapientes. Quarta corporaliū humanarū viriū: quæ rationi obtemperare nata sunt, mutua inordinatio & pu-

gna. Nam per peccatum infirmata humana ratio: non vsquequaq; corporeas vires ad vnitatē suā intendere sufficit. Hæc quattuor dissidia per peccatū experitur homo.

53 Vnde pendet omnis vnitas & concordia?

A diuina pace. Hæc enī cūctis creaturis: & substantiam & quicquid habet virtutis largita est. Diuina quippe substantia, vt ē infinita: ita & summe vna & excellētī modo sibiip̄si cōsentanea: quādo quidē per oēs suā personas: tā substantiæ q̄ voluntatis & vnanimitatē vinculo sibiip̄si cōiūtur: nulli alteritati, diuisioni aut discordiæ obnoxia.

54 Quo pacto creatura queat secum vna concors & pacifica fieri?

Per ip̄ius vnitatē & pacē cum deo: deus enī summa vnitas est: totius vnitatis & pacis causa. Omnis vero vnitas: p̄det ac p̄ficiscit a diuina monade. Si cupit igit creatura, secum ip̄a vna, concors & pacifica fieri: studeat imprimis vna esse, cū sup̄ma monade: toti⁹ vnitatis & pacis authore. Nā quæ diuisa ē ab vnitate: quo pacto particeps erit vnitatis & pacis?

55 Ex quot vnitatibus: elicitur pax & vnitas creaturæ cum seip̄sa?

Ex duabus: scilicet ex absoluta vnitate creatoris deī cum seip̄so: & ex mediā vnitate ac pace ip̄ius creaturæ cum deo. Nam ex his duabus vt præmissis præuiis ac præcurrentibus vnitatib; prodit resultatve vnitas tertia: qua creatura sibiip̄si fit vna: pacificisq; studiis sibiip̄si colligatur. Vt si deus vnus est in seip̄so: & homo a deo nequaq; dissidet, sed vnus est cum illo: necesse est vt & homo, sit vnus & pacificus cum seip̄so: nec vllā suarum aut partium aut viriū, contrarietatem experiat.

56 Vnde emergit omnis lis diuisio ac discordia creaturarum: tam ab inuicem: q̄ a seip̄sis?

Ex diuisione & separatione earum a deo. Nā sublata mediā vnitate creaturarum: quæ est earum cum deo pax & concordia: necesse est & tertiam earum tolli atq; interire vnitatem: per quam &

Questionum

ad inuicem & ad seipsas, agglutinari & conspirare illas oportet. Etenim ea de causa diffidet homo a seipso: quia primo diuisus est a deo.

- 57 Quo pacto hæ conspirationes & unitates creaturarum: cum deo diuinarum personarum progressionibus nobis inveniunt?

In deo una est substantia: & personalis unitas trina. Unitas patris, gignit unitatem filii. Hæ vero ambæ unitates: eliciunt unitatem spiritus sancti. Hoc igitur modo in exterioribus unitatibus discurrere. Nam deus est primo per se & cum seipso unus. Ab hac autem dei unitate: pendet creatura cum deo pax & concordia: damnum vero ex his unitatibus, ut præcurrentibus: tertia unitas emergit, quæ creaturam adigit alligatque sibi ipsi.

- 58 Quas unitates: sustulit peccatum tam angelorum quam hominum?

Secundam & tertiam: non primam. Nam peccatum nihil operatum est in deo: nec valuit summam illius diuellere unitatem. Rupit autem peccatum duo tantum vincula: primum quo cohererent creatori creature. Secundum quo denique creaturae substantiis adhererent. Nam peccatum tam damonas quam homines auulsit a deo. Deinde & demones & homines a semetipsis: contrarietate & pugna voluntatum diuisit.

- 59 In qua trium quas diximus unitatum exortum est imprimis peccatum?

Non in prima. Nam hæc est pax dei cum seipso: æterna, immensa, inuolabilis. Diuina quippe absoluta unitas: omni peccato & instabilitate sui eminentior. Non etiam exortum est in tertia: quæ est dissidentia creaturarum a seipsis: cum hæc sit a priore illata. Ortum est igitur peccatum in unitate media, hoc est in eo vinculo: quo creatura una erat cum creatore. Sublato quippe foedere creatoris & creaturæ: mox interit id foedus, quo creatura sibi ipsi consentiebat.

- 60 Quid est peccatum: an aliqua substantia?

Peccatum nec est aliqua substantia, nec aliquod accidens ulli substantiæ innatum aut concreatum sed simplex creaturarum substantiarum inordinatio.

Theologicarum

Hoc est earundem & a suo opifice deo & a propria unitate, & a mutua pace discessio. Nam sicut qui binarium numerum, in loco statuerit unitatis dans illi monadis honorem cunctisque numeris illi præficiens, hic merito numerorum subuerteret ordinem: ita & qui creaturam in sede & culmine collocat creatoris: hic palam ordinem subuertit vniuersorum. Huiusmodi igitur inordinatio: totius peccati exitit initium.

- 61 Quo pacto accipienda est rerum inordinatio: quæ peccatum appellatur?

Sicut in præcedente docuimus. Nam in cunctis rebus: naturalis ordo seruatur: ut in numeris præfidelis monas. Sequitur dyas, cui trias naturali serie succedit: & ita deinceps. Peccatum igitur in numeris: nullus numerus est: sed sola inordinatio numerorum & peruersio naturalis ordinis ipsorum quemadmodum qui aut dyadem aut triadem: cæteris numeris, unitatis loco præfecerit: aut quæ triadem, ante dyadem posuerit. Ad hunc modum peccatum in rebus: nulla est rerum substantia: sed naturalis earum ordinis confusio, peruersio, inordinatio: ab eo: qui alicui creaturæ, creatoris tribuerit honores.

- 62 Qualiter superbia primum vniuersi malum: edoceatur esse rerum & substantiarum inordinatio?

Quia superbia extollit creaturam, in locum fastigium & honorem creatoris: transfertque dyadem in locum monadis. Atque hoc pacto superbia: aut excutit a suo gradu monadem: aut illi (quæ imperii consortem iure repudiat) dyadem æque studet. Aut enim demones, deo parauerunt insidias: conantes eius loco præesse creaturis: aut illi equari, æqualesve esse voluerunt.

- 63 Cur nonnulli theologorum repudiare dyadem: ut rebus exitiosam?

Id pertinet ad ea, quæ de superbia diximus in præcedente: duabus enim causis: merito dyadis nomen est repudiandum. Prima: quia dyas diuisionem, litem, ac discordiam exprimit: quæ merito cuncti habent exitiosam. Secunda: quia per dyadem intelligunt angelum primum seu totius apostasie ducem: qui proximus diuinæ monadi: primum in illa sese attollere conatus est: illique studuit ex-

quati. Nimirum igitur dyas est repudianda: in qua superbia primum exorta est.

64 Quotquot creaturarū genera velut ab suo ordine aberrantia: peccato extiterē obnoxia?

Tantum duo angelicū & humanū. Nā hē duntaxat creature, quę natura similes erant deo, per pētm illi dissimiles effectę sunt. Hē solę quę ad sapientiā natę erāt: insipientes euaserunt. Quę libere & pręditę erant voluntate: vltro sese pēti & mortis seruītuti addixere. Est em̄ peccatū soli us creatę volūtatis instabilitas: & ab suo ordine digressio. Quę autē creature exortes sunt voluntatis: hē nūq̄, ab suo ordine aberrare potuere.

65 Quotplex est voluntas?

Trina: diuina, angelica, humana. Nā quicquid sub hoīe: est expers voluntatis ac liberī arbitrii. idq̄ haud suo consilio: sed naturali sensu aut instinctu regitur. Ortum est autē primū mūdi malum ac peccatū: non in prima, neq̄ in tertia voluntate: sed in media, id est in angelica: a qua serpsit in tertiā voluntatem: quę secunde, potiusq̄ diuine obtemperauit.

66 Quis optimus est vnīuersi status?

Vnitas, pax & cōcordia harū triū volūtātū. Nā dissidentia earū: periclitatio est & naufragiū vnīuersi. Cū em̄ nequeāt hē tres voluntates, ad modum triū diuinę psonę substāiali vinculo sibi inuicē coherere: debēt saltē paritate & vnāmitate consensuum cōspirare in vnū: vt optim⁹ vnīuersi status inde eliciatur. Nā diuinā volūtas quę cūctis natura p̄est: cōtulit ceteris volūtātibus oīm inferiorū creaturarū moderamē: quę si diuine neq̄q̄ pareāt: hic oīs inordinatio pcedet.

67 Quę sunt obiecta voluntatis?

Bonum malū, virtus vitii, laudabile vituperabile, premiū poena. His em̄ cōtrariis agitur volūtas. Nam & si malum sectetur: ad id tamen: sub cuiusdā apparētis boni specie fertur. Nullus qppe (vt diuus dionysius ait) intues in malū ali quod id agit aut prosequitur, sed in id fertur: vt i

poena dignum.

68 An eorum quę voluntatis sunt expertia vt ferarū cunctorumve animalium opera sint nec bona nec mala?

Ferarum & cunctorū aīaliū opera: moraliter nec bona nec mala sunt. Nam neq̄ virtutes, neq̄ vitia appellantur. Nec etiā laude nec vituperio: nec premio nec poena digna censentur. Quoti es autem hęc opera aut bona aut mala vocant: bono pro vtili & malo p̄ inutili vtimur. Sunt em̄ ferarū opera: hominibus aut vtilia aut inutilia.

69 Quid exigitur: vt opus aliquod: perfecte aut bonum aut malum vocetur?

Operis intentio eiusq̄ pręuisio ac pręcognitio. Nam si quis casu, bonum aliquod opus implet: quod nequicq̄ aut pręuiderat, aut facere intēdebat: id nō est perfecte & sincere bonum. Equidē bonū est: sed non bene & cum intentione factū. Quī autem ex intentione & pręcognitione boni, in bonū fertur: id opus perfecte bonum cēseat, quādoquidē & bonū id est: & bene hoc est cū intentione & pręcognitione patratum.

70 An demones agere queant bonum?

Demones perfecte bonū agere nequeunt. vtpote quibus deest boni & pręuisio & intentio. Nā & corrupta est ex assidua instabilitate eorū, voluntas: vt iam bonum nolit, & spiritalis eorum oculus cec⁹ est: haud sufficiens pręspeculari atq̄ pręuidere, quę sint vere bona. Opus autem perfecte bonū, proficiscitur ab habitu virtutis: quę demonibus deest.

71 Quod fuit secundū demonū pētm?

Primū demonū peccatū fuit vt dixim⁹ superbia: & eleuatio eorū in cōlo. Secundum vero qđ eorū mentes virus infecit: fuit inuidia, ancilla & p̄dissequa priorī superbię: qua post ruīnam e celis suam: humano generi inuidēs p̄thoplastos in paradiso eluserunt. Superbia demonū est qua pares esse deo voluerunt. Eorum vero inuidia: qua humanum genus, noluerūt se esse felicius.

72 An prothoplastorum ruīnā: operatus sit demō: intuens in malum simpliciter? Nequaq̄. Nam diximus neminem in malum ali quod intuentem: ipsum malum moliri: atq̄ ope

Questionum

Theologiarum

rari. **Q**uoniam enim serpens prothoplastos seduxerit: id fecit sub cuiusdam appareris boni specie, ut forte sub pre-textu & umbra solaminis. Etenim solatiū miser est (ut cōi paremiō efferūt) sociū habere miserie suę: is felicitatē cōsortē. Adde etiā q̄ malus oīs act⁹, demones letificat. Sunt em̄ ex his de q̄bus dictū est. Qui letant cū malefecerint. Hac autē leticia: speciem quandā boni demonib⁹ preffert.

73 Quot sūt effect⁹ peccati i demonib⁹? 78

Tres: elatio eorū in coelo, ruina e coelis, dānatio eorū dē i abyssō mūdi, q̄ infern⁹ dicitur. Hęc tria sunt in demonib⁹ p̄cipua p̄ti cōseq̄ntia. Nā cū sint incorporei spūs: nullā tēporariā mortem seu partū dissolutionē, potuit p̄tū i eis opari. Substātib⁹ em̄ p̄tib⁹ abiūicē dissolubilib⁹, carent.

74 Quot sunt effectus peccati in hoīe?

Sex: scilicet extollētia seu prima in paradiso p̄uaricatio. Deinde ei⁹ e paradiso exiliū. Tertia tēporaria mors: quā vocam⁹ aīe corporisq̄ dissolutionē abiūicē. Quarta corpis interit⁹, corruptio & in cineres resolutio. Quinta aīarū in limbo captiuitas. Sup̄ma q̄ plurimarū aīarū eterna dānatio. Quia em̄ hō est demone cōpositior: hinc p̄ti effectus in homīne, q̄ in demonibus reperiuntur duplo plures.

75 An originale peccatum fuerit in prothoplastis?

Minime. Nā nulli substātie (ut prius docuim⁹) innatū est aut cōcreatū maligermē. Adā creat⁹ est absq̄ p̄tō. Eua quoq̄ ex Adē latere: ab omni p̄tū macula munda sc̄tāq̄ p̄cessit. Caruerūt igit prothoplasti originali p̄tō: q̄nquidē hī voluntarie & ultro demonice suggestioni obtemperātes: diuina iussa transgressi sunt.

76 Quid est originale peccatum?

Est peccatum prothoplastorum: quod ab ipsis in filios processit. Id enim haud quāq̄ prothoplastorum collatione: sed cōparatione filiorum, originale innatumq̄ appellatur. Quod enim in filiis, est peccatum originis & natiuitatis: id i prothoplastis p̄misve parentibus, fuit peccatum voluntatis & non originis.

77 An si ante peccatū suū prothoplasti filios aut filias genuissent: peccati macula

filiis aut filiabus adheisset?

Nequaq̄. Nam post natiuitatem filiorū: vis peccati prothoplastorum, nequaq̄ in filios aut filias eorum traduci potuisset. At quia omne humanum genus, adhuc erat in lūib⁹ & in semine prothoplastorum quando peccauerunt: hac de causa in omne humanum genus, vis originalis peccati sese effudit.

An si nō prothoplasti: sed tm̄ aliquis filiorū eorū peccasset: fuisset oē humanū genus originali peccato obnoxium?

Minime. sed duntaxat eius filii, qui peccasset primus. Reliqua autem humani generis pars, quæ ab innocentibus innoxiiq̄ parētib⁹ produisset: immunis ac libera fuisset a peccato. Nam originalis macula, vim habet duntaxat a parentibus: sese in naturales filios propagandi. In peccato quippe parentum: semen filiorum quod adhuc parentibus inest, corrumpitur & maculatur.

79 Quod fuit secundum hominis peccatum?

Inuidia. sicuti in demonibus quæ per iram fratrum peperit homicidium. Fuit enim primū hominis peccatum superbia: seu diuinorum honorum infausta appetitio. Secundum vero inuidia: qua primogenitus Adā Cain: fratri suo abel inuidit. eo q̄ respexisset deus ad sacrificiū Abel: ad se autem & ad eius sacrificia, nequaq̄ respexisset. Quamobrem iratus Cain fratrem interfecit.

80 Quod est tertiū hominū peccatum?

Ira. Nam superbia, inuidiam genuit. Inuidia autem peperit irā, ira vero homicidium patrauit. Quia enim inuidit Cain fratri, q̄ plus a deo diligeretur: hinc nimia ira excandescens: ab eius nece temperare non potuit. Inuidia igitur pedissequa est & ancilla superbię. Ira autem ambarum ministra: conceptum scelus patrat exequiturq̄.

81 Quot sūt generatī hoīm mala & p̄tā: quib⁹ ex indita origis macula vniuscuiusq̄ hominis voluntas euadit obnoxia? Septem: superbia, inuidia, ira, auaritia, luxuria, gula, acedia. Hæ sunt p̄cipue pestes: quæ hominū mentes ex indita originis macula infima-

tas: viciate & adigere morti solent. Omne em vo-
luntatis malū: orit a malo & peccato natiuitatis:
quod a primis, est iditū vnicuiq; filiorū. Etem id
malū, qd i filiis est malū nature: fuit vt dixim⁹ in
p̄thoplastis malū soli⁹ voluntatis: quādoquidē nū-
lū a natura: sed omē a voluntate malū pepēdit.

82 Quomodo se habent adinuicem hæc
septena hominum peccata?

Sicut sp̄ritus & caro. Nā alia sunt sp̄ritalia pec-
cata: alia vero carnis vitia & mala. Sp̄ritalia sūt
hec tria: superbā, inuidiā, ira. Ad carnē autē spe-
ctant: luxuriā, gula, acedia. Ad vtrūq; vero aua-
ritia pertinere iudicatur. Nam & sp̄ritualib⁹ ma-
lis & carneis vitis avaritia famulatur.

83 Vnde sp̄ritalia hominum mala: vnde
& carnalia vitia oriuntur?

Sp̄ritalia hominū mala ex nimia animi vehemē-
tia & honorū appetitione pendent. Carnalia autē
vitia ex negligentia & animi remissione & præ-
cipue ex carnis delectatiōe oriūt. Nā vehemētior
ac feruētior anim⁹: dū pl⁹ equo sursum attollit: is
aut ideo supbit aut iūdet aut irascit. Remissior
vero & abiectior, dū carnis illecebris sese oblecta-
re cupit: aut luxuriē aut gulā aut acediā sectat.

84 Quæ sunt sp̄ritualium malorum ppri-
etates ac differentie?

Superbia primatū iter sp̄ritalia obtinet mala. Illi
succedit inuidia, quā sequit ira. Nā supbia aut sū-
mo superior: aut par eidē fieri cōtēdit. Inuidia ve-
ro parē remittit: & egre superiorē admittit. Ira por-
ro ābab⁹ famulatur: & gignit ex vtraq;. Irroga-
tas quippe iniurias vlcisci parat: impletq; opere
quod priora duo mala, tacito igne concepere.

85 Quæ sunt carnalium vitiorū differen-
tiæ ac proprietates?

Hic eorum est ordo. luxuriā, gula, acedia. Luxu-
ria est vitium sensus: gula vitæ, acedia substantiæ
Luxuria hominē in animalium deficit gradū. Gu-
la illum plantis cōfert. Acedia mineralibus eun-
dem perfimile reddit. Nā animalium præcipua &
potissima operatio, est generatio. Plantæ assidua
nutritione egēt. Mineralia vero nisi ab alio mo-
ueantur: fixa & immobilia pseuerāt: iugisq; & as-
sidui soporis speciem gerunt.

86 Quo pacto ad carnalia vitia sese sp̄rit

alia mala habent?

Sicut sursum ad deorsum. Nā sp̄ritalia sursum
nimis attollunt animum. Carnalia vero eundē i-
ma corripunt. Sp̄ritalia freno: carnalia vero fla-
gello & scutica egere probantur. Nam nimium
elatus ardensve animus: cohibendus est & con-
tinendus in medio. Nimiū quoq; humilis & im-
mersus carni: vrgendus stimulo vt ab imo in me-
dium reuocetur. Spes improba sp̄ritualibus ma-
lis: Desperatio vero, carnalibus prestat initium.
Porro auaritia vt diximus partes vtriorūq; secta-
tur. Etem oculi: vt & honoribus potiamur & il-
lecebris ingurgitemur: vtilēs existimant.

87 Cur sp̄ritalia mala sunt carnalib⁹ de-
sideriis ac vitis: & natura & tpe priora?
Quia sp̄ritus & natura & tempore prior est car-
ne. Nam ante carnē, creatus est sp̄ritus: nō hu-
manus, sed angelicus. Angeli quippe & ante ho-
mines facti sunt: & priores hominibus peccave-
runt. Simplicium autē sp̄rituum, hoc est angelorum
peccata: sp̄ritalia fuere: q̄ ideo & natura & tem-
pore, carnalia mala antecesserunt. Et non modo
in angelis: sed & in hoib⁹, sp̄ritalia peccata fue-
runt carnalibus priora. Nam prima hominū pec-
cata: superbā, inuidiā, ira.

88 Vbi est locus virtutis?

In medio sp̄ritualium & carnalium vitiorū. Nā vitia
in extrema: aut sursum aut deorsū a medio defici-
unt. Sp̄ritalia siquidē excellūt mediū. Carnalia
medio subsunt. Virtus autē vltro citroq; nequa-
q; digrediēs, a medio: nec freno nec scutica se egere
testat. Sicut em medi⁹ sol inter ceteros errones
indeuiso calle pergit: ita & intervitiōrū tenebras,
splendor virtutis in mediocritate coercetur.

89 Quid virtus?

Virtus est æternū & indissolubile sp̄s & carnis
vinculū: qd totius hois gignit immortalitatē. Nā
dū nimis elatū vehemētēq; sp̄m: virt⁹ cohibet ac
paulispā sūmo, deprimit in mediū: dū itē nimis
infelice ac sūmersā illecebris carnē: flagello sur-
sum cogit reuocatq; ab imo, in mediū: hoc pa-
cto obuīs morib⁹, sp̄s & caro sibi iuicē i medio
occurrūt, & vsq; adeo fortivinclo vimieq; virtu-
tis in vñū colligāt: vt nūq; ab altutro dissociēt.

90 Quid item vitium?

Questionum

Mors & interit⁹ totius hoīs: quā cōtrariē partiī ipsius vt spūs & carnis lationes: a medio in extrema tēdētes operātur. Nā sicut p virtutē, spūs hoīs & caro: ab extremis mouētur in mediū occurrūtq; sibi inuicē in medio: ita & p vitia, a medio dilabunt in extrema: totiusq; hoīs substantiā infelicitē, cōtrariis lationib⁹ diuellūt. Etcū dū spūs sursum, caro vero deorsum nimis fert: hinc hoīs vnitas, per facile dissociatur.

91 Quo pacto se habet virt⁹ ad vitium? Sicut mediū ad extrema: sicut itē ea q̄ ex dyade efficit monadē: ad id quod monadē diuellit in dyada. Nā virt⁹ mediū: vitia extrema sunt. Virtus ab extremis fert in mediū: in quo residet imota. Vitia autē a medio ferunt in extrema. Virtus ex spū & carne, efficit vnū: tēperās vtrūq; cauēsq; ne ab inuicē diuellat. At vitiiū: spm a carne & carnē a spū dissociare studet. Quapropter virt⁹ monas est & cōpago totius: vitium vero dyas & dissolutio eiusdem.

92 Cū vtrūq; cōtingat i vtroq; hoc ē monas & dyas in vitio & virtute: a quo virtus a quo itē vitium sit diffiniēdum? Etsi in vtroq; cōtingat vtrūq; tamē ab vltimo & fine, est vtrūq; diffiniēdū. Nā virt⁹ diuisa cōiūgit: elicitq; ex dyade monadē. Vitiiū vero tota & cōiuncta dissoluit: monadē redigēs in dyadē. Quia igit principii virtutis dyas: ei⁹ vero terminus monas: & e diuerso q̄ vitiiū inītiū monas, ei⁹ autē finis dyas: nimirū virtus a monade: vitium vero a dyade est diffiniēdum.

93 Cū diuina mutatio sursum ferat aīos eosq; mediū superiores efficiat: quo pacto spiritus supra mediū eleuatio spiritalē vitium appellatur?

Dicim⁹ spiritalia vitia, esse eleuatiōes animi supra mediū, vt quoties honoz appetitōe, spūs sursum nimis attollit. Attamen diuina imitatio (vt diuo dionysio placet) est animū q̄ diuinā sectat effigiē: mediū superiōrē efficit. Quō igit spiritalē malū est: quo spūs mediū antecellit? Hec instātia: diluēda est ex amore aut dei aut sui. Nā sacro dei amore ignit⁹ animus: absq; culpa & pctō, supra mediū fit euaditq; in deū. Qui autē amore sui infatuatus, supra mediū fieri nūtitur: hūc merito

Theologicarum

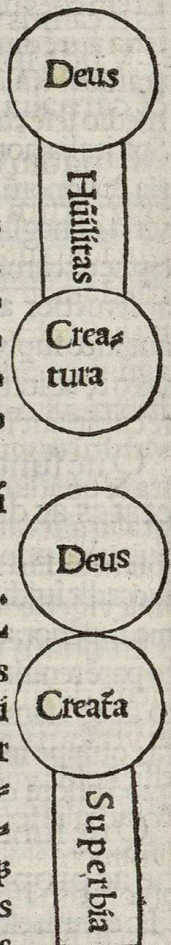
spiritalib⁹ malis morbecere iudicatur.

94 Cum rursus humilitas sit mediū inferior & hec virtutib⁹ annumeretur: quo pacto q̄ subsunt mediū vitia dicuntur? Haud quisq; sese infra mediū cōtinet anim⁹, vitiosus est: sed is duntaxat q̄ desidia atq; ignauia marcēs: carnalib⁹ illecebris sese sumergi patitur. At is q̄ ppriē ifirmitatis cōsci⁹: q̄q; ad mēsurā & sobrietatē de seipo sapiēs, diuini honoris gratia, mediū inferior esse gaudet: alien⁹ est a vitio. Est ei hūilitas, sacra dei reuerētia: p quā mortalis ifirmitas, cōsideratiōe diuinē immēsitatis sese pene nihil esse perpendit.

95 Quid est humilitas? Differētia dei & intellectualis creature sumūq; abāq; inuallū, seu imēsa quēdā dyamet⁹: cui⁹ sumitātē obtinet de⁹: extremitatē vero, intellectualis creatura ppriē ifirmitatis nō ignara. Nā intellectualis creatura, tā diuinē imēsitatis q̄ ppriē paruitatis cōscia: deū ipm vt decet sumere reueret: illūq; vt in summo residet: ipa in imo se collocās, lōgissimō spacio speculat, colit, amat.

96 Quo pacto se habet ad inuicē humilitas atq; superbia? Sicut volūtas dei & voluntas hoīs. Nā supbia q̄ volūtatē ppriā extollit: diuina volūtatē deicit. Hūilitas vero cū a seipa in imo resideat: diuina volūtatē exaltat. Quapropter hūilitatis inītiū: finis ē supbie. Humilitatis vero finis: supbie inītiū. Inchoat em ab imo hūilitas: desinitq; in summo. A summo vero inchoās superbia in imū ruit. Et sicut hūilitas est imēsa dyamet⁹ dei & intellectualis creature: ita & superbia est ex opposito eorūde attiguitas: & summa vicinia, orta ex eleuatiōe creatē vsq; in deū.

97 Quotuplex est humilitas? Triplex. vna q̄ nō est virt⁹ sed vitiiū: & hec ē pusillanimitas seu paruitas spūs: q̄ sub medio, aut carnis illectus voluptate aut arduitate virtutis deterit⁹ manet. Alia est hūilitas annexa ppriē: q̄

descriptū est. Exaltat⁹ autē hūiliat⁹ sū & cōtur-
batus: Hec em̄ est medela prioris alicui⁹ supbiē,
q̄ sefellit animū. Tertia est hūilitas vera: q̄ nec est
vitiū nec annexa penitētiē, seu comes prioris su-
perbiā. Et hec est sanctorum perfecta humilitas,
qui christi imitatione ppter deum, semetipsos vt
nihil esse arbitrati: exinanire voluerunt.

98 Quo pacto virtus edoceatur esse tri-
nitatis æmula?

Virtus est pfectū qddā. Oē autē pfectū, est emu-
lū trinitatis. Nō est igit̄ absq̄ sua trinitate virt⁹.
Nā iā docuim⁹ quasdā virtutes supra mediū cō-
sistere: quasdā in medio, nōnullas infra mediū.
Etem̄ cōes hūanęq̄ virtutes i medio sunt. Excel-
lētia autē diuīe mutatiōis iserēs aīm deo: mediū
trāsilit. Hūilitas vero siue pēitētiū siue scōr̄ sub
medio sese coercēs: deū equo aīo in imo p̄stolat.

99 Quādiu experitur homo in seipso: cō-
trariorum vt carnis & spūs certamen?
Quādiu aut viuit: aut vel spiritaliū rex vel car-
naliū amore, absorpt⁹ fuerit. Sicut em̄ int̄ cōtra-
ria luctant: variisq̄ nūc vni⁹ nunc alteri⁹ pcellis
agunt, q̄ nōdū aut vitiū aut virtutē cōsecuti sunt
habitū, vt cōtinētes & incōtinētes: qui adhuc &
virtutū & vitiōr̄ stimulis i varias ptes instigāt:
ita & quādiu mēs hoīs, i p̄nti vita: nōdū aut spi-
ritaliū aut carnaliū amore rex absorpta obrutaq̄
fuerit: tādū cōtraria carnis & spūs colluctatio in
hoīe viget, eorūq̄ certamē hō i semetipso experit.

100 In quam partē luctamen carnis & spi-
ritus definiatur atq̄ terminetur?

In vtrāq̄ partē: sed diuersor̄ hoīm. Nā ipossibile
esse norūt vniuersi: hoīes eosdē vna & spiritalia
& carnalia sectari: siue vna spiritaliū rex & carna-
liū amore absorberi. Alii aut sunt in qb⁹ diuinus
amor, carnē spiritui subdit, eāq̄ huic obtēpare iu-
bet: cui nata est famulari. Alii vero quor̄ spm̄: il-
licita carnis desideria, carnī idigne famulari co-
gūt. Et in his solis naturę puertit̄ intērio: q̄nqdē
eū q̄ dñari nat⁹ est: subiiciāt fuituri. Et q̄ seruire
nata est ignauit̄ dñari fināt. In vtrāq̄ igit̄ partē
hoīm definit certamē: spiritaliū in spū & carna-
liū in carne.

Theologicar̄ questionū quartī libri finis. An-
no domini, 1512. Vltima decembris.

THEOLOGICARVM QVAESTIO
num. Liber quintus, De diluuiō, regnis mū-
di & mentis notionibus.

Vota generatio-
ne ab Adā: con-
tigit vniuersalis
aquarum inun-
datio quā diluui-
um appellam⁹?
Decima. Adā qppe
genuit seth: q̄ genu-
it Enos, cuius filius
Caynā: genuit Ma-

lahel, qui genuit Jared: a quo genitus est Enoch,
cuius filius Mathusale: q̄ genuit Lamech, cui⁹ fi-
lius Noe: decima ab Adam generatione nume-
ratur. Sub quo mūdi per aquas renouatio: & im-
piorum gigantū exterminatio facta. Etem̄ suo
mysterio, denarius non caret numerus: quod nō
nullis in locis explicuimus.

2 Cur ante diluuiū homines & corpo-
ris vastitate insigniores nascebantur &
longeuiiores viuebant?

Sicut in oriētali mundi plaga: & grādiora & for-
tiora & longioris vitę animalia gignuntur, q̄ in
occidua & sinistra mūdi parte: ita & ante diluui-
um, tanq̄ ab origine mundi & primēua eius a ta-
te (luxuriante naturę iuuenta) homines corpo-
rea mole & robore insigniores nascebantur & lō-
geuiiores viuebant. Hec em̄ primēua mūdi etas
est vt oriētalis plaga: nostra vero velut occidua.

3 An post diluuiū: equa pmāserit quat-
tuor elemētōrū virt⁹: tā in gignēdis
q̄ conseruandis animalibus & plantis?

Minime. Nam ab aquis imprimis suffocata est
terra: & ad plantarum atq̄ animalium genera-
tionem inualidior effecta. Cetera quoq̄ elemen-
ta, ex inæqualitate & alluuiōe aquarum, etsi
aquis obruta non fuerint: nonnihil tamen distē-
peramentū passa sunt & ad animaliū conserua-
tionem, paulo insalubriora euaserunt.

4 Quę elemēta gñatiōi minorū etiū cō-
gruūt & q̄ saluti seu cōseruatōi eorū dē?
Minora etiā: sunt Mineralia, Vegetabilia & ani-

Questionum

Theologicarum

malia quę & ex materia sunt & in elementis de-
gunt. Horum itaq; generationi & procreationi,
congruunt duo inferiora elementa terra & aqua
eorum autē salutē & conseruationi Aer & ignis
deputantur. Nā p̄sertim ex terra & aqua: sen-
sibilia cuncta gignuntur: & primū esse recipiūt.
Habent autē ab aere & igne bene esse: quam ap-
pellamus temporariam eorum salutem. Etenim
aerem spirant & ab igne refouentur.

5 Cum aer & ignis non fuerint obruti
aquis diluuii: quo pacto eorum virtus
diluuiō nonnihil passa est & hebetiori 9
acumine facta?

Quia complexio & moles quattuor elemētōrū,
est sensibilis mundus: qui est vt quoddā animal,
aut vt vnus animalis corpus. Sicut igitur acci-
dit in animalī & in minore mundo: ita & cōtigit
in maiore. At in animalī: inferioribus membris,
superiora compatiuntur. vt nimius humor ob-
ruēs p̄cordia: etiā capiti & cerebro dolorē plerū
q; infert. Superiores itaq; mundi partes vt aer &
ignis: ad hunc modū partiū inferiorū vt terrę &
aquę immutatione, nonnihil perpessę sunt.

6 Quibus p̄sertim entibus pernicio- 10
se fuerint aquę diluuii?

Quattuor sunt p̄fectarū regū gradus: mineralium
vegetabilium, brutorū animantium & rationalium.
Fuerūt autē diluuiāles aquę superiorib⁹ gradib⁹,
q̄ inferiorib⁹ perniciosiores. Nā mineralia & plā-
te minus ab aquis corrumpunt: q̄ hoies & multa
animantia. Sunt em̄ inferiora entia, solidioris &
p̄mānetioris substātię: q̄ entia duorū p̄stanti-
orū graduum: quorū corpora q̄ carnea sint: per-
facile ab aquis resoluuntur.

7 Quę p̄cipue animantia diluuiālib⁹
aquis interierunt & emortua sunt?

11 P̄stantiora vt gressilia & volatilia: quę & in ae-
re viuunt: et aut exteriore igne (cui cōtraria est
aqua) calefieri & refoueri nata sunt: vel interio-
re calore p̄dita sunt. Et aeris respiratiōe egent.
Quę autē nec excutaneo calore refoueri egēt, nec
aerem spirant vt natatilia & serpentia: his & hu-
iusmodi animalibus: diluuiāles aquę minus exi-
tiose fuere.

An elementum aquę sit aliquo modo
corruptū diluuiō aut virtute imutatu?

Naturalis aquę humor, ī aīali qđ flegma vocāt:
certā habet mensurā ac terminū. qui si plus equo
inundauerit: & cēteros hūiores corrūpit & sibi ip̄i
quoq; sit exitiosus: exuperās eā quāritatē: qua &
saluare aīal & saluari in aīali nat⁹ est. Dic igitur
& eo modo, de elemento aquę in mundo. Nam
sensibilis mundus, quattuor constat elementis.
Inundatio autē aquarū: & cetera elementa & fle-
gma mundi aliquo pacto immutauit.

Quę mundi elementa naturalem suā
figuram hoc est innatam rotunditatem
seruant?

Duo superiora, aer & ignis. Nam ignis attritus
est coelo lunę: eiusq; suprema superficies, par est
cōcauę superficiēi celi lunę. Aer quoq; igni vici-
nus est & eiusdē figurę. Etenim hęc duo elemēta
& puriora sunt: & ab animalium conuersatione
semitiora. Porro terra & aqua, quę q̄ plurima ani-
malibus p̄stant: suntq; illis propiora: ob anima-
lium salutem, ab innata rotunditate sunt a deo
prouide immutata.

An per diluuiū: elemētum aquę ad
naturale vsq; suā figuram innatamq; ro-
tunditatem ascenderit?

Nequaquā. Etenim diluuiāles vnda: paradysum
voluptatis minime alluerunt. Superfuit igitur
pars aliqua terreni orbis: nequaquā obruta aquis
diluuii, sed illis eminentior. Haud ergo per dilu-
uiū: elementum aquę, ad naturalem vsq; suā
rotunditatem ascendit: quandoquidem natura-
lis status aquarum exigīt: vt illę vnīuersam ter-
rę superficiem operiant, nullam eius partem ari-
dam & nudam relinquentes.

An p̄ter voluptatis paradysum oīs
reliqua terreni orbis pars aquis diluuii
stagnauerit?

Id sola reuelatio, nō ratio aut hūana inq̄sitio do-
cere pōt. Dicit attamē scriptura: opti sūt oēs mō-
tes excelsi, sub vnīuerso coelo. Quidecū cubitis,
altior fuit aqua: super mōtes quos operuerat: q̄si
nullos montium excipere videatur: quos aquę
non operuerint. Credimus em̄ omne humanum

genus præter Noe & filios eius & vxores eorum: diluuiis aquis obrutos interiisse. Satiùs igitur est sentire: oëm reliquã terreni orbis partẽ, præter voluptatis paradysum diluuiò renouatum.

12 Quis sunt numeri triũ dimensionum & interuallorum archẽ in qua saluatum est humanum genus?

Dixit dominus ad Noe: factibi archã de lignis leuigatis: & sic facies eã. Trecetorũ cubitorũ erit longitudo eius: quinquagita cubitorũ latitudo: & triginta cubitorũ altitudo illius. Hi sunt nu- 16 meri, hẽ mensurã trium dimensionum & interuallorũ: hoc est longitudo, latitudinis, & pfunditatis siue altitudinis ei⁹ archẽ: in qua & hoim & sensibilibium animantiũ genus, saluatum est a diluuiò & inundatione aquarum.

13 Quis e tribus numeris interuallorũ archẽ: numerus conflatur?

Numerus trecetorũ & octoginta cubitorũ: quidierum anni numerũ, transilit quindenariò: quo aqua diluuii, iis quos operuit mōtib⁹: extitisse superior celebratur. Et si ab hoc numero trecetorũ & octoginta, depseris quinarium: residuus fiet 17 dierum numerus, quibus Noe cũ vniuersis animantibus terrẽ, morat⁹ est in archa: hoc est trecẽti septuaginta quinq. Vno quippe anno & diebus decem in archa latuit. Nã decimoseptimo die mensis secundi ingressus in archam: septimo & vigesimo eiusdẽ mēsis die, ex eadẽ egressus est.

14 Cur quadraginta diebus vt fieret diluuium pluit super terram?

Quadragenarius numerus, est plenus mysterio, sub quo complura alia, passim in sacris eloquiis mystice facta recensentur: de quibus suo loco nõ nihil dicturi sumus. Hicẽm quater denariũ su- 18 mit inuoluitq. Porro quaternarius numerus est elementorum: denarius vero numerus celestium lationũ mobiliumq; celorũ. Exprimitur igitur ali quo pacto hic quadragenarius: in vniuersa mole maiorum mũdi corporũ, celos & elemẽta cõplectente. Quapropter in quadragenario numero: mundus repurgandus inundauit.

15 Quot homines in archam ingressi: superfuere diluuiò?

In secundo cubo id est octonario: superfuere hu- manum genus saluum diluuiò. Nã rãtum octo hoies ingressi sũt archam: quattuor viri & quattuor mulieres. Noe & vxor eius quam Berofus Tytheã magnã vocat. Gẽtiles vero nũcupauere vestam: quẽ sacrum ignem virginibus, æternum seruari p̃cepit. Tres quoq; filii Noe. Sem, Chã, & Iaphet: & tres vxores eorum: quarum nomina Berofus hæc esse refert: Pandoram Noelam & Noeglam.

16 An ex omnibus animantibus terrẽ secundum speciem ingressa sint archam?

Cuncta perfecta animantia terrẽ secundũ speciem ingressa sunt archam: præter piscium gen⁹. Nam generi pisciũ cũctorũve natatiliũ: diluuias aq̃ exitiose nõ fuerũt: vtpote quorum natura est in aquis viuere, saluari, cõseruari. Quapropter necesse nõ fuit, vt cõsuleretur pisciũ salutĩ: vltos pisces introduci in archam. Introierunt autẽ in archam volatilia & gressilia: ex immundis quidem bina & bina masculus & foemina. Ex mundis vero septena & septena vtriusq; sexus.

17 Quẽ sunt perfecta animantia: & quẽ imperfecta.

Perfecta animantia hæc sunt: quẽ duntaxat generationis serie abinuicem oriuntur: cuiusmodi præcipue sunt gressilia, volatilia & natatilia. q̃ fere in omni horũ genere, nõnulla reperiuntur imperfecta: quẽ aliter q̃ generatiõe, vt spõte e terra nascuntur. Imperfecta vero sunt quẽ sponte: vt corruptiõe & putrefactione quadã in terra, aqua aut aere gignunt. Et ex his, cõplura sunt semen sexusve habentia, quẽ etiam naturali ordine posteritatem gignunt.

18 Cur potius perfecta animantia q̃ imperfecta inducta sunt in archam?

Quia perfecta animantia: duntaxat naturali semine & generationis serie, ex seinuicem oriuntur. Non autem sponte e terra. Oportuit igitur ex oĩ specie perfectorum animantium: nõnulla induci in archam: vt futurarum generationum iniuria & seminaria saluarentur: totiꝫ posteritati cõsuleretur. Ex imperfectis autem animalibus quẽ sponte vt corruptiõe elemẽtorum vel aliorum

Questionum

animalium gignuntur: haud opus fuit vlla in ar-
cham inuehi: cum hec indies a sole & corruptioe
inferiorum corporum, noua reparentur, vt alluuiō Nī-
li fluminis in Aegypto: quē q̄ plurimis huiusmo-
di animalium prestat originem.

19 Cur egyptii humanum genus ortum
in Aegypto: seq̄ mortalium antiquissi-
mos esse fabulantur?

Id faciunt argumento Nili fluminis: qui prater
naturam & consuetudinem fluuiorum: quoran-
tis non hyeme vt ceteri solent: sed estate, aquis
increbresces: totā Aegyptū coelesti pluuiā caren-
tem alluit. Vbi autē decrescēs in aluē remeauit:
mox in solo Aegyptio a sole torrefacto (Aegy-
ptiorum quippe zenith: sol dum ī cancro est pro-
pmodum contingit) passim imperfecta huius-
modi animātia pullulare & ebullire cernuntur.
Hoc experimēto delusi Aegyptii: autumauere
eo quoq̄ modo a sole & humētī terra, spōte ortū
esse hoīm gen⁹ in Aegypto: quo & imperfecta ac
zoophita aīantia exoriri viderūt: atq̄ ideo se mor-
talium antiquissimos cecinerunt.

20 Cum & hominum genus & cūcta ani-
mantia sint e limo terre absq̄ vlla gene-
ratioe orta ab initio: an sint ideo imperfecta?

Quod hominum genus & cuncta terrae animantia
haud quāq̄ vi naturalis generationis ab initio ex-
orta sint: sed vlt ex aquis, vel e limo terre: nō ideo
imperfecta vocētur. Nam hic primordialis eorū
ortus, creatio appellatur: quæ perfecta est absq̄
medio, ab actu diuino. Imperabat em̄ verbū dei
aquis & terris dicens: pducant aquę reptile aīę
viuentis & volatile super terrā. Deinde pducant
terra animā viuentē in genere suo: lumēta & be-
stias terrę fm̄ species suas. Hoc em̄ pacto prima-
rerū oīm origo: tantū semel ad diuinum spm̄ ver-
bumq̄ refertur: quādoquidē creatio vnus cuiusq̄
q̄ speciei semel a deo facta: haud postea fuit resu-
menda. Quod em̄ semel creauit deus: non deinceps
recreauit. Nam sequens generatio supplet
perficitq̄: qđ creatione, fuit primit⁹ a deo incho-
atum. Fuit igitur oīm animantiū tā perfectorū q̄
imperfectorū: vnicus e nihilo ad esse pdeundi, per
creationem modus: qđ deinceps nō resumitur.

Theologicarum

Cur sicut oīa animātia orta sunt ab ini-
tio: vel ex aquis: vel e limo terre absq̄ vl-
la generatione: ita & eodem modo de
inceps exoriri nequeant?

Quia vt in pcedēti dixim⁹: primus ort⁹ cūctorū
animantiū primave eorū origo: extitit creatio q̄
semel facta, postea non iteratur. Tantū em̄ semel
& tantū vnū hoīem: e limo terre creauit deus: q̄
est pater omnium hominum: a quo ceteri homi-
nes, non lege creationis: sed serie generatiōis p-
dierunt. Et ita de vnaquaq̄ perfectorū animantiū
specie dicendum: ad cuius primum dūtaxat indi-
uiduum est referenda creatio: generatio vero ad
indiuīdua sequentia.

22 An imperfectorum animalium vt repti-
lium & zoophitorum origo: quē in dies
e limo terre aut corruptione elemento-
rum aut putrefactione inferiorum cor-
porū gignuntur sit creatio aut gñatio?
Neq̄ est pfecta creatio, neq̄ vera generatio. Nā
perfecta creatio exigīt: vt diuinus actus, sit im-
mediatum primumq̄ efficiens: vt fuit ab initio
imperans aquis & terris. Vera autem generatio
expostulat: vt a simili in specie pdeat. At imper-
factorum animantiū, quotidianus ortus e limo
terre: vel corruptione inferiorum corporū, nequa-
q̄ sit a simili in specie. Insuper & ad diuinū verbū
imperium haud quāq̄ refertur: sed ad inferiorem
aliquam causam, vt ad solem, qui fere cōmunis
& immediata causa est originis huiusmodi im-
perfectorū animantiū. Horū itaq̄ ortus nec est
vera generatio: nec perfecta creatio.

23 Quę sunt munda animalia: & quę im-
munda?

Munda animalia definita sunt a deo, Moyfi: quę
& ruminant & aperiunt vngulam: vt oues, cer-
ui, boues: & cetera id genus. Immunda vero qui-
bus horum duorū alterutrum, aut vtrūq̄ deest:
hoc est quę etsi vngulā aperiant atq̄ diuidant:
tamen nō rumināt: vt sus, lepus, aut quę rumi-
nāt quidē: sed vngulam nō aperiūt vt camelus.
In genere autē natatiliū munda sunt: quę pin-
nas & squammas habent. Que autem his carēt:
immunda vocantur: vt anguilla, In volucibus

autem omne quod coruinū generis ē: quod item quadrupes est & non salit: immundis animātib⁹ annumerantur.

24 Cur præcepit deus ex immundis animantibus tantū bina & bina: ex mundis vero septena & septena i archa seruari? Id forsan alludit ad rationem numerorum binarii & septenarii. Nam sicut præstant munda animantia immundis: ita & septenarius binario. Est enim septenarius, numerus consummationis vniuersi. Dyas autē vt supra recensuimus a plerisque theologis: vt infamis immundusque numerus repudiatur: tanq̃ qui numerus sit immundorū spīrituum: quos totius secessionis a deo authores esse credimus. Haud ab re igitur immundis imperfectisque animantibus dyas: mūdis vero atq; perfectis eptas applicatur. Adde q̃ crebrior & faciliior est immundorum animalium, q̃ mundorum generatio. Oportuit itaq; ex mūdis plura: ex imūdis vero pauciora in archa referuari.

25 Cur Phœnices: Aegyptios insectati: se omnium antiquissimos esse voluerunt? Id fecere duplici argumento: primo q̃ in phœnicia velint ante diluuiū, primam mundi ciuitatem extructam fuisse. Hanc enim vt voluerūt cōdidit Cayn Adæ filius: appellauitq; eam Enos a nomine filii sui. In hac dixerunt habitasse gigantes ante diluuiū. Noam quoq; gigantē, cūctorum hominū post diluuiū parentē: indigenam fuisse: & in phœnicia archā extruxisse: cūctis animantibus terræ salutiferā. Hanc autē euersam diluuiō: ac post diluuiū reliquias multo tēpore apparuisse. Demūq; ciuitatē aliā ibidem conditam nomine Ioppen: in qua erat Petrus, quādo accessit eū Cornelius centurio: vt baptizaret ab eo. Secundo q̃ vt fabulosus Herodotus scribit: quidā rex Aegypti experimēto didicit antiquissimā ac naturalissimā mortaliū linguā esse Phœnicū: q̃ becc⁹ apud Phœnices, panē significet: quā vocem Decennis puer (quem rex Decennis claudi iusserat: & quicq; rerum ei ostendi vetuerat) e triclinio productus primam emisit. Nam manu ptenfa beccus sapius replicās: tanq̃ & fame perurgente & natura dirigente, esurire se & panem

expetere designabat. Hoc argumento, fabulatur Herodotus cognitum a rege Aegypti: naturalē hominum linguam esse Phœnicū: quam infantes a nemine mortalium edo. ti instructiq; loquerentur. Adde q̃ & Phœnices: se primos esse litterarum inuentores authore Cadmo, glorianē. Primā quoq; theologiæ inuentionem, sibi ipsis ascribunt: quā cūctorū mortalium volunt esse partem & conseruatricem.

26 Cur & scythæ omnium mortalium se primos esse gloriati sunt? Nomen primi, ad scythas alludit. Nam scythica lingua, scythā prim⁹ vocatur. Res autem, haud multum dissidet a nomine. Nā in Armenia (quā scythiam sagam Berofus appellatam dicit) post diluuiū, reparatum est humanum genus. Requiēuit quippe archa iuxta eloquiū: post centū & quinquaginta dies, in mōtib⁹ Armenia. Gordieum montem, Berofus appellat: in quo requieuit. Subiectam vero huic monti planiciem: vocatam dicit Myriadam, id est euisceratorum hominum sine gigantum: qui instante vrgenteq; diluuiō: cum ad montes diffugerent, in imo ab aq̃s oppressi i teriere. Haud immerito igitur Armeni Scythæ, apud quos prima facta est humani generis instauratio: post diluuiū se primos fuisse gloriātur. Extructa est enim archa in Phœnicia: delata ab aquis diluuii, vsq; in Armeniā: a qua disseminatū est rursum humanū genus, in omnem terram.

27 Qui populorum satius & secundū veritatem dicendi sunt primi? Syri, si tamen verum est Adam creatum fuisse in agro Damasceno: e limo terræ agri & regionis eiusdem. Nam Damascus caput est Syriæ. Et qui huius opinionis sunt: aiunt insuper Adam eiectum e voluptatis paradiso: reuersum esse in terram creationis suæ: ibiq; & genuisse filios & humanum genus propagare coepisse. Mortuum vero sepultum in cōualle Mābre: in loco Therebynthi. Hac habent nonnulli libri quos agyographos appellāt. Nos vero hac ten⁹ dūtaxat & nulla insigniori auctoritate inducti: ista recensemus. Tantum igitur auri tenus mentibus legētū hęc

Questionum

Theologicarum

insideant: si iudicabunt fabulosa & a veritate aliena.

28 An Sem filius Noe sit (vt volunt non nulli) Melchisedech rex salé: qui Abraham a cede regum reuertenti: legitur panem & vinum obtulisse?

Nequaquam: si diuo Ignatio & sacris eloquiis cōsentimus. Nam iuxta sacra eloquia: Sem post diluuium, cum centum esset annorum genuit Arphaxat. At vero diuus Ignatius Melchisedech regē & sacerdotem Salem: in epistola quinta ad Philadelphieenses inter virgines cōmemorat. Aut em̄ memor sū sanctitatis vestrae, sicut Helia: sicut Iehonaua, sicut Melchisedech sicut Helisei, sicut Hieremie, sicut Ioannis baptistae, sicut dilectissimi discipuli, sicut Clemētis: & aliorū q̄ in castitate de vita exierunt. Hæc de virginibus diuus Ignatius. Non est igitur Sem, vt nonnulli volunt Melchisedech.

29 Cur proxima ætas quæ successit diluuiū appellata est aurea: cum nōdum aurum: aut nossent aut cuperent mortales?

Etsi proxima ætate quæ successit diluuiū, aurum nondum aut nossent aut cuperent mortales: hæc tamen vocata est aurea: & ab hominum bonitate ac morum simplicitate: & a renouatiōe seu purificatione mundi per diluuiū: vixerunt enim primi illi maxima pro parte contenti his quæ sponte nascebantur e terra. Nondū ciuitates extruxerant. Nondum in domibus immotis altis p̄ tricliniis accubabant: sed in tentoriis velut peregrini: super faciem terræ habitabant. Nullus aut quicquid suum esse dicebat: aut alienum rapiebat. Nō ferum nouerant, non diuites gazas comparabant: victu & operimento contenti. Hæc nimirum insignis hominū bonitas ac naturalis simplicitas, optimo metallorum auro comparata: eam ætatē auream nuncupauit.

30 Quādiu stetit hæc aurea & innocentissima mundi ætas?

Ducentis & quinquaginta annis vt ait Berofus: vsq; ad initium regni Assyriorum & ætatē Abraham. Adhuc superstes erat Noe, humani post dilu

uium generis pater: quando hæc ætas violari cōcepit: quando auream morum felicitatem: in foelici dominandi libidine, in rapinam & alienorū bonorum concupiscentiā commutauit. Nam vixit Noe post diluuiū trecentis & quinquaginta annis: post quos deficiens mortuus est: & in Italia quātum Kythis dicebatur sepultus. Nam in Ianicula monte: qui ab eo nomen sumpsit.

31 Vbi: per quem & quomodo hæc sanctissima mundi ætas violata deperit? In Caldeā: per Nymbrotum, libidine dominandi Nā vt sacra eloquia testantur: primus Nemroth coepit esse potēs in terra a quo exiit prouerbiū quasi Nembroth robustus venator coram domino. Is enim primus bella excogitare coepit: & finitimos populos sibi obtemperare coegit. Pugnis primum rudes & ignari populi certauere: dein de fustib; lignis lapidibusq; res agi coepit: quousq; eruto e viceribus terra ferro, eo certatū est.

32 Quis primus assertor inuentorq; fallacis magiæ: quæ etiā aureæ ætatis sanctitatem violauit?

Cham filius Noe quem aliter Zoroastrem quasi in astris natum vocauere. Hic dormientem & minus honeste iacentem patrem irrisit: & vt ait Berofus magicis artibus incantauit ac sterilem effecit. Quapropter huic maledixit pater: qui ceteris duobus filiis Sem & Iaphet patrem reueritis, benedixit: eorumq; seruituti: Cham & semen ei; in æternum subiecit. Huius semen quippe ab initio (vt ait Salomon) maledictum: postea in terra Chanaan, a filiis Israel ascendentibus ex Aegypto legitur exterminatum.

33 A quibus Cham: filius Noe: fallacē & inimicā deo magiam didicerit?

A demonib; vt & fides historiarum tradit & ratio consentit. Nam demones primi a diuina amicitia & pace discessere: & eas artes excogitauerunt: quibus fallaci astu, humanum genus circumuenerunt: & secum a diuina amicitia exturbatum: pellicerent in omne scelus. Etenim cum sint hostes humani generis: vt tamen amicos & beniuolos: his actibus ab hominibus se cogi posse, mentiuntur. Primus Cham, eas a demonibus didicit: qui

etiam nascens, malum futurae nequitiae dedit specimen. E cumctis enim mortalibus, vnicus in natiuitate risit: cum ceteros hominum, ex vtero minoris mundi, in maioris mundi orbem prodeuntes tristitudo ac fletus excipiat. Huc vt iustas penas luentem: demon quem importunius vexabat, ambussit. Alii a Nino primo babiloniorum rege cesum volunt. Hic primus rex Persarum Aegyptiorum & Baetrianorum fuit: qui etiam ab eamagiam didicerunt.

34 Quopacto magia fallax: aureae aetatis & morum sanctitudini obesse potuit? Quia huiusmodi magia, excogitatio est & adinuentio demonum. Omnis autem demonum (quod alieni sunt a summo bono) ars: est & deo & hominibus inimica: edocens ea ab hominibus opera parari: quibus deus irriteretur & super hominum genus illius ira prouocetur. Haec magia inuisibiles mulierum raptus ostendit, amores inflammat, sanguine humano daemones pro diis placari iubet illicita pleraque & indigna admittit. Haec irretitus Cham voluit quos ante diluuium viderat giganteum mores: rursus post diluuium inferere simplicibus hominibus. Quapropter Cemesenus id est humani generis corruptor, appellari meruit: & a patre Noa ipse cum filiis, seorsum a ceteris habitare iussus: in Aegyptum abiit ibique primus regnavit. Sicut igitur hominum innocentiae ac naturali simplicitati astus demonum obest: ita & magia obfuit aureae aetati.

35 Quid maxime vitiauit auream mundi aetatem?

Idololatria seu primus Idolorum cultus. Huius autem idololatrie: primus vt hystoriae tradunt assertor fuit Ninus: rex primus babilonis Beli filius Nymbrothi nepos, Is enim (vt forte paterne mortis dolore angebatur) ob eternam patris memoriam, eius imaginem sculptam expressit: eamque rudibus adhuc populis, vt aliquid diuinitatis habentem colendam exhibuit. Hinc opportune occasione nati demones seducendi humani generis: in sculptis imaginibus habitare, latitare, sequi deos mentiri coeperunt. Hinc varia hominibus edicere respon-

sa. Haec itaque prima tenebrarum lues: ignorantia veri dei totiusque aureae aetatis vitiositatem & corruptionem inuexit.

36 Vnde idololatria & veri dei ignorantia in mundum processit?

Hinc idololatria processit in mundum, vnde & superbia. Idem enim ambarum est initium. Diximus autem superbiae initium tam in hominibus quam in demonibus: esse suum ipsius amorem quo diuinus amor obtenebratur, occulitur, occubit. Quia enim amauerunt imprimis demones seipsos plusquam deum: voluerunt & in coelis & in terris vt dii haberi. Hi vero per superbiam e coelis ruentes: ab hominibus pro diis habiti sunt. Homines vero etiam demones imitati: aut sibi ipsis aut suis (quos in carne viuentes dilexerant) post mortem diuinos honores & sacrificia exhiberi iusserunt.

37 Quod fuit primum mundi regnum?

Sicut ab oriente emergit lux in mundum: ita & in oriente, primum exortum est mundi regnum, quod Babilonis est appellatum. Cum enim vt ait scriptura proficiscerentur de oriente: inuenerunt campum in terra Sennaar & habitantes in eo dixerunt. Venite faciamus lateres & coquamus eos igni. Et rursus: faciamus ciuitatem & turrim: cuius cacumen pertingat usque ad coelum. Haec igitur fuit prima ciuitas mundi post diluuium, auctore Nymbrotho: condita in oriente Babilon appellata. Fuit enim vt consentiunt sacra eloquia initium regni eius Babilon. Hoc itaque fuit primum mundi regnum.

38 Cur ab oriente: prima coeperunt mundi regna?

Regna, reges, ciuitates, leges, haec omnia propter conseruationem iustitiae: ob item cultum ornamentumque populorum sunt excogitata. Placuit igitur deo vt cultus iustitiae (velut mundana: quaedam hominum lux) primus in ea mundi plaga floreret: a qua & lux exoritur in mundum id est in orientem. Nam vt saepius diximus oriens est dexterum mundi: & naturales mundi lationes a dextro fiunt in sinistrum: vt flumini pene omnes ab ortu in occasum ferri videntur. Ab Adam

Questionum

quoque motus in Euam est ut quedam a dextro in sinistrum conuersio.

39 **Cur id primum mundi regnum quod floruit in oriente: cum viciarit & corruptum sit auream etatem: est aureum appellatum?**

Id regnum haud consideratione prioris auree etatis, quam vitiauit atque corruptum est aureum appellatum: sed collatione sequentium regnorum: quae postea in ceteris mundi plagis surrexerunt. In eo quippe primo mundi regno, nondum tam corrupti erant hominum mores: ut argenteo vel imperfectiori cuidam metallo similes haberent: sed adhuc ut magna ex parte simplices & boni: aurei, sequentium respectu vocati sunt.

40 **Quod fuit secundum mundi regnum a sacris eloquiis argento figuratum?**

Regnum Persarum: quod inchoatum est a Cyro quem Esaias, centum fere annis priusquam nasceretur, in spiritu prouidens: hec de eo locutus est. Qui dico Cyro: pastor meus es & omnem voluntatem meam compleris. Et iterum hec dicit dominus Christo meo Cyro: cuius apprehendi dexteram ut subiiciam ante faciem eius gentes: & dorsa regum vertam. Ego susceperam eum ad iustitiam: & omnes vias eius dirigam. Ipse edificabit civitatem meam: & captiuitatem meam dimittet, non in precio neque in muneribus dicit dominus. Hic enim Cyrus babylonem cepit: & captiuitatem iudeorum, septuagesimo captiuitatis anno liberam dimisit. Persarum autem regnum Danielis secundo: argenteo figuratur. Nam interpretatur Daniel: somnium regis babylonis, dixit ad eum. Tu es ergo caput aureum: Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum, quod manifeste de persarum regno intelligendum. Nam babyloniorum monarchia per Cyrum: est in persas translata.

41 **Quod tertium mundi regnum aere a scripturis signatum?**

Regnum magni Alexandri: qui Darii rege victo, Persarum imperium subuertit. Huius regnum a sacris eloquiis, in somnio Nabuchodonosor, etiam comparatur dicente Daniele: Et regnum tertium aliud creum: quod impabit vniuersam terram. De Alexandro vero Danielis octauo hac legunt. Ecce autem

Theologicarum

hyrcus caprarum veniebat: ab occidente & non tangebatur terram. Et habebat cornu insigne, inter oculos. Et venit usque ad arietem illum cornutum quem videram stantem ante portam: & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suae. Cumque appropinquasset prope arietem: efferatus est in eum: & percussit arietem & comminuit duo cornua eius & non poterat aries resistere ei. Cumque eum misisset in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum, magnus factus est nimis. Hac de Alexandro & Darii. Nam per arietem Darius: per hircum vero Alexander intelligendi.

42 **Quod quartum mundi regnum ferro a scripturis comparatum?**

Monarchia Romanorum: de qua Danielis secundo, in somnio interpretatione. Et regnum quartum erit velut ferreum. Quo modo ferrum comminuit & domat omnia: sic conteret & comminuet omnia haec. Nam haec monarchia fuit ceteris insignior. Babylonium quippe & perse: tantum in asia & egypto regnauere. Alexander partem tantum europae. Nam Graeciam Asiam & partem Africam perdomuit. Romanorum autem arma terrene mundi partes Asia Europa Africa sensere: & illis parere. Quapropter id imperium velut ceteris vniuersalius ac durius: haud ab re durissimo metallorum ferro comparatur.

43 **Cur haec precipua & maxima mundi regna: quattuor metallis auro: argento aere & ferro figurantur?**

Quia inter entia sensibilis mundi: nulla sunt mineralibus ut metallis solidiora, duriora & corpulentiora: ideo haec regna quae secundum hominum voluntatem & non secundum deum apparuerunt: merito ut dura, corporea & crudeliter in hominibus dominata: metallis figurantur. Quanto enim mundus ab aurea etate consenuit: tanto duriores effecti hominum animi priscum virtutum aurum: sensim in argenteum, in es: demum in ferrum commutauere. Non iniuria igitur mundi senectus & virtutis cum aetate degeneratio: in his quattuor regnis. per metalla: aurum, argentum, aes & ferrum signatur.

44 Quibus bestiis: hæc eadem regna a sacris scripturis comparantur?

Somnium Danielis quod septimo capite eiusdem recensetur: hæc quattuor regna bestiis confert. Vi debant in visione mea nocte. Et ecce quattuor venti coeli pugnabant: in mari magno. Et quattuor bestie grandes ascendebant de mari. Prima quasi leona: & alas habebat aquila. Aspiciebam donec euulsi sunt alae eius: & sublata est de terra. Et ecce bestia alia similis viro, in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius & in dentibus eius. Et dicebant ei: surge comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam: & ecce alia, quasi pardus: & alas habebat quasi avis, quattuor super se. Et quattuor capita erant in ea: & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis. Et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis & fortis nimis. Dentes ferreos habebat magnos: comedens atque comminans & reliqua pedibus suis conculcans. Dissimilis autem erat ceteris bestiis quas videram: & habebat cornua decem. Ego Daniel territus sum in his: & visiones capitis mei conturbaverunt me. Accessi ad unum de assistantibus: & veritatem querebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi: Hæc quattuor bestie magnæ, quattuor sunt regna quæ consurgent de terra. Merito igitur hæc regna de terra surrectura dicuntur: quandoquidem regnum dei quod hæc regna subvertet, de coelis consurget. Conferuntur itæ bestiis & monstrosis animantibus: per quæ ferina & bestialis hominum vita, sub cultu idolorum signatur.

45 Quæ differentia est horum regnorum secundum orbis & mundi partes?

Regnum babylonis primum, regnum est orientis. Regnum secundum id est persarum: regnum meridiei. Tertium vero regnum Macedonum: regnum aquilonis. Romanorum autem imperium quartum supereminens: regnum occidentale vocatur. Hoc enim pacto ab oriente, per medias meridiei & aquilonis plagas: terrena mundi regna in occidentem fluxerunt. Duo prima regna in Asia: duo vero sequentia, in Europa floruerunt. Aduertendus in his error Orosii historici: qui obliuit regni persarum: Carthaginensium imperium: pro regno meridiei sumpsit: cum tamen de Carthaginensium imperio: nulla in sacris scri-

pturis mentio habeatur. Quamobrem id inter quattuor precipua mundi regna: nequaquam numerandum.

46 Quo pacto in his quattuor regnis: conflatum est idolum mundi?

Regnum orientis, est ut aureum caput idoli mundi: eiusve statue quæ Nabuchodonosori regi per somnium apparuit. Regnum persarum: est ut eiusdem idoli pectus & brachia argentea. Alexandri vero regnum: eius statue ventris & femora, ex ere constructa. Eius autem ferreas tibias: Romani sculperunt. Hoc pacto sensim in quattuor regnis terre: conflatum est idolum mundi. Hæc enim statua: cuius caput ex auro, pectus & brachia ex argento: venter & femora erea, Tibiæ vero ferreæ: Idolum est vniuersi: & ignorantia veri dei: quæ quoadiu hæc regna steterunt in hominibus diabolo obsequentibus grassabatur.

47 Quod erit quintum & supremum mundi regnum cunctis prioribus regnis excelsum?

Regnum coeli: quod stabit in æternum & occupabit omnem terram. Id enim regnum, bifariam in Daniele signatur. Primo per lapidem abscissum de monte sine manibus: & percutiendum statuam in pedibus eius ferreis & fictilibus: & comminuentem illam: usque adeo ut ferrum, æs, argentum & aurum: redacta sint quasi in fauillam, nullusque locus inuentus sit eis. Secundo vero per filium hominis, venientem in nubibus coeli: post transitum quattuor priorum bestiarum, per quas regna terre significari diximus. De hoc enim hominis filio scribitur quoniam potestas eius potestas æterna quæ non auferetur: & regnum eius quod non corrumpetur. Suscipient enim regnum sancti dei altissimi: & obtinebunt regnum usque in seculum & seculum sæculorum.

48 Cur regna terre per metalla & bestias: regnum vero coeli per lapidem & hominem signatur?

Quinque mundi regna a scripturis: aut per mineralia, aut per animalia signantur: sed quia regnum coeli alterius erit speciei a regnis huius

Questionum

mundi: hinc per minerale & per animal diuersa specie, a ceteris mineralibus & animalibus: illud figuratur. Nam regna terre metallis: regnū vero cœli lapidi cōferunt. Cū em̄ lapis duricie a metallis superet: preter tamē naturā, diuina virtute fiet: vt metalla lapidis allisione quatiant & in nihilū redigantur. Infirma quippe mundi q̄ elegit de⁹ cōfundent fortia. Et rursū regna terræ bestiis, regnū vero cœli per hoīem figurant: quod referendum ad hoīm vitā. Nā ī regnīs terræ: hoīes deū verum ignorātes & de mōib⁹ obsequētes bestialiter vixerunt. In regno autē cœli: hoīes aut vt hoīes aut supra hoīes: diuina imitacione immortales viuent.

49 An qui turrīm Babel vsq; ad cœli attactum extruere moliti sūt: id fecere: vt per eam (quod volunt nonnulli) in cœlū cōscenderent deos expugnaturi?

Poetarū fabula, montes a gigantibus extructos canit: tanq̄ per eos in cœlū (expugnacionis deorum gratia) conscensuris. Sunt & qui velint post diluuiū, turrīm babel: ea quoq; de causa, ab hominibus inchoatā: quā ad cœli attactū pducere moliebant. Verior autē opinio fatet: eos huiusmodi turrem, non vt per eam cœlos appeterēt, aut deos expugnarent, edificare cepisse: sed correptos timore paulo ante facti diluuii. Vt si iterū fatales aque inundarent: hæc turris nonnullos ad se confugientes, cataclysmo eximeret.

50 An cœli sint ex materia facti?

Nonnulli volūt cœlos esse factos ex materia. Ceteri vero nō esse ex materia. Nos vero cœlos ipso cōuerſi cū materia: & vna cū illa creatos esse asseueramus. Adiciū⁹ insup aut illos nō esse ex materia: aut esse ex materia clarificata, syncera, & pura: quæ ab omni priuatione, potentia & variōri actuum appetitione, libera absoluta et repurgata sit: quasi materia ab initio cōsummata.

51 An cœli ipi sint more trium superiorū elementorum aquæ: aeris: & ignis: molles ac liquidi?

Nequaquā: vt in anteprecedente docuimus. Nam cœli termini sunt sensibilis mundi: distinguētes dirimentesq; inferiorum corporum regionem a regione sublimium spirituum: adeo vt sicut præ

Theologicarum

ter naturam sublimes illi spiritus sub cœlis fiunt ita & extra naturæ seriem inferiora & materialia corpora cœlorum substantiā penetrare nata sunt. Sicut enim puri & incorporei spirit⁹ sub cœlis peregrinatur ad nos: ita & caro omnis corpusve ad peregrina ducitur: dum supra cœlos diuina virtute collocatur.

52 An cœli palpabiles sint habeantq; varias materiæ qualitates?

Cœlorum substantia: aliquo pacto media est inter substantiam spiritalem & materialem. Nam cœlestis ambitus: omnem materiā ab simplicium & immaterialium spirituum attactu diducit atq; secludit. Habent igitur cœli tanq̄ mediū inter spiritalem & materialem substantiam: nonnullas vtriusq; qualitates. Assimulantur enim materiæ: q̄ solidi, palpabiles, impenetrabiles, corporei & extenti sint. Similes autem sunt spiritibus: q̄ cōsummati & perfecti ab initio: clari, lucidi, puri, integri ab omni priuatione & varia appetitōe alieni.

53 An hi qui eam ædificauere turrem: naturali lingua utebantur: q̄ ibidem in cunctas linguas a deo dispartita sit?

Huic pericōtationi ratione aut fide historiæ satisfacere arduum est. Nam perpauca, ne dicā præter Moysen nulli: nouerunt mundi statum ante diluuiū. Siquidem & ea quæ de gigantibus & primæuo illo mundi statu Moyses posteritati reliquit: nulli dubium est hunc nec humana ratione nec ab aliis hominibus, sed angelica reuelatione didicisse. Quapropter cum de naturali mundi lingua, nihil locutus sit, nec vllō indicio illam prodiderit: nos etiam an esset naturalis & prim⁹ hominū sermo, quo Noe & filii eius & cuncti homines ante extructionē turris Babel utebantur, ignorare fatemur.

54 Quæ est naturalis hominū lingua: seu antiquissimus eorū sermo?

Hæc lingua sive sermo: quo deus ad Adam locutus est in paradiso: quo etiam serpens prothoplastos blandis vocibus demulcens, eos viperino astu delusit. Hoc enim sermone quem in paradiso didicit Adam: deinceps cū vxore et filiis vsus, eundem ad posteritatem traduxit. Cōtingit tamē

ante diluuium: cum vn̄uersus orbis, ab hominib⁹ habitaretur: plures variæq; linguas in mundo fuisse. Et placuisse forsan deo, vt naturalis sermo qui ab Adam fluxerat: per Noe & filios eius, fieret superstes diluuiō. ideoq; fuisse naturalē linguam: qua vtebantur, qui turrem Babel condiderunt: quæ ibidē diuina virtute, in cunctas mūdi linguas sit dispartita.

55 An fuerit sermonis vsus donatus Adæ a natura: vel an illum aliqua consuetudine: vt cæteri mortales didicerit?

Non aliqua consuetudine: vt cæteri mortales solent, didicerunt prothoplasti, naturalis vsum sermonis: vtpote qui illis, dono dei: affuit a natura. Nam idem sp̄ritus, qui repente sacros dei apostolos, omnium linguarum discrimina differentiasq; edocuit: vn̄ius alicuius naturalis lingue prothoplastis, inseruit proprietatem. Etenim quod in sequentibus hominibus facit artis & consuetudinis vigor: id in primis parentibus, natura suppleuit.

56 Cur adduxit deus cuncta terræ animantia ad Adam: vt videret quid vocaret ea?

Id pertinet ad fidem præcedentis: scilicet q̄ a natura, affuerit Adæ natural' alicui⁹ sermonis vsus. Omne enim (vt testatur eloquium) quod vocauit Adam animæ viuētis, ipsum est nomen ei⁹. Appellauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia: & vn̄uersa volatilia coeli & omnes bestias terræ. Hæc igitur cunctorum animalium nomina, quæ iis ab Adam indita leguntur: manifestum est quoniam naturalis linguæ atq; sermonis (qui Adæ naturaliter affuit) proprietatē seruare. Atq; hoc perlucido indicio iudicatur Adam: nulla consuetudine, naturalis sermonis vsum experimentumq; didicisse.

57 An Adam sibi etiam ip̄i nomē indiderit: an sui nominis proprietatē a deo acceperit?

Adam ex præcedente, cunctis terræ animantibus indidit ad placitū noīa. Vxorē quoq; suā, viraginem appellauit: dicens propterea hæc vocabit̄ Vi-

rago quia de viro sumpta est. Deinceps quoq; illi Eue nomen imposuit: eo q̄ mater esset cunctorū viuētium. Quod aut sibi ipsi nomen imposuerit, aut q̄ illud a deo acceperit: nihil expresse, ex sacrorū eloquiorum fonte depromere possumus. Sati⁹ tamen est dicere: illum haud quā a seipso, sed a deo Adam, id est terrenum fuisse appellatū. Nā Adæ origo: magis ipsi deo q̄ Adæ innotuerat: cuius proprietatem prior, cōgruo noīe expressit.

58 Si deus indidit Adæ nomen: cur etiā cunctis animantibus: nomina nequaquā posuit?

Id fecit: vt ostēderet, penes hominem esse cunctorum terræ animantium imperium: illumq; a se constitutum, dominum sensibilis mūdi. Voluit em̄ deus vt cūcta animalia, haud ab alio, q̄ ab eo cui (vt naturali domino) famulari nata erant: veris propriisq; nominibus insignirentur. Hinc igitur primarum appellationum & impositionis nominum honorem: deus hominī clementer exhibuit. Hoc enim est indicium, hominem esse in sensibilib⁹ mundo vt deum alterum: cunctis animantib⁹ terræ præfectum.

59 Quæ hominis proprietas: ex impositione nominum cunctorum animalium colligi possit?

Pulchra quedam hominis proprietas, inde colligitur. Nam sicut se habet deus ad naturales rerū substantias: ita & homo ad voces, rationes & noīa earundē. De⁹ em̄, volūtarius cōditor est naturalium substantiarū. Homo vero arbitrari⁹ vocum nominūve impositor. Propriū est diuinę mentis: negociari circa substantias & priā mūdi entia. Humane vero mentis peculiare censemus: diuinam mentē, in accidētū negociatione & origine emulari atq; imitari. Est em̄ humana mēs, quedā vox diuinę mentis.

60 Vbi cunctis animantibus: nomina imposuit?

In paradiso, in loco humane felicitàtis. Nondū em̄ de ligno sciētiae boni & mali comederat: nec a naturali felicitàte exciderat: foelix adhuc erat homo & naturali perfruēs principatu: custodiēs

Questionum

paradisum dei quā dignus habitus est: ut cunctis animantibus preesset: singulisq; propria & apta nomina deo annuente designaret. Cum tamē in hoc versaret honore: iuxta eloquium non intellexit: comparatus est iis quibus preerat iumentis insipientibus: & similis factus illis. Hinc naturalis felicitatis loco exturbatus: in hanc ægypti paludem exulatum venit.

- 61 Cum notiones & diuitiæ mentis sint priores vocibus nominibus & omni sermone: an sicut **Adæ** affuit a natura proprii sermonis usus: ita & illi affuerint mentis notiones veræq; diuitiæ?

Nequaquā. Nam mentis notiones ad scientiam ac discretionem pertinent bonorum & malorum. At nondum ullam scientiam, aut boni maliue discretionem adeptus est **Adam**: priusq; e fatali scientiæ ligno, diuina iussa transgressus edisset. Mox em̄ ut comederunt iuxta eloquium, aperti sunt oculi amborum. Hoc vero extitit initium totius humane cognitionis & illustrationis oculorum mentis. Quapropter in **Adam**, simplices voces veris notionibus priores extiterunt: quæ tamen in ceteris hominū, a mentis notionibus (probe saltē rationabiles & eruditę) procedūt.

- 62 Cur sicut deus primi hominis os erudit: instruxit: locupletauit: ita & eius mentem nequaquā ab initio: veris gazis ditauerit?

Quia inchoauit deus ab his, quæ magis erāt hominī necessaria. Nam sicut creauit vnīuersa terrę animantia & cūcta hominī necessaria: priusq; hominem naturalē eorū dominum plasmarēt: procedens a mediis ad finem: a sensibilib⁹ creaturis, ad rationalem creaturam & ab inferioribus ad superiorem: ita & primi hominis os & sensibile organum, prius instruxit atq; erudiuit: q̄ illius mentē veris gazis locupletaret. Siquidem sermo quib⁹ diuersi inuicem congregiunt: prius extitit hominī necessarius q̄ singularis & interna mentis notio: qua quisq; non alteri, sed sibi soli singulariter congregi potest.

- 63 An discretio bonorum & malorum per

Theologicarum

quam ruerūt exciderūtq; prothoplasti: sit mala simpliciter & hominī exitiosa? Nequaquā. Nam & ipm lignum discretionis bonorum & malorum: quo vefcentes primi parentes, alieni a deo facti sunt: nec secundum substantiam nec simpliciter est malū: sed dūtaxat id secundum quid, extitit perniciosum: quia vetitū a deo. Ipsa quoq; bonorum & malorum discretio, allata hominī per esum ligni: haud aliter q̄ secundū quid, hoc est quia vetita: cēseatur mala.

- 64 An statim post esum ligni: omnis humana scientia & inferiorum humanarumve rerum cognitio: prothoplastis affuerit?

Per id quod dicitur: & aperti sunt oculi amborum cognoueruntq; se esse nudos: manifeste exprimit homo, naturam nuditatem, ignorantia & priuationem omnium scientiarū illico excussisse & cognouisse imprimis semetipm, hoc est hāc esse sue mentis naturam: ut nuda, priuata, absq; ullius scientię innato fulgore nascat. Sicut enim corpore: ita & mente se esse nudos didicerunt. Cū igit cognitio sui, sit quedā omnium cognitio. (Nā homo omnia est) aliquo pacto ex agnitiōe sui: oīa cognoscere potuerunt.

- 65 An eo modo: primus homo omnium scientiam adeptus sit: quo & cæteri hominum?

Minime: ppter tria. Quia inquā primus homo, a nullo hominum instruct⁹: omnia edidicit. Quia etiam per esum ligni: aperti sunt oculi eius: id est mens eius coepit boni ac mali internoscere discrimen. Quia deniq; prius seipsum, q̄ singula sigillatim entia cognouit: & ex seipso: specialiorē singulorū proprietatē naturāve eliciuit.

- 66 Quo pacto differat modus instructionis cæterorum hominum: ab instructione primi parentis?

In his tribus quæ diximus in precedente. Nā cæteri hominū: nequaquā ederunt de ligno discretionis bonorum & malorum: tamen illius virtus, a primis parentibus sit indita filiis. Habueritq; in filiis non nihil vigoris: instigans eos, in sedulā & cu-

riofam cunctarum rerum indagacionem. Ceteri quoque homines, alii ab aliis: doctrinam & scientiam capeffunt. Postremo vero nec ipsi seipos primum: sed cuncta sensibilia imprimis agnoscunt. Deinde a sensibilibus receptui canentes: supremam suūpsorū noticiā tanq̃ cunctarū finē abstrahunt, componunt, eliciunt.

67 An esus ligni vetiti cuius virtus inditata est toti posteritati: tantam habuerit in posteris virtutem: quantā in primis parentibus?

Habuit quo ad peccatum: nō habuit quo ad scientiam. Nam huiusmodi ligni virtus, in cunctis quibus adhefit: vocata est originale peccatum. Et eque om̃s, a deo alienos reddidit. Aequē peccatores appellauit. Aequē mortales, ex immortalibus effecit. Aequaliter omnes testata est haud aliter ab ea macula exonerari potuisse: q̃ morte vnus hominis innocentis scilicet Christi. Quo ad autem scientiā, minorē habuit in posteris virtutem. Haud em̃ vsq̃ adeo aperuit oculos filiorū: quēadmodū oculos aperuit prothoplastorū.

68 An scientia primorum parentum: sit scientia infusa: vel potius acquisita?

Potest & infusa & acquisita vocari. Infusa quidē si ad ligni esum respexeris: cuius virtute omnium scientiarū radix (presertim suūpsorū agnitio) illis infusa est. Acquisita vero iuxta speciale omnium scientiam: in quam deinceps, ex suūpsorū cognitione & primaria suę mētis oculorū adaperitione: proficere potuerunt: tanq̃ infusā vnitatis scientiā (preter ceterorū hoīm cōsuetudinē) in multitudinem ppagantes, distribuētes, diuidentes. Nā prima scientiæ radix plantata per esum ligni in prothoplastis: omnem deniq̃ scientiæ ramusculum in ceteris tulit.

69 Quopacto differt infusa scientia: ab acquisita?

Differt quēadmodū instās a tempore seu diuina virtus ab humana virtute: aut gratia spūssancti ad hoīm eruditione. Nā qđ infusio, inspiratio & gratia spūssancti: non modo vna hora, sed vnico instanti repenteq̃ largitur: hoc humanus labor ac multipharia eruditio, vix multo tempore im-

partit. Qđ vnice & collecte, donat spiritalis illustratio: hoc homo in multitudine confert.

70 An angelorum scientia sit acquisita: vel potius infusa?

Angelorum scientia acquisita non est. quippe illis innata & concreata. Attamen nec pprie debet vocari infusa: quāq̃ infusę scientiæ naturā, eo qđ repente & collecte illis donata sit: imitari videatur. Nam scientia infusa: est quę non alicui, sm naturam adest: sed quę dono diuinę gratię (suę creaturę impfectionē benigne suppletis) alicui post natiuitatē petenti a deo & oranti: indulget.

71 Quorum est ppria scientia infusa?

Eorum duntaxat quorum & acquisita: vt hoīm, non autē angelorū. Nā infusa scientia, supplementum est humanorum laborū: tempus cōuertens in momentū: & multitudinē cōglobās in vnitatem. Sicut em̃ terra paradisi ad huius mundi terram: ita & infusa scientia ad acquisitā. Hui⁹ enim mundi ager: hominem haud aliter, q̃ in sudore vultus sui alit: quē tamen ager paradisi: vltro innocentē aluisset. Ad eū quoq̃ modū hoīs mens: scientificū suū pastum haud absq̃ labore, ab hoc mundo mundanisq̃ rebus capeffit: quę si ad deum, suę totius scientię solem conuertetur illumq̃ suppliciter exorabit: mirabitur quonam modo in suo ipsius agello, cunctarum scientiarū germīna vltro pullulascunt.

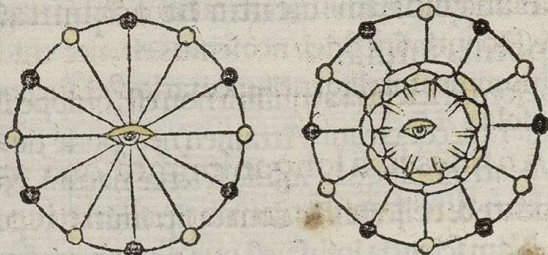
72 Per quam scientiā: homines angelis q̃ maxime propinquant: fiuntq̃ diuinarum rerū: illustriore modo participes? Per infusam. Nam hæc est eiusdem speciei, cū scientia angelorum. Repente siquidem & collecte donatur. Distat autē subiecto tantummodo, hoc est diuersitate mētū: quas & illustrat & subuehit in deum diuinarūq̃ rerū participes reddit. Haud em̃ infusa scientia: per varia sacrarum rerū signēta & humanę infirmitati accōmodata operimenta, humanam mentem instruit: sed diuinū radiū illi sincere & nude (in arcanis tñ ipsi⁹ purificatę mētis latebris inuolabili obtectū) pādīt.

73 Quid proprie & veraciter, est infusa scientia?

Repētina absterfio humanę toti⁹ ignorantię: siue humanę mentis (cui innata est oīm nuditas,

Questionum

& ignorantia rerum) momentanea & diuinitus indulta illustratio. Nam cū substantia humane

mentis, sit vt quēdā species & potentia vnuerſo- rum: hęc ab initio, similis est oculo: quī vnde- cunq; tenebris obsessus: ab his, prepeditur om̃ia quę circum ipsū sunt intueri. Vbi vero diuini solis estu circumstantiū tenebrę nubes momēto dis- paruerint: hęc mens hīcve oculus, repente cūcta se circūstantia speculat⁹ agnoscer. Huiusmodi igitur nubium instantanea disparitio, similis est infusę scientię quā momētaneā natiue ignoran- tię mentis absterſionem appellamus.

74 Quomodo se habet infusa scientia ad acquisitam?

Sicut vnitas ad multitudinē: & lux solis ad stel- larū claritatem. Nā sciētia infusa: vnica est & col- lecta. Acquisita vero: multipharia & in plura di- uisa. Sol numero vnicus & solus est: eius tamen lux pene immensa: & mortalis oculi aciem per- stringit & clarissimā diem gignit. Stelle autē cū numero infinitę sint: eāz tamen collucens & in vnū collecta atq; aggesta claritas impar est diei. vtpote quę e nocturnis tenebr̃ emergere: & mor- talē oculū exatiare nequit. Sic & infusa sciētia in humana mente diē: id est diuinę rerum liquidā cognitionem profert. Acquisita autem vix in- nata noctis tenebras: ab ea propulsat. & eam maxima ex parte ieiunam ac esuriētem linquit, quippe diuina cognitione (qui supremus est ani- mi pastus) orbatam.

75 Quod est precipuum medium: quod homines ad infusę scientię habitum ma- nuducat?

Sedula & humilis oratio. Nā infusa scientia, do- nū est diuinę gratię quę cū immenso cuiđā pela- go, oībus explicito & aperto assimiletur: hanc ex haurire & imbibere nequeūt, nisi & hyātes & ge-

Theologiarum

nua flectentes humilesve mentis catinū. Per hya- atum em̃ mētis: intellige orationē diuinorū mu- nerum expostulatricē. Per genuflexionē vero, in- tellige humilitatē: quę mētis catinum, mergit in equor diuinę ambrosię.

76 Cur hī qui cum Gedeone fuerūt: nec lambuerunt aquas sicut canes solēt: sed manu ad os proiciēte biberūt: remis- si sunt in domum suam?

Id ptinet ad rationē & anagogē pcedentis. Nā hī qui manu ad os piciēte biberūt: etsi sitiebāt: etsi orauerūt: hūilitate tamē caruerunt: nec sitientia ora, pcūbētes in terrā: ipsis gurgitib⁹, vt pleni- us exatiarent īmerſerunt. Quapropter semiaridi & velut ad diuina bella īermes: in domū suam re- missi sunt. Ceteri autem qui in terram pcūbere & velut canes, ora ipsa laticibus īmergere aquas ve labere nō erubuerūt: hī orationi: annexā hūi- litatē habuerūt: & abūde diuinis aq; exatiati: ad bella pfecti victoriā reportarunt. Est em̃ humilia- tas orationi, seu sacre siti: adiūcenda.

77 Quę sunt totius sacre orationis: diui- norum munerum expostulatricis: fun- damenta atq; initia?

Ieiunium & elemosyna. Nā elemosyna aīarum maculas resoluit. Ieiunium vero flagellatā edomī- tāq; carnē: spūitui subdit. Nā sicut lemargia spū- ritū animūq; abyſso carnaliū desideriorū īmergit hūanasq; parres obturbat atq; cōfundit: ita & ab- ſtinentia, quoddā est humanę partiū naturale discrīmē: quo spūs vt dñs, & caro vt eius ancilla: in hoīs domicilio, pacifica mansione cōmorant. Hoc autē humanarū partiū discrīmen hęcve pa- cifica ambag; cohabitatio: totius est sacre oratio- nis ac diuinę lucis expetendę initium.

78 Quot sunt quę ad humanam scientiā attineant?

Quattuor. sensus, intelligentia, ratio, fides. Sen- sum hīc vocamus: vt memorię & experimēto co- incidit. Intelligentiā vero clarissimā & īmediatā lucē picipiorū. Rationē porro dicim⁹ esse notio- nē cōclusionū: quę principiis subsunt. Fidē vero quę authorum aut sanctorū vīrorū verbis ac di- ctis: credulas aures impendit.

79 An per aliquod horum quattuor: sci-
licet sensus siue experimenti: intelligen-
tię: rationis & fidei: humana mens sit a
veritate nutabunda?

Nequaquā. nam hi quattuor habitus eque firmi & 83
stabiles sunt: quibus non eque lucidi & clari. Nam ex-
perimentū & fides: annexas habet tenebras: quā-
do quidem ratione & intelligentia careat. Etenim
experta mens atque fidelis: inseparabiliter coheret
veritati: nec minus de veritate, cui credidit he-
sitat: quā ea quę intelligentiā & rationē est cōsecu-
ta. Ignorat tamen causā: cur id ita se habere pōdicet.
80 Quis horum habituum: sit infusę sci-
entię similior?

Similior est infusę scientię, intelligentiā: id est ha-
bitus principiorū. Nam hic apex est & clarissimus,
cunctorū hūanę mētis habitūū. qui nullo fere pre-
uio discursu, sed quasi momento: totam mentē
(infusę scientię more) illustrat. Nam mēs hūana,
in vniuscuiusque scientiā latissimos campos: per
principiorū aditus, fores valuasque irrūpit: quorū
intelligentiā & nullo pacto ignorabilem lucem,
repente hauriens: in cetera deinceps subobscuri-
ora & ignotiora discurrit. Cū igitur in qualibet sci-
entiā, nihil sit principis clarius, nihil magis vni-
merito principiorū habitus, est infusę scientiā si-
millimus.

81 Quis eorūde habitūū: sit ad infusam
scientiā nanciscendam vtilior?

Fides. Nam hec authoritatī sanctorum innitēs
sanctosque pie reuerita (et si quę prænunciantur
penitus ignoret) his tamen firmissime & indu-
bie cōsentit. Quapropter hac meritum magnū
habere iudicatur: tanquā quę de seipsa, nihil super-
be presumēs aut sapiēs: & seipsam abiicit: & diu-
nę claritatis subar (quoad superne irradiet) fixa
& immota prestolatur.

82 Quid est fides?

Humilitas & abiectio proprię intelligentię: & eius-
dem ipsius in alienę mentis robore, insuperabilis
constantia: fixaque & immota perseverantia. Fi-
des heret & cōsentit absque luce. Fides est oculus
coniunctus obiecto proprio: absque prauia obie-
cti specie. Fides est extremorum vniō sine medio

Est habitus, sine habitu. habitus quidem supre-
mę substantiā: sine habitu rationis & intelligē-
tiā. Robur enim fidei: nec sensus est, nec euidentis
signum: nec intelligentiā, nec ratio, sed authori-
tas sola.

83 An fides sit a longanimitate quā apa-
thiam siue patientiam appellant sepa-
rata?

Nequaquā. Nam fides carcer est mentis: eam lu-
cem prestolantis, quam credidit nonnunquam desu-
per affuturam. Obsident enim presentes tenebrę,
mentem fidēlem, quę tamen spe inuincibili te-
nebris est eminentior. Adest igitur fidei virtus lō-
ganimitatis: quam apathiam (hoc est passio-
num, inter passiones & perturbationes carentiā
am) vocant. Hac enim longanimitas, immo-
bilis quādam est & constantia animi: quā ei-
oculus nequaquā seipsum a circumstantibus tene-
bris, ignauiter opprimi & excecari sinit.

84 Quopacto fidelis oculus dici queat vi-
dens & non videns?

Videns spe & expectatiōe indubitatę lucis. Non
videns autem actu & presentia lucis. Est enim
(vt diuus paulus ait) fides sperandarum substā-
tiarum: argumentum non apparentium. Per
substantiam intellige constantiam & immobi-
litem fidelis oculi: qui stat firmatque seipsum in
petra & rupe sanctorum. Per rerū non apparentiū
argumentum concipe futura lucis ortum: quę
ea quę oculus non vidit: fideli oculo, palam tan-
dem reuelabit. Videt igitur fidelis oculus, & non
videt, videt quidē spei certitudine & robore au-
thoritatis. Non videt autem mysteriū denuda-
tione: & arduę rei enodatione.

85 In quot: consistit humana ignoran-
tia?

In tribus: dubitatione, opinione, errore. Dubita-
tio ignorantia est purę negationis: & hac omnia
no nude ac vacuę mentis propria est. Opinio, du-
bitatione paulo superior: haret quidem consen-
titque: sed nutabunda atque infirma: per facile ab eo
cui adhesit diuellitur. Error autem sub lucis &
veritatis specie: ex toto firmiterque falsitati con-
sentit. Mens quippe errabunda, inextricabili fal-

fitatis laqueo vincta: ab eo explicabilis non est.

86 Qualiter in humana tam ignorantia: q̄ cognitione & scientia: septenarius reperiatur?

In tribus, secundum doctrinā precedētis humana consistit ignorantia dubitatione, opinione, errore. Quattuor vero recensuimus quę ad humanam cognitionē attineant: sensum, intelligentiā, rationem & fidem. Dubitatio applicatio mentis est, ad fores veritatis aut falsitatis: priusq̄ intro, i vtramvis partem proficisci cœperit. Opinione paulo intro profecta mens: pedem interdum aut a veritate aut a falsitate cespitabunda & incerta reuocat. Error in falsitate, mentē figit. Ceteris vero quattuor habitib⁹: mēs in veritate stabilitur. duobus quidem in luce & duob⁹ in tenebris. Nā per intelligentiā & rationem: mens lucē veritatē est assecuta. Per sensum vero & fidē nequaquā: tametsi firmissime consentit.

87 An aliquid habeat Christiana religio hesitationis opinionis aut erroris?

Nequaquā. Nam totius lucis indultrix: procul est a tenebris. Exterminatrix infirmitatis: nihil infirmum, incertum aut dubium: habere potest. Errori eliminatrix: quopacto erroneum quicquid aut a veritate alienum suggeret? Substantia quippe Christianę religiōis Christus est: qui via est & veritas & vita. Hic em̄ vt via hesitationē tollit: vt clarissima veritas opinionum nebulas abigit: vt deniq̄ vita, pestiferis erroribus medetur.

88 Cui eorum quattuor habituū: qui ad humanam spectant illustrationē: Christiana religio maxime innititur?

Fidei. Nam propterea & ipsa, a fide infigne sibi nomen vendicat: quoties Christiana fides nuncupatur. Etenim q̄ plurimū Christianę nostrę religionis articuli: ea amplectuntur ac prædicant: quę & præter naturę seriē & supra eiusdem nature vires, per diuinam absolutam potestatem humane salutis gratia euenerunt. His igitur, vt cōsentiat intellectus: nec præuiū exquirere sensum debet, nec intelligentiam, nec rationem: sed naturali intelligendi modo abdicato: humiliter his consentiat, opus est: quę diuinitus indulta, a san-

ctis viris authoritate & fide dignis prædicantur. Est enim fides (vt diximus) humilitas & abdicatio proprię intelligentiæ.

89 Qui sunt Christianę religionis articuli: qui extra naturę ordinem: aut facti aut futuri sunt?

Q̄ tantum vnus est deus: q̄ immensus, æternus trinus, omnium creator: hac omnia ab æterno ita sese habuere, nec extra naturę ordinem euenere. Q̄ autem verbum dei caro factum: q̄ conceptum de spiritu sancto absq̄ viri semine, q̄ natum de immaculata virgine, q̄ passum, q̄ suscitatum a mortuis: q̄ in coelos materiale corpus ascenderit: q̄ suscitabit vnuerfos, q̄ futurum seculum (præsentī per ignem sublato) iſtaurabit: hac omnia præter naturę seriē ac vires aut eueniunt, aut ventura sunt. Horum igitur præcipue est fides.

90 An Christiana religio: sit expers sensus?

Minime. Nam non est expers signorum & mirabilium operum: quę & a Christo & ab eius discipulis & discipulorum suorum imitatoribus, sanctis viris in testimonium diuinę Christianorum virtutis & firmitatem orthodoxę fidei: corā oculis omnium patrata & perfecta sunt. Curatio omnium languorum, suscitatio mortuorum, in tormentis absq̄ lēſione permāſio: hac sensibilia opera ac signa: nimirum ad Christianę religionis sensum & virtutis experimentum spectant.

91 Habet ne Christiana religio quicquid intelligentię: & indubitatę cunctisq̄ peruię lucis?

Habet. Nam vnitas dei, immensitas, & æternitas eiusdem: hæc pertinent ad Christianę religionis præcipia, aut dignitates, aut postulata. His enim vt per se cognitis, vt summe peruiis, nec ratione aut demonstratione vlla indigentibus: asensentiri vltro debent vnuerſi. Q̄ si hac non per se cognita, sed subobscura esse nonnulli voluerint: erit saltem esse deum aliquē, habendū loco principii & summe necessitatis, cunctis peruiæ. Habebit igitur Christiana religio: nonnihil intelligentiæ.

92 An defit in Christiana religione ratio idve quod rationabiliter dinosci queat? Nequaquam. Nam exclusa deorum pluralitate & supposita diuina solitudine atque unitate: ex natura diuina perfectionis (vitandę ociositatis gratia) rationabiliter diuine trinitatis colligitur mysterium. Hęc enim ratio Aristotelem compulit: vt diceret mundum ab æterno fuisse, quandoquidem æternam diuinę substantię monadem: necesse est: aut ab æterno torpuisse, aut aliquid illi fuisse coeternum: aut eandem trīnam esse, & ex consequenti interna actione non carere. Qui autem illius mysticam trinitatem ignorauere: maluerunt illi, aliquid statuere coeternum: quod eandem fuisse ab æterno ociosam, omni ve actione carentem.

93 An in necessariis dei predicatis: sit nihil rationis & intelligentiæ? Necessaria dei predicata: in superioribus libris recensuimus. Sunt enim huiusmodi. **Essentia** diuina, **Unitas**, **Immensitas**, **Æternitas**, **Trinitas**, & alia id genus innumera. Dicimus igitur in his aliquid esse intelligentiæ & rationis: & alia quidem huiusmodi predicatorum: spectare ad principia, alia vero ad conclusiones, alia vero ad intelligentiam, alia ad rationem. Nam ens, apud intellectum: prius est vno, vnū immenso & æterno, immensum & æternum trīno. **Trinitas** enim: rationabiliter ex prioribus predicatis colligitur. **Ratio** item bonitatis: prior est ratione communicationis suę. Quia enim aliquid est bonum: est & comunicans seipsum. Non defunt igitur in necessariis dei predicatis: ratio & intelligentia.

94 An intelligentia & ratio in contingentibus dei predicatis defint? In contingentibus dei predicatis: vt incarnatione, passione, resurrectione, & ceteris id generis: nequaquam defunt intelligentia & ratio, id est prius & posterius cognitum: seu quę inferunt & quę inferuntur. Nam conceptio de spiritu sancto: infert natiuitatem ex virgine. Ideo enim peperit virgo: quia conceperat de spiritu sancto & non ex viri semine. Hęc etiam duo predicata, inferunt

originalis peccati carentiam: quę innocentia appellatur. Ex innocentia porro: arguitur iniusta mors innocentis. Hęc vero iustā innocentium salutem infert: per ipsius innocentis preuiam resurrectionem. Et hoc pacto in contingentibus dei predicatis: intelligentiam & rationem, nequaquam deesse comperimus. Sed de his, alio in loco latius differemus.

95 Quę sunt contingentia dei predicata?

Contingentia dei predicata vocantur: quę de deo nequaquam ab æterno, sed contingentem enunciantur: suę enunciationis causam habentes, diuinam solam voluntatem. vt creator, incarnatus, natus, passus, suscitatus a mortuis: & quęcunque horum sunt consequentia. Nam sicut necessaria dei predicata, referuntur ad naturam & æternitatem diuinę substantię: ita & contingentia dei nomina referenda sunt ad diuinam voluntatem. Quippe voluntarie creauit deus mundum: & sponte deinceps humanam assumens substantiam, nostrarum infirmitatum particeps factus est.

96 In quantis predicatis: superat hebraicam sectam: Christiana religio?

Hebræi & esse deum & tantum vnum esse & immensum & æternum confitentur: trīnum autem esse inficiantur. Nam plurium deorum culturā perosi: vsque adeo illius unitatem defendunt, vt abnegent trinitatem. E contingentibus autem dei predicatis: nullum, preter creationem admittunt. Incarnationem quippe verbinatiuitatem eius de virgine: passionem & cetera contingentia dei nomina aspernantur. In his itaque predicatis: Hebraicam sectam, Christiana religio transcendit. scilicet in trinitate & (preter creationem) in cunctis contingentibus nominibus.

97 An Hebræi qui Christum venturum cognouerant: certi fuerunt de eius diuinitate?

Hebræi magis carnerenus quam spiritu Christum nouere. Norant quippe illum nasciturum ex semine dauid: & in bethleem ciuitate Dauid. Diuine

autem incarnationis mysterium: quod vsq; mo-
do peruicaciter inficiatur illos latuit. Quare &
diuinitatem Christi id est substantiam verbi igno-
rauerunt. Et non modo illos, Christi latuit diuini-
tas: sed & tempus natiuitatis ipsius secundum
carnem: quemadmodum ad illos a domino di-
ctum est: eo qd non cognoueris tempus visitatio-
nis tue. Nam qui diuine trinitatis mysterium igno-
rabant: & verbi incarnationem scire non potue-
re. Hac autem de communi Hebræorum plebe
intellige. Nam nonnulli sanctorum patrum &
prophetarum: Christi diuinitatem in spiritu agno-
uere.

98 Quibus primum diuine trinitatis
mysterium innotuit?

Christianis solis. Nam dux & presul Christiano-
rum Christus vna erat diuinarum personarum.
que sub carnis amictu, cum hominibus conuer-
sata: primos de trinitate sermones, aurib; homi-
num impressit dicēs. Ego in patre & pater in me
est. Ego & pater vnum sum. Ante qd Abraham
fieret ego sum. Ego rogabo patrem meum: & ali-
um paracletum dabit vobis. Et hic de meo acci-
piet. Hi primi de trinitate sermones, miratium
discipulorum animos, eo vsq; obtudere: quoad
postea descendens spiritus in eos: cuncta illis, quæ
filius in enigmate prædixerat enodauit.

99 An per mundanam sapientiam: non
nulli philosophorum id mysterium de-
prehendere valuerunt?

Per mundanam sapientiam seu philosophiam
cum naturalium tum supernaturalium rerum:
nullis mundanorum sapientum, diuine trinita-
tis arcanum mysterium legitur innotuisse. Est
enim id longe sciētia diuinæ vnitatis occultius.
Nam esto nonnulli philosophorum. erum om-
nium varietatē: ab vnico primo authore & sum-
mo ente pependisse, cognouerint: vt de Socrate,
platone, & Aristotele lectitamus: qui cunctis,
rebus eternam aliquam monadem, rationabili-
ter præferunt: attramen summi illius æterniq;
entis, internum discrimen ac præclarum nume-
rum: nequaquam agnoscere valuerunt.

Que mundi religio q̄ maxime abfuit:
ab huius agnitione mysterii?

Religio gentilium, si tamē vocari debet religio:
quippe prophanus demonum cultus. Nam pri-
ma & pernecessaria suppositio: que nos ad huius-
ce mysterii cognitionem, aliquopacto manu-
cat: cultus est diuinæ vnitatis: qui connectens
coniungensq; diuinam substantiam: illius mul-
tiplicationem & diuisionem inficiatur. Et haud
longe abest: vt sacra quadam contemplatione,
arcanum illius numerum eliciat. Qui autē di-
uinam substantiam multiplicat illamq; diuellit:
simul omnia diuina nomina, sacrasq; illius pro-
prietates exterminat. Etenim interno diuine sub-
stantię numero: q̄ maxime obest numerus ei⁹ ex-
terior. Nam quia non sunt multa eterna: sed tan-
tum vnum æternum: ideo illius immensa vni-
tas trinitate exultare & sibi ipsi personali nume-
ro adesse sapienter existimanda.

Theologicarum questionum
quinti Libri finis. Anno
domini 1512.
quinta la-
nua
rii.

THEOLOGICARVM QVAESTIO
num. Liber sextus. De veteri testamento
ab Abraham ad Christum & hebreorum
statu.

Vod fuit vete-
ris initium testa-
menti?

Abraham vocatio: q̄
facta est, circa finem
auree ætatis. Nam
natus est Abraham
anno post diluuiū,
ducentesimo nona-
gesimo quinto: iam

aurea ætate quinq; & quadraginta annis, a Nino
& Nymbrotho regibus vitata. Egressus est autē
de terra sua, diuine obediens vocationi: anno tre-
centesimo septuagesimo post diluuiū, cū esset
septuagintaquinq; annorum. Hæc est enim vo-
cationis ipsius series. Dixit autem dominus ad
Abram. Egredere de terra tua & de cognatione
tua: & de domo patris tui & veni in terram quā
monstrauero tibi.

Quota generatione ab Adam: natus
est Abraham: veteris testamēti pater?
Prima & vigesima. Nam ab Adam ad Noe: de-
cem generationes numerantur. A Noe vero ad
abraham: vndecim: quæ sunt Noe, Sem, Arpha-
xat, Sale, Heber, Phalech, Reu, Saruch, Nachor,
Thare, Abram. Quapropter veteris testamenti
series, quæ ab abram ad Christum fluxit: & in ge-
nerationibus quadraginta & duabus numera-
tur: dupla est ad eas generationes, quæ sunt ab
Adam ad Abram. Nam numerus quadragesi-
mus secundus: est ad primū & vigesimū duplus.

Quæ sunt promissiones dei: factæ ad
Abraham: priusq; egrederetur de terra
sua?

Hæ sunt: faciamq; te in gentem magnam & be-
nedicam tibi: & magnificabo nomen tuū: erisq;
benedictus. Benedicam benedicientibus tibi: &
maledicam maledicentibus tibi. Hæ sunt primæ
tiq; diuinarum sponsonum ad Abraham. Donū

terre optime lac & mel manantis, propagatio se-
minis, magnificatio nominis, maledictio & attri-
tio inimicorum. Sed residuus sermo præcipuam
& toti humano generi perutilem pollicitationē
complectitur. Subiungitur enim. Atq; in te be-
nedicentur omnes cognationes terre: quod christi
natiuitatem præuaticinabatur.

A quo humanæ mentis habitu: vetus
testamentum sumpsit initium?

Non a sensu, nisi forte ob visibilem apparitionē
angelorum: quī interdū plerūq; Abraham appa-
ruisse & cum eo manducasse leguntur. Non ab
intelligentia: nisi quatenus & esse deum & vni-
cum esse & immensum atq; æternum Abraham
prænouerat & ita colebat. Non a ratione. Maxi-
mopere igitur cœpit a fide. Nam scriptum est:
Credidit Abraham deo: & reputatum est ei ad
iusticiam. Fuit itaq; fides plusq; aliis omnis hu-
manæ mentis habitus: totius veteris testamenti
initium.

Per quid iustificatus est Abraam: vt
dignus fuerit diuinas accipere repro-
missiones?

Per fidem, siue auditum fidei. Inuentus em̄ fidei-
lis Abraham: dignus fuit quī diuinas repromis-
siones acciperet. Fide enim exinanīuit seipsum:
relinquens cognationem suam, egrediens de ter-
ra sua: veniēs in terram, sibi antea ignotam. Pere-
grinus habitans super faciē terre: & per oīa obe-
diens deo, sciens quoniam potens erat ea opere
implere: quæ veridico verbo insonuerat.

An sola fides absq; operibus: fuerit iu-
stificatio abrahæ?

Duplex est abrahæ iustificatio, quæ dā secundum
personā ipsius, ex præiis operib; per quæ antea
vir iustus & bonus erat placens deo. Alia consi-
deratione posteritatis: qua dignus factus est, pa-
ter esse multarū gentiū & diuinas accipere repro-
missiones. Et hæc est iustitia fidei ex auditu illa-
ta. Nam quia ex præiis operibus, Abraam iustus
erat: placuit deo hunc, magis q̄ quēuis alium, cō-
stituire heredem futurarum benedictionum. Et
quia reuelatē per auditum benedictiōi credidit:
ideo demum post opera, iustificatus est ex audī-

Questionum

Theologicarum

7 tu: inuentusque dignus qui illas hereditaret.
 Quopacto fides Abrahe fuit speran-
 darum substantia rerum: argumentum
 non presentium & non apparentium?
 Hec est fidei ratio a Diuo Paulo designata. Dici-
 mus igitur quonia Abrahe fides, fuit substantia
 & argumentu reru sperandar: non presentium
 & no apparentiu. Substantia quide: propter ro-
 bur certitudinem & immutabilitatem ipsius fi-
 dei, Argumentum vero ppter angelicas visiones
 & alia pleraq; signa: que ei diuinitus monstrata
 sunt. Non presentiu vero & non apparentiu: ga
 diuine sponsiones facte sunt ad eu, non in presens
 sed in futurum tepus. Dictu est em ad eu: multipli-
 cabo semen tuu, dabo semini tuo terra hanc: be-
 nedicentur in te oes cognationes terre, que omnia
 futurum tempus claudunt.

8 Qualiter fides Abrahe: cepta sit in
 carne: & consummata secundum spiri-
 tum?

Quia primum opus fidei Abrahe: fuit egredi de
 domo patris sui, & de terra sua, & de cognatioe
 sua. Na priora iusticie opera, que fecerat in terra
 sua: nequaquam ad veteris testameti substantia & ini-
 tiu spectant. Primu itaq; Abrahe opus illatu ex
 fide: fuit pprie carnis abdicatio. Pertinent em ad
 carne: paterna domus, pater, cognatio, & terra
 natiuitatis. Q; aut perseverauit obediens deo in
 terra promissionis: id priora opera carnis, in spu
 consummauit. Ccepit igitur Abrahæ fides a car-
 ne: & consummata est in spiritu.

9 Quanta est Abrahe fides?
 Quantæ ad eu facte sunt diuine spsiones: quas
 prius sub quinque articulis recensuim⁹. scilicet in
 dono & acceptione terre optime: in magnificati-
 one nois ipsius, in ppagatione seminis ei⁹, iuxta
 numerum stellarum. In maledictione & attritione
 hostiu: sub qua, pax ipsius & seminis eius cotine-
 tur. In benedictione omnium cognationu terre
 in semine eiusdem: qua Christi natiuitate polli-
 cetur. His auditis a deo: credidit Abrahā. Est er-
 go tanta eius fides: quanta hec esse noscuntur.

10 An fides Abrahe: sit solum tanta: qua
 ta est veteris testamenti substantia?

Nequaquam: sed tanta est, quanta substantia vtrius-
 que testamenti. Extenditur em in vetus testamen-
 tum: in nouu & in conciliatione vtriusque, per qua
 fiet vnum ouile & vnus pastor. Nam tuc primu,
 id veraciter & manifeste implebit. Benedicetur
 in te oes cognationes terre. Sublata quippe omni-
 um religionum varietate: omnis orbis ad Chri-
 stum ea atate conuertetur.

An consummabitur fides Abrahæ in
 presenti seculo: vel si in futurum seculu
 penetrabit?

Cu fides abrahe, Christi natiuitate coplectatur:
 cprehendit & oia Christi cosequentia, vt ei⁹ pas-
 sione, resurrectione, futurū iudiciū, & ppetuum
 eius regnū qd erit in futuro seculo. Na vtrūq; se-
 culum: est vt vtrūq; testamentū. Si igitur Abra-
 he fides in vtrūq; extenditur testamentū: hac &
 in futurum immortale seculum penetrabit.

Si verum est ante huius seculi cōsum-
 mationem: Christum in vniuerso mun-
 do regnaturum: quomodo non in hoc
 seculo: fides Abrahe & diuine promiss-
 siones implebuntur?

Esto nonnunquam futurū sit: vt vniuersus mundus
 ante hui⁹ seculi cōsummatione, ad Christianæ
 fidei vnitatē & pacē reducat: & vt oes cogna-
 tiones terre, benedicant in semine Abrahæ p chris-
 ti cultū: ga tamē rursus in fine mudi soluto sa-
 thana e carcere suo inundabit hominū malicia
 supremo igne expianda: ideo teporale erit hoc se-
 culum: tempus autē capax nō est immortalitatis.
 Quapropter fruct⁹ immortalitatis (in quē fides
 Abrahæ credidit) exigit vt cōsummato per ignē
 presenti seculo futurum instauretur, equum hu-
 manę immortalitati.

13 Quod est precipuum argumentum fi-
 dei Abrahæ: quo rerum nondum appa-
 rentium: diuinitus tamē promissarum
 certior euasit?

Natiuitas filii sui Isaac. Nam etsi argumentum
 sumere potuit, rex eueturus, a crebra visiōe an-
 gelorū: precipuum tñ illi argumentū fuit & futu-
 rorum euidentis auspiciū, Isaac origo: per quam

confirmata est ipsius fides. Dicebat enim prius (tamen si crederet) quasi subhesitās. Domine deus quid dabis mihi? Ecce ego vadā absq; liberis: & filius procuratoris domus mee, heres me⁹ erit: iste damascus Elyeser. Quē castigans deus adiecit. Nequaq; sed qui egrediet de lumbis tuis haeres tuus erit. Natiuitas igitur Isaac precipuum exitit argumentum: rerum nondū apparentiū nō nunq; tamen futurarum.

14 Cur cum promissus esset Isaac: ante Ismaelem: ante tamen Isaac natus est Ismael?

Isaac filius est promissionis, futurarū benedictionum: pmissus Abraham a deo, priusq; nasceretur Ismael. Nam de Ismaelis natiuitate: nulla diuina sponsio pcurerat. Is enim natus est secundum voluntatem carnis, de ancilla. Quia igitur Ismael & Isaac sunt vt caro & spiritus, vt p̄sens seculum & futurum: manifestum est cur Ismaelis natiuitas Isaac natiuitatē p̄cessit.

15 Quo pacto se habent adinuicem Ismael & Isaac?

Sicut vt dixim⁹ caro & spūs: p̄sens saeculum & futurū: sicut etiā vtrq; testamenta: sicut seruus & liber, sicut tempus & eū, sicut efficiend⁹ de domo patris: & mansurus in domo patris in eternū, vt hereditatē accipiat. Sicut reprobandus & eligendus. Quēadmodum igitur opera huius mūdi & carnis: p̄currere & reprobari debēt, priusq; ipsius spiritus & futuri seculi opera succedāt: ita & Ismaelem ante Isaac in mysterio oportuit p̄nasci.

16 Quot anni intercessere: a substantia & initio fidei Abraham: vsq; ad certissimum & precipuū eius argumentum?

Fides (vt diximus) a diuo Paulo, per substantiam & argumentū diffinitur: hoc est per robur & non nullam euidentiam. Porro initii & substantia fidei Abraham fuit: quando dictū est ad eundē. Egredere de terra tua. Certissimū autē eius argumentum, fuit (vt docuimus) natiuitas Isaac. Erat autē Abraham septuaginta quinq; annorum: quādo egressus est de Vr Caldeorum. Cētenarius vero,

qñ genuit Isaac. Fluxerūt igitur ab initio & substantia fidei Abraham, vsq; ad precipuū eius argumentum: anni quinq; & viginti: quib⁹ fides eius (et si nonnullis fluctibus agitata) immutari nō potuit, nec vlla incredulitate subueri.

17 Cur vt plurimū electorum dei matres primis annis steriles fuere: & extra fere spem omnem & naturae serie: ipsos dei electos peperere?

Id in q̄ plurimis mulierib⁹ experiri licet: vt in Sara prima, in Rebecca, in Rachele, in Anna matre Samuelis, in Anna Mariae virginis matre, in Elizabeth Ioannis baptiste & in aliis multis. Id aut volūate dei fiebat: vt nati filii, magis essent filii humanarū orationū q̄ carnaliū voluptatum. Hoc est quos magis parētū humilis oratio, a deo impetrasset, ipiq; deo deuouisset: q̄ quos ipsa carnis voluptas genuisset: vt ve hi filii, q̄ futuri erāt electi dei: magis secundū voluntatē dei, q̄ secundum voluntatē carnis, aut parentū, aut luxuriatris naturae nascerent.

18 Cur cētesimo anno vitæ Abraham nat⁹ est Isaac?

Abraham centum erat annorum, quando genuit Isaac. Huius autem ratio, spectat ad p̄cedentem: q̄ omnes fere dei electi, extra parentum spē & p̄ter naturae (quippe iam senio exhausta & ad generationem inualide) seriem nati sunt. His adde: q̄ cētenarius numerus, quater quintū quadratum, hoc est quintum & vigesimum numerum inuoluit. A natiuitate igitur Abraham, vsq; ad initium fidei ipsius: ter quintus quadratus sumendus, hoc est septuaginta quinq; anni. Adhuc vero semel idem quadratus, adiectus vitæ Abraham: numero centenario genuit Isaac.

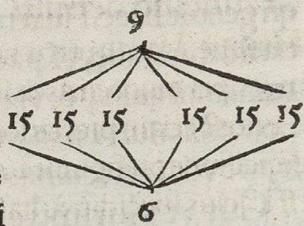
19 Cur Sara nonagesimo suae vitæ anno peperit Isaac?

Sicut Isaac natus est ea aetate patris, quæ quater quintum quadratum hoc est quintum & vigesimum multiplicat: ita & ea etate matris q̄ sexies quintū trigonū id est quādenarium numerū comprehendit. Nam quintus &

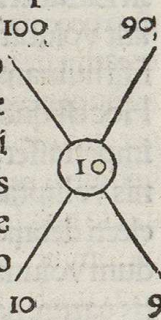

Questionum

Vigefimus (qui quintus quadrat⁹ est) quaternario auctus centenarium restituit. Quindenarius vero (is em quintus trigonus est) senariu multiplicans, nonagenos parit. Hic aut numerus est maternus: ille vero paternus.

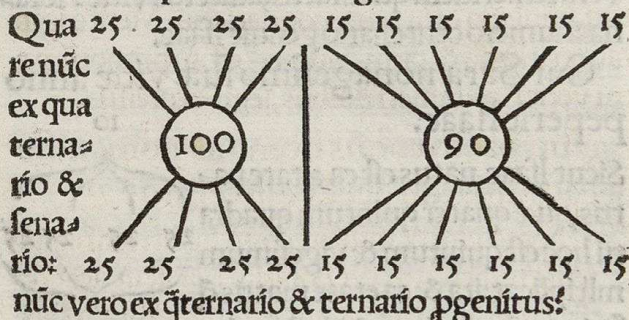

- 20 Quomodo ex quadrato & altera parte longiore: Isaac progenitus dicatur? Isaac progenitus est ex Abraham cetenario: & Sara nonagenaria. Centesimus autem numerus: decimus quadrat⁹ est: product⁹ ex denario in seipm ducto. Ast nonagesimus numerus: nonus 100 90 est altera parte longior, ex nouenario in denariu cōsurgēs. Apud Arithmeticos vero qdrati haud ab re masculi formalesve: altera aut parte longiores (vtpote quadratos circūstātes) foeminini & materiales vocant. Merito igit cōgressu quadrati & altera parte longioris: Isaac progenitus dicatur.

- 21 Quo pacto numeri Abraham & Saræ: nunc in septē nūc vero in decē numeros q̄q̄ dissimiles: reducantur?

Cetenarius numerus per viginti quinque est vt quatuor quadrati. Nonagenarius vero: velut sex trigoni, p decimū quintū partit⁹. Hoc pacto igit numeri Abraham & Saræ: sunt vt decē numeri dissimiles, id est vt quattuor quadrati & sex trigoni. Rursum quia nonagenarius, est velut tres altera parte longiores (nā duo trigoni æquales: vnū altera parte longiorē efficiūt) hinc ex quattuor quadratis & tribus parte altera longiorib⁹: Isaac nat⁹ est.

- 22 Qualiter se habet quinaris: in generatione seu natiuitate Isaac?

Theologicarum

Se habet vt denominās oēs numeros: ex quorū cōgressu iōe & copula genit⁹ est: tā quadratos, tā trigonos, q̄ altera pte longiores. Oēs quippe hī numeri: i sua serie & specie, a quinario denominant. Sunt em ordine, quinti a monade. Quapropter quinario numero: latens mysteriū non deest.

- 23 An circūcisio data sit Abraham, in iustificationē ipsius & filiorum?

Nequaquā. Nā ante circūcisionē, iustificatus erat Abraham ex operib⁹: vel ex auditu fidei. Filiorum quoq̄ iustificatio: minime in simplici circūcisione sita: vtpote q̄ sola: nihil perfectū, aut habet aut operat⁹: sed magis in fide patris sui Abraham in quā & ipsi crediderūt aut in opibus sequētis legis. Nō fuit igit sola circūcisio: aut Abraham aut filiorū ei⁹ iustificatio.

- 24 Si circūcisio: nec Abraham nec filiorum fuit iustificatio: propter quid illa a deo: præcepta & indulta est?

Vt esset signū pacti & fœderis diuini: qđ inerat deus cū Abraham & semine ei⁹. Hoc em sensibili signo posito in carne: voluit de⁹ patrē & cunctos filios testamēti, abūgi ac diuidi a ceteris gentib⁹: tāq̄ prestolātes meli⁹ sacramētū, id est baptismū: in quo plus ex fide, q̄ ex opibus iustificarent. Fuit em circūcisio: pcurrēs vmbra & figura baptismi.

- 25 In quo primo: secundum legem: facta est circūcisio?

In Isaac. Nā pcepit de⁹ octauo die circūcidi omne masculinū. Prim⁹ aut Isaac octauo circūcisus die fuit, Abraham quippe nonaginta & nouem erat annorū: quādo circūcidit carnē preputii sui. Ismael vero tredecim annos impleuerat. Diuinū igit pceptū (quod merito legis obtinet vigore) vt octauo die, omnis masculus circūcideret: primū in Isaac impleri cepit.

- 26 Quid presertim mystice: exprimit ipsa circūcisio?

Circūcisio est manifesta quedā carnis afflictio: q̄ masculis infantibus octauo die, iuxta dei pceptum inferbat⁹. Hac aut carnis afflictio, ad fusio nem vsq̄ sanguinis pertingens occultius signat originālē maculā, quā filiorū caro a parētib⁹ contraxit. Ideo em & caro filiorū affligitur: & pars ille

lius aliqua refecatur. Nā peccatum dolor quidā est & afflictio carnis. Tolle enī peccatū tollis naturā & omnē carnis dolorē & circūcisionis necessitatē. Est igit circūcisio: exterum quiddā occultū & inhabitantis peccati signum.

27 An incommodū sit circūcisionē ipsius originalis peccati maculā sustulisse?

Nequaquā. Nam si circūcisio signū est precipuū & efficacioris sacramenti, id est baptisimi: quod post ea ad eam maculā abolendā: est a deo indultū, ordinatū, institutū: quid incommodi eandem virtutem: quā gradu & intensioe differentem: inesse signo & principali sacramento? Principale sacramentum voco baptisimū: quod antecedit circūcisionis signū presignauit. Expressit enī circūcisio integerrimā ablutioē originalis peccati per baptisimū, quā tamē aliquo pacto vt in figura & ymbra: abluere abstergere & emundare sufficiebat.

28 Si circūcisio præsignabat ablutioem originalis maculæ: cur Christ⁹ qui ea caruit labe: circūcisus fuit?

Christus nullo pacto erat sub lege: quippe innocentissim⁹. Voluit tamē fieri sub lege. Nō modo enī circūcidī voluit: sed & baptisari, a Ioanne in Iordane. Nā qui circūcisionis signū sua carne preterulerat: voluit & principali subdi sacramento. Et nō modo circūcisionis & baptisimi legē: sed & diræ mortis humilitatē propter nos (cū tamē immortalis esset) subire voluit. Haud enī legis necessitate: sed benigna sola clamentiq; volūate. Christ⁹ hec oīa, ppter mortalium genus, dinoscitur perpeffus.

29 Quandiu perseuerare debuit circūcisio?

Quādiu mors in hoībus regnauit: quādiu originalis peccati macula, salubriori medicamine caruit. Nā signū, quod principale aliquod futurum presignat: tādū stare & perseuerare oportet: quoad id principale, quod in signo exprimit, præsentsissimū fiat oculisve hoīm reuelet. Sicut enī oriēte luce, dispereūt tenebræ: ita & signa accessu & ortu signatorū sunt refecanda.

30 An in nouum testamētum: penetrare

circūcisio debuit?

Minime. Nam in ortu noui testamēti: sublata est mors, per innocentis & immortalis Christi necē. Orta est etiā preclarior medela baptisimi: q̄a circūcisione prefigurata, originalis peccati labem efficacius succidit: & haustū a parentibus mortis virus penit⁹ extinxit. Haud igitur in nouū testamentum, penetrare circūcisio debuit: vtpote q̄ superfluit cum baptismo.

31 Cum tam in mulierib⁹ q̄ in viris regnauerit originale peccatū: cur in solis viris positum est signū originalis peccati?

Ambo prothoplasti vir & foemina: edentes de ligno peccauerunt: eorūq; filiis, tā mulieribus q̄ viris: adhesit originalis macula. Attamen onus & signum peccati: soli viri nō mulieres, in sua carne per circūcisionem tulere. Nam sub viro comprehenditur mulier: tanq̄ potentia sub actu. Et non modo hoc: sed & ipa originalis labe, imposita est pro omnib⁹, vni viro Christo: & in vni⁹ viri morte: a cunctis tam mulieribus q̄ viris miro modo sublata.

32 Quid est q̄ patrum veteris testamēti nomina scilicet Abram & Sarai prius erāt equalia & ambo pentagramaton? Nomē Abram, quinq; lras habet: Sarai quoq; nomē: haud pluriū est q̄ quinq; litterarū. Sūt igitur ambo aequalia & pentagramaton. Id vero ptinet ad rationē & dignitatē quinarīi nūeri: quo de nōnulla i numeris ānorū vtriusq;: cētenario scilicet & nonagenario locuti sum⁹. Nā & pmissiōes diuine ad Abrahā factę: quinario explicant. Quinq; enī sunt: scilicet donū terræ optimæ, magnificatio noīs, propagatio seminis, maledictio hostium, bñdictio oīm terræ cognationū. Merito igit hic gnarius, q̄ & prim⁹ numer⁹ est: in primorū patrū veteris testamēti noībus, legē expressus.

33 Quo pacto totius hominis nomen: sit decagramaton decēve litterarū?

Tot⁹ homo virū & mulierē cōprehēdit: virū egdē vt actū, mulierē vero vt potētā. Nā sicut act⁹ & potētia vni aliqd sūt: ita vir & mulier, sūt vni⁹ hō. Quia igitur singularū hominis partiū nomina,

Questionum

quinq; sunt litterarū: hęc duo simul, totius hominis nomē decagrāmaton decēve litterarū efficiant: duo enī quinarū denariū implēt. Est igit̃ totius hominis nomē: vt litterarū denariū.

34 Quid ad hominē ratiois & proportionis denariū habeat?

Denariū aliquo pacto numerus hoīs est. Nam si spectes rationalē aīam: hęc decimo loco inter cœlestes ordines (quippe nouenarios) numeratur. Est em̃ hęc vt decima intelligētia: q̃ licet habitet in carne, fert̃ tamē suo modo in deū. Rursum humanū corpusculū, quattuor cōprehendit elementa: quorū numerus denariū est. Nam ex his quattuor numeris: vnitate, binario, ternario & q̃ ternario denariū conflagis. Habet igit̃ denari⁹ in hoīe tā ob illius animū q̃ ob corpus eiusdē, iustissime rationis & p̃portionis causam.

35 Cur deus nomina patrū veteris testamenti: prius æqualia immutauit: & inæqualia fecit?

Id p̃tinet ad ea q̃ prius diximus de Adam & Eua: qui cū ante peccatū essent vt aliquo pacto natura equales: post peccatū ex diuina maledictione, inæquales facti sunt. Dictū est enī ad mulierē, Sub viri potestate eris & ip̃e dominabitur tui quasi dicat: tu viro serues & famulaberis illi. Ibi em̃ manifesta inæqualitas accidit: vbi serui nomen vni: alteri vero domini appellatio donat̃. Hęc enim humanarū inæqualitas partiū: quidā est effect⁹ & apparitio peccati.

36 An ante veteris testamenti initium: peccatum apparebat peccatū?

Nequaquā. Nā nondū erat lex aut circūcisio: quæ causa p̃cti sunt introducta. Erat quidē peccatum ante veteris testamētī initium: sed nō apparebat peccatū, neq; agnoscebat̃ vt p̃ctm̃. Institutio aut̃ veteris testamenti: fuit q̃dā vīra & apparitio peccati: vt nō solū existēs sed viuēs & apparēs peccatū: accepta occasione, tollerēt ac succideretur.

37 Ad quid testamentum vetus est a deo institutum?

Vt peccatū quod erat quidē ante legē, sed nō apparebat: p̃ occasionē testamētī (vt in p̃cedente

Theologiarum

diximus) in filiis testamenti reuiuisceret atq; appareret: tandēq; per occasionē suę apparitionis, a deo tolleretur. Nā occasio viuētis & summe apparentis mali: causa est vt illico malum omne, radicitus succidat̃ atq; euellat̃. Maiorē quippe p̃ebet indignationē mali apparitio & extollentia: q̃ simplex ipsius substātia. Quod em̃ est & non apparet: inter ea quę nō sunt, iudicatur.

38 Quæ sunt apparitiones peccati: in veteri testamento?

Circūcisio, immutatio nominū Abraæ & Saræ indulta lex per Mosē. Nex demum Christi in lege p̃figurata. Hæ omnes sunt apparitiones peccati: in filiis testamenti. Cōsummata vero supremaq; eius apparitio: fuit mors Christi: inchoata a circūcisione: q̃ prima, vt manifestaret̃ peccatū: sanguinē fundere cœpit.

39 Cur addidit deus virili nomini litterā vnā a nomine vero muliebri vnā de traxit?

Dixit deus ad Abram. Nec vltra vocabis nomen tuum Abram: sed Abraam. Sarai quoq; vxorem tuam, nō vocabis Sarai: sed Saram: quod in recto & nominatiuo casu expressum vt Sara: quattuor tantū litteras habet. Nomē aut̃ Abraam, litteras habet sex. Ablatū est igit̃ a muliere, & datū viro: quia primitus a muliere in virum, processit peccatum.

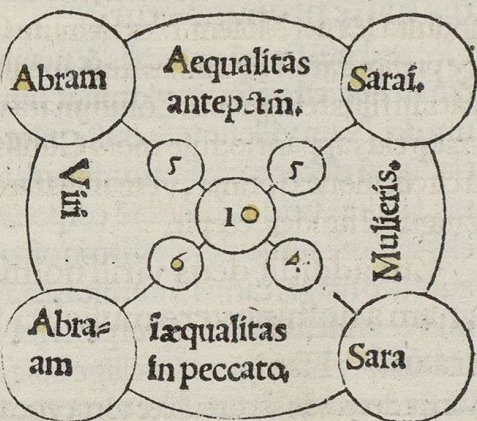
40 Cur mulieris nomē tetragrāmaton relinquens: viri nomē hexagrāmaton instituit?

Vtraq; nomina Abram & Sarai, erant æqualia: nam quinq; litterarum. Voluntate autem dei viri nomē hexagrammaton euasit: mulieris autem nomen quattuor litterarum relictum. Nepe quia a muliere in virum processit peccatum: statuit deus vt ob apparentiam peccati solueretur equalitas eorum. Et vt mulier quippe viro subiecta minus haberet: vir vero tanq̃ mulieris dominus: aut abundantem, aut perfectam mensuram consequeretur. Nam sicut quaternarius, diminutus numerus est: ita & senarius perfectus.

Et si obiecerit quis: cur cū peccatū ortū sit in primis parentibus: dilata est eius apparitio vsq; ad Abrahā & Saram? Dicendū aliud esse tēpus substantiæ peti: aliud apparitionis eiusdē. Quod em̄ ortū est fere ab initio mūdī: in primis parētib⁹ voluntate dei per ip̄am noīm immutationē appare re coepit in patribus veteris testamenti.

41 An totius hominis nomen sit immutatum: hoc est aut diminutius: aut abundā tius factum?

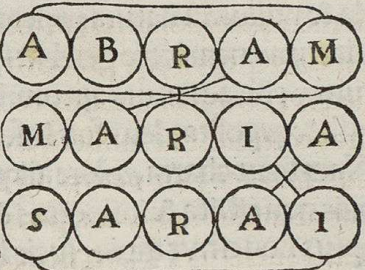
Minime. Nam toti⁹ homis no men, est vt denarius: quippe decagramma tō. Siue autem denari uni, aqua partione in

geminos quinaros: siue ineq̄li diuisione, in senariū & quaternariū secueris: hic nec maior nec minor sit: sed vtrobq; manet idē denarius. Etenim hęc duo noīa Abram & Sarai. Et rursus hęc duo Abraam & Sara: duo & duo simul sumpta, denatio nec maiora nec minora sunt.

42 Quod sacrum nomē in his duobus nominibus Abram & Sarai litteraliter geritur expressum?

MARIA: sacrū deipare atq; intemeratę virginis nomen. Nam explicato per litteras, vtroq; nomine Abram & Sarai: deme a nomie viri retrograde, tres postremas lras M. A. R. A noīe vero mulieris, eodem modo sup̄mas duas I & A fume. Et ex his quinq; litteris, con flabis nomē Maria pentagramaton: plus a virili nomie q̄ a muliebri subducēs. Et q̄q; forte id in hebreis nominibus ita non habeat: aut ex vi & natura ip̄orum nominum non eliciat: superuacaneū ta

men non sit, id quod in latinis litteris accidit, in laudem virginis expressisse.

43 Quid pręsignauit id quod voluntate dei: iussus est Isaac offerri i holocaustū: et tamen reuocatus a deo ne immolaretur?

Id & passionē Christi & resurrectionē eiusdē pręsignauit. Passionē quidē: q̄ humana voluntas, diuine obediēs vocī: illum offerebat in holocaustū. Resurrectionem vero p̄ id, q̄ diuina voluntate reuocata est humana hostia: id est Isaac: ab imminē te iam morte ad vitā. Nā Christus ab hominib⁹ interemptus: fuscitatus est a deo & ab eo reuocatus ad vitam.

44 Cur Esau & Iacob: in materno vtero adinuicem collidebātur?

Id pręfigurabat acie duellū sp̄it⁹ & carnis: & varias aduersum se inuicē cōcupiscentias. Id em̄ eandem habet intelligētiā: quā colluctationes Ismaelis & Isaac: quorū hic secundū sp̄itū, de libera: ille vero secundum carnē, de ancilla nati sunt. Esau autē & Iacob: ambo quidē de libera matre Rebecca nati sunt. Hic tamē nihilominus sp̄itum, ille vero carnē expressit.

45 Cur Esau & Iacob: simul concepti fuerunt: & mox alter post alterū nati?

Q̄ Esau & Iacob simul cōcepti fuerint: id exprimit diuinā mentē, simul vtraq; testamenta & secula concepisse & ab aeterno pręiudisse, nō tamē simul vtraq; peperisse: sed mox alterū post alterū. Nā sicut mulier simul duos aut plures filios concipere potest: nō tamen duos aut plures parere si multa & diuina mens, vtrunq; seculum præsens & futurum vna concepit. Ast alterum ante alterum parturit. Hoc enim seculum est vt Esau: futurum vero vt Iacob.

46 Cur man⁹ nascentis Iacob: tenebat calcaneum Esau?

Id expressit continuitatem vtriusq; testamenti & seculi: quam in pręcedente recensuimus. Hoc est q̄ pręterito et cōsummato hoc seculo: nouum illico exoriretur. Q̄ enim non grande interuallum, sed pene nihil temporis nascentes

Questionum

& p̄deuntes in lucē fratres diuifit: id liquido p̄a-
dit, q̄ cito p̄afenti ſaculo, futurū ſucceſſurū ſit
Id etiā referre potes ad ſanctorū vitā: qui in hoc
ſeculo & adhuc in carne viuētes: poſt poſitis car-
nalibus deſideriis: futuri ſeculi vitā & immorta-
litate p̄guſtarunt: quaſi in p̄ſens ſeculū: futu-
ri p̄mitias introducentes. Hoc em̄ man⁹ Iacob
ſignabat: p̄nascens cum Eſau.

47 Cur primogenitus Eſau reprobatus eſt
a deo: Iacob vero vltimo genitus a deo
electus?

Spiritus dei vbi vult ſpirat: & p̄piti⁹ eſt huic de-
us, in quo ſibi complacuit. Nam & vocatiōes &
electiones dei: cauſam aliā nō habēt, q̄ diuinam
voluntate, cui magis placet gratia, q̄ humana o-
pera & ſacrificiū. Dicere igit̄ poſſumus Iacob in
intentione & mente diuina primogenitū fuiſſe:
qui tamē in ip̄a carnalis natiuitatis exequutione
vltimo genitus apparuit. Hos em̄ deus p̄terunq;
in hoc mundo humiliare ſolet: quos dilexerit. Et
rurſum quecunq; intentione & fine ſunt prima:
hec in ip̄a opis exequutione ceruuntur poſtrema.

48 Cur deus magis hominū vltimo geni-
ta q̄ primogenita dilexit?

Hec fere eadē eſt: ſed vniuerſalior p̄cedente. Di-
lexit em̄ deus magis Iſaac q̄ Iſmaelē. Elegit Iacob
Eſau reprobauit & iuxta eloquiū odio habuit.
Phares elect⁹, reprobatus Zaram. Elect⁹ Ephraim
reprobatus Manaſſe. Dauid inter octo fratres mi-
nimus electus eſt: ceteri reprobatī. Et ita in pluri-
bus experiri facile eſt: deum magis hominū vlti-
mogenita, q̄ primogenita dilexiſſe: vt iterū ma-
gis Moyſem q̄ Aaron dilexit. Id autē manifeſtat
alios eſſe ſecundū voluntate dei: alios ſecundū ho-
minū voluntate. Quia em̄ primogenita ſua dili-
gere hoies ſolent: eorū vltimogenita diligit deus
qui iuxta eloquiū, abiecta & nouiſſima mundi
diligit: & nouiſſimos p̄imos facit.

49 Quo iure dici poteſt Iacob primoge-
nitus: Eſau vero vltimo genitus?

Iure duplici. Nā in intentione & mente diuina Iac-
ob primogenitus erat: licet natiuitatis exequu-
tione, vltimus in lucē prodierit. Quēadmodū &
aia intentione, perfectione & fine: prior eſt corpo-

Theologicarum

re: cum tamē corpus fiat prius vſq; ad aliquid: q̄
aia procreetur in illo. Sic igit̄ & Iacob, prior eſt vt
aia: Eſau vero prior vt corpus. Eſt autē & alio ite-
rū iure Iacob primogenit⁹: vt pote q̄ em̄t primo-
genita fratris ſui. Etenī p̄pter vnā eſcā vendens
Eſau primogenita ſua: merito vt p̄phanus repro-
batus eſt.

50 Quid habet ratiois: amborum fratrum
naturalis differentia: per quā Eſau tot⁹
in morem pellis hiſpidus: Iacob vero le-
uis fuiſſe pronunciatur?

Hec amborum fratrum naturalis & manifeſta oculis
differentia: eſt vt fortitudo mūdi huius & iudici-
um dei. Nam villoſitas & craſſa pilorum abundan-
tia: ſignū eſt corporeę fortitudinis & roboris car-
nis. Leuitas vero delicatiore corporis naturā: &
elegantiore ac ſuauiore ſpiritu ostendit. Placet
autē deo magis carnis infirmitas in ſpū ſuaui &
miti confidens in deo: q̄ corporis robur innitens
ſibi ipſi. Per Eſau igit̄ intellige hoies huius mū-
di: ſperantes in fortitudine corporis, de quib⁹ ſcri-
ptum eſt. Non in tibiis viri, beneplacitum erit ei.
Per Iacob vero, intellige electos dei: qui corpore le-
ues, infirmi, graciles: nequaquā ab hominib⁹, aut a
ſeipſis: ſed a deo auxiliū omne & ſalutem oppeti-
untur.

51 Quid ē q̄ Eſau rufus: Iacob vero cādi-
dus erat?

Cutis amborum fratrum: exprimit diſpoſitionem
animorum vtriuſq;. Quē rufa erat & ſubobſcuro
colore naturaliter infecta: ostendit intus latētem
anīmū, haud vſq; a deo ſerenum enubemq; fuiſſe:
ſed natura nubilum, minus aptū: in quo diuī-
nus vultus agnoſceretur. Quē autem erat candi-
da & nullum a natura p̄ferens colorem: indica-
uit eum quem intro gerebat ſpiritu clarum pu-
rumq; eſſe: ac natura aptum: in quo tanq̄ tabula
raſa & expolita, deus ſua inſcriberet mandata.
Nam ſicut charta, colore aliquo infecta inſcripti-
bilis non eſt: ita & inſincerus & impolit⁹ animus
aptus non eſt: vt diuīne lucis ſpeculum fiat.

52 Quid rurſum q̄ Eſau venator erat &
agricola: Iacob vero vir ſimplex: habi-

rans in tabernaculis?

Id attinet ad priores differentias. Ad vitam item actiuam & contemplatiuam. Nam venatio & agricultura: manifeste ad vitam spectant corpoream, quam actiuam vocamus. Alunt enī corpus simplicitas autem corporis & immota in tabernaculis mansio: animi tranquillitatem, contemplatiue vitæ quietudinē atq; & profunda eius silentia: rationabiliter pandunt. Etenī sicut actiua vita: animum per corporis valuas in mūdum a deo auocare solet: ita & cōtemplatiua eundem in corporis scrinio: velut obturatis sensuum valuis, immobilem figit.

53 Quid insuper est q̄ Esau a patre: a matre vero Iacob diligebatur?

Hec item dilectionis amborum fratrum, vnius a patre alterius vero a matre differentia: actiuā cōtemplatiuamq; vitā insinuat. Nam & si vir muliere præstantior: actiua tamē vita per virum, cōtemplatiua vero per mulieris pprietatē, quoquo pacto itelligitur. Est quippe viri officiū, ex tera quædam negotiatio: similis practico & actiuo intellectu. Mulieris aut propriū est, ad instar memorie: vt int? immota sedeat. Dilectio igit Esau a p̄e actiuā vitā: Dilectio vero Iacob a matre cōtemplatiuā refert.

54 An Isaac benedicēs Iacob: sub specie & intentione Esau: vere & perfecte benedixerit eidem?

Diuinę voluntatis: iuxta eloquiū: obistere potest nemo. Ore etenī Isaac loquebatur de? benedicēs Iacob: quem probauim? iure duplici potuisse vocari primogenitum: scilicet iure diuinę intentionis & iure emptionis primogenitorum. Obtexerat deus caligine, oculos Isaac: induerat per matrem Rebeccam, Iacob vestimētis Esau: ne agnosceret Isaac eum cui benedicebat. Operat? est em Isaac, in benedictione Iacob: velut diuinī spiritus (cui resistere nō poterat) organū atq; instrumentum: porro instrumentum sicut consciū nō est operationis, q̄ mediante eo perficitur: ita & Isaac nondū conscius erat diuinę voluntatis, a qua tamē agebat & cui ignarus parebat.

55 Quo pacto excusari potest Iacob de mendacio in susceptione fraternæ bene-

dictionis?

Videtur Iacob mētitus fuisse, cū dixit patri. Ego sum primogenit? tuus Esau. Potest tamē in quinq; accidentibus excusari & absolui a mendacio. Primo vt diximus quia iure & ordine diuinę intentionis, primogenitus erat. Secundo quia etiā primogenitus, iure emptionis primo genitorum fratris sui. Tercio quia id faciebat & voluntate dei & voluntate matris: q̄ ipm ad id (vt a deo forte monebat) istigauit. Quarto quia mater Rebecca: eius aut mendaciū aut fraudem aut maledictionē (si p̄fertiēs pater illi maledixisset) se suscepturā illi p̄dixerat, dicens. In me sit ista maledictio fili mi. Quinto quia pater Isaac: vocē eius cui benedixit Iacob, agnouit dicēs. Vox quidem vox Iacob est: manus autē manus sunt Esau. Hec forte quina accidentia: a mendacio Iacob absolvere sufficiunt.

56 Quo indicio colligitur benedictio Iacob: q̄q̄ sub specie Esau obtēta: perfecta tamē & integra fuisse atq; in alterū trāferri non potuisse?

Indicio sequētis confirmationis. Dixit em postea Isaac ad Esau, ex agro cū venatione vt iussus fuerat redeuntē. Quis est ille, q̄ dudū allatā venationē obtulit mihi: & comedi ex ea, benedixiq; illi & erit benedict? Hec em est cōfirmatio benedictionis Iacob, q̄q̄ ab eodē sub specie Esau obtentē: manifeste indicās eandē benedictionē & p̄fectā & integrā fuisse: nec aut debuisse aut potuisse, in primogenitum Esau transferri.

57 Si benedictio Iacob perfecta & integra fuit: cur denuo Isaac: b̄ndixit Esau? B̄ndictio Esau, quā eiulatu magno fies, a p̄e Isaac ipetrauit: nullo pacto attinet ad hereditatē, futurarū dei repromissionū: nec quicq; adimīt a benedictione Iacob. Nā Iacob ex instituto paternę benedictionis: fact? est dñs fratris sui Esau. Quapropter & huic postea benedicens Isaac dixit: in gladio viues & fratri tuo seruiēs: quæ nullatenus benedictioni Iacob aduersantur.

58 Cur in benedictione Esau adiectū est: tempusq; veniet: cum excutias iugum eius a te?

Id referri potest, ad tps futura plenitudinis i quo p

Questionum

Theologicarum

Christum, omnes a iugo seruitutis liberatur. **N**ā Esau propter Jacob, annumeratus est inter gētes quæ usq; ad Christum, extra testamentum manēt: demonibus seruiunt. Has autem a demonum seruitute liberatas, in testamētum filiorum Christus introduxit: & hæreditatis eorū consortes effecit. Per Esau igitur libertatē: intellige gentium salutem: quæ præter naturam suam, inlitæ sunt oliuę naturalium filiorum.

59 **C**ur Isaac & Iacob: obediētes præceptis patrum suorum: vxores de filiabus Chanaam: ducere noluerunt?

Isaac obediens præcepto patris sui Abrahæ, duxit vxorem rebeccam filiā Bathuelis. Iacob vero, duxit Lyam & Rachel filias Laban: quæ non erāt de filiabus Chanaam: sed de cognatiōe Abrahæ, adductę ex Caldea. Nam haud ab re filii benedictionis: filias maledictionis ducere noluerunt. Filias maledictionis, voco filias Chanaam: quarū pater Cham patris sui irrisor maledictus erat ab initio. Quapropter filii eius: voluntate dei, ab Hebręis exterminati sunt: & terra eorum, data his in possessionem.

60 **C**ur vetus testamentū singulariter in tribus patriarchis stetit Abrahā: Isaac & Iacob: priusq; diduceretur ī tribus duo decim?

Hæc singularitas trium patriarcharū veteris testamenti: quæ ipsius in duodecim tribus, disparationem præcessit: figura quædam est diuinę substantiæ: quæ ab æterno singulariter in tribus personis subsistens: postea omnium creaturarū multitudinem, aliquo pacto sub ratione duodenarii comprehensam progenuit. Nempe duodenarius vt & magi & philosophi volūt: numerus ē orbū & spherarum. Sphæra vero, figura est & dei & vniuersi. Nam vniuersum, imago dei.

61 **Q**uæ est differentia horum triū patriarcharum: secundum terram promissionis quā incoluerunt?

Abraham alienigena fuit a terra promissionis: peregrinatusq; in eam, in eadē mortu⁹ est. Erat em̄ origine Caldeus: natus in Vr Caldeorū. Isaac vero: in terra Chanaam & natus & mortuus est. Ia-

cob autem in ea quidē natus est: in ea tamē mortuus non est. Nā in Aegypto, extrema nature p̄soluit. Omnes vero hi patriarchæ: in terra Chanaam sepulti fuere. Sunt igitur hi tres patriarchę secundum terram Chanaam: veluti hæc tria finis sine principio: principium cū fine, principium sine fine: quę diuinarum personarum aliquo pacto proprietates imitantur. Nā pater, est vt finis sine principio: id est habens post se, non ante se personam. Filius vero vt principium cū fine: id est habens & ante & post se personam. Spiritus vero vt principium sine fine: id est habēs ante se & nō habens post se, personam.

62 **Q**uot annis habitauit Abrahā: in terra Chanaam?

Tot annis, quot annorum erat quādo genuit Isaac. Erat enī centenarius: qñ genuit Isaac. Ceterum vero annis habitauit ī terra Chanaam. Vixit em̄ centum, septuaginta quinq; annis. Erat autē septuaginta quinq; annorum: quando egressus est de Vr Caldeorum. Quāobrem omnes annū vitæ Abrahę: septies quintū quadratum, hoc est quintum & vigesimū numerum cōplectunt. Habitauit enī in terra sua, ter quinto quadrato. In terra vero Chanaam: eodē quadrato quater sumpto.

63 **C**ur post tres singulares patriarchas in duodecim tribus: diuisus est populus testamenti dei?

Huius rationem pauxillum in sexagesima huius tetigimus: dicētes duodenariū, a magis & Astrologis, vocari numerum mundi atq; vniuersi. Nā figura vniuersi, sphæra: cuius numerus duodenarius. Cōtigit em̄ nō a plurib⁹, q̄ a duodecim spheris: eandem spheram circunvallari atq; concludi. Filii autem testamēti: heredes sunt sensibilis mūdi. Haud ab re igitur testamēti populus, tanq̄ heres vniuersi: in duodecim tribus post triū patriarcharum singularitatem, diuisus ē. Statuit enim altissim⁹ terminos gentiū: iuxta numerum filiorū israel.

64 **Q**uæ sūt in sacris eloquiis: passim sub duodenarii numeri mystica ratione cōprehensa?

Recenset liber Esdræ duodecim gentes paratas ab

Questionum

terreni regis: impie & crudeliter dominantis. Hec enim omnia per Aegyptum: comparatione terre Chanaan, designantur.

69 Cur quadringentis annis: steterunt filii israel in Aegypto: seruietes regibus Aegyptiorum?

Mora filiorum israel in Aegypto: mora est humani generis, in huius mundi exilio. Quapropter quatuor secula id est quadringenti anni, quibus habitauerunt filii israel in Aegypto, seruietes Aegyptiis: sunt quattuor maxima huius mundi regna: Babylonicum, Persicum, Macedonicum, Romanum, quae secundum hominum, non dei voluntatem, in hoc mundo surrexerunt: & humani generis dura seruitute opprimerunt. De his autem regnis: quintus liber abunde locutus est.

70 Cur post quadringentos annos visitati sunt a deo: & reuocati in terram patrum suorum?

Visitatio eorum post quadringentos annos: & tam liberatio a seruitute Pharaonis, quam reductio eorum in terram patrum suorum: prefigurabat ortum & aduentum regni dei, post exacta quatuor regna huius mundi. Nam consummato Romanorum imperio, quod usque adhuc in parte manet: orietur in terris quedam regni dei species: per quam: renouato ex diuina visitatione mundo: totus orbis ad Christum conuertetur. Et qui abiectus est israel, suae oliuae iterum inseretur.

71 Cur Moses saluator populi quadraginta annis vixit in Aegypto: quadraginta annis in deserto Madian: & quadraginta annis in deserto Arabiae sub monte Syna?

Moses saluator populi: ter quadragenis annis vixit. Statuit enim deus postquam penituit eum quod hominem fecisset: humane vite terminum centum & viginti annorum. dixit enim. Non permanebit spiritus meus in homine in eternum: eruntque dies illius centum & viginti annorum. Haec vero tres annorum quadragenae Mosis ut mansiones: ita & officia dispartiuntur. Nam quadraginta annis in Aegypto terreni regis alumnus, dux fuit militiae Pharaonis. In deserto Madian: quadraginta

Theologiarum

annis pastor ouium. In deserto Synai: quadraginta annis, pastor populi dei: & legislator eiusdem.

72 Quot plagas induxit deus: per Moysen super Aegyptum?

Decem. prima aqua fluminis versa est in sanguinem: & pisces eius mortui sunt. Secunda. Ebullientes ranae, operuerunt terram Aegypti. Tertia. Omnis terrae puluis versus est in cinis per totam terram Aegypti. Quarta. Musca grauissima inundauit super Aegyptum: & corrupta est terra a muscis. Quinta. Mortua sunt omnia animantia Aegyptiorum. Sexta. Sparserunt Moyses & Aaron cinerem de camino: & facta sunt ulcera vesicari turgentium in hominibus & iumentis. Septima. Facta sunt inaudita tonitrua & gradu mirae magnitudinis: & discurrerunt fulgura & pluuia & ignis mixta simul: & percussa sunt ab his aialia Aegyptiorum. Octaua. Factus est ventus vrens: & ascendentes locustae, super omnem terram Aegypti, cuncta virentia in herbis & fructibus vastauerunt. Nona. Tenebrae tam dense factae sunt: ut palpabiles essent. Decima. Percussit deus omne primogenitum aegypti: a primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captiuae quae erat in carcere. Consummatis vero his decem plagis: egressus ex Aegypto Populus in desertum ascendit: mare transiit: quem insecuti Aegyptii marinis aquis obruti & suffocati, cum suo rege vndecima plaga interierunt.

73 Cur egressuri filii israel ex Aegypto petebant ire viam trium dierum in solitudinem ut sacrificarent deo suo?

Per viam trium dierum in solitudinem, intellige triduanam Christi mortem: eamque distantiam: quae priorem Christi vitam, a posteriore eius vita & resurrectione diremit. Est enim Aegyptus ut terra desideriorum & concupiscentiarum carnis quas edomari atque interire, via trium dierum in solitudine prior oportebat: quam populus ipse grata deo suo sacrificia (ab omni contaminatione Aegypti & graui sarcina vitiorum repurgat) exhiberet. Ita & Christus tridua morte priusquam in sancta sanctorum resurgens introiret: omnem carnis concupiscentiam in sua carne edomuit: & sustulit omnem iniquitatem.

74 Cur mare transierunt in quo Aegypti

ptii eos persequentes: mortui sunt?

Transitus maris, carnaliu & macularum & desideriorum integerrimam ablutionem signat: que est imprimis his necessaria: qui deo se ipsos dicaue-
re: nec spiritum dei exasperantes: ad diuinam coniun-
ctionem, sint minus idonei. Mors vero Aegyptio-
rum in mari: depositio est contractarum in Aegy-
pto sordium. Est & abstersio totius prisce serui-
tutis: excussio sarcine vitiorum: ac totius hosti-
litatis interitus. Scriptum est enim. Deponet omnes
iniquitates nostras: & proiciet in profundum ma-
ris omnia peccata nostra. Erant enim Aegyptii,
onus peccati: quod ablatum est ab humeris filio-
rum & suffocatum in mari.

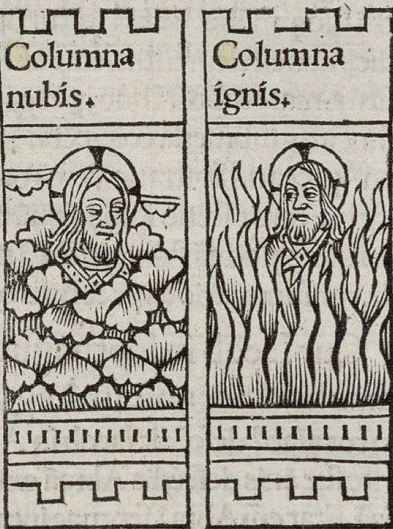
75 Cur precedebat deus populum in columna nubis & ignis?

In his columnis relucet quedam oppositio, lucis & tenebrarum. Dies enim luce: nox vero tenebris explicatur. Apparuit autem deus populo suo per lucem, in tenebris: hoc est per diem in nube. Et per tenebras in luce: id est per noctem, in igne. Est enim lucidus ignis. Nam quia simile in simili nequaquam discernitur, sed contrarium in contrario: ideo deus per diem in nube, per noctem vero in igne, a populo palam: ut itineris dux: spectari voluit.

76 Qualiter per has columnas: vtriusque testamenti substantia figuratur?

Reuelatio dei, per columnam nubis interdum: vtriusque expressit testamentum. Eius vero apparitio in nocte per columnam

ignis: nouum pre-
signauit. Nam
filii Israel & gen-
tes: adiucem se
habent, ut lux &
tenebre Israel enim
lux: gentes vero
tenebre. Idem autem
deus est, author
vtriusque testame-
ti: qui luci, id est
Israel apparuit
prius in nube. Te

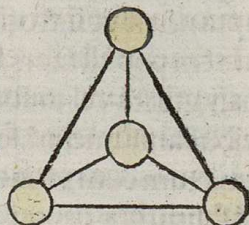
CVet⁹ testamētū Nouum.

tenebris vero id est tenebris postea in igne illuxit.

77 Cum figura pyramidis: sit columna & stabilior & prestantior: cur potius deus in columna: quam in pyramide apparuit?

Esto sit pyramis & stabilior & prestantior columna, quia tamen in templis & quibusuis edificis: columna, ipsa summa fastigia, iunctis connectit fun-
damentis: ideo volens deus

in vtroque testamento adimpleri suam ipsius cum humana natura unionem & copulam: hanc merito celestium & terrenarum, altorum & humilium, diuinarum & humanarum congressionem rerum: habitans ap-
parensve in columna, potius quam in pyramide pre-
monstrauit. Nam columna aequalitas quedam est & indeficiens stat⁹ ascensionum ac descensionum.

78 Cur populus dei quadraginta annis stetit in solitudine?

Mansio populi in solitudine, est ut mansio Christi in inferno. Tot enim horis anima christi apud inferos mansit: quot annis populus, moratus est in deserto. Sicut autem mansio Christi in inferno, interuallum est vtriusque Christi vite (prioris quidem, qua apparuit in similitudine peccati, omne peccatum sublaturus. Posterioris vero qua resurgens a morte, victor ab inferis rediit) ita & mansio populi in deserto: mortificatio est carnalium populi desideriorum: abluens maculas Aegypti: & sanctificans populum, in introitum & possessionem terre diuinitus promissae.

79 Cur murmurans populus contra Mo-
sem & Aarō in Aegyptum reuerti voluit?

Id prefignavit eos: qui non usquequaque carnalium exortes desideriorum: inhiant quidem regno coelorum, a concupiscentiis tamen nondum plane emortui: retro aspicere stimulantur. Est enim Aegyptus hic mundus: Terra vero Chanaan celestis hereditas. Nam quoadiu rationalis anima in hoc mundo degit carni alligata: fieri nequit ut perpetuo successu in alta & anteriora contendens: carnis stimulos, eandem in huius Aegypti paludem reuocantes non experiat. Viuit enim carnis concupiscentia,

Questionum

Theologiarum

quod diu & caro viuít: nec prius interit, quàm illa in-
tereat.

80 Cur filii Israel qui ascēderunt ex Aeg-
gypto: in deserto mortui sunt?

Quia concupiscentia contracta ab Aegypto, ascē-
dit cum populo in desertum: hanc ideo oportuit
cum populo mori & interire in deserto. Nam con-
cupiscens caro aduersum spiritum & retro aspiciens
apta non est ut introeat in regnum coelorum. Hec
autem populi mors in deserto: signat animam, car-
nali amicta velamine, haud posse coelestibus ci-
uibus annumerari, sed oportere ut prius mortale
amictum cum vniuersis desideriis: in huius mun-
di solitudine deponat.

81 Cur alio duce ut Mose: egressi sunt
ex Aegypto: & alio ut Iosue: ingressi ter-
ram felicitatis?

Hi duo populi duces, vnus egressionis ex Aegy-
pto ut Moses: Alius vero ingressionis in terram
felicitatis, ut Iosue: aperte nobis insinuant vtri-
usque testamenti veteris & noui duces. Nam et si
idem deus est, vtriusque author testamenti: tamen
deus nudus & nudum humana carne vestitus,
veteris est institutor testamenti: filius inermis Mo-
si, populo legem ferenti. Deus vero humana ami-
ctus carne: noui testamenti, est institutor: similis
armato Iosue: non legem ferenti, sed hostes ceden-
ti & populum in requiem introducenti.

82 Quopacto per Mosem legislator: de-
us ut nudus & nondum incarnatus: per Iosue
vero incarnatus deus: siue Christi per-
sona designetur?

Hec pertinet, ad maiorem praecedentis elucidationem.
Nam nudus & inermis Moses, populi in deserto le-
gislator: deum nudum ante humane substantiae assump-
tionem, ut veteris testamenti authorem nobis osten-
dit. Armatus vero Iosue est ut diuinitas sub humana
latens carne, ut verbum caro factum, ut Christi persona,
dux noui testamenti. Vetus enim testamentum institu-
tio legis est. Nouum vero: ei⁹ aut impletio, aut ab-
rogatio. Vetus in labore, nouum in requie. Vetus
in deserto, nouum in terra felicitatis.

83 Qualiter per desertum & solitudinem sit ve-
teris testamenti proprietates colligenda?

Desertum arens & inhabitabilis terra nihil proferens,
vnde homines alere sufficiat. Per desertum igitur & soli-
tudinem: congrue veteris testamenti proprietates eliciuntur.
Nam mens humana, deum nondum in humanitate circūda-
tum: reperit ut desertum, ut arentem, ut inhabitabi-
lem, ut coelum claudendum, ut implacatum, ut nondum
veritatis spiritum hominibus largientem, ut vite fructum
denegantem. Per Christum vero exortae sunt aquae in
deserto, coeli aperti sunt, placatus est deus, verita-
tis spiritum & vite fructum hominibus donauit.

84 Quotuplex est aetas & status populi
totius veteris testamenti?

Quadruplex. Primus ab Abraam, usque ingressum
Iacob in Aegyptum: qui stat⁹ patrum, in terra fee-
licitatis peregrinationum appellatur. Secundus ab ingres-
su Aegypti, usque ad egressum eiusdem: quae est ser-
uit⁹ & captiuitas populi in terra aliena. Tertius est
mora populi in deserto: quam acceptionem legis po-
puli vel sacrae eruditionem & instructionem appellare
licet. Quartus est mansio populi in terra sua: per
seuerans usque ad Christum aut ad usque Neronis
imperium. Et haec vltima populi aetas: fructus &
opera legis nuncupatur.

85 Quae est purgatio populi dei: quae illu-
minatio: & quae eiusdem perfectio?

Omnis (ut diximus in praecedente) stat⁹ populi sub
veteris testamenti: aut est patrum in terra sua pere-
grinatio, aut seruit⁹ filiorum in terra aliena, aut mo-
ra eorum in deserto, aut eorundem in terra sua seu pa-
trium suorum mansio. Ex his igitur purificationem populi
dicimus esse: egressum eorum ex Aegypto, & tran-
situm per mare rubrum: in quo, per Aegyptios, suffocata
sunt atque submersa eorum peccata. Erant enim Aegyptii
non⁹ peccati. Illustratio vero eorundem, est acceptio
legis. Porro perfectio ipsorum (quam tamen non cogno-
uerunt neque ad eam subuecti sunt) est natiuitas Chri-
sti, consummatio legis & finis eorum testamenti.

86 Cur Iacob in septuaginta quinque ani-
mabus descendit in Aegyptum?

In tot aetate descendit Iacob in Aegyptum: in quot
vite suae annis descendit Abraham ex Caldea in terram Cha-
naan. Erat enim Abraham septuaginta quinque annorum, quando
egressus de terra & de cognatione sua venit peregrin⁹
in eam terram, quam monstrauit illi de⁹. In tot igitur aetate:

descēdit Iacob in Aegyptū vt peregrinaret ibi. Nam numerus septuaginta quinq; ter (vt crebro diximus) quintum quadratū, hoc est vigesimum quintum inuoluit.

37 Cur prima dei pmissio facta ad abraham: impleta est in Aegypto?

Prima diuinā pollicitationū facta: ad Abrahā est hęc: Faciam te in gentē magnā. Siue qđ idem sonat. Multiplicabo semen tuū sicut stellas coeli. Hęc autem impleta est in Aegypto: in qua paruo tempore, Hebrei immensum coaluerē: & ad numerū fere stellarū coeli, existimati sunt. Quia enim generatio: inter naturales motus abiectissimus est: hęc vero sensim in altū, superioribus motibus proficit: ideo in humillima mundi terra, id est in paludibus Aegypti, prima dei promissio (spectans ad generationē populi) voluntate dei impleta est: vt sensim ab Aegypto ascendens populus in terram suam: velut etate pficiens, reliquas pmissiones adipisceretur.

88 Cur suprema diuinarum promissio: num non est impleta in Aegypto?

Suprema diuinā promissionū est hęc. Atq; in te benedicent oēs cognationes terre. per quā intellige Christi natiuitatē: & futurū eius regnum. Hęc autē nequaquā adimpleta est i Aegypto, neq; in terra aliena: sed in iudea per natiuitatem Christi. Nam rationabile est vt ea diuina pmissio: quę minime ad generationē aut ortū populi, sed ad eius immortalitatem & pfectionē spectat: impleta sit in terra altitudinis & pfectionis. post ascē sū ppli ex Aegypto: post acceptionē legis & post opa legis eiusdē. Nā purgatio & illuminatio populi: ipsam pfectionē merito pcedere debuerūt.

89 Cur nō in eadē regiōe & terra: factę sunt populi purgatio: illuminatio & perfectio?

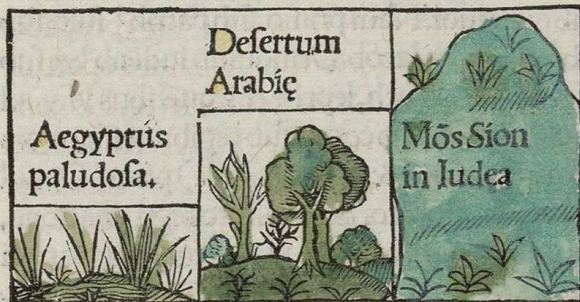
Quia hęc tres actiones: sunt velut gradu & ordine differētes. His em tribus sensim humanę mētes, in deum nituntur. Quapropter eedem actiones: non eadem in regione super populum coelitus incubuere. Nā purgatus est populus in Aegypto. Illuminatus in deserto, perfectus vero aut perficiendus in terra sua. Principium quippe mo-

rus populi & subuectiōis ipsius in deum fuit ei? ab Aegypto digressio. Medium: mansio in deserto, finis vero status in terra sua.

Purgatio.

Illuminatio.

Perfectio.

Ascensus & subuectio populi in deum.

90 Quopacto se habēt adinuicem iuxta populum dei hęc terre tres: Aegyptus: Arabiæ desertum: Iudea?

Se habent adinuicem sicut purgatio populi, illuminatio & perfectio eiusdē. Voca em Aegyptus: mundi vallem; Arabiæ desertum terrā planam: mediam inter vallem & montem: Iudeā vero vt montē & apicem mundi. Dic insuper Aegyptū, vallē esse purgationis & ablutionis sordiu. Arabiam vero quā pertrāsūt populus: illuminatiōis planiciē. Iudeā autē perfectionis summītatē: In qua ab Aegypto subuectus homo, tandē insit? & coniunctus deo, deus euasit. Humana quippe perfectio, natiuitas est Christi: quā in deum hominem subuexit cūq; illi coniunxit.

91 Quotuplici iure: Populus manens in Aegypto: terram Chanaam vt peculiam rem & suā appellauit: & in eam demū repedauit?

Quadruplici: primo dono dei. Nam deus cuius est terra & plenitudo eius: eā Abrahā & semini eius antea donarat. Secūdo possessione patrum suorum Abrahā, Isaac, & Iacob. Nempe hi tres habitauerunt in ea: & partim eā possederant. Et sepius totam lustrarant. Quapropter & illā Hebrei, terram patrum suorum vt a patribus possessam appellarunt. Terrio maledictione seminis Chanaam. Fuerat enim Cham pater Chanaam, maledictus ab initio. Quarto propter iniquitates & abominationes habitatorum eius: de quib;

Questionum

bus dictum est Abrahę. Nōdum em̄ cōplete sunt iniquitates Ammoreorū: vsq; in illud tēpus.

92 Sub quot rectorum modis: variatus est status populi dei?

Sub quattuor. Nam primo sub patribus fuit: sub Abrahā Isaac & Iacob. Deinde sub iudicibus vt sub Mose, Iosue, Aioth, Iepthe & sequētib; vsq; ad Saulē regē. Tertio cōcepit sub regibus esse: quorū (post reprobatū & amotū Saulē) primus Dauid electus secundū cor dei. Quarto regū dñationē, post trāsmigrationē Babylonis: in principatū sacerdotū cōmutauit. Postremo tñ vsq; ad Christū itē reges habuerūt. Oīs itaq; varietas populi ex parte rectorū ipsius: aut fuit patrū, aut iudicum, aut regum, aut sacerdotum regimen.

93 De quo intelligēda sit prophetia Balaam: ppter Agag tolletur rex eius?

De Saule primo Hebręorū rege. Fuit em̄ Agag rex Amalech: cui cum voluntate dei bellum intulisset Saul: eūq; cepisset: illi tamen pplō obediens pepercit. Quāobrem iratus deus, a quo iussus fuerat disperdere oīa quę erāt Amalechitarum: illum abiecit & semen eius regno exheredauit. Hanc igitur Saulis regis propter Agag calamitatem: quingentis fere annis, priusq; eueniret: Balaam vates preuiderat ac prenūciarat.

94 Quid per Saulem & Dauid primos populi reges intelligendum?

Saul & Dauid: sunt vt Ismael & Isaac, vt Esau & Iacob, vt caro & spūs, vt humana voluntas & diuina voluntas. Nam sicut Ismael persecutus est Isaac, Esau, Iacob, Saul, Dauid: ita & caro aduersatur spiritui: & humana voluntas diuine vt plurimum voluntati cōtradicit: & filiū huius mūdi, eos persequuntur qui sunt filii pacis & futuri heredes eū. Expressit igitur deus in initio regni populi sui: in primis proximisve regibus, mortis & vite, carnis & spūs, mūdi huius & futuri seculi certamen: seu quoddā antichristi & Christi prelibamē.

95 Cum Saul voluntate dei & electus fuerit & assumptus in regnum: cur per Saulem huius mundi regnū: & humana voluntas: diuine inobediens voluntati figurantur?

Theologicarum

Deus creauit & carnē & spiritum: & tamē solus spiritus, predicatur esse secundum deū. Carove ro (vt simpliciter dicta id est vt nondū regenerata) & spiritui & deo aduersari iudicatur. Sic igit & diuina voluntate: tā Saul q̄ Dauid, electi sunt & assumpti in regnum. Per Saulem tamen, humana voluntas inobediēs diuine: per Dauid vero humane voluntatis obediētia veraq; humilitas figuratur. Audiuit em̄ Saul magis vocē populi sui (qui est vt carnis cōcupiscentia) q̄ vocē dei. Humana vero voluntas alligata cōcupiscentie: diuine voluntati contradicit.

96 Qualiter per Saulem & casus demonum & lapsus prothoplastorū: per Dauid vero bonorum angelorū confirmatio & hominum salus edoceantur?

Demonēs voluntate dei creati sunt: voluntate autem ppria exciderunt. Prothoplastos vero diuina quoq; voluntas in paradiso manere iussit: quos humana voluntas subiecta peccatō, in exiliū egit. At post demonū ruina: illico superstites angeli, in bono confirmati sunt: vt postea nunq̄ excidere potuerint. Similiter & misertus postea humani generis deus: constituit ad Abrahā pactū testamēti. Hęc vero per Saulem & dauid insinuantur. Nā Saulis regnū: est vt temporaria pbatio humane voluntatis, per quā inuenta est non esse fidelis & stabilis in bono, obediēs deo. Dauid autem regnū, humane voluntatis a deo confirmationē & in deo stabilitatē expressit. Etem tam angelicę q̄ humane voluntates: prius pbatę sunt, an stabiles an instabiles essent. Vbi vero non nullarum instabilitas innotuit: mox diuina miseratione, quę superfuere: stabiles & inconuertibiles factę sunt.

97 Quid est mystice Saulis regnum?

Regnū huius mundi habens in initio speciem quidē boni: mox tamen in malū degenerans, deficiens a deo, mutās fidem. Regnū Saulis a diuina cōcepit voluntate: in humanā tamē degenerauit. Scriptū est em̄ de Saule: quoniā non erat vir melior illo, in omni populo. Hanc tamē eius infirmā & instabilem bonitatē: illico regni species & honorum fastus euertit. Est igitur regnū Saulis, vt

tempus probationis humane voluntatis: que inuenta est infidelis. Sicut enim Saul abiectus a deo & preter diuinam voluntatem perseuerans in regno: tandem sibi ipsi manus conscivit sequi ipsum interemit. Ita & caro regnans in hoc mundo, preter voluntatem dei semetipsam expugnat fitque sibi ipsi exitiosa.

98 Quid item est in mysterio: Dauid regnum?

Dauid regnum: est ut diximus bonorum angelorum confirmatio: post demonum ruinam. Est regnum quod & voluntate dei ortum est: & eadem voluntate perseuerabit in eum. Est quod inchoatum a bono, nunquam in malum degenerat. Est humana voluntas abiiciens semetipsam: & que per abiectionem suipsius, iam non humana, sed diuina reputatur. Nam superbiens extollensque se humana voluntas, humana est: humilians autem seipsam, diuina fit. Humana quippe voluntas (ut in superiore libro monstrauimus) altitudine sui, a deo separatur: quae depressione sui, deo copulatur. Nam & Ascendens descendit, & descendens, ascendit.

99 Cur electus est Saul statura maior omni populo: Dauid vero paruulus & decorus aspectu?

Hec amborum differentia iterum figura quaedam est utriusque testamenti & seculi. Nam qui maior est omnibus maior fieri nequit, minor autem fieri potest. Qui vero paruulus est: hic sensim augetur & in dies maior fit. Est igitur Saul ut rex, decrescens quotidie. Dauid vero, ut qui quotidie maior fiebat & conualescebat, sicut scriptum est de utroque. Dauid proficiens: & semper seipso robustior. Dominus autem Saul, decrescens quotidie. Hae itaque lucida vestigia sunt, utriusque testamenti & seculi. Saul enim figura gigantum: Dauid paruulorum. Saul ut Adam: Dauid ut Christus. Adam quippe decrescere potuit: crescere non potuit. Nam creatus est vir. Christus vero nouus homo, paruulus natus est: proficiens quotidie etate, sapientia & gratia.

100 Quo pacto accipienda sit veritas huius eloquii. Non auferetur sceptrum de

Iuda: quoad usque veniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium?

Ablatum est sceptrum a tribu Iuda, in transmigratione Babylonis. Nam post transmigrationem Babylonis: multo tempore principes sacerdotum, populo prefluere. Erant enim Asmonei mathathie filii, e genere sacerdotali: quorum primus Aristobolus, post transmigrationem dyademate sumpto: regem se appellari imperauit. Postea vero capto a Parthis Hyrcano, regnum ad herodem antipatri filium (qui alienus erat ab Hebraeorum tribubus) peruenit. Quapropter longe antea, quam Christus nasceretur: ablatum erat sceptrum a tribu Iuda: quandoquidem qui nato Christo regnabat: non erat de tribu Israelitarum. Hoc modo igitur dicimus accipiendam esse, huius eloquii veritatem. Nam idem dicere est. Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, ac si diceretur. Tribus Iuda non carebit rege nec eicietur de terra sua: quoad usque veniat, qui mittendus est. Haud enim tribus Iuda referenda est ad prosapiam regnantis: sed ad populum cui imperabatur. Sola quippe tribus Iuda e duodecim tribubus reducta fuerat e transmigratione Babylonis: ex qua & Christus natus est. Predixit ergo eloquii, non eorum regem semper futurum de tribu Iuda: usque ad Christi natiuitatem: sed tribum Iuda, rege & scepro non prius spoliandam: quoad venisset qui mittendus est.

Theologicarum questionum sexti

Libri Finis Anno domini

1512. Ianuarii

die vnde

cima,

F III

Questionum

THEOLOGICARVM QVAESTIO
num. Liber septimus. De verbī incarna-
tione, Christi in terris cōuersatione & vtri-
usq; testamenti concordia.

Vot sunt viri in-
signes & clari: a
creatione mūdi
vsq; ad Christū: 4
sub quibus inno-
uatio aliqua con-
tingit aut in mun-
do aut in popu-
lo dei:

Septem. Adam, Noe, Abraham, Moyses, Aaron,
Dauid, Christus. Sub his quippe viris cōtulerūt
hē mundi aut populi dei nouitates: creatio, dilu-
uium, testamentū, lex, sacerdotium, regnum, re-
generatio. Creatio introducta est p Adam. Dilu-
uium, sub Noe factum. Testamētū, ad Abrahā. 5
Lex, per Mosem. Sacerdotium, per Aarō. Regnū
in Dauid. Nam reprobatus est Saul. Regenera-
tio orta per Christum. Hi sunt septem viri cun-
ctis nouitate aliqua, q̄ sub ipsis coepit īsigniores.

2 Quæ sunt macerie & attigui limites
vtriusq; testamenti: finis quidem vete-
ris & noui initium?

Ioannes baptista & Christus. Nam hic nouum
aperuit: ille vetus clausit. Hic initium & author
nouī testamenti: ille finis vetusti. Tantū est cha-
os vtriusq; testamenti: quanta distantia Ioan-
nis & Christi. Ioannes vox erat clamantis in de-
serto. Christus vero vox clamantis in templo. Io-
annes illuminatio populi: Christus vero perfe-
ctio eiusdem. Ioannes aurora p̄currens: Chri-
stus sol oriens. Ioannes vt purgans per aquam:
Christus vt igne & sp̄ritu sanctificās. Et qui am-
borū plures proprietates elicere voluerit: sciat
easdem esse ipsorum quæ vtriusq; testamenti.

9 Quomodo se habent adinuicem con-
ceptiones & natiuitates amborum?
Se habent natiuitates inter se & cōceptiones in-

Theologicarum

ter se: distantia sex mensiū. Nam p̄cursor Ioan-
nes senis mensibus ante Christum & conceptus
& natus est. Quapropter in his, aliquid scitu et
cōtemplatione dignū occurrit: q̄ amboꝝ conce-
ptiones & natiuitates, septimo die a fine suoru
mensium inchoando numerantur. Vnde fit vt
octauæ & conceptionū & natiuitatum vtriusq;
sint primī dies mensiū sequentium.

Qualiter āboꝝ cōceptiones & natiuita-
tes: quattuor anni tēpora dispartiant?
Quia amboꝝ cōceptiones vtrāq; equinoctia eorū
vero natiuitates vtrāq; solstitia cōtulerūt. Cōce-
ptus fuit Christ⁹ in vere: Martii mēsis quinta &
vigesima. Ioannes autē cōcept⁹ in autumno Se-
ptēbris quarta & vigesima. Porro Ioannes natus
est pene in estiuo solstitio: Iunii vigesima quarta
Christus vero circa hyemale solstitiū: Decēbris
vigesima quinta. Amboꝝ igitur cōceptiones &
natiuitates, rite quattuor anni tempora dispar-
tiuntur: Ver, astatem, autūnū, & hyemem.

Quotuplicia sunt opera Christi: quæ
operat⁹ est ī terris cū hoīb⁹ cōuersat⁹?
Septuplicia. Tria ad seipm, Quattuor ad alios.
Nā nōnulla scdm seipm, opat⁹ ē Christ⁹ vt hō:
nōnulla vt de⁹: Nōnulla vt vtriusq; nature p̄ci-
pe id est vt de⁹ hō. Cū em̄ de illo dicat: IESVS
aut fatigatus ex itinere, sedit supra fōtem Iacob:
sitiēsq; dixit ad mulierē samaritanā da mihi bibe-
re: hoc op⁹ est ipi⁹ ad seipm velut hoīs. Cū vero
q̄draginta dieb⁹ & noctib⁹ ieiunauit nec edens
nec bibēs: hoc opus ipius ad seipm velut dei. Cū
demū sup aqs ābulauit: hēc ei⁹ ad seipm opatio
vtrāq; ipius naturā indicauit. diuinā qdēq; sup
aquis: hūanā, q̄ ābulauit. Porro ad alios, ei⁹ ope-
rationes sunt quadrigemine. Aut em̄ ammirabili
doctrina cūctos refouebat. Aut spūs imūdos eici-
ebat. Aut verbo languores morbosq; curabat.
Aut multiplicat⁹ sacra bñdictiōe panib⁹ & pisci-
b⁹ in deserto, vel aqua in vinū cōmutata: deficiē-
res satiabat. Quapropter opat⁹ est ad alios duo
scdm aīam: & duo scdm corpus. Scdm aīam:
docens & eiciēs spūs imūdos: Scdm corpus
vero pascens & curās morbos. Sunt igitur eius
opera septuplicia.

6 Cur dixit Ioannes de Christo: illū oportet crescere: de seipso vero: me autē minui?

Id pleriq; dictum esse volūt, propter vtrāq; solstitia. Nam circa estiuū solstitiū natus est Ioannes: a quo ad hyemale vsq; solstitiū, dies minuuntur. Christus autē natus est in hyemali pene solstitio: a quo ad solstitium estiuū, dies augescunt noctes minuunt. Ioannis quoq; conceptio, inclinante sole: Christi vero conceptio, sole ascendente facta. Alii crassiore quodā modo, id ad amborum passionē referunt: q; Ioannes p̄dicebat se obtruncatione capitis: corpore minuendū. Christū vero p̄ crucē & sublimandū & corpore toto distendēdū. Alii vero id dictū asserūt, propter vtrāq; testamēta: q; Ioannes quidē vet⁹ clausit, Christus autem nouū reserauit. Sunt & qui aliter sentiāt. Ioannē quidē qui existimabat Christum a populo & non erat: debuisse minui in existimatiōe populi. Christū vero qui vocabat seductor & non erat: debuisse crescere & vt verum saluatōrē agnoscī.

7 An Christ⁹ venerit: vt solueret legē? Nequaq;: sed vt adimpleret. Non eīm (vt de seipso testatus est) veni soluere legē sed adimplere. Nā cū secūdum vtrāq; suī naturā, non esset sub lege voluit tamē sub lege fieri: vt illā adimpleret. Q; si venisset soluere legē: nequaq; sub lege fieri voluisset: q; tamē & circumcidī voluit & offerri in templo tanq; cōis homo. Soluere quippe legē est subuertere legem: seu nolle fieri sub lege aut legi aduersari.

8 Quo pacto se habet prophetarū multitudo ad Christum?

Sicut varietas diuini eloquiū, ad diuini vn̄itatem verbī sicut accidentia multa, ad vnā substantiam: sicut multi p̄currentes serui, ad vnus domini aduentū, sicut stellarū multitudo lucēs in nocte, ad vnūcū solem: qui solus & illuminat diē & stellarū omnīū obtundit splēdorē. Sicut deniq; multī diuinorū sermonū & eloquiorum fonticuli: ad vnūcū & immēsum diuinā sciētiae pelagus, quod omnes aridos & sitientes refouit.

9 Cum vniuersi prophete ante Christū p̄missi sint: cur solus Ioannes baptista

p̄cursor domini appellatur?

Quia Ioannis vestigia, mox dominus secutus est. Fuit enim Ioannes immediatus domini p̄cursor: qui eū videre meruit & digito indicauit. Ante enim illum missus erat: vt prepararet viā eius iam iam aduenientis. Ceteri autē prophete, eminus ante illum missi sunt: & cum duntaxat spiritali oculo, non autē carnali & corporeo viderunt. Hi quippe sunt vt p̄uicē stellae: quae media nocte apparuerunt. Ioannes autem vt verus lucifer: paulo ante solem exorēs & imminere iam solem p̄nunciāns.

10 Cur multo ante Christi natiuitatē prophetae mitti desierant?

Vt populus qui multo tempore prophetas nō viderat: Christi nouitate admiratus, magis illi consentiret: vt ve post longa dei silentia: se demū per Christum (inuitatorum verborū & operum ei⁹ efficacia) a deo visitari itelligeret. Nam sicut ante ortum solis, priusq; etiam lucifer appareat: solent ab aurora diei, obtundi & occumbere stellae: ita & multo ante aduentum Christi & ante apparitionem p̄cursoris Ioannis (vt a transmigratione Babylonis) desierant p̄phete ad israelē mitti.

11 Quae differentia sit inter diuinum eloquium & substantiale verbum?

Nonnunq; diuinum eloquium & verbum, vt eadem sumuntur: lata tamen est differentia amborum. Nam diuinum eloquium, accidens est. Diuinum autem verbum, substantia: quippe secunda dei persona. Hoc enim verbum postea caro factum est: inferens sibi nostram humanitatem. P̄misit autē deus, ac pluit in terris: per p̄phetas seruos suos, sacrosanctum eloquium: prius q; substantialis suī verbī vn̄itatem sub nomine filii, in carne apparere iuberet: fuit enim p̄currens eloquium, in ore prophetarum: futuri explicatio & p̄nunciatio verbī.

12 Cur oportuit Christū nasci: & quis finis: natiuitatis ipsius?

Propter salutē humani generis: & cōciliationem oīs creaturae, cū suo opifice, Humani quippe generis salus & cōciliatio ei⁹ cū deo: finis ē & iterio natiuitatis Christi. Nā cū humana species, esset

Questionum

a deo per inhabitās peccatum tam originis q̄ voluntatis separata, & obnoxia mortī: hęc aliter nō potuit, q̄ medio Christi rediūua fieri: & ad diuinam pacē atq; amorē renouari.

13 An Christus natus sit: vt demones redimeret: illosq; deo iterū conciliaret?

Nequaq; nam demonum peccatum, inexpiable est & venia indignū: vtpote qui & primi: & natura scientes bonum & malū peccauerūt. Hominū autē peccatū: leui⁹ apparuit & venia dignū: quandoquidē p̄thoplasti & demonica fraude: & ignorantes natura, bonū malūq; diuinis p̄ceptis nequa paruerunt.

14 Cur non est necessaria: demonum redemptio?

Quia non omnes angeli peccauerunt. Numerus quippe cœlestium ordinum, post demonū ruinā: saluus & integer in cœlo permāsit. Q; si tot⁹ vn⁹ ordo cecidisset: fuisset forsā necessaria illius redemptio & salus, ad nouenariæ distinctionis instauracionem. At vero quia ex singulis ordinibus q̄ plurimi superstites fuere: hinc salutis & redemptionis demonū sublata necessitas.

15 Cur magis necessaria fuit hominū: q̄ demonum redemptio & salus?

Quia primi hominum parentes in paradiso peccauerant, erantq; mortī obnoxii. Quocirca & tota humana species, q̄ ab iisdem parentibus natabatur: per inditū virus peccati, in mortem ruebat. Oportuit itaq; humanā speciē q̄ necessaria est ad complementū vn̄uersi: compotem fieri salutis & ad priscā immortalitatē reduci.

16 Cur magis impossibilis est demonum q̄ hominū salus?

Et demonū & hoīm salus: quoad deū, eque possibiles iudicant. P̄fata tñ demonum natura: lōge impossibilior est demonū, q̄ hoīm redēptio. Nam grau⁹ extitit demonū pctm, humano pctō. Et si quidē redimendū esset demonū genus: oporteret forsā deum, vn̄iuscuiusq; demonis sibi inferere naturā: quādoquidē horū substantiē, species quādā sunt inter se equiuoce: quarū vnī⁹ salus, haud potest esse salus alterius: cū vna aliā nequaq; generit: neq; vna, ex aliā pdierit. Est itaq; demonū

Theologicarum

salus: lōge humana salute: impossibilior.

17 Vnde colligenda est necessitas: humanæ redemptionis & salutis?

Simpliciter & collatiōe dei, nulla est humanę redēptionis necessitas: quandoquidē potest de⁹ esse absq; vllis creaturis: qui libere & sponte, omnia de nihilo fecit. Quia tamē humana species, necessaria est ad cōplementū vn̄uersi: & hęc tota, primi sui parētis peccato periclitabā in morte: hinc necessitas humanę redēptionis & salutis depromenda. Alioquin vn̄uersi numerus, appareret diminutus. Oportuit em̄ adesse deo: sicut primam eius imaginē, ita & secundā. Angelus autem prima: homo vero secunda dei imago nūcupatur.

18 Vnde prima humanę redemptionis possibilitas apparuit?

Colligit possibilitas humanæ salutis prima: p̄ id q̄ omnes homines sunt eiusdē speciei: siue vn̄ius cōis & vn̄iuocę substantiē: ab eodē parēte, habētis initū. Nā propter speciei similitudinē, in vno homine, ceteros oēs regenerari ac saluari contingit nec est necesse, vt cunctorū hoīm singularis substantia: ipsi deo personaliter vn̄iat: quandoquidē vn̄ius tātū singularis hominis, personalis cū deo insitio: ceterorum hominū, q̄ eiusdem & vn̄iuocę substantiē sunt regenerationē, salutē, diuināq; pacē operat. Erenī habitatio dei in homine vno: est eiusdem mansio in vn̄iuersis.

19 Per quid secunda humanę salutis possibilitas: est elicienda?

Similitudo totius humanæ speciei (vt p̄cedēs edocuit) est prima possibilitas salutis ipsius. Q; autem ex eadē specie, licet peccato corrupta: vn⁹ singularis homo incorruptus, innocens & mundus ab originali macula nasci potuerit: id secundam humanæ salutis possibilitatē ostēdit. Si em̄ ex corrupto semine, incorrupta & mūda a peccato substantia, elici nō potuisset: impossibilis fuisset humanæ speciei regeneratio: vtpote quę tantum ab ente simili in specie: sed corrupta ab incorrupto, potuit regenerationis beneficium indispici.

20 Cur peccator homo: peccatores redimere non potuit?

Quia omnis q subiacet peccato, seruus est peccati: & iure a diabolo possidetur. Qui aut seruus est & ab alio possidet: nec is seipm nec pares conseruos eximere potest a seruitute: sub qua, venundatus ia nō sui: sed alieni iuris est. Nā si seruus offerat seipm domino, pro sua & aliorum liberatione hic offert dño, q̄ antea ipius dñi sunt & non aliena munera. Non potuit igit peccator homo: pro peccatoribus donari & offerri.

21 Cur innocentē & per omnia immaculatum esse oportuit eum: qui humanum genus redimere debuit?

Hanc fere precedēs discussit. Nā seruus, qui iure emptionis possidet: offerri negt domino, pro sua & cōseruorū manumissiōe. Oīs quippe redēptio fieri debet e sumptu alieno: debetq̄ is, q̄ redimit ab aliquo, nōnulla illi offerre, q̄ sint ab eius possessione aliena. Oportuit igit per omnia hunc innocentē esse & liberū a peccato: qui a domino peccati, cunctos seruos redēpturus erat. Hoc em pacto redemit deus humanū genus a peccato: offerens id quod nō erat peccati: neq̄ possidebat a pctō.

22 Cur oportuit humani generis saluatore re duplicis esse naturæ: diuinæ: atq̄ humanæ?

Quia hic separatas diuisasq̄ substātiās: diuinam atq̄ humanam, conciliare debuit. Ideo quippe in vnitate suę personę: vtrinq̄ naturā apprehendit. Nam mediū natura: vnio est & copula extremorum. In solo ac simplici deo: nō potuit redimi humanū genus, cū sit deus alterius speciei, ab hominibus. In simplici pariter hoīe: haud poterat humana species conciliari deo: quandoquidē hunc oportuit psonaliter deo coherere: q̄ ceteros vinculo voluntatis, deo conciliaturus aduenit.

23 Cur potius secunda siue media diuinitatis persona q̄ prima aut tertia: nostræ adhesit humanitati?

Id patratū est diuina voluntate: sese clemēter numero & rationi nostrę humane speciei accommodante. Hominis quippe natura, vinculū est entium sensibiliū & intelligibiliū: estq̄ situ & loco media inter intelligibilia & sensibilia. Statuit igit

tur deus vt mediā vniuersi naturā, hoc est humanā speciei: mediā diuinitatis persona redimeret. Nam pares numeri vtriq̄ naturæ: diuino in quā verbo & humane speciei, respōdere cernitur. Adde q̄ & secunda dei psona: verbū illius, seu paterna quedā vox appellat. Homo autē est vt vera & rationalis vox vniuersi. Nā & intelligibilia: quippe incorporea: sunt vocis expertia. Muta vero animātia rationabilē vocē nō edunt.

24 An verbum caro factum: aliquo pacto ipsius verbī diuinitatem: aut cōfuderit: aut maculauerit: aut permutarit?

Nullo pacto aut diuinitatē verbī, cum humanitate confudit: aut eandē adhesionē humanitatis maculauit: aut in humanitatē permutauit. Nā p mansit integerrima & icōfusa verbī diuinitas, cū humanitate: sancta & immaculata, cū pura & innocente: eterna & immutabilis: cum temporali, sed tamen natura immortalī. Si enim permutata fuisset verbī diuinitas in humanitatē, aut humanitas in diuinitatē: non esset Christi psona duplicis substantiæ & nature.

25 Quotuplex est nod⁹ & vinculum personæ Christi?

Quadruplex: primus nodus substantialis & eternus: quo ipsius incarnatī verbī diuinitas, ab eterno & ante secula: paternæ personæ substantialiter alligatur. Secundus quo caro corpusve Christi, spiritui & animæ ipsius naturaliter coheret: & hoc est naturale humanitatis vinculum. Tertius est nodus medius: quo tota Christi humanitas, diuinitati verbī adalligatur, in vnitate totius personæ Christi. Et hic nodus personalis vocatur. Quartus deniq̄ nodus est voluntatis: & hic geminus est: vtpote quo & diuinitas verbī patris per omnia consensit: & humanitas, ipsi verbo ad mortē vsq̄ obtemperauit.

26 Cum verbī diuinitas: sit magis vna cū patre: q̄ humanitas cū natura verbī: cur humanitas cum verbo: dicitur vna esse vnitate personæ: cū tamen nequeat verbum cum patre: vnitate personæ esse vnum?

Questionum

Pater & verbū, sunt duæ personæ: & vna substantia. Non possunt autē esse duę substantiæ & vna persona. At vero verbum & humanitas tota, sūt duę substantiæ diuina scilicet & humana, diuersę speciei: quæ sunt minus vnū, q̃ pater & verbum. Nā duę & disparatę substantiæ, minus vnū sunt: q̃ vna & vbic̃q̃ similis substantia. Attamē verbū & humanitas, dicunt vnum esse, vnitate personæ: pater autē & filius, repudiant personālē vnitatē. Dicimus igitur vnū personę Christi, nō esse omnino simplex vnū: sed vnū coniunctionis & copulę. Nempe vnitas personę in diuinis: lōge simplicior est, vnitate personę Christi.

27 An vinculum humanitatis Christi cū verbo: sit par vinculo corporis ipsius cū anima?

Par est quoad aliquid: vt quoad naturarū discretionem, absq̃ vlla eorum cōfusione. Nam q̃ dixit sicut anima rationalis & caro, vnus sunt homo: ita deus & homo vnus sunt Christus: hanc vinculorum similitudinē, iuxta dissimiliū naturarū discretionē manifeste expressit. Disparia tamen sunt hæc vincula: quoad amborum firmitatē & appellationē. Nam vinculū animæ & corporis, naturale: vinculū vero humanitatis & verbī, sup̃naturale vocatur. Vinculū insuper aiæ & corporis: voluntate morientis, solui potuit & solutū est. Nodus autē verbī & humanitatis: nulla morte, potuit dissolui.

28 Vnde sumpta est substantia corporis Christi?

Ex vtero virginis. Fuit em̃ cōceptus Christus in vtero virginis, de spirītu sancto: sine semine viri. Quapropter omnis substantia corporis Christi: substantia virginis est: quę virtute spirītus sancti concepit: nihil exterioris substantiæ aut peregrini seminis accipiens a viro. Sicut em̃ ex primo viro, sine muliere, producta est mulier: ita & nouissimus vir, sine viro: ex muliere processit.

29 An humanæ speciei per Christū regeneratio: sit illius recreatio?

Minime: nam sicut generatio a creatione differt: ita & regeneratio. Non enim e limo terræ, formata est & sumpta corporis Christi substantia: sed

Theologicarum

ex vtero virginis vt præcedens monstrauit. Si autem fuisset e limo terræ formata caro Christi, sicut & Adę caro: natiuitas Christi, humana recreatio & penitus humanæ speciei renouatio dicebatur.

30 Quo pacto differunt hæc tria Creatio Generatio: regeneratio?

Creatio est ortus humanæ speciei, ex immediato terrę limo: quo pacto primum dumtaxat humana speciei indiuiduum vt Adam emerfit. Generatio propagatio seminis est: & secundorum hominum, a primis parentibus (naturali serie seruata) origo. Regeneratio, aliquantisper inter vtrāq̃ media reperitur: vtpote quæ & naturalem seriem, partim seruat & partim immutat. Seruat quidem secundum natiuitatem ex muliere. Immutat autem q̃ ex muliere virginē: virili actione, nequa concurrente. Creatio, a nullo parente fit: generatio, ab vtroq̃. Regeneratio ab vnico. Creatio sine patre & matre. Generatio ex patre & matre. Regeneratio ex matre, sine patre. Hic enim regenerationē appellamus natiuitatem Christi: q̃ est totius humanæ regenerationis initium.

31 Quotuplices sunt ortus hominū?

Quadruplices: creatio, productio, generatio, regeneratio. Creatio Adæ: productio Eue: Generatio cunctorum mediocum hominum. Regeneratio Christi. Nam factus est Adam ex immediato terræ limo. Eua autem nec proprie creata, nec genita est: sed ex Adę latere a diuino actu producta. Cateri vero hominum geniti, vtroq̃ parente dicuntur. Christi autē natiuitas, quia vnico emerfit parente: humanæ speciei regeneratio appellatur. Vnde fit vt Adam, sit homo ex neutro parente. Eua homo ex viro, sine muliere. Abrahā ex viro & muliere. Christus ex muliere sine viro.

32 Qui humani ortus referatur ad diuinum actū: & qui ad humanum?

Creatio productio & regeneratio ad diuinū actū generatio vero ad humanū referūt. Nā dicit deus creasse Adā ex limo terrę. Idē quoq̃ ex Adę latere Euā produxisse recēset. Conceptio demū Christi spirītui sancto ascribit: vtpote quę de spirītui sancto conceptum asserimus. Cōmunis autē hominū

num generatio, haud hoc pacto ad diuinum: sed ad humanum actū refertur. Nam Adam ex Eua Cain genuisse predicatur.

33 An prius fuerit cōceptū corpus Christi: q̄ anima in illo procreata?

Minime. simul em̄ atq; concepta fuit caro Christi: eius anima eidem adhesit. Quapropter conceptio Christi, a communium hominum conceptione dissidere probatur. Nam ceterorum hominum corpora, in maternis vteris, prius vsq; ad aliquid formatur: q̄ rationales animæ in iis procreantur. Christi vero tota humana substantia repentinum accepit initium: tamen si corpus illius sensim, hoc est nouenis mensibus: membrorum & organorum decorē accepisse fateamur.

34 An diuinitas verbi: prius adheferit vni partium humanitatis Christi q̄ alii?

Nequa q̄. Nam non prius concepta est caro Christi, q̄ procreata eius anima. Insuper & quo instanti, cōcepta est caro Christi in vtero virginis & anima eius procreata: eodem momento verbi diuinitas & carni & animæ & naturali vtriusq; completioni, hoc est toti humanitati adhesit. Vnde fit vt nō prius fuerit naturale vīculū, corporis & anime Christi: q̄ supernaturalis nodus diuinitatis & humanitatis.

35 An alias q̄ in morte: fuerit aīa Christi absq; organis corporeis?

Arbitrarentur forte nonnulli non tantū in morte fuisse animā Christi absq; organis corporeis: sed etiā in momento conceptionis sue. Nam substantiam quidem corporis Christi, conceptam fuisse momento: simul in quā conceptā carnem & procreatam animam: attamen non eodē instanti corporea organa fuisse digesta. Sed ea nouem mensibus coaluisse: vt Damascenus in instanti conceptionis Christi omnia corporea eius organa, secundum figurā digesta fuisse tradit: licet in tempore: secundū molē naturalis quantitatis incrementū acceperint. Haud igit̄ alias q̄ in morte: fuit anima Christi absq; organis corporeis.

36 An si recreasset deus e limo terræ hominem nouum: potuisset in illo huma-

na species renasci & liberari a mortis seruitute?

Minime. Nā hic homo recreatus a deo e limo terræ, fuisset nobiscum equiuocus: hoc est dissimilis substantiæ: qui ad nullū hominū se habuisset: vt pater ad filiū, aut vt filiū ad patrē. Vt autem destrueretur peccatū: oportuit aut peccatrice substantiā pati, aut eā saltē quē ex peccatrice substantia originē ducebat. Debit em̄ peccatū deleri: in substantia vniuoca, propria, cōmuni.

37 An Christus mortalis fuerit: vt ceteri homines?

Ceteri hominū lege peccati, mortales ex immortalibus effecti sunt. Christus vero cū fuerit mundus a peccato: causa mortis caruit: nec habuit intra se vnde mortī obnoxius diceret. Erat igit̄ Christus natura immortalis. Hic tamē volūtate & nō vlla necessitate: naturalē immortalitatē exinaniuit: & offerens seipsum mortī: mortales ad priscā immortalitatē reuocauit.

38 In quibus Christus Adē similis fuerit?

Similis fuit Adē Christus in tribus: primo q̄ vtriusq; nō prius corporea substantia: q̄ spiritalis fuerit pcreata. Secundo q̄ vterq; natura erat immortalis, id est mundus a peccato. Nā mortis causa, peccatū ē. Ambo em̄ ob peccatū mortui sunt: sed Adā ob peccatū suū: Christus vero ob peccatū aliorū. Tertio q̄ vterq; pater oīm hominum. Adam quidē pater secundū carnē: Christ⁹ vero pater secundum spiritum, Adā pater generationis: Christus pater regenerationis.

39 In quibus Adam & Christus dissimiles fuere?

Dissimiles fuere in tribus: primo q̄ Adam simplex homo, Christus homo deus. Secūdo q̄ Adā in perfecta viri quantitate & magnitudine creatus: Christus autem natus infans: vt ceteri homines. Tertio q̄ perfecta hominum qualitas, hoc est sapientia omnium rerum scientia, Adā a natura defuit: quā tamen Christus a natura, ex diuinitatis presentia credit̄ consecutus.

40 An sola Christi natiuitas: fuerit humana consummatio salutis?

Questionum

Nequaquā: nam nisi granū frumenti cadens in terram, mortuū fuerit: ipm solū manet, Si autē mortuū fuerit, multū fructū affert. Sola igit Christī natiuitas: erat vt simplex semen immortalitatis vniuersorum hoīm. Hoc autē semen, in terrā mitti debuit: vt fructū immortalitatis afferret. Alioquin ipm semen solum & per se: incorruptū atq; immortale manebat.

41 An deus in fortitudine & virib⁹: humanum redemerit genus?

Noluit deus humanum genus redimere in fortitudine: quasi preualens viribus. Et potuit quidē in fortitudine & viribus aduersum Sathanā contendere: & humani generis debellare hostē. Maluit tamē in iudicio & iustitia illius imperium subuerti: & ab humano genere peccati onus excuti. Nam fortitudo seu virium preualentia: virt⁹ est huius mundi.

42 Quod est iudiciū christi cum Sathana humani generis salutē eliciens?

Mors Christi innocentis. Nā causa mortis & Sathanae seruitutis: peccatū. Inuentus est autem in morte & Sathanae laqueis agnus dei: in quo mors nihil habuit. Ex morte igit Christī: mors ipsa iudicatur dānaturq;: vtpote q̄ sub communis hominis specie: momordit editq; fructū vitæ, immaculatum, incorruptū, immortalem: in quo nulla fuit mortis causa. Hoc diuinum cum Sathana iudiciū: cunctorum hominū salutē parturiuit.

43 Cur non potuit elici Sathanae iudiciū & euacuari ei⁹ potestas ex morte hominum peccatorum?

Quia omnis in quo est peccatum iure seruus est peccati: iure, imperio & potestati sathanae subest iure deniq; a morte captiuus tenet. Habēt enim Sathanas & mors, iustam causam eos perimendi homines: quorum natiuitas peccati virus a parentibus contraxit. Haud igitur propter interitum & mortem hominum peccatorum: concludi potuit Sathanae iudiciū, & illi⁹ euacuari potestas. Possidens enim Sathanas peccatores: ea possidet quæ sui iuris sunt, nō q̄ aliena.

44 Qualiter de peccato vt diuus Paulus

Theologiarum

ait: damnauit deus peccatū?

Intellige Sathanā esse peccatū: Nā princeps est et dux peccati. Tandiu peccatū id est Sathanas, nō peccauit, nec euacuari potuit: quoad in seruis suis id est in peccatoribus hominibus regnauit. Vbi autem peccatum possedit quod suū nō erat sed soli⁹ dei: vbi regnauit in viro, in quo nihil habuit adigens illum mortū: tūc merito peccatum de peccato conuincit: & peccatū de peccato, hoc est de illata iniuria & aliene ouis immolatione, dānatur.

45 Quo pacto mors: morte Christi: momordit seipsam?

Mors q̄ diu homines momordit peccatores: sibi ipsi exitiosa nō fuit. Assueta autē morsibus hominū peccatorū, quos iuste possidebat: apprehendit & deum in terris sub cōmunī hominum specie & amictu (in similitudine carnis peccati absq; tamē peccato) latentē. Hic ergo morsus, virus mortis fuit. Quia enī inuent⁹ est deus iniuste, in vtero mortis: hic iuste mortis vterū dirupit: tantoq; morsu, mors illico crepuit euiscerata.

46 Cur scriptū est: ero mors tua o mors: morsus tuus o inferne?

Id scriptum propter Christū. Et manifeste testat Christum, nō hominē purum fuisse: sed verū hominē, in quo psonaliter de⁹ habitabat sub carnis amictu, in hoīs specie: cū hoīb⁹, in terris cōuersatus. Si em̄ Christus fuisset purus homo: quo pacto ad deum, hoc eloquiū referri posset: ero mors tua o mors, morsus tuus o inferne. Mors enim deglutiēs Christū: apprehendit & deū. Et tam in vtero inferni inuēta est diuinitas christi q̄ aīa eius dirumpens vterum mortis & inferni.

47 Quod est premiū mortis Christi?

Omniū animarū q̄ a morte tenebantur liberatio, inferni disruptio, mortis interitus, euacuatio Sathanae potestatis, cunctorū hominum resurrectio futuri seculi instauratio, dominatio oīs creaturæ. Nā q̄ iniuste inuētus est in inferno. Hic non iniuria inferni claustra perripit: qui iniuste mortuus mortē vicit: q̄ redemit oēm creaturā, huic de⁹ omnia subiecit: & vniuersę creaturę sperniū ascripsit eternum.

48 Cur Sathanas aut impedire aut tarda-
re voluit mortem Christi: apparet per
visum vxori Pylati?

Quia vt diuus Ignatius ait: Malignus sentiebat
sua perditione. Initu em illi fuit ad perditionem
mors Christi, trophæum crucis: quod videns ex-
pauit & audiens timet. Presenties ergo Sathanas ex
morte iusti & suis ipsius ruinam & eorum quos capti-
uos tenebat liberationem: apparet per visum, vxori
iudicis Pylati: suggestit illi: vt viro suaderet ius-
tum dimittendum: quod somnio parens, misit ad virum
dicens. Nihil tibi & iusto illi. Ceterum maligni sug-
gestio, nequaquam preualuit. Haud enim reprimere iam
potuit ministros iniustitie: quos ipsemet in necem
Christi, prius inflammarat.

49 An cognouerit Sathanas: Christum ius-
tum esse?

Multa (vt diuus Ignatius testatur) circa Christum,
Sathanam latuerunt: vt virginis partus, admiranda
conceptio, diuinitas Christi. Quapropter & cum
iustorum opera, interne & secundum se Sathanam lateant:
dicere possumus Sathanam, cognouisse Christum ius-
tum esse: non ex operibus iustitie ipsius, quod eum latebant:
sed propterea quod se in Christo nihil habere cognoue-
rat: quod ve nullam eius noxam aut culpam compertam ha-
bebat. Haud igitur ex agnitione & intuitu bonorum
operum: sed ex ignorantia & negatione iniustitie,
potuit Christus a Sathana, vt iustus agnoscere.

50 An mors Christi Sathanam imputetur?

Omne peccatum quod fit in mundo siue a demo-
nibus siue ab hominibus: merito ei impingitur, quod primus
extitit author peccati & totius apostasie siue a deo
secessionis dux. Mors autem Christi, peccatum: immo
vero excellens & summe peccatum peritum. Mors igitur
Christi Sathanam imputatur. Quo pacto enim mors
Christi iudicium fieret mortis: si illa, morti & Satha-
nam nequaquam impingeretur.

51 Cur mors Christi Sathanam imputatur
cum tamen illam impedire molitus sit?

Quia Sathanas Christi necem impedire sategit: id
nequaquam intentione boni alicuius, aut amore Chri-
sti fecit: sed sibi ipsi timens imminere exitum: ne prin-
cipatu huius mundi spoliaretur. Hic ergo eius cona-
tus retinendi amore imperii: nihil obest, quomodo

nus eius iudicium & eternus interitus, ex Christi
necem eliciat. Id enim non fecit causa iustitie: sed libi-
dine accensus iugiter in hominibus dominandi.

52 Cur occidi debuit Christus a Iudeis &
non ab alienigenis?

Christus debuit ab his interimiri, qui legem accepe-
rant: in qua relinquentes opera iustitie fructifica-
runt peccato. Ipsum enim peccatum illatum in lege & summe
quidem peccatum: est interemptio Christi.
Nam vt concluderet ex lege misericordia dei &
gratia: illatum est prius excellens peccatum: per quod
euacuatis humanis operibus & reuelata huma-
na infirmitate ac naturali cecitate quod deum suum
ignorauit: gratia maxime illuxit vt gratia. Opor-
tuit igitur filium dei a filiis, & semen Abrahæ a se-
mine Abrahæ: potius quam ab alienigenis crucifigi.

53 Quo pacto per legem dici potest mors
Christi illata?

Lex data est infirmis hominibus: vt per legem ma-
nifestaretur naturalis infirmitas eorum. Lex enim
est antiparitas peccati: per quam obsessum in
hominibus peccatum, vires accipiens reuixit: idque
quod erat summe & excellenter apparuit. Murus
igitur peccati id est lex: viuificans in hominibus pec-
catum dici potest mortem intulisse Christi. Debit
enim prius inferri omnis apparitio peccati: quod aut ipsum
tolleret, aut gratia dei eliceret.

54 An lex per quam mortuus est Christus
mala sit?

Nequaquam: nam lex murus est & obsidio peccati: co-
artans illud ne se in plura diffundat, indulta in in-
teritum eiusdem. Ex occasione tamen legis, pec-
catum obsessum in lege: vt in quadam antipa-
ritate (vt solet contrarium in contrario) reuixit
et vires accepit: tanquam legi resistens aut eius murum
dirumpens. Vbi autem per maximum peccatum,
absumptæ sunt & exinanitæ peccati vires: tunc
sublatum est peccatum & mors illius in lege con-
clusa.

55 Quomodo lex non est mala: per quam
peccatum reuixit: vires resumpsit: summe
apparuit?

Quia peccatum per legem vires resumpsit, reuixit ac

Questionum

summe apparuit: id non est ex intentione legis: sed secundum accidens: quia virtus obsessa & collecta: fortior est (ut aiunt) quam dispersa. Et contrarium in contrario, magis apparet id quod est: quam simile in simili: ut ignis, magis apparet in nocte: quam in die: & nubes, magis in die quam in nocte se prodit. Intentio enim legis est obsidere imprimis & coartare peccatum: ut demum illud euerat. Inualuit tamen peccatum contra legem: & angustias illius ac terminos transgrediens, summo & excellenti peccato, seipsum damnauit.

56 Cur gentes simul cum iudeis: in Christi necem conspirarunt?

Vt omnes participes fierent misericordie dei: participes imprimis effecti sunt peccati. Conclusit enim deus (ut sacer Paulus ait) omnia in incredulitate: ut omnium miseretur. Captus Christus a iudeis, oblatu est gentibus: flagellatus a gentibus consputus a iudeis, interfectus ab utrisque. Hoc enim pacto & qui erat populus dei & qui non erat populus dei: conuenerunt aduersus dominum & aduersus Christum eius.

57 Quod est maximum mundi peccatum? Interemptio Christi: hec enim est fructus & excellentia omnis peccati: per quam peccatum exinanit consummatur danatur. Maius quippe peccatum mors Christi est: quam ruina prothoplastorum, quam mors uniuersorum hominum: quanto prestantior est Christus prothoplastis & uniuersis hominibus? Vbi igitur peccatum ad summum sui apicem per mortem Christi conscendit: mox e medio sublatum interit & a summo in imum ruat.

58 Quo pacto peccatum regnauit in Christo: & non regnauit in Christo?

Peccatum regnauit in Christo secundum effectum, hoc est secundum mortem que est effectus & consequentia peccati. Non regnauit autem in eo secundum causam cum nulla fuerit in Christo mortis causa. Inuenitur enim in Christo effectus peccati id est mors: sine causa mortis id est sine peccato. Mortuus est, non quia mori debuit: sed quia mori voluit. Regnauit igitur peccatum in eo in quo non regnabat. Apparuit peccatum: in quo non erat peccatum.

59 Cum Christus non sit peccatum: cur mors

Theologiarum

ipsius dicitur mors peccati?

Triplici de causa, mors Christi dicitur mors peccati: cum tamen Christus nec peccatum sit, nec peccatum habuerit. Prima quia Christus voluntate patris, pro omnibus oblatu est: & factus omnium peccatum. Affixit enim Christus cruci, cyrographum peccati. Secunda quia Christus iniuste moriens, abstulit omnium hominum peccata. Tertia quia sua morte, de peccato damnauit peccatum: & Sathane imperium contriuit: haud ab re igitur mors Christi vocatur mors peccati.

60 Cur passus est Christus extra ciuitatem?

Christus ex lege (reuiuiscens per legem peccato) mortuus est. Scriptum est autem in lege: ut omnis leprosus & infirmus, eiciatur extra castra. Vt ite cineres cremate hostie, oblate pro peccato: extra castra spargeretur. Hac igitur de causa, extra castra populi hoc est extra ciuitatem Christus passus est: utpote qui omnium infirmitatem & peccata, extra castra portauit: qui pro omnibus infirmis & leprosis apparuit: qui sanctificaturus & purgaturus ciuitatem: omnem eius lepram & morbum extra eam tulit.

61 Cur quinque vulnera: eidem illata sunt?

Quina Christi vulnera, sunt ut quinque insignia mundi regna: quorum quattuor surrexerunt secundum elementa huius mundi, sub potestate atque imperio principis mundi huius. Babylonicum, Persicum, Macedonicum, Romanum. Quintum vero secundum voluntatem dei surget: & id, regnum celi nuncupatur. Nam sicut quinque sunt maxima mundi corpora: terra, aqua, aer, ignis, coelum: ita & quinque mundi regna & toride vulnera Christi: quem omnis mundi pars & regnum confixit.

62 Cur quattuor extrema vulnera illata sunt uiuenti: medium autem pectoris vulnus idem iam mortuus accepit?

Quattuor extrema Christi vulnera, manuum ac pedum: sunt velut quattuor temporaria mundi regna: que in quattuor angulis mundi: oriente, meridie, septentrione & occidente: ante humani generis salutem apparuerunt. Medium autem pectoris vulnus: exprimit regnum celi. Quapropter extrema pedum manuumque vulnera illata sunt adhuc uiuenti. Pectoris autem vulnus, illatum iam mortuo: humani

quippe generis salus & aduentus regni dei: Christi mortem sequi debueret.

63 Cur meridiana hora Christus actus est in crucem?

Sol totius iustitie, Christus. Diuina igitur voluntate factum est: ut sol cum sole, intellectualis lampas cum sensibili lampade & eleuaretur & flecteret in occasum. Hac enim de causa, Christus hora meridiei actus est in crucem: ut sensibili sole, a meridie in occasum meate: vna intelligibilis solis vita, in mortem laberet. Intellectualis tamen sol tribus horis: ante sensibilem occubuit. Hora quippe nona Christus expirauit.

4 Cur eclipsis solis apparuit: Christo ad huc viuente: cum cetera signa eius mortem secuta sint?

Ab hora sexta, usque in horam nonam: facte sunt tenebre super vniuersam terram. Hora autem sexta, actus est Christus in crucem: qui hora nona expirauit. Tandem igitur terrifica illa eclipsis vniuerso mundo innotuit: quoad Christus viuens, in cruce pepedit. Hec precessit mortem ipsius: cum tamen cetera signa eius obitum secuta sint. Compaties quippe sensibilis sol intellectuali soli: opifex lucis thesauros: ne tantum scelus intueret: occuluit. Indicabat enim vite author: non passum sed patientem: non mortuum, sed morientem. Sequentia autem signa, eundem passum & mortuum testata sunt.

65 Quot horis Christus in cruce pepedit?

Sex horis: tribus viuens: & mortuus tribus. Nam ab hora sexta, vixit in horam usque nonam: hora autem nona expirauit. Vespertina autem hora, que est duodecima in occasu solis: depositus est de cruce & commendatus est demum sepultura. Moriens igitur Christus circa vernum equinoctium: tanto tempore viuens quanto & mortuus in salutifero crucis ligno pepedit: vite lucem & mortis tenebras: ex aquo distinctus.

66 Cur confestim eo mortuo: velum templi scissum: a summo usque deorsum?

Huius signi eadem ferme ratio: quae & vulneris, quod in pectore illatum mortuo. Nam hec signa manifestat post mortem Christi, deum hominibus conciliatum:

& templum suum adaperuisse & sancta sanctorum prius inuia & velo adopta, nudasse ac discooperuisse. Erat enim sacrum Christi pectus, templum dei & velum diuinitatis: quod mortuo Christo, lancea adaptum: cunctis via ad inhabitantem deum, patere inuauit. Hoc pacto igitur & velum templi scissum sancta sanctorum prius obrecta nudauit.

67 An ea solis eclipsis: quae eo in cruce pendente apparuit: fuerit naturalis?

Nequaquam. Nam naturalis solis eclipsis accidit soli & luna, existentibus in coniunctione dyametri. Tum vero erant sol & luna naturali latione, in oppositione dyametri. Tantum quippe spatium, luna momento confecit: per quantum quattuordecim diebus, naturali motu, pergit solet. Sicut enim intellectualis sol natura immortalis, preter naturam serie patiebatur: ita & sensibilis lampas, illi extra naturam ordinem compati iussa erubuit: & suae lucis thesauros abscondit.

68 An Christi diuinitas fuerit particeps passionis & aliquid passa?

Diuinitas est actus purus: omnis autem actus non modo increaturus: sed etiam creatus, ut huiusmodi impassibilis manet. Non est igitur Christo patiente, quicquam passa diuinitas. Aderat equidem diuinitas, coniuncta patienti humanitati. Nihil tamen perpeti potuit impassibilis natura. Sola etenim humanitas, fuit subiectum passionum.

69 An Christi anima sit quicquam passa?

Rationales animae, inter actuum immortalium sortem numerantur. Actus autem ut huiusmodi impassibiles sunt. Nihil igitur corporalis afflictionis perpassa est anima Christi: quae neque clauis confixa est, neque sanguinem fudit: neque sitiuit, nec poenam ullam per sensit. Hae siquidem passionibus: corpori & carni ascribuntur. Omnis igitur Christi passio, fuit carnis afflictio.

70 Cum mors sit passio totius & partium ipsius dissolutio: quo pacto Christi anima morte nihil perpassa dicatur?

Esto: mors sit totius compositi passio: nam partium ipsius dissolutio: anima tamen Christi morte, nihil perpassa est nisi secundum accides: quod defuit ad tempus esse in corpore: quod prius erat in corpore. Haud enim corpoream poenam passionis pertulit anima: sed sola caro quae computa est,

Questionum

flagellata, cesa, afflicta, ligno crucis onerata, cruci affixa, clauis perforata. Hæc enim sunt corporum: non animarum passiones. Anima tamen Christi suo modo: internis doloribus, tristitiis, amaritudinibus & tediis non caruit. Dixit enim Christus. Tristis est anima mea usque ad mortem.

71 An mors Christi eius humanitatem separauerit a diuinitate?

Nequaquam: neque enim totam humanitatem, neque vllam eius partem: a diuinitate separare potuit. Nam persona Christi duplici vinculo coaluit. Alio partium humanitatis: id est animæ & corporis. Alio, diuinitatis & humanitatis. Illud igitur nodum non istum: mortis occasus, soluere permissus est. Astitit enim immensa verbi diuinitas post mortem eius: & animæ & corpori (quæ morte dissolutis) sociata.

72 An corpus Christi extabuerit in sepulchro tendens in corruptionem?

Corpus christi in sepulchro, nequaquam extabuit: tendens in corruptionem. Nam in simplici morte ipsius quæ est animæ a corpore dissociatio: consummata sunt quæ de ipso erant vniuersa. Non igitur debuit nec etiam potuit sanctificata, incorruppta & innoxia caro: vlla tæbe aut corruptione resolui.

73 An corpus Christi iacens in sepulchro virtute Aromatum effugerit corruptionem? Corpus Christi non virtute myrrhe & aromatum quibus conditum erat, effugit corruptionem, sed cum vi naturalis innocentie, puritatis, & sanctitatis: tum virtute presentis diuinitatis. Hæc est enim caro, de qua scriptum est. Insup & caro mea requiescet in spe, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Non igitur myrrha & aromata: sed naturalis innocentia, illam a corruptione tutam illibatamque seruauere.

74 An Christi anima: potuerit apud inferos teneri a morte captiua?

Quæ iniuste & præter legem peccati a corpore soluta est: teneri a morte non potuit. Nam causam non habuit, cur a corpore migraret, & ad inferos descenderet: utpote nullo onerata peccato. Non enim propter seipsum, sed propter vniuersos mortuos

Theologicarum

est Christus: quia mori voluit: & rursum illius anima non propter seipsam: sed propter captiuas animas ad inferos descendit. Quamobrem, victrix mortis anima teneri a morte captiua non potuit. De hac enim propheta cecinit. Non derelinques animam meam in inferno. Diuinitas quippe verbi illam ad inferos comitata: eandem triumphantem ab inferis eduxit iterumque corpori insiuit.

75 Quot horis anima Christi apud inferos mansit?

Horis quadraginta. Nam ab hora nona ferie sextæ ad horam primam ferie primæ: horæ quadraginta numerantur. Expirauit enim Christus nona hora, sextæ ferie. Resurrexit vero hora prima, ferie primæ: in ortu solis, in aurora diei. Nam sole huius mundi supra hemispherium ascendente: reuersus ab inferis vtriusque mundi sol de sepulchro surrexit. Etenim quot annis, populus ascendens ex Aegypto mansit in deserto: tot horis anima Christi apud inferos stetit.

76 Quæ sunt sub quadragenario numero in sacris eloquiis signata?

Cõplura in sacris eloquiis sub numero quadragenario signantur. Imprimis enim ut fieret diluuium, quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit super terram. Duodecim exploratores missi a Mose: quadraginta diebus, lustrauerunt omnem terram Chanaan. Quadraginta annis mansit populus in deserto: usquequo morerentur qui murmurauerant contra deum. Ter quadragenis annis electus dei Moses vixit. Quadraginta diebus vir dei Helyas in fortitudine cibi & aquæ coelestis: ambulauit per desertum, usque ad montem dei Oreb. Quadraginta diebus, Christus in deserto ieiunauit: nec manducans nec bibens. Quadraginta horis, eius anima apud inferos mansit. Quadraginta dies ab eius resurrectione, usque ad ipsius in coelum assumptionem numerantur. Et alia permulta quadragenario signata numero: diligentiores indagatores offendent.

77 Cur potius dextrum Christi latere: quam sinister: perforatum est lancea?

Sicut in dextra parte mundi ut in oriente est paradysus voluptatis: ex qua fluuij irrigantes mundum

originē ducunt: ita & deo placuit vt potius dext⁸¹
trū Christi latus, q̄ sinistrū: lancea pforatū, ada-
periretur. vt inde tanq̄ e tēplo dei & paradiso spi-
ritaliū deliciarū: sacri sanguinis & aque riuuli, in
cunctorū hominū regenerationē scaturirent.

78 Cur e dextro latere Christi: sanguis
& aqua fluxere?

Christus initium est & origo noui testamenti. Sā-
guis vero & aqua e Christi pectore, a dextro late-
re manantes: vnīuersos Christi imitatores oēm-
q̄ fidelīū turbam in Christo regenerandam: & sa-
cro eius fonte, a cūctis maculis abluendā expres-
serunt. Sanguis inclytum martyriū coetū. Aqua
vero candidatorū cōfessorū choros indicauit.

79 Cur priō sanguis: deinde aqua e Chri⁸²
sti latere fluxisse nominantur?

Ira in euangelio legim⁹. vt viderūt eum iā mor-
tuū: nō fregerunt eius crura: sed vnus militum,
lancea latus eius aperuit: & cōtinuo exiuit san-
guis & aqua. Prius itaq̄ sanguis q̄ aqua noiatur.
Id aut vt in pcedēte dixim⁹: geminū indicabat
ecclesiā in Christū crediturū statum. Primū quī-
dē belli: secundū pacis: primū in sanguine sancto-
rum martyriū: secundū in lachrymis pioꝝ cōfesso-
rū. Nā primitiua ecclesia tanq̄ suo fonti & autho-
ri vicina: illi in sanguine similis apparuit. Secun-
da vero paulo ab eo semotior: sanguinē in aquā
lachrymarū cōmutauit, illiq̄ p aquas similis eua-
sit. Nā totius vitę Author IESVS: flere vt aūt
sepūs: ridere nunq̄, visus.

80 Cur qua die & annūciatus est ab āge-
lo & conceptus de spiritu sancto in vir-
gine parī die mortuus est?

Quinta & vigesima die Martii: celebratur Chri-
sti ad virginem nascituri annūciatio facta p ange-
lum Gabrielem. Eadē vero die & cōceptus de spi-
ritu sancto creditur: & eadem rursū affix⁹ cru-
ci, temporariam siue trīduanam obiit mortē. Ea-
dē igit die, post vndecim trieteridas annoꝝ, solu-
ta est morte Christi humanitas: qua die deus ei⁹
strinxerat vinculum. Eadem quippe die & caro
Christi concepta est & anima procreata & ambę
cōiunctę tam sibi inuicē q̄ diuinitatī adheſerūt.

Qui sunt numeri dierū: mortis & re-
surrectionis Christi?

Quintus quadratus & tertius cubus. Nā quīn-
ta & vigesima die Martii, mortuus est. Resurre-
xit vero septima & vigesima. Hic autem nume-
rus cubus tertius: ille vero quintus quadrat⁹ vo-
catur. Nempe quinquies quinq̄, quintum & vi-
gesimum reddit. Ter autem tria: nouenariū fa-
ciunt, tertium quadratum, quī resumpt⁹ terna-
rio: septimū & vigesimū (qui cubus tertius est)
conflat. Numeris igitur imparibus, Christus &
mortuus est & resurrexit. sed mortuus in quadra-
to, resurrexit in cubo: mortuus in superficie resur-
rexit in corpore.

Cur Christum in infantili etate: oportu-
tuit duci in Aegyptum?

Quia in persona Christi: oportuit impleri pere-
grinationem patrū Abraham, Isaac, & Iacob, &
totius populi. Est em̄ persona Christi, vt substā-
tia veteris testamenti: & adimpletio legis. Opor-
tuit igitur hac adimpleri in persona Christi: quę
p̄figurata fuerant, in peregrinatiōe patrū &
populi. Nam patres natī in terra Chanaam: abie-
runt in Aegyptum. Filii vero diuina voluntate
ex Aegypto, in terram patrū suorum reuerſi
sunt. Christus autem natus in terra Chanaam,
ductus est in Aegyptum. & demū (vt volunt)
post septennium ex Aegypto in terram Chana-
am reductus.

83 Quopacto Christi in Aegyptū & p-
fectio & ex Aegypto reuersio: similis fu-
erit patrū & peregrinationi & redu-
ctioni?

Patres virgente fame, quę erat in terra Chana-
an: peregrinati sunt in Aegyptum. Quorum fi-
lii demum visitatī a deo: & reuocati ab eo, in ter-
ram patrū suorum reuerſi sunt. Christus autē
virgente gladii persecutione facta ab Herode: du-
ctus est in Aegyptum. Herode vero defuncto,
reuocatus est ab angelo, in terram Iuda. Scriptū
est enim: Ex Aegypto vocaui filium meum. Et
rursū. Surge & accipe puerum & matrem ei⁹:
& vade in terram Israel, defuncti sunt enim qui

quarebant animam pueri. Quapropter & patrum & Christi similes sunt in Aegyptum profectio- nes: vigente persecutione vel famis vel gladii & similes iterum amborum ex Aegypto reductio- nes: deo utrosque reuocante in terram suam.

84 Cur Christus natus est: pene exactis quattuor ingentibus mundi regnis: quae secundum elementa mundi surrexerunt? Quia sicut haec quattuor mundi regna sibi inuicem successerunt & priora a sequentibus deuorata sunt: ita & regnum coeli (cuius eternus rex Christus) post haec regna apparere debuit: utpote quod haec omnia regna concutiet & occupabit omnem terram. Cum igitur regnum Christi, sit quintum & postremum mundi regnum, quod stabit in eternum: manifestum est quoniam rex eius nasci debuit in nouissimis temporibus: pene iam exactis quattuor insignibus mundi regnis: Babylonico, Persico, Macedonico, Romano.

85 Cur in apice & fastigio romani imperii: natus est Christus?

A Romulo urbis conditore usque ad Augustum: Romanum imperium velut ab imo ad summum profecit. Fuit enim Augustus fere totius orbis monarcha: & felicissimus apex romani imperii: cui nullus imperatorum, mundana felicitate coequari potuit. Ab Augusto vero deinceps, aut defectione populorum, aut imperatorum nequitia: Romanum imperium, in occasum labi & inclinari coepit. In apice igitur & fastigio Romani imperii: secundo & quadragesimo anno ab imperante Augusto, natus est Christus rex coeli. Nam rationabile erat ut in natiuitate regis coelestis: ferrum, hoc est Romanum imperium (quod in

86 Cur in natiuitate Christi pax fuit in vniuerso mundo & templum pacis Romae corruit?

Christus rex est pacis: qui non in fortitudine aut corporeis viribus aut armis, hunc mundum vincit: sed in iudicio & iusticia. Hic enim est, qui arma & scuta comburet igni, arcum, gladium, & bellum

auferet de terra. Haud ab re igitur in pacifici regis natiuitate: vniuersus mundus a bellis & armis siluit, prelibans futuri coelestis regni primitias. Quae autem Romae templum pacis, in natiuitate domini corruerit id accidit ob partum virginis: de qua predictum Romanis fuerat: non prius id templum ruiturum, quam virgo peperisset. Quapropter innixi oraculo Romani: id perpetuae pacis templum, nuncupare ausi sunt: virginis partum impossibilem iudicantes.

87 Cur post Christi mortem & resurrectionem: idolorum oracula coticuere? Infans adhuc dominus, ductus a parentibus in Aegyptum: Aegyptiorum idola, non manu non voce aperta: sed inuisibili virtute (ut volunt nonnulli) subuertit. Postea vero reductus in terram Israel & triginta annorum factus: cum populum, salutari predicatione imbueret: sola voce, damones perterrebat: & momento e corporibus obsessorum eiciebat. Reclamantibus autem illis & quis ipse esset indicantibus: magna virtute silentium eis imperabat dicens. Tace obmutescite. Si igitur ante mortem suam, dominus in similitudine carnis peccati adhuc viuens haec operabatur: quanto magis post resurrectionem & victoriam huius mundi, virtute obtinuit, edomandi omne demonum imperium. Qui enim accepit a deo patre omnem potestatem: is ab humano genere demonum iugum excussit. Et quod pro diis ab hominibus colebant: hos humani generis hostes eaeppalauit. Quapropter non multo post Christi resurrectionem: demonum oracula, variaque responsa, quibus homines eludere solebant: cunctis admirantibus, per vniuersum fere mundum siluere.

Quis est Pan magnus: deus naturae: qui paulo post tempora dominicae passionis: reuelatus est nonnullis interuisse ac mortuus esse?

Legimus tempore Tyberii Caesaris (sub cuius imperio dominus IESVS crucis patibulum subiit) reuelatum nonnullis nauigantibus in mediterraneo mari: Pan magnum naturae deum interuisse auditamque sub aquis, immensam spirituum ceteruam: eius interitum lugentium. Est autem hic magnus Pan, quem ut totius naturae deum, gentiles

falso coluere) princeps mundi huius: quē Chri-
sti mors solio deiecit & mundi exiit principatu.
Verisimile quippe est non bonos angelos fuisse:
qui sub aquis Christi mortem lugerent: sed Caco
demonēs. quibus habitatio est in elementis hu-
ius mundi: qui tū recentem magni sui principis
ruinā: & interitū ex morte Christi illatū mussitā-
tes sub aquis deshebāt. Id em̄ pertinet ad filētiū
oraculorū de qbus in p̄cedēte locuti sumus.

89 An post Christi resurrectionem: Lex
translata sit in gentes?

Post resurrectionē Christi, ortū est nouū testamē-
tum: & diffusa Christi gratia in gētes. Hęc autē
diuine gratiē in gētes diffusio: nequaquā est legis
in gētes trāslatio. Nō em̄ gētes legē aut circūci-
sionē receperūt. Lex nāq; & circūcisio penes He-
breos māserē vsq; in hodiernā diē. Hi tamē trāsla-
ti sunt e terra sua, in terras gentiū. Insup & occū-
bens illis deus per mortē Christi: exortus est gen-
tibus. Non igitur lex, sed deus, ex morte Christi,
dicendus est in gentes translatus.

90 Cur dictum est a diuo Paulo: hebreo-
rum delictū salus est gentibus?

Hebreorū delictū est interemptio Christi. Hunc
ergo quem Hebrēi negantes interemerunt: de-
us suscitans a mortuis, manifestauit gentibus.
Magis enim luxit in tenebris lux: q̄ in luce. Lux,
erant Hebrēi: cōuersi prius ad deū viuū, alieni a
cultu demonū. Tenebrę vero erant gentes: dela-
psę ab vnūs dei cognitione, ad pluriū deorū, hoc
est demonū culturā. Fuit autē lucis delictum sa-
lus tenebrarum. Quandoquidem lux, denegata
a luce tenebris illuxit: & eum receperunt alieni,
quem sui negauerunt.

91 An reppulerit de⁹: & abiecerit popu-
lum suum in eternum?

Nequaquā, sed vt diuus Paulus ait: donec intraue-
rit plenitudo gentium. Concluserunt enim omnia
in incredulitate, vt omnium misereatur. Gētes
prius erant in tenebris: & misertus est deus ea-
rum: Israel vero & ipse ad tempus sub nube ma-
net vt postea errorum nube discussa, fiat iterum
partioeps lucis. Scriptum est enim. Si fuerit nu-
merus Israel sicut arena maris: reliquę ex eo sal-

uabuntur. Non igitur in eternum: sed ad tem-
pus, reppulit deus populum suū.

92 An Hebraica traditio sit Christianę
religionī contraria?

Nō minus Hebraica traditio, Christianę religio-
ni aduersatur: q̄ dispositio virtutis, habitū virtu-
tis: aut q̄ minor numerus, maiori nūero: aut ima-
go, veritati. Nā vetus testamentū est vt disposi-
tio virtutis: Nouum vero vt habitus. Vetus vt
minor numerus: nouū vt numerus maior. Vet⁹
vt vmbra, figura & imago: nouū aut vt lux, exē-
plar & veritas. Sicut em̄ dispositio virtutis, habi-
tum & tēpore & ordine p̄cedit: ita & Hebraica
traditio, sub nube & pedagogo ad verioris vsq;
lucis ortū homines erudiuit.

93 Cur magis a Christianis: Hebraica re-
cipitur traditio: q̄ ab Hebrēis Christi-
ana?

Christiani Hebreorū nec legē nec circūcisionem
seruant. Prophetas tamen & legunt: & iis tanq̄ a
deo agitatīs consentiunt. Insup nec legē nec cir-
cuncisionē vt malas aspernantur: sed se iis, minī-
me ad salutem indigere profitentur: meliorib⁹ &
p̄stantioribus sacramentis initiari. Secus tamē
accidit in Hebrēis qui Christianorum traditionē
perosam habent: tanq̄ a spiritu erroris inuectam.
iis aut istud contingit: quēadmodum & infirmo
oculo: q̄ delectatus stellarū claritate, huic solis lu-
cē (stellas obumbrantem) arbitratur esse contra-
riam: cum tamē inter solis & stellarum claritatē:
nulla penitus contrarietas inesse dicatur.

94 Si Hebraica & Christiana traditio
nō sibi inuicem aduersantur: quāobrem
non conspirant in vnum?

Vtręq; testamenta, iuxta substantiā & naturam
sui, in vnū conspirant: & ad eiūsdē dei vtriusq; au-
thoris cognitionē & sacrū cultū, hoīes manu-
ducit. Non em̄ Christus, aduersarius est Moſis aut
prophetarum: neq; sacra euangelia, Moſaicis aut
prophetarum scriptis contradicunt. Si est igitur
inter vtrunq; testamētum, pugna aliqua aut dis-
sidentia: hęc magis ex parte hominum & men-
tium apparens est q̄ existens in natura & sub-
stantia scripturarum. Quemadmodum etſi

Questionum

nulla contrarietas est, inter solē & stellas: tñ sol & stellæ simul, eidem oculo nequaquā illucēt. Nā stellæ in nocte, sol autē interdū conspicuus fit: quo ex orto, disparer aspectus stellarū. Dissidentia igit̃ q̃ videt̃ vtrūq; testamēto inesse: magis accidit ex natura & ignorātia hoīm, q̃ ex substantia scripturarum.

95 An Christianitas crediderit in Indaiſmum vel Iudaismus in Christianitatē?

Sicut dispositio virtutis, transit in habitū, nō autē habitus in dispositionē: ita & vetus testamentū, trāsit in nouū: & impletum est, adueniēte nouo. Quocirca Iudaismus in Christianitatē credidit: nō autē Christianismus in Iudaismū. Nā si quis ex seruitute, in libertatē vendicet: haud p̃pterea dicenda est libertas, trāfire in seruitutē: sed seruitus in libertatē. Exiit̃ em̃ ab eo seruit̃: & induit̃ libertas. Ita & quotquot ex Iudeis in Christū crediderūt: hī exuētes legis seruitutē & sub pedagogo esse definētes: libertatem acceperunt.

96 Est ne aliquādo futura vtriusq; testamēti concordia: & ex Hebræis & Christianis: futurus populus vnus?

Scriptū est: habeo alias oues, q̃ nō sunt ex hoc ouili. Et illas oportet me adducere: & fiet vnū ouile & vnus pastor. Nā duplex est ouile Christi: quod dā naturale, quod estimat̃ secundū carnē in semine Abrahæ. Id em̃ ouile populus est hebreorū: qui sunt naturales filii. Aliud est ouile acquisitum ex gētib⁹, morte Christi: eorū q̃ nō estimant̃ secundū carnē in semine, sed secundū regenerationis spiritū. Et hī filii nō naturales: sed adoptiui vocantur vtrūq; igit̃ ouile (& si ad tēpus dissideāt) nōnūq; vt sacrū p̃dixit eloquiū fiet populus vnus & pastoris eiusdē. Nō enī vt p̃dociū⁹, reppulit deus populum suum in æternum.

97 Quo sensibili iudicio conūicere licet futurā nonnunq; vtriusq; testamēti cōcordiam?

Sensibili iudicio eorū, q̃ in missarū solenniis: a nostris sacerdotibus dum sacris aris astāt visibiliter peragunt̃. Nā a dextro altaris cornu, missarū solēnia inchoantes: decātata in eo vt plurimum veteris testamēti lectione, in sinistrū cornu pergūt: in

Theologiarum

quo euāgelicus sermo noui testamēti substantia, recitat̃. Demū vero cōfectis in altaris medio visibilibus sacramētis (per q̃ vt diuus Dionysius ait Christus mystice signat̃) in dextrū cornu relabuntur: in ea altaris parte, finē mysteriis imponētes: a qua prius inchoarant. Per hūc igit̃ nostrorū sacerdotū, in dextrum cornu regressum: placet theologis, designari Hebræos (q̃ secundū tēpus, abiecti sunt) nōnunq; a deo reuocādos: & iterū naturali oliuē a qua excisi sunt inserendos.

98 An post vtriusq; testamēti cōcordiam & populū vnitatē: Mahumetea lex stabit in mundo?

Minime. Nā hec vtriusq; a duerſat̃: vtpote fallax, p̃fida, erronea, ab erroris spiritu inducta. Hebraicæ autē & Christianæ traditionis author, est idē deus: & veritatis spūs: q̃ prius in Mose & prophetis locutus: postea cū hoīb⁹ in terris visus est: & cum eis cōuersatus, sacra noui testamēti, veridico ore profudit eloquiā. Priusq; igit̃ oriāt̃ vtriusq; testamēti cōcordia & populorū cōciliatio: Mahumetea lex veritatis inimica exterminabit̃, eradicabitur, interibit. Hac enī perseuerātē: quomodo in vnīuerso mūdo, fieret popul⁹ vn⁹ & pastor vn⁹? Hanc autē prope diē ruiturā: innumera pene vaticinia testant̃. Post cuius interitū: scēlicior mūdi ætas, sperāda est: omnibus populis (iuxta psalmi loquū versum) cōuenientibus in vnū vt seruiāt domino.

99 An Mahumetea lex: cōsentiat cū Hebraica & Christiana?

Consentit in parte cū vtraq; quoad litterā & carnales quasdā obseruationes. Nā & ab Hebreorū & a Christianorum scripturis: nōnulla Alcoran⁹ liber furto deprompsit: & rursū ab hebreis, circuncisionē Mahumeti obseruare & suillis nō vesci carnib⁹ & alia plēraq; didicerūt. Astipulantur etiā Christianis: credentes & virginē Christū peperisse & Christum virū sanctū fuisse, quē diuini spiritus filium vocāt. Dissidet tñ lex eorū ab Hebraica & Christiana: penitus in spiritu. Nā quid habere potest commercii & pacis: spiritus erroris cum spiritu veritatis? Hūc igit̃ manere: illum vero tolli ac destrui oportet.

Cum cœli ipsi nec hominibus subsint nec humano subiaceant peccato cur hi tamē in fine & huius sæculi cōsummatione extremo iudicii igne vna cū elementis arsurū prædicantur?

Sensibilia quattuor elementa: terra, aqua, aer, ignis in quibus & humanū genus & cūcta propter hominē facta viuunt: cū hominibus subsint, manifeste humano quoque subiacent peccato. Dicunt enim hæc humane subiaccere noxæ: haud quia ipsa quicquid sceleris admittat aut ab suo ordine labatur: sed quia ab humanis peccatis quæ in ipsis adinittuntur: inquinant, foedantur, corrumpunt. Nam si in veteri testamento legimus domorum parietes ab inhabitantibus leprosis exulcerari atque corrumpi: ideoque præceptū esse Moysi ut hi parietes repurgandi corradarentur: quanto magis sensibilia elementa quæ sunt naturalis hominum mansio: ab humanis labibus & peccatis credantur vitata, inquinata, corrupta. Hæc igitur nimirum extremo iudicii igne renouanda absumantur. Secus autem de cœlis accidit: ut apote gar suri quidē celebrantur: cū tamen neque hominibus subsint neque humane noxæ subiaceant. Haud enim primus Adam peccauit in cœlis: sed in paradiso. Ceterorum autem hominū neque in cœlis neque in paradiso: sed in huius exilii valle, patrata sunt scelera. Si ergo extremus fatalisque ignis, in ea sola aget quæ cōtaminata fuerint peccato aut proprio aut alieno: quo pacto hic cœlos absumet eosque resoluat: quos humanū peccatū nequaquam infecit aut vitiauit? Dicimus tribus de causis: cœlos ipsos extremo igne corripiendos: prima Quia corporei sunt quippe soli et extenti, tanquam termini & fines totius sensibilis mundi. Omnis autem corporea substantia (præter ea tantum humana corpora quæ originali labecaruerint) supremo igne aut expiabitur aut resoluatur. Secunda quia cœli subiacerunt peccato angelorum: qui ideo exturbati e cœlo in ima ruunt. Peccauerunt enim angeli primi non in elementis huius mundi neque in paradiso: sed in cœlo: in eo ve loco & gradu: in quo beati erant futuri, si permansissent. Quapropter de cœlis scriptum est: quoniam cœli non sunt mundi in conspectu eius Tertia quia demum propter hominem facti sunt

cœli. Haud enim propter angelos creati & facti sunt: quandoquidem incorporeis & immaterialibus angelis: corporeæ substantiæ nihil præstant. Omnis nempe corporea substantia: corporeo hominī famulari iubetur inque hominis vsum & ministerium est procreata. Qua igitur ratione extremus ignis, hominis corpus peccato corruptū soluturus est: eadem & cœlos ipsos (qui sunt ut humani domicilii visibilesque mundi fastigia propter hominē facta) absumpturus iudicetur. Quippe vna cum homine interire oportet: quæcunque humana sunt id est propter hominem creata: ob eas itaque quas recensuimus causas: liquet cur supremi ignis vim, cœli ipsi nequaquam effugient.

FINIS.

Theologicarum questionum Septimi & vltimi libri Finis Editarum in Carolopolitana similitudine, Et ædibus Reuerendi in Christo patris dñi Caroli de Genlis Nouiodunensis Pontificis Anno dñi millesimo ccccc. xii. decimo magna Februarii,

CAROLI BOVILLI SAMAROBRI NI DIALOGI DVODE TRINITATE: Christiano & Iudeo disceptantibus: Ad Eximium Philosophum Iacobum Fabrum, Rectarum Litterarum Decus.

OMAE Anno millesimo quingentesimo septimo paulo anteq̃ in familia regionum oratorū Gal-
lię ad pontificiā sanctitatē in urbem aduētasses:
dominica quadam die, post meridiē: prętereun-
tī mihi cum nonnullis solatiū causa Iudaicū vi-
cum: obuius fuit Bonetus de Latis Hebręus me-
dicus, author eius libelli quī de annulo inscribi-
tur: quī & dudum tua cura, vna cum libro de
sphaera prodiit in lucem. Hunc etsi faciē nō noue-
ram: audito tamen ab vno coambulātium ami-
corum, esse Bonetum: salutauī: cupiēs ab eo ma-
terialē illum annulum videre: quem suo li-
bello inscripsit eo ingenio, ea industria & arte
fabrefactum: vt q̃q̃ dīgito gestatilis sit, nō pau-

ciora tamen ex illo, q̃ ex astrolabio: circa sydera valeant deprehendi. Subiunxit ille, annulū
se domī habere. A qua cū non procul versaremur: in illā vidēdi annuli gratia, vna cū eo p-
perauimus. Deprompto vero ille e scriniis annulo: voti nos cōpotes fecit. At postq̃ & ocu-
los annulo pauimus: & multī vltro citroq̃, amborum nostrum fluxere sermones: orta tan-
dem inter nos est, de religionum varietate cōtrouersia. Suos quisq̃ rit⁹: vt melius poterat,
efferebat. Multa illi ex sacris eloquiis, pro viribus obieci: pręcipue e veteri testamento. No-
uerā em̃ Hebraicā auem haud CHRISTIANO laqueo: sed pprio, parī & cōsentaneo au-
cupandam: quandoquidē ad euangelica verba & apostolicas sententiās: indignabundas
aures Hebręi soleant occludere. Et quia nostrę disceptationi non interfuisti (nōdum enī
adueneras) sed habitā fuisse etiā Romę audiuisti, at te non pręuenisse et non interfuisse
plane dolebas: ideo scriptam ad te mītto, iam coepta proseguēs. Igitur cum sentirem ex no-
ua lege me virū reuincere non posse: ex veteri testamento & prophetarum scripturis (quæ
tam ab Hebręis, q̃ a CHRISTIANIS: cōmuni fide lectitantur) eius mentē, paxillum ad
nostra allicefacere studebam. Disceptatiunculę tamen nostrę labor: in fumum cessit. Protē-
sis enī ille tandē sursum palmis, cōplosisq̃ in cōclū manibus: ad solita Hebręorū arma cō-
fugit, in hęc verba prorūpens. Propitius sit mihi deus: non est mihi vtile, relinquere legem
patrum meorum. Et hęc insuper adiecit: Credimus nos Hebręi tantū vnū deū esse: autho-
rem cōclī & terrę, vniuersorū conditorem. Nos vero propter patrum nostrorum transgres-
siones: infelici quod cernis exilio, ad tempus relegatos: vt patrię extorres, in terra aliena: si-
ne rege, sine lege, & sacerdote: sub tributo conuersēmur. His ille dictis ad me reuersus ait.
Est mihi filius intus: annū agēs secundū supra trigesimū. Ne ergo (oro te) hīnc prius absce-
de: q̃ illum salutaueris. Nā non mediocriter eruditum reperies: vt quī assidue philosopho-
rum libros euoluat. Acquieuius illi: ascendentesq̃ in superiorem locum: filiū, qualem pa-
ter prędixerat offendimus: totum in libris, litterario ocio incumbentem. Locus ille, synago-
ga erat. In qua nīhil pręter velo obtectum & imperuium altare, libros, lampades & sacerdo-
tum vestimenta conspeximus. Cauentur enī Hebręi ex antiquo legis instituto: ne figu-
ris, imaginibus, picturis, sculpturisve vllis: incircumscriptibilem deū, exprimere moliant.

Solita he-
breorum
subterfu-
gia,

De Trinitate.

Abulca
finus et
roganti
lium.
Socrates
Aristote
les.

Demon
stratiōis
duplex
genus.

In hocrite a Gentilibus disconuenientes: q̄ quacūq; sensus mouent; idola sunt & vanæ futileq; admiratiōes. quæ vero sensuum organa subterfugiunt ac latent, mentis q̄ secessus poscunt: ad vñū excellēter pulchrū & summe bonum contemplandū pertinent. Quapropter aut nudī sunt illis, synagoge parietes: aut duntaxat pietis arbusculis variisq; floribus adornātur. Sedimus ergo cuncti iuxta illum: primiq; nostri sermones, haud quāq; vt prius de varietate rituum: sed de philosophia fuere. Erat enim in Aristotelicis libris, ap̄ prime eruditus. Disceptatio tandem nostra, eo interrogatiōis producta est. An possit ex veterum Philosophorum libris, colligi & promi tantum vñū deum esse: immensum increatum, eternum, omnium creatorem: ita vt pluralitas excludatur deorum: qui publicissimus est priscorum gentiliū error! Sciebam enim non minus Hebræis, q̄ Christianis: perosam esse pluralitatem deorum. Annuit illico Iudæus: q̄ plurimos ex naturalium rerū scientia, summi alicuius entis omnibus dominātis, perspectam monadem habuisse, & plurimum deorum cultum execratos, maluisse quosdam aut cicutam bibere, aut in vltro-neum exilium proficisci: q̄ semel agnitam vñitatem inficiari. Ego vero vltērius interrogata pro-secutus, rursus percunctari illum cœpi: possit ne etiā ex Philosophorum naturalisq; scientiæ libris, diuinæ substantiæ personalis trinitas deprehendi! Ad hunc modum vt (occultius pluralitate deorum exclusa) viri illi diuinę agnitę vñitatis cultores: sub myste-riis & quibusdam velamentis, vñius illius dei (cuius veram tandem noticiam ex naturali sciētia assequi potuerūt) personalem texuerint trinitatem! **IVDAEVS** vero ad hæc indi-agnabundus respondit. Omnem o Christianę, sapientes illi viri: curam eorum quę nō sunt, postposuere. Sufficiebat enim illis, scientiam eorum quæ sunt tradidisse. Porro si deum tri-num esse nihil est: præter vecordem Christianorum errorem: miror plurimum cur nunc a me scisciteris, an queat diuinæ vñitrinitatis scientia, in Philosophorum libris repe-ri! Dixi autem illi. Sane profecto subintulisti, arduum illud diuinæ trinitatis mysterium (quod sola Christiana nostra religio, pie veneratur & colit) nullis quod norim antiquorū, per mundanę naturalisq; scientię vires innotuisse: neq; altam illam sublimemq; & omnis ingenii captum, excellentem veritatem: posse subduci ex libris eorum. Caterum hoc vñū adhuc ex te audire cupio: an naturalis scientia absq; huiusmodi tam ardui mysteriū agnitio-ne queat esse perfecta. Et **IVDAEVS**: perfecta inquit est: nec ignoratio eius quod non est, illam arguere potest imperfectam. Aio vero ad eum rursus, si præter scientiam sacri eiusce-mysteriū, perfecta est mundana sapientia: hæc errorem nullum, non commodissime deuia-tabit. **IVDAEVS**. Nullum. Et ego. Quid si ego leui argumento, non nihil erroris & gra-uis incōmodi, mūdane huic sapientię obiciā: qđ nulla humani ingenii efficacīa, absq; di-uinæ trinitatis p̄sidio p̄fligare valeat. **IVDAEVS**. Impossibile reor esse qđ dicis. **CHRIS-TIANVS**. Quod priscis viris impossibile fuit: nobis Christianis, ex indulti desuper lu-minis p̄sidio: id ostendere in promptu est. Nobis enim id opis & præclare facultatis tri-buit, sacratissima lux fidei: per quam in cunctis rebus creatis, mira & aperta nouimus relu-cere creatoris vestigia. e quibus in arcanam ipsius creatoris cognitiōem strato ac turissī-mo calle subuehamur. Caterum quia re potius q̄ verbis, tecum agere opus est: expendere tibi iam volo, quod pollicitus sum: ac naturali ratione eote perducere: vt sine confessione propositi mysteriū (diuinę inq; trinitatis) illatum obiectumq; errorem, omni arte nequeas profligare. C̄ Nosti ex Aristotele, duplex esse demonstratiōis genus. Alia quippe est demō-stratio ostensiuā: alia ad impossibile. Illa opinantes solum ac dubios, in scientiā pducit. Hęc vero negātes, q̄ recta & verissima sunt: dū in manifeste impossibilitū cōpedes illos, inducit: iis tandē q̄ prius negauerāt assentiū cogit. Quandoquidem igit diuinę trinitatis arcanam

scientiam, summa ope niteris excludere: necesse erit tecum ea demonstratione utri: quæ ad manifestum & cunctis cognitum impossibile perducatur. Esto igitur (ut vis) de⁹ interno creaturæ personarum discrimine. **IVDAEVVS.** Quod verum est, esto. **CHRISTIANVS.** Qui in ternum a deo numerum tollit: propriam quoque mysticam actionem, ab illo subtrahat oportet. **IVDAEVVS.** Ediffere prius quam propria huiusmodi ac mystica dei operatio. **CHRISTIANVS.** Arcana ac propria dei actio: est quæ diuinæ substantiæ haud quam limites excedit: quæve a deo initium habens: profecta per deum, in deo sistitur. Eiusce etenim actionis initium deus est: medium deus: finis quoque deus. Hac potius actione deus: nihil extra seipsum profert: sed naturales in seipso gyros agens: soli sibiipsum adest, atque intra seipsum ineffabili modo conuertitur. An putas usque adeo imperfectam esse diuinam substantiam: ut nullas intra se motiones habeat, utve nihil nisi extra seipsam agere queat? **IVDAEVVS.** Quomodo diuina substantia: quicquam intra se agere possit? **CHRISTIANVS.** Si creaturæ dei ut homini, geminas operationes tribuimus. Aliam internam, qua sibiipsum unusquisque homo mente adest: Aliam exteram, qua haud quam sibi, sed alteri homini congregitur: cur minus diuinam omnium creatricem substantiam, binis operationibus non locupletabimur? Alia naturali, arcana propria: Alia exteriore: quæ creaturæ origo est & causa? **IVDAEVVS.** Perge de his actionibus, certiora quædam & euidentiora in medium adducere. **CHRISTIANVS.** Propria dei actio, persimilis est interne hominis actioni: quæ est mentis in seipsam conuersio. Mentis siquidem conceptiones, format effingitque homo omnis ad semetipsum. Sunt enim ei soli peruiæ: cuius mentis insunt: nec usque arcana illa abditaque mentis operatio: extra animi fines protenditur. Ipsa siquidem inuisibilis notio & a mente profertur: & in mente, æterna perseverat. Quod si eadem mens, inuisibilem huiusmodi notionem quam multo antea concepit, voce deinceps alii menti expresserit: hæc vocalis ipsius notionis expressio, ab eadem mente haud necessarie: sed sponte ac voluntarie patitur. Et neque rursus ad seipsam: sed ad exteram mentem, hæc exteræ & voluntariæ actionis, suas notiones insinuare gaudet. Cupit enim benigne alteram mentem earum esse participem notionum: quibus ipsa arcane & inuisibiliter prior illustratur. **IVDAEVVS.** Plane intelligo has actiones humanæ menti nequaquam deesse: sed quid hæc ad diuinam substantiam? **CHRISTIANVS.** Emergendum tibi est: ex hac humanarum actionum dyade, ad paria diuinæ exemplarisque mentis internoscenda officia. Audisti exteram humanæ mentis operationem (hoc est vocalem inuisibilis notionis designantiam) ab interiore alia & antiquiore eiusdem mentis functione (qua sibi soli affuit) nulla necessitate sed voluntarie duxisse originem. Intellige & pari Analogia exterum diuinæ mentis actum: hoc est creationem vniuersi: ab alio arcano longe antiquiore, immo vero æterno eiusdem mentis actu, quo sibiipsum soli ea mens iugiter affuit: sola eiusdem mentis voluntate processisse. Resolue exteram quoque, in intima: sensibilia, in intelligibilia: rectam lineam, in circulum. Est enim recta linea, curæ explicatio. Hoc pacto ad arcanam dei operationem, extime operationis indicio: congrue dinoscendam subueheris. **IVDAEVVS.** Hanc arcanam functionem, deo aliquando affuisse aut adesse: nondum persuasam habeo: immo vero hanc actionem reor potius esse nullam. **CHRISTIANVS.** In promptu igitur est, ut horum alterum incommo-
dorum incurras: ut aut fuerit ab æterno deus ociosus, aut ut mundus, vel saltem pars aliqua mundi velut materia: fuerit deo cœterna: quæ duo, haud secus a vobis iudeis, quam a nobis Christianis: pro impossibilibus & summis incommodis habentur. Quod enim absolum sit deum: infinitis illis sæculis ante creationem mundi, in seipso feriatum hinc liquet. Quod quicquid est: præsertim est, ut sit eius operatio. Nam nihil in rerum natura: actio

De Trinitate

ne preclarus. Actio enim, usus & operatio: finis est omnis naturalis & supernaturalis substantia. Si ergo omnis creatura, ex natura sua ociositatem propulsat: cupiens in actu essetio prior ac proprio defungi officio: quis ignaua ocia deo impingere audebit? quis eum qui cunctis in incō- creaturis suas ipsarum functiones instituit: proprio actu ab aeterno spoliabit? Si omnis creatura simul atque facta est: mox ad actum & naturale sui institutum properat, ita ut nolit esse & non esse in actu aliquo: quis deum asseuerabit fuisse quidem ab aeterno, sed sopitum in se ipso, omni actione tam interna quam externa destitutum? Esse enim & agere: in deo conuertitur. Esse autem dei aeternum: quare & agere aeternum. Hac de primo incommodo seu difficultate uina ociositate, dixisse sufficiat. Quantum vero sit reliquum incommodum, deo alio modo secundo quid fuisse coaeternum: hinc pendere licet: quod deum continget non esse uniuersorum conditioni incō- ditorem. Nam cur obsecro Philosophi asserant, nullam humanam mentem innatam esse scientiam: nisi quod mens humana cunctarum sit suarum notionum opifex: omni quam habet notionem, natura ac duratione antiquior? Si enim uia inuisibilis notio, humanam mentem naturaliter insita dicatur: haud poterit humana mens, eius esse opifex notionis: quae illi coetua, innata & secundum naturam insita dicetur. Ita etsi quid deo fateberis esse coeternum: dicas oportet non esse deum, eiusce entis opificem. Esset enim id ens aequale deo: utpote duratione aeternum: substantia immensum. Nam cuius aeterna duratio: huius & substantia intermina esse declarat. cum nequeat finitae substantiae: utrinque infinita esse duratio. Et qua proportionem se habebit ad humanam mentem ea notio, quae naturaliter illi insita dicetur: pari proportionem se habebit ad deum id ens, quod illi dixeris esse coeternum. **IVDAEVS.** Neque deum quandoque ociosum fuisse sentio, neque quicquam illi fuisse coeternum. **CHRISTIANVS.** Sublato interno dei numero: necesse est ut tibi contingat, quod Aristoteli & aliis plerisque: qui primi incommodi scyllam deuittaturus: in secundi carybdim inciderunt. Nolens enim facti Aristoteles, deum nonnunquam seriatum: mundum illi duratione exequauit. Tanti uir minime perpendit pugnare haec duo inter se: mundum deo esse coetuum: & tamen dei opificio. Hac etenim reuera pugnant adinuicem, aliquid factum esse a deo: & coeternum esse deo. Alii vero non uniuersum mundum, sed solam materiem dixere (primum uittaturus incommodum) deo coaeternam: ut circa iugiter presentem materiei essentiam: diuina tota versaretur actio. Sed nihil profecto: quam haec arbitrari: infelicius, quandoquidem deus hoc pacto palam arguitur imperfectus: ut pote qui intra seipsum non habet, in quo agat: quique exterioris entis (ne ociosus sit) indigus esse probatur. Si enim intra se nihil agit deus: omnis eius actio peregrina. Nam initium habens a diuina substantia: in exterum aliquod inconstitabile ens, sese fundet. Et quae profecta est a diuino principio: in diuersum finem progreditur. In hac enim diuina actione: erit alia substantia proferens, & alia quae proferetur. Magnae autem impotentiae id argumentum: haud posse ens aliquod precipue diuinum, sibi ipsi esse obuium suae uel capax actionis. Nam ens quod sibi ipsi obuium non est: id nec propriam actionem excipere potest: sed omnem sui actum, extra seipsum: in exterum aliquod ens traducit. Qui uero deum infinite potentem esse contendit (quod & uos Iudei fatemini) illum ea omnia & infinites plura posse non abnuere: quae humanam mentem possibilia dicuntur. Atqui humana mens: & sibi ipsi occurrit & propriam actionem capescit. dum eas actiones, quas arcano opificio molitur: in propriis continet scriniis. Illas gignit: illas excipit, earum fons est: earundem quoque finis: ut pote quas extra seipsam, haud quam abire patitur: sed in propriae substantiae uasculo condit. Quod ergo in imagine & accidente, ab humana mente perficitur: quopacto non uides diuinam & archetypam menti in ueritate, in sub-

stantia, in exemplari causa ab æterno inhæssisse, illamq; fugiter sibi occurrisse, fuisse sui par-
 ticipem sui consciam, seipsam speculatam, proprię substantialisq; notionis & opificem et
 scrinium, ita vt ab æterno & propriam notionem pepererit: & eandem in suimetipsum sub
 stantię limitibus exceperit, clauferit, coercuerit. **A**gnosce ergo ex his quantum a verita-
 te deuiet secundi incommodi assertio: deo quicq; fuisse coæternum, quandoquidẽ non erit
 deus omnium opifex, neq; infinite potens: vt qui neq; in seipso, poterit quicq; neq; extra se
 ipsum poterit omnia. Qui enim internam illius actionem tollit: dicit illum in seipso nihil
 posse. Qui vero non nihil illi astruit coæternum: statuit illum extra se non posse omnia. Hoc
 est non esse illius entis authorem: cui parem deo tribuit in æternitate mansionem. Vt ergo
 ea duo quę adduximus, succidas incommoda: necesse est ad veritatem primı nostri propo-
 siti recurras, deum inq; vnum esse atq; trinum. Vnum quidem substantia, trinum personis.
 id est diuinam totam substantiã præter diuisionẽ sui: trium fecunditate personarum discre-
 tam. Nam præter hunc diuinum arcanum numerum: internam naturalemve dei actionẽ
 mundi creatione, infinito euo antiquiorem: saluare nequeas. **I**VDÆVS. Et si internam
 illam actionem, deo ab æterno abfuisse confitebor: nondum tamẽ satis video quopacto me
 tue rationes: arcanum dei numerum diuinęq; totius substantię trinitatem fateri perurge-
 ant. **C**HRISTIANVS. Proximus est diuinę internę actioni, diuinus hic arcanus nume-
 rus: quem tibi persuadere conor. Adinuicem enim conuertuntur: eandemq; veritatem &
 credulitatem habent, adeo, vt qui vnus exhibet fidem: exhibeat & alterius & qui vnũ infi-
 ciatur: & alterum eum denegare oporteat. Quia tamen clarior & magis in propatulo est
 (ob ea quę sequuntur incōmoda) diuina interior actio, q̃ diuin⁹ arcanus numerus: ideo nõ
 ex hoc, illam: sed hunc, ex illa elicere tibiq; persuadere nifus sum. **I**VDÆVS. Quomodo
 persuadeas edisserito. Nam non vsquequaq; intelligo: cur propria & interna entis alicuius
 actio: sit eiusdem entis multiplicatio. **C**HRISTIANVS. Neq; ego internam diuinı entis
 actionẽ: dico illius esse multiplicitatẽ: aut vt vis multiplicationẽ. Nam alicuius entis mul-
 tiplicitas aut multiplicatio: est eius substantialis diductio: & in plura entia diuisio. Diuina
 autẽ substantia omnino impers & indiuidua: quã ppria internave actio nec diuidit, nec in
 plura dispartit entia. Diuin⁹ qpe internus numer⁹: nec est dei multiplicitas aut multiplica-
 tio, nec diuinę substantię diuisio. **I**VDÆVS. Age ergo explica hunc diuinũ numerũ: q̃liter
 ex interna dei actione eliciatur. **C**HRISTIANVS. Cuiusuis actionis opus est, vt sit fons
 aliquis: finis item aliquis, aliquod quoq; medium. Nam ab extremo in extremum, per me-
 dium: omnis pertransit, progreditur ac deriuatur actio. Et ideo propinqua & cognata omi
 actioni sunt hæc tria: principium, medium, finis: vt nullo ferme pacto absq; his tribus, ratio
 concipi queat actionis. Cum enim actio sit ab aliquo alicuius prolatio: necesse est vt profe-
 rens, non sit id quod profertur. Nam proferens: fons est & principium actionis. Quod ve-
 ro profertur: finis est eiusdem. At amborum medium, eorum nodus est & vinculum: quod
 eque se, ad vtraq; extrema habere: & vna, ab ambobus produci reperitur. Et quia propria
 qua de intendimus dei actio, est interna eius operatio: per hanc in nullo ente, aut circa nul-
 lum ens agit deus: sed in seipso solo & circa seipsum. Si enim per hanc in ente alio, aut cir-
 ca aliud ens ageret deus: hæc actio externa esset, peregrina, deo inconstantialis qualis mũ-
 di creatio. Cum ergo naturalis & eterna dei operatio, ortum habeat in diuina substantia,
 procedatq; per eandem substantiam & finiatur in illa eadem: necesse est huius operationis
 & extrema & medium, diuinę inesse substantię. Non enim ea operatio, ortum habet extra
 diuinam substantiam: neq; procedit extra illam, neq; terminatur extra eandem. Nam cum

rũ ex hu
 mana
 mente.

Recur-
 sus ad p-
 positi ve-
 ritatem.

Trinitas
 non est
 dei mul-
 tiplici-
 tas.
 Omnis
 actio in
 trinitate
 Prolatio
 pferens:
 agens.

De Trinitate.

ais terminis vt principio, medio, fine: nusq̃ ab illa excedit. sed in ea sola, miro modo conclusa: inchoat, progreditur, sistitur. Hæc itaq; diuina actio: deum ipsum etsi in plura entia non diuidit aut non multiplicat: attamen eundem, personaliter distinguit, numerat, discernit. Quapropter illū ex ipsius actionis officio & natura: concludimus esse absq; sui diuisione trinum. Nam diuinæ actionis fontem atq; initium: illius esse finem, haud quāq; confitemur. Neq; diuinæ actionis extrema: cum eiusdem actionis medio conuerti, coincidere, confundi: asseueramus. Sunt enim & extrema ab inuicem, & extrema a medio: sine totius diuisione, veraciter distincta, re excepta, psonaliterq; discreta. Cuncta tamen hæc tria id est & ambo extrema & medium, sunt vnica substantia diuina: interiore & naturali actione sui, in tribus personis concinniter expressa. Haud enim propria alicuius actio, est eius entis substantialis diuisione: sed personalis distinctio in principium, medium, & finem. In eadem em substantia: discernitur fons operationis a fine. Et rursus fons & finis, a medio. Hinc enim pendet quod clarissimi principii & præcipue cuiusdam dignitatis vim habet: omne ens cuius substantia confusa, simplex, indistincta, & inordinata fuerit: in seipso agere non posse. Elicio rursus vt quicquid agere intra se potest: agere & extra seipsum queat. Haud tamen contra: quicquid agere sufficit extra se: agere posse intra seipsum. Nam imperfectæ substantiales formæ agere quidem extra se possunt, vt in subiecta materia: intra se autem non possunt: utpote simplices, confuse, indiscrete. Tres enim sunt substantiales actus indistincti: quibus intra se agendi, adempta facultas est: Substantiuus, Vegetatiuus, Sensitiuus. quippe quorum omnis actio excutanea: suscepta in peregrina substantia, vt in materiali subiecto. Substantiuum enim actum idem volumus ac essentialem, a quo quicq; habet esse vt elementa, lapides metalla, Vegetatiuum eundem esse ac vitalem: a quo quicq; dicitur viuere, quod consequuntur nutrirī, augescere, minui, & quandoq; simile procreare: vt reperitur in stirpibus ac plantis & herbis omnibus. Sensitiuum eundem ac tactiuum, a quo quicq; dicitur tangere: habetq; calidi, frigidi, siccī, & humidī ac similitum cognitiones, quam & aliæ sequuntur sensibilibus rerum discretionēs: quales reperiuntur in brutis omnibus. Sunt etiā tres, alii substantiales actus, intra se fecundi, distincti, discreti: quī interna actione predicti, compotes sui fiunt: humanus, angelicus, diuinus. Omne siquidem substantiarum genus, cum septipartito diductum sit: aut materies est, aut substantiuus siue mineralis actus, aut vitalis aut sensitiuus, aut rationalis, aut angelicus, aut diuinus. Hoc enim pacto septenis diebus quibus a Mose, vestro legislatore condita a deo vniuersa promulgantur: septena entium vides respondere genera. Nam quemadmodum sex diebus (Prima etenim die sunt angeli creati. Materia autem secundam diem sibi accommodat. Essentia est vt dies tertia. Vita: quartę diē proprietatē retinet. Quintam sensus enumerat discernit insinuat. Sextā vero hūana ratio comitat. Septia deniq; dei sanctitudinī cōferit ac dicatur) creata & perfecta sunt vniuersa, septima vero nihil creatū: ita sunt creatarū substantiarū sex genera. Superest vero vnica diuina substantia increata, septimę diē comparanda. Hæc perpende o iude: si aut naturali rerum scientiā, aut legis vestrę sanctionibus aduersentur! IVDAE VS. Minime aduersantur. Quinimmo hanc septenarum substantiarum, ad numerum septem primordialium dierum miram congruentiā: non inuitus audiui. simul item probe intellexi sex esse creatarum substantiarum genera: senis minus præcipuis dieb⁹, quibus operari licet: conferēda. Septimæ vero ac principanti diē, quam nos requiē sabbatūq; nuncupam⁹: diuinā increatā substantiā respōdere. CHRISTIANVS VS. Ita hæc se habet. Sed vnū rursus abs te percūctor: cur materiā, q̃ extrema substantiarū est vltimūq; entiu vestī-

Clarissima
di-
gnitas.

Tres
actus in-
distincti.
Tres
actus di-
stincti.

gium creauerit deus: an propter seipsam, an propter reliquias substantias, quas vocamus **Cur crea-**
 actus! **IVDAEVVS.** Arbitror materiam haud propter seipsam, sed propter actus esse crea- **ta mate-**
 tam: utpote quae simplex potest: ad nihil aliud, quam ad patiendum nata. **CHRISTIANVS.** **ria.**
 Sed cum omnem reliquam substantiam praeter materiam actum esse dixerimus: edissere pa-
 pter quos actus, praecipue facta sit materies: an propter omnes, an propter aliquos tan-
 tum? **IVDAEVVS.** Haud propter omnes: sed propter eos tantum, a quibus ipsa nata est
 pati. **CHRISTIANVS.** Qui sunt actus illi, a quibus nata est pati materies: siue quorum
 actio, excipienda est in materia? **IVDAEVVS.** Hi sunt qui naturaliter in materia resident:
 quique naturali coniugio ac vinculo, ipsi materiei agglutinantur: haud aliter nati esse salua-
 ri atque permanere quam in materia. **CHRISTIANVS.** Qui illi sunt? **IVDAEVVS.** Hi sunt
 substantiuus, vitalis, sensitivus: & ex parte (ut arbitror) humanus. **CHRISTIANVS.**
 Probe sentis: nec longe es a nonnullorum Philosophorum sententia: quibus humani ani-
 mi perpes essentia & immortalis status innotuit. Hi enim dixerunt, omnem humana men-
 te inferiorem actum interitui esse obnoxium. Omnem vero mentem, eadem humana men-
 te sublimiorem: esse ex toto immortalem. Humanum vero animum, quoquo pacto utriusque na-
 ture esse participem. Nam collatione corporis, a quo abiungi possit: morti esse obnoxium. **Huius**
 Per se vero, iuxta propriam sui substantiam: immortalem. Sed quos actus prestantiores esse **animus**
 arbitraris: an addictos materiei, propter quos diximus factam esse materiam: an separatos **utriusque**
 a materia, propter quos materia facta non est? **IVDAEVVS.** Eos existimo potiores esse, qui- **naturae**
 bus nullum cum materia commercium: ut diuinum, angelicum & ex parte humanum. Reliquos vero qui **princeps**
 absque materia subsistere saluari & esse nequeant: ut Sensitivum Vitale & Substantiuum: arbitror mi- **Cur im-**
 nus perfectos. **CHRISTIANVS.** Possunt ne imperfecti illi actus qui humano subsunt, perfecti
 abiungi a materia & abiuncti ita permanere: quemadmodum natura diuinus & angeli- **actus a**
 cus & humanus post mortem? **IVDAEVVS.** Non possunt. **CHRISTIANVS.** Quare? **materia**
IVDAEVVS. Quia nihil potest in rerum natura esse ociosum. Omnis autem actus huma- **insepara-**
 no inferior actus: vim nullam habet, qua quisque agat extra materiam. Omnis enim vis & fa- **biles,**
 cultas ipsius: nata est exerceri & agere in materia sola. Si igitur illi actus seorsum a materia
 sumerentur: mox spoliati omni actione, perseverarent ociosi. **CHRISTIANVS.** Huiusmo-
 di itaque actus: aut sunt in materia, aut omnino non sunt. **IVDAEVVS.** Ita est. **CHRISTI-**
ANVS. Illi ergo cum tolluntur a materia: illico esse desinunt. **IVDAEVVS.** Desinunt.
CHRISTIANVS. Sunt igitur ex toto mortales, & a proprio esse decidui. **IVDAEVVS.**
 Sunt. **CHRISTIANVS.** Humanum vero actum, cur dicimus natura coniunctum mate-
 riei: & tandem separabilem a materia? Nonne ideo natura addictus est & alligatus materiei
 quia vires habet nonnullas, quas nisi in materiali organo exercere potest: ut essentialem,
 vitalem & sensitivam? Et rursum ideo separabilis est a materiei consortio: quia excellentio-
 re aliqua vi, ut rationali siue intellectuali praeditus est: per quam sublimium more angelorum,
 diuinarum particeps est imitationum arcanarumve illustrationum compositus: nihil agens aut
 excipiens in materia: sed duntaxat in propria & spiritali essentia? **IVDAEVVS.** Hec ita se
 habere puto. **CHRISTIANVS.** Humanus ergo actus, sublatu e materiae gremio: cum
 queat non esse ociosus: (Nam vim retinet praecipuam agendi in seipso) haud oportet ut il-
 lico: sicut ceteri, intereat. **IVDAEVVS.** Haud oportet: quin immo abiunctus a materia, in
 toto sui esse, manet saluaturque illius substantia. **CHRISTIANVS.** Vides igitur per solius
 interne actionis efficaciam humani animi colligi, astrui, inferri, immortalitatem: cum idem
 fere sit: ociosum, inane irritumque esse: & omnino non esse. Similiter & idem sit, esse simpliciter

De Trinitate

ter & aliquid agere: aut saltē vim retinere quicq̃ agendi. **IVDAEVS.** Video: & ex his mihi iam liquidius animi immortalitatem persuadeo. quādoquidem frustra id fit: quod nihil agit. Insuper & perseverare in esse, oporteat eos actus: quos nulla transmutatio propriis actionibus destituere, privare, & spoliare potest. Hi siquidem tanq̃ aut semper aliquid agentes, aut agere potentes: nunq̃ cassi superuacanei & ociosi erunt: præclaram suę æuiternitatis & lugis permanentię causam, in seipsis habentes. **CHRISTIANVS.** Nunquid etiam putas veriorē esse ac potiorē eam humani actus actionem, quam habet extra materiam in proprio promptuario vel vt sic dicam in proprio scrinio: ea quā exercere nequit, nisi in corpore? **IVDAEVS.** Sicut vis animę intellectiua natura potior est inferioribus eius viribus⁹ sensitiva videlicet vegetatiua, essentiali: ita & operationem animi intellectualem, duco longe præstantiorē magisq̃ ipsi animo cognatam atq̃ accommodam operationibus inferiorum virium, quas materia suscipit. Quanto enim aliquid longius abest a materia: tanto id censeo esse præclariū. **CHRISTIANVS.** Hac etiam de causa actus separati aut separabiles a materia vt diuinus, angelicus, humanus: præclariōres ac præstantiores iudicantur, actibus a materia inseparabilibus, vt sensituiuo, vegetatiuiuo, essentiali. Hi nempe inseparabiles a materia vocantur: non q̃ omnino ab ea auelli nequeant: sed q̃ simul atq̃ ab ea disfunguntur separanturq̃: confestim velut ociosi & omni actione spoliati tollant e medio, desinant subsistere, abeant in nihilum. Quomodo enim quicq̃ subsistere posset quod temere, frustra esset, atq̃ ociosum. **IVDAEVS.** Id nequaquā subsistere posse, facile concesserim. **CHRISTIANVS.** Omnium id consensus est. Porro diuinus & angelicus actus, natura separati dicuntur: vt pote qui nullum materię experiuntur coniugium. Humanus vero, natura quidē addictus est materię, separabilis tamen ab illa vocatur: quia post abiunctionē suę, permanet in esse saluus: intellectualis actionis officium, siue in corpore, siue extra corpus nunq̃ intermittens. Sed quia prius diximus omnem actum qui potest agere in seipso, posse agere extra seipsum. Non autem omnem qui extra se agere potest, posse intra semetipsum agere: sciscitor rursus abs te. An duo supremi actus natura separati diuinus & angelicus: vllam habeant in materia aut circa materiam actionem? **IVDAEVS.** Diuinus & angelicus actus natura separati sunt & nati nō esse in materia: nec propter illos facta est materia. Quomodo ergo vllam habebūt in materia actionem? **CHRISTIANVS.** Diximus tres inferiores actus: sensituiuum, vegetatiuum & essentialē: ideo a materia inseparabiles esse atq̃ interitui obnoxios, quia intra se agere nequeant, sed solum extra se hoc est in materia: agere nati sint. Est enim materia non eiusdem substantiæ cum ipsis actibus: sed substantia altera, penitus ab actu diuersa: naturali tamen vinculo actibus sociata. Et hac de causa actum agere in materia: est eundem actum forinsecus siue extra se agere. Pro iisdem qui ppe sumuntur, agere extra se: & agere in materia. Similiter & pro iisdem: agere in seipso & agere extra materiam. Supremi autem tres actus: diuinus, angelicus, humanus: cum queant agere in seipsis: hoc est extra materiam: arguimus etiam eos posse extra se, id est in materia agere. Nam cuiusq̃ adest posse intra se agere: adest & eidē, extra se agere posse. Nulli siquidem entium facultas adest interne operationis: cui non adsit exterioris operationis potentia. **IVDAEVS.** Si deum & angelum contendis agere posse in materia: eadē ratione diuinum & angelicum actum, elicies natos in materia subsistere, ac tā ppter eosdem: q̃ ob inferiores quattuor actus: factā materiam. **CHRISTIANVS.** Absit vt diuinū & angelicum

Agere in
materia
& agere
extra se
conuer
titur.

actum natura separatos: fatear coniugium habere cum materia: dico tamen illos, cum pos-
sint extra materiam agere: etiam posse agere in materia: non tamen eo modo quo humanus Diuinus
aut ceteri inferiores actus. Nam humanus actus ceterique qui illi subsunt: haud agunt in ma- & angeli
teria, nisi eidem materiae tanquam verae naturalesque eius formae adalligentur. Subest enim illis cus actus
materia ut naturale subiectum: illos comprehendit, ut natium eorum domicilium. IV agere pos-
DAEVVS. Quomodo ergo diuinus & angelicus actus: agunt in materia? CHRISTIA sunt in ma-
NVS. Agunt tanquam liberae & absolutae formae: haud quam gremio materiae inherentes, aut teria.
naturalibus vinculis illis connexae: quemadmodum etiam caelestis intelligentia: perpetes
coelestium globorum gyros, quibus non coeretur: agitare & voluere praedicatur. IV
DAEVVS. Quandoquidem deum & angelum posse in materia agere contendis: denarra-
vel vnam aliquam, eorum in materia operationem. CHRISTIANVS. Diuinus impri-
mis actus, materiae substantiam dedit: illamque de nihilo ad esse produxit. Attamen illa non
est, quam recensere velim dei circa materiam actio: aliam enim in medium producturus
sum. Substantiales formae quarum naturalis mansio in materia ut subsistentium, viuentia-
um, sensibilibum & rationalium: a quo putas actu, ipsi materiae primitus induntur: nonne
ab actu diuino: omnium primo, increato, summe libero, absoluto, cunctorum actuum &
materiae ipsius opifice: IVDAEVVS. A nullo alio, quam a diuino. CHRISTIANVS. Huius-
modi ergo sensibilibum actuum in materia productio: manifesta est diuini actus circa mate-
riam actio. Si enim vnusquisque inferiorum actuum, in propria agere materia dicitur: dum
varia in ea profert accidentia, ad suum ipsius aut ad totius salutem opportuna & necessaria:
cur diuina omnium absolutissima forma, per substantialium formarum in materia produ-
ctionem: minus in eadem materia agere dicitur? Verumenimvero ipsa longe praestantius,
cunctis peculiaribus formis agere dicenda: quandoquidem peculiarium formarum, in sub-
iecta materia actio: est solius accidentis productio. Actio autem primogeniae vniuersalisque
formae: est substantiae substantialisque formae in materia creatio. IVDAEVVS. Concepti in-
tentum tuum: quo pacto diuinus actus, eminentiore modo quam peculiare actus, in mate-
ria agere dicatur. Sed audire iam cupio: qualiter angelicos actus, circa materiam actio-
sos esse demonstraturus sis. CHRISTIANVS. Cum agere quiddam mouere sit: (Nam
quicquid in aliquo aut circa aliquid agit: quoquo pacto illud ciere ac mouet) innumeris te
docere queam exemplis: angelicos actus, non nihil circa materiam voluntate dei peregrisse. Raptus
Quid enim de raptu Enoch & Heliae dicitur es: quid de momentanea illa vocatione Abacuc Enoch &
ex Iudea in Babylonem: & eiusdem mox in Iudeam restitutione: nonne ibi materiale pon- Heliae &
dus: praecepto dei obtemperantes angeli, vexisse probantur? His adicerem sanctae cuius Abacuc.
dam virginis Catharinae corpus: post capitis obruncationem, ex Aegypto per aera, in Si-
nam montem ab angelis visibiliter deportatum. Sed vobis Iudeis: quae circa sanctos no- Actio an-
stros gesta miracula: fabulae sunt. Potest ergo angelicus etiam actus, circa materiam actio- gelici
uus esse: illamque aliquo pacto ciere. IVDAEVVS. Potest: attamen haud eodem modo cir- actus circa
ca materiam diuinus angelicusve actus agunt: quo ceteri naturales actus materiae in sede- materia.
tes. CHRISTIANVS. Hoc ipsum est quod prius inferre volui: separatos inquam actus ut di-
uinum & angelicum, posse quidem non nihil circa materiam agere. Haud tamen ideo il-
los, materialibus coerceri vinculis: aut claudere in materiae gremio. Ceterum quia tan-
tisper a proposito diuinae trinitatis euagati sumus: ut de cunctorum actuum circa materiam pro-
prietatibus ac differentiis, nonnulla differuerim: paucula ut (voles) etiam de humani actus

De Trinitate

resurrectione: hoc est de illius in materiam & in proprium corpus repeditione prosequemur. Nam ex sacris scripturis, didicimus: vobis Hebreis plerisque de mortuorum resurrectione, Pharisei controuersias inhesisse. Alii siquidem vt Pharisei: futuram mortuorum resurrectionem asseriebant. Alii vero vt Saducei contraria sentientes: mortuos nonnunquam resurrecturos negauere. Nos autem Christiani: sacratissime nostrae fidei pia traditione instructi: mortuos quadoque ad priorem vitam reuocandos credere iubemur. Quod si a verbis nostris aures auertere nolueris: in sacrae fidei praesidium, vel vnicam rationem necemur: per quam & humanum corpus nonnunquam a deo instaurandum: & humanum animum, rursus in illud idem tanquam in naturalem mansionem reuocandum, euidentius conflagimus. **IUDA EVS.** Resurrectionem mortuorum: complures passus librorum nostri testamenti aperte testatur. Nam de ea in Ezechiele & Machabeorum libris habemus. Satis igitur mihi illam tantis auctoritatibus persuasam habeo: quam tamen rationem adduxeris: ad ampliorem eius fidem, libenter ac pronus audiam. **CHRISTIANVS.** Confessus es humanum animum separabilem esse a corpore: quia vim quandam habet agendi extra corpus: per quam abiunctus a corpore, probabitur ociosus irritusque non esse. **IUDA EVS.** Confessus sum. Nam si illi huiusmodi vis agendi extra corpus deesset: neque separabilis esset a corpore, neque immortalis: utpote ociosus, perperus nihil agens. **CHRISTIANVS.** Probe. Sed rogo cur natura corpori adductus est? **IUDA EVS.** Existimo quia etiam vim habet agendi in corpore: ut sensitivam, vegetatiuam, motiuam, essentialem. **CHRISTIANVS.** An sicut humanus animus degens in carne: vim suam in corpoream, absque villo carnis contubernio exercet: per quam & si subsistat in corpore, dicitur tamen agere extra corpus: ita & idem animus, postea abiunctus a corpore: vires sui corporeas, absque organo exercere valeat? hoc est, an sicut corporis praesentia, haud quaquam obest animo: quo minus immaterialem & incorpoream suam vim (per quam agere dicitur extra corpus: siue sit in corpore, aut extra corpus) exercent: ita & corporis absentia, eidem nequaquam obstat: quominus corporeae ipsius facultates atque potentiae suis fungantur actibus? Nempe animo, siue in corpore siue extra corpus: cunctae naturales vires iunguntur insunt: tam corporeae quam incorporeae: tam materiales quam immateriales. Omnes quippe animae vires, sunt non minus immortales: quam totius animi substantia. **IUDA EVS.** Peruium est animum carni adhuc alligatum: cunctas sui vires tam incorporeas quam corporeas exercere posse: nec obesse corporis praesentiam: quominus intellectricem sui facultatem, animus dimoueat: seu quominus aliquid intus versetur, trutinetur, speculetur. Quod autem morte resolutus & emigrans a carne, corporeis viribus agat: a veritate reor alienum. Nam corporeis agitandis viribus: corporis absentiam obesse credo. **CHRISTIANVS.** Belle dixisti. Nam cithara sublata a citharcedo: haud tollit ab eo musicae artis peritiam: vetat tamen instrumentum ut citharae inopia: citharcedum musica arte ludere. Ita & ab animo demptum corpus, corporearum virium organum: infitas animo corporeas vires nequaquam aut immutat aut illas ab eodem aufert: tollitur tamen ab illo, corporeae actionis usus. Sublato quippe perneccessario corporearum virium organo: quaquam perseverent illae in animo immortales: tamen ob organum penuriam earum actiones laxantur, intermittuntur, cessant. Est enim corpus ut animi cithara: animus ut citharcedus animi vires ut musica. **Aliam rursus eius rei analogiam audi.** Humanae menti adalligatae carni adest ne meditandi & loquendi facultas? **IUDA EVS.** Adest. **CHRISTIANVS.** Vis meditandi spiritalis ne est, an corporea? **IUDA EVS.** Spiritalis est. **CHRISTIANVS.** Quamobrem? **IUDA EVS.** Quia animus illam si-

Analogia.

ne organo ciet corporeo: & intra semetipsum, arcanam illius actionem coercent. CHRISTIANVS. Per vim igitur meditandi, humana mens siue in corpore siue extra corp⁹, dicitur agere extra corpus: hoc est extra organum corporeum, nulla carnis fungens opecula. Nihil enim ipsi meditationi, confert aut superstat caro: neq; meditationis radios, intra se excipit aut illis feritur: vtpote cū vniuersæ intellectuales notiones, perseverent in sublimi animi armariolo: in luteo ac terreo corporis vasculo, condi aut recipi nolentes. Ac demum cū soluitur mentis humanæ a carne vinculum: immutatur ne in aliquo præclara illa & abdita vis meditandi! IVDAEVS. Arbitror te vim meditandi eandem intelligere velle ac intelligendi, non vim cogitandi quā medici sincipiti tribuunt & etiam brutis: nam hæc sensus cōmunis particula est aut illi eadem. CHRISTIANVS. Idip̃m. IVDAEVS. In nullo ergo immutatur. CHRISTIANVS. Nōne etiam post solutionem & emigrationem eius a carne, exercere meditationem potest: sicut antea carni sociata illam exercuit! IVDAEVS. Potest. CHRISTIANVS. Cur id. IVDAEVS. Quia illi abiunctæ a corpore: adest meditatio nis exercendæ & vis & organum: e quibus vt sufficientib⁹ extremis: facile mediā promitur actio ipsa inq̃ meditatio. CHRISTIANVS. Haud absurde iudicare visus es. Vis dico in corporea & abiuncta, & organum incorporeum. IVDAEVS. Sane vt corporalium virium organa sunt corporea: ita incorporearum seiugum & abiūctarum organa: seiuncta intelligo atq; incorporea. CHRISTIANVS. Vis itaq; meditandi per abiunctionem mentis a carne nil patitur: neq; secundum se, neq; secundum organum, neq; secundum actionem. IVDAEVS. Nihil, sed superest saluaturq; tam ipsa meditandi facultas, q̃ eius obiectum & organum, q̃ operatio. CHRISTIANVS. Nunc illi conferamus vim loquendi. Est ne loq̃ndi vis, spiritalis an corporea! IVDAEVS. Corporea. CHRISTIANVS. Cur corporea! Nonne quia sicut vis meditandi, inuisibilem animi notionum est opifex: ita & vis loquendi, conflatrix est audibilium vocum: etenim eminenti & sublimi notionum opificio: nihil corporis moles confert: quæ ex opposito, inferiori opificio vocum: probatur esse pernecessaria. IVDAEVS. Ita esse reor. CHRISTIANVS. Nam inuisibiles notiones, cudit mens in orbe proprio: & non in corpore, aut in mundi sphaera. At voces nequaquā in pprio orbe cōflant sed p corporis orbē & oris palatū, eas in mūdānā vsq; spherā traducit. Quapropter ita notationibus ipsis, voces famulantur: quemadmodum & animæ, corpus obsequitur. Si hæc ergo ita se habent: poterit ne mens abiuncta a corpore, vocis perfrui opificio & effundere copiosum sermonis imbrem! IVDAEVS. Nusq̃. CHRISTIANVS. Quam obcausam nō poterit. IVDAEVS. Quia corpus organum est eliciendarum vocum. Organū autem penuria: corpoream vim omnem & carnalem animæ facultatem, ab actione & officio suspendit. CHRISTIANVS. Ipsa loquendi facultas sita in animo: q̃q̃ minus perfecta sit meditandi potestate: an tamen min⁹ immortalis! IVD. Haudquaquā. Nā semp̃ illa adest aīe: siue alligatæ carni siue a carne solutæ. CHRIS. Quid ergo tēporaria mors (q̃ est abiūctio aīe a carnis vinculis) vim loquendi, amplius q̃ meditandi facultatē immutat! IVD. Mors neutrá secundum se immutat: illius tñ organū: tollit, resoluit, corrūpit: & ex consequenti, actionē laxat atq; intermittit: huius aut minime. Nā meditandi facultas: ob iugē & inseparabilē arcani organi presentia: intellectuali actione assidue potit estq; iugiter in actu & officio. Vis vero loquendi, ob organi id est corporis absentiam: ab actione intermitti cogitur. CHRISTIA. Probe. Nam altero absente extremorum: deesse medium oportet. Sunt enim agendi potentia & eius organū: vt Prævia quædā totius actionis extrema. Actio vero iter vtrāq; vicē mediū supplet. Sed iam ex his quæ allata sunt propositam prius interrogationem dilue. An

De Trinitate.

sicut corporis presentia non obest spiritali ciende animi facultati: ita & eiusdem absentia, minime corporearum virium pretercipiat intercludatve actionem. **IVDAEVS.** Abunde ex his quae dicta sunt, perspectam habeo corporis absentiam causam esse: cur corporeae animi vires ab actione remittantur. **CHRISTIANVS.** Hoc est quod volui. Nam spiritali animi vim ut meditandi facultatem: neque praesentia neque absentia carnis ab actione & officio suspendit. Corporeae tamen facultatis ut loquendi officium & actionem: corporis absentia differt atque intermittit. **IVDAEVS.** Haec ita se habere, modo clarius perpendo. Ceterum quo pacto ex his ut pollicitus es: futuram resurrectionem coficias: explanato. **CHRISTIANVS.** In promptu est ut propositum resurrectionis mysterium absoluiam. Cunctae enim corporeae animi vires: ut loquendi, scribendi, mouendi, sentiendi, vegetandi & ceterae huiusmodi adsunt ut confessus es, animo a carne soluto. **IVDAEVS.** Adsunt ei dem: haud minus quam adhuc in carne conuersanti. **CHRISTIANVS.** Et sine organis sunt. **IVDAEVS.** sunt. Nam earum organum: corpus, aut variae corporis partes. Loquendi enim organum, oris palatum aut lingua: scribendi manus: mouendi, tibie: sentiendi: aures, oculi, nares, lingua. Alendi siue vegetandi: cor, stomachus, pulmo. **CHRISTIANVS.** Si haec vires absque suis organis sunt: ergo & sine actione subsistunt nulloque funguntur officio. **IVDAEVS.** nullo. **CHRISTIANVS.** Ociosae igitur sunt ferianturque omnino ac torpent. Nam id ociosum: quod omni naturali actu & officio spoliatur. **IVDAEVS.** Ita est. **CHRISTIANVS.** Haud ergo huiusmodi vires, in abiuncto a corpore animo: eo modo sunt quo esse natae sunt. Nam natura nihil sustinet ociosum. Vult enim omnia eo modo esse quo esse natae: iubens suis actibus fungi vniuersa. Haud est igitur natus hominis animus esse a carnis ergastulo solutus: quandoquidem plurimas ut diximus vires habeat: quae ut in actu & officio continentur, necessariam disquirant carnis praesentiam. Si enim extra corpus subsistere natus esset animus: cur obsecro substantiam & esse totum, in corporis domicilio accepisset. Cuiusdem non ut plerique voluere creatus est animus extra corpus aut a carne alienus: ut in coelis & alio sublimi in loco: vnde sit deinceps a deo corpori infusus. Cepit enim esse in corpore & creatus est in carne: ita ut nullo antea momento fuerit, quam in corpore: nec aliud quam in carne, haberet essendi initium. Nam per corporis insitionem ac naturalem mansionem: ab angelicis choris eximitur animus. Illorum enim amplum & liberum esse: exigua carnis mansio non capit. Quapropter illi & extra carnem creati & perseverauerunt immortales extra illam: nati sunt, quandoquidem iis corporeae vires & facultates defunt: quae carnalium organorum expectant coniugium. **IVDAEVS.** Iam ex his aliquantisper conicio, necessarium esse: ut animus a carne solutus nonnunquam in proprium carnis domicilium reuocetur. **CHRISTIANVS.** Necessarium est: ut ociositas omnis deuoretur & ab animo secludatur. Nam corporeae animi vires cum sint immortales: abiuncto illo a corpore, perseverant ociosae: stantque non eo pacto quo stare natae sunt. Propriis namque actibus & officiis tandiu spoliatur: quoad sunt illis carnalia organa. Si ergo ociosae subsistunt: id profecto quis non dixerit esse praeter naturam? Quicquid autem naturae aduersatur: violentum illud nuncupamus. Quod vero violentum: qui stabile ac perpetuum esse queat? Haud igitur perpes erit nostrorum animorum, a corporea mansione exilium. Quin immo ut corporeae vires animi, eo modo saluentur perseverentque quo & esse & saluari natae: conflatum necessarium esse ut nostri denuo animi suis corporibus socientur: & nulla demum vis animi: aut sui organi aut propriae actionis priuatione experiat. **IVD.** Summum reor esse incommodum: perseverare in natura quicquam ociosum. Ociosae autem sunt ut rite itulisti corporeae animi facultates: illo a carne, per mortis resolutionem emigrante,

Animus
non crea-
tus extra
corpus

Conclusio
resurre-
ctionis.

Vt vero hac ociositas commode deuiteretur: animum ipsum in natium carnis claustrum, nonnunquam a deo reuocandum plane conspicio. **CHRISTIANVS.** Intellexisti quo pacto cum duplex sit humani animi vis: alia incorporea vt meditandi: alia corporea vt loquendi: ex illa animi immortalitatem & abiunctionem eius a corpore: ex hac vero, eiusdem resurrectionem siue iteratum carnis contubernium, euidentibus clausimus argumentis? **IVDAEVS.** Intellexi. Nam quia incorporee facultati vt meditationi exercenda: nihil obest corporis absentia: quod admodum neque eidem aliquid confert carnis praesentia: ideo separabilis est a corpore animus: vt pote qui abiunctus a corpore, permanebit non ociosus: sed meditationi incumbens, diuinarum particeps illustrationum. Et rursum quia corporeis illius viribus: vt suis fungantur actibus, necessaria est corporis agglutinatio: hac de causa abiunctus a corpore animus (ne perpetim corporee vires: suarum expertes actionum contra naturam elanguescant) probatur iterum corpori, aeterno foedere sociandus. **CHRISTIANVS.** Eodem itaque medio scilicet vitanda ociositatis gratia: per geminas animi vires: nunc illius aeternitas nunc vero eiusdem resurrectio perpulchrae infertur. Est enim humanus actus: superiorum & inferiorum actuum naturalis nodus: quandoquidem velut extremos actus complexus: tam superiorum quam inferiorum viribus armatur. Nam superis illis natura separatis actibus, vt diuino atque angelico: corporeae vires, non priuatione quadam: sed nimia eminentia defunt: nullam cum carne & materia cognationem & affinitatem habentibus. Sunt enim actus liberi, puri, absoluti: naturalium actionum gyros intra seipsos, absque vlla interpolatione agentes. Inferiores autem actus: sensituius, vitalis, essentialis: spiritali vi & interna actione destituuntur: omnisque facultas illorum, vt est corporea: ita & actio omnis peregrina & excutanea: quam quidem ipsi actus, cum excipere nequeant: materiae commendant. **IVDAEVS.** Ergo sicut hi inferi actus sunt inseparabiles a materia: ita & superi diuinus atque angelicus, sunt materiae infociabiles. **CHRISTIANVS.** Rite inferis. Nam per solam vim corpoream: materiale sancitur animi foedus. Et per solam incorpoream: colligitur eius a materia diuortium. Hi enim actus, quibus adest sola vis incorporea: sicut nullum habent cum materia commercium: ita & hi qui sola corporea facultate praediti sunt: nullam habent causam vt extra materiam permaneant. Medius autem actus vt humanus ambarum particeps virium: imprimis ob vim corpoream natura carni addictus est. Deinde ob incorpoream: illum fieri extra corpus posse & permanere a carne solutum, testamur. Rursum tamen per corpoream vim: carni iterum sociandus conuincitur. **IVDAEVS.** Si noster animus rursum in corporis domicilium, perpeti mansionem rediturus est: cur ad tempus e corporeis finibus cogitur emigrare. **CHRISTIANVS.** Non est nostrum nosse momenta & tempora: quae pater deus posuit in sua potestate. Hoc autem quod rogas, sensum transcendit humanum: totumque diuinae voluntati permittendum. Quod si enixius interrogando per seuerabis: subiungam quoad videre videor, eius rei causam esse peccatum: quod vt nostra & vestra recitant testamenta: diaboli inuidia introiit in orbem terrarum causamque introduxit vniuersorum mortis. **IVDAEVS.** Si peccatum causa est huius emigrationis animorum & solutionis eorum a carne: consilio iteratum eorundem cum carne coniugium, futurum absque peccati labe. **CHRISTIANVS.** Id futurum foedus: erit exors peccati & maculae. Nam diximus illud fore euiternum: nec migraturum usque amplius e corpore animum. Nempe si in illa futura resurrectione (qua a nostris: sacrae regenerationis eum & totius immortalitatis sacculum appellatur) peccatum denuo in animabus vim vllam haberet: rursum animae ipsae infelicia mortis diuortia vt prius experiri cogerent. Quod autem semel iterum carni sociabit: nunquam ab ea emigrabit

Cur animus migrare a corpore iubetur.

De Trinitate

De instaurazione corporū nostrorū

Ezechiel de resurrectione.

Doctrina diuī Pauli.

atq; diuelleret. **IVDAEVS.** Quomodo restituetur anima corpori: quod mortis corruptione in primas suae materiae atomos euannatum & resolutum fuerit? **CHRISTIANVS.** Putas deo quicūq; aut difficile: aut impossibile esse? **IVDAEVS Nihil.** **CHRISTIA.** Is qui primam materiam e nihilo ad esse produxit: & qui deinceps ex eius atomis, decoram speciosamq; humani corporis molem in animarum domicilium confluuit: si illud domiciliū, quauis ex causa dirutum fuerit in primamq; materiam relapsum: poterit ne a deo iterum in integrum instaurari: & æuiternum fieri prioris animi hospitium? Hic enim promisit: nō peritūrum de capite nostro capillum. Et non modo non peritūrum intellige vnicū capitū crīnem: sed ne vel vnam nostri corporis atomum: quā ad totius attineat integritatem. Omnis enim (vel etiam sparsissimus) nostrę carnis puluis: rursus a deo, in vnum accumulabitur: prisciūq; corporis decorē ac formam recipiet. **IVDAEVS.** Immensam ac semper eandē credo esse dei potestatem: cui longe plura & magis stupenda sint possibilia: q̄ resoluta corpora iterum excitare e puluere: atq; animos illis iterū sociare priores. **CHRISTIA.** De instaurazione corporum nostrorum in priscam formam & animarum in eis iterata receptione: de q̄ totius resurrectionis mysterio, habes Ezechielem capite tricesimo septimo. Facta est inquit super me manus domini: & dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus: & circūduxit me per ea in gyro. Erant autem multa valde super faciem campi siccaq; vehementer. Et dixit mihi fili hominis putas ne viuent ossa ista? Et dixi. Domine deus tu nosti. Et dixit ad me. Vaticinare de ossibus istis. Et dices eis. Ossa arida audite verbum domini. Hæc dicit dominus deus ossibus his. Ecce ego dabo super vos nervos. Et succrescere faciam super vos carnes: & superextendam in vobis cutem. Et dabo vobis spiritum & viuetis. Hæc Ezechiel de promissa a deo resurrectione. Eius autem complementum: sequentia verba explanant. Factus est autem inquit sonitus prophetante me. Et ecce cōmotio. Et accesserunt ossa ad ossa: vnumquodq; ad iuncturam suam. Et vidi & ecce super ea nerui & carnes ascēderunt: & extenta est in ei cutis desuper. Hactenus de corporis instauratione: vsq; ad circūdatam cutem. Nam terminus summītasve corporis: cuticula. De reuocatione vero animę in corpus sequens sermo prosequitur. Et dixit ad me Vaticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis. Et dices ad spiritū. A quattuor ventis veni spiritus: & insuffla super interfectos istos & reuiuifcant. Et prophetaui sicut præceperat mihi. Et ingressus est in ea spiritus & reuixerunt: steteruntq; super pedes suos, exercitus grādis nimis valde. Quorsum oro te verba hæc: nisi ad consummatam integrāq; nostrī resurrectionē spectare videantur? **IVDAEVS.** Hæc mihi futuram integram resurrectionem persuadent: eiusq; modum plane adaperiunt. **CHRISTI.** Quā hæc Ezechielis verba futurā corporis instauracionem, sensim & per quandam integralium partium successionem explicare videantur: quasi prius ex ipso puluere ossa, deinde nerui: hinc carnes, postea cuticula restituantur: nouissime vero spiritus iam instaurato corpori reddatur. Nos tamen Christiani aliter sentimus. Dicimus enim ab apostolo nostro Paulo probe edocti: integram nostrī resurrectionem absoluendam & perficiendam in momento, in ictu oculi, in clangore nouissimæ tubæ. In sonitu enim terrificæ huiusmodi nouissimæ tubę: materialis noster puluis, qui prius humani corporis formam habuit: vnico instanti, eundem perfecti corporis decorē recipiet. Simul enim ossa, nerui, caro, cuticula: instaurabuntur. Simul ex eis, iterata corporis compago: incorrupta surget. Simul spiritus ipse hoc est animus, instaurato corpori sociabitur: reduceturq; hospes in antiquum hospitium, in quo perpetua illi futura māfio. **IVDAEVS.** Nihil refert qualiter ipsa resurrectio absoluenda sit: in tempore an in momento: modo tantæ foelicitatis indubitatā

spem, certis authoritatibus & argumentis concipiam. **CHRISTIANVS.** Immortalitatis ac futurae resurrectionis salutifera agnitio: spem homini ingerit non paruum: nec potest eum, qui se ut immortalem & quandoque resurrecturum mente reuoluerit: non efficere meliorem. Sed quoniam longiuscule a disputationis nostrae proposito, digressi sumus, post expletam actuum circa materiam varietatem, post enodatam humani actus immortalitatem & resurrectionem: nunc conueniens arbitror, ut ad intentum nostrum de interno diuinitatis numero reuertamur: diuinæque trinitatis mysterium ut coepimus prosequamur. Nam fortassis ne istud quidem (sicuti neque priora) tibi nostris rationibus persuasum iri dedignaberis. **IVDAEVS.** Quod reor impossibile esse: mihi, quibus rationibus persuasurus es? Attende ut hactenus fecisti: & tibi forte, id quod reus impossibile: diuino fauente lumine, summe necessarium esse monstrabimus. **IVDAEVS.** Qualescunque argutias obieceris, etiam si id palam edoceant: a mentis palato reiciam. **CHRISTIANVS.** Satis tamen pro presentis disputationi uncula modo me fecisse credam: si tibi (licet peruiacaciter renitenti) ipsam: uti est: diuinam veritatem nudauerim tuumque errorem propalarim. Porro Ingēris est vesaniae signum nolle perspectae, elucidatae & agnitae veritati acquiescere: nolle erroris bene noti, tenebras excutere. **IVDAEVS.** Quod mihi rectum videbitur (ut libri proclamant nostri) hoc sequar. Attamen ne ideo ceptam disputationem deserito: sed de interno dei numero, ut pollicitus es ulterius prosequere. **CHRISTIANVS.** Meministi cur cunctos actus, humano actu inferiores: dixerim? a materia inseparabiles esse: hoc est illos aut esse in materia: aut nusquam omnino subsistere. **IVDAEVS.** Memini. **CHRISTIANVS.** Causam huius rettulimus, quia hi actus simplices, confusi & indistincti: vim nullam habentes, qua in seipsos conuertantur agantque nonnihil intra se. Omnis quippe vis eorum quicquid agit & profert: hoc extrinsecus traducit materiae commendans. Quamobrem omnis eorum actio, quae ab ipsis actibus tanquam e fontibus & principijs emergat: alieno tamen in fine id est in materia penitus extrinseca receptatur. Hi enim actus quicquid gignunt, vim illud intra se continendi non habent: sed in materiam abire sinunt. Unde fit ut annexam illis, iugiter materiam esse oporteat: ut hoc pacto ab extrinseco organi aut subiecti presentia: interni organi priuatio defectusve suppleatur. Si enim his actibus quemadmodum vis adest profusiva & aliquorum productiua: ita & ad esset eorum quae proferunt quaeue gignunt, retentrix facultas: haud opus esset eos semper addictos esse materiae: utpote quibus deus materiam retentricis facultatis supplementum adiunxit, copulauit, annexuit. Hi ergo actus: nonne iure simplices dicendi: ut qui cum vim habeant agendi, vim retinendi non habent: sed aliunde illis annexa est retentrix facultas? Non enim duplicem, sed simplicem & unicam vim habent: id est agendi tantum, non retinendi. Nonne etiam iure eodem confusi: hoc est indistincti & indistincti appellandi: quia nullum in hoc ipsoque sunt, id est in propria essentia: discrimen aut differentiam habeant actus & potentiae, seu virtutis agendi & facultatis retinendi? Sunt enim hi: quaedam merae facultates agendi: separate, a potentia retinendi. Eorum enim retentrix facultas: extra ipsos sumenda. Nam haec est materia: quae ab ipsis substantialiter differt. **IVDAEVS.** Perpendo huiusmodi actus humano inferiores actu: iure simplices, confusos & indiscretos appellari debere: ut quorum simplex est & indistincta agendi virtus: separata a retinendi & suscipiendi potestate. **CHRISTIANVS.** Nonne etiam eadem de causa hi actus: imperfecti & recti dici queunt. Aridi iter & leuissimi: quia seipsis non fruuntur nec suo foenore potiantur? Nam nihil eorum capeunt: quae ipsimet gignunt aut proferunt: sed ut diximus extra se, ut materiali in vasculo omnia recondunt. Quapropter seruiles: tanquam haud sibi ipsis: sed aliis foenerantes vocandi. Recti vero etiam dici possunt: quia nihil in seipsis conuersionis,

Respon
ad pposi
tū diuin
trinitatis

Illatio.

Actus im
perfecti
recti seu
nū seruile
les.

De Trinitate.

circulationis aut reflexionis habent: nec aliquid intra se, aut propter seipsos agunt: sed aspectu recto se totos materiei dedunt: illi soli adsunt, unicam illam ut cunctarum suarum actionum capacem exceptricemque facultatem intuentur. In proprio sinu aut gremio nihil pariunt: sed quicquid ipsi gignunt, recto calle in exterum materiam uterum & gremium deuoluunt **IVDAEVS**. Cōcipio etiā cur hi act⁹ imperfecti, recti & seruiles merito appellari queāt: ut qui non sibiipsis, sed aliis agāt foenereturque. **CHRISTI**. Nā & mineralia & vegetabilia & sensibilia: haud sibiipsis, sed alii ut hominibus sunt, viuunt, sentiunt. Nunquid existimas os illud merito ieiunum esse: quod haud proprio sed alieno ventri cibum mandit: aut id os longe esse imperfectum: quod capescere quidem alimoniam potest: sed retinere eādem nō potest! Id os iure pertusum & semper esuriens inaneque diceretur: cui stomachus (vis alimoniam retētrix) non esset annexus. Est enim os per se: simile actib⁹ imperfectis. **Materia** vero foetuum ipsorum capax: stomachi exprimit aulam. **IVD**. Me hac analogia plurimum iuuat clariuscque per eam, simplicium & imperfectorum actuum naturam conicio. **CHRISTI**. quia te praesens analogia iuuat: aliam parem adhibebo. Vis sensitiva, nunquid cognitrix facultas est sensibiliū apprehensiuā specierum? **IVDAEVS**. Est **CHRIST**. Ea vis quae sensibiles apprehendit, iudicat intueturque species: illas ne intra se retentat, sistit, conseruat! **IVD**. Minime. Nam vis quae iudicat: ea quae e regione sui sunt & in alio sita iudicat: ut oculus, in speculo & non in seipso: existentem iudicat imaginem. Oculus enim iudex est imaginis: Speculum vero illius susceptiuum. Iudicat oculus, quā intra se nō habet. Speculum vero fert suscipitque: quā nec videre nec iudicare potest. **CHRIST**. Vbi ergo sūt sensibiles species: aut quod illarum est promptuariū: in quo a sensu diiudicentur. **IVDAEVS**. Quae exteriorē sensum cient: in mundo sunt, extra animal sita. Quae vero internā sentiendū vim motitant: in phantasia siue in cerebro reponuntur. Est enim cerebrum phantasmatum sedes: & interni sensus organū, subiectum, memoria. **CHRIST**. Nec ergo exterior nec interior sensus: habet intra se quod iudicent, quod spectent, quod intueant. **IVDAEVS**. Non quādoquidē ea quae exteriori adaperiuntur sensui: in mundo sita: quae vero exteriorē cient: condita in cerebro. **CHRIST**. Quā exteriori interiori famuletur: omnia tamē exterior, primum capescit a materia. Nam a materialibus rebus: quae sunt in mundo. Et rursus interior, omnia eadem quae ab exteriorē in se traducuntur: iterum in materia (nempe in cerebro) recondit. **CVnde** sit ut uterque sensus sit intuitiua vis simplex: confusa, recta, indistincta, imperfecta iudicās quidē aliquid, sed nihil capescens aut intra se complectens: eorum quae iudicat atque intuetur. Neuter enim eorum interno & consubstantiali utitur organo: quod omnino ab ipsa vi speculatrice diuelli & abrumpi nequeat: sed ambo quas hauriunt species: extra seipsos, in materiali promptuario condunt atque referunt. **IVDAEVS**. Interior sensus, ideo interior nuncupatur quia interno utitur sensorio. Cur ergo sensum utrumque exteriorē uti organo pēdicas? **CHRIST**. Interior sensus vulgo internus dicitur: quia in abdito exerceatur sensorio, quo ad animalē ut in cerebro quod sub capitis testudine latet. Collatione tamen facta: ad iudicatricem spectrorum virtutem, quae insita est animo: ipsum cerebrum, penitus ab ea exterum & substantia diuersum reperitur. Vniuersum quippe animalis corpus: alterius est substantiae ab animalis animā. Omne itaque corporeum organum, siue excutaneum sit & in cuticulē superficie situm: siue subcutaneum & sub cute latens: ad totius animalis animam & ad omnem ipsius facultatem: penitus exterum, diuersum & in consubstantialē dicendū. Quare & omnis actio quae ab anima in corpore fit: extera, recta, diuina, reflexa, imperfecta, corporea ac materialis nūcupanda. **IVDAEVS**. Null⁹ ergo simpliciter est sensus interior. **CHRIST**. Nullus quo ad animam utpote cum omnis sensus, in exteriorē hoc est in materiali & consubstantialē

Analogia.

Alia analogia.

Differentie utroque sensuum.

Illatio.

Obiectio

Responsio

Nullus simpliciter sensus interior.

ali organo perficiatur: vt in mundo vel in cerebro. Nam in vtroq; sensu vis intuitiua (pe-
nes quā est oē specierū iudiciū) a vi obiectiua siue presentatiua, substantialiter differt: quā-
doquidē vis intuitiua sit portio animi & naturalis eius potentia: presentatiua vero, pars
corporis aut mundi. Exteriori siquidē sensui mūdus; interiori vero cerebrū oīa presentant.
IVD. Quomodo ex his internū dei conflabis numerū? CHRISTIA. Ad hūc numeꝝ spe-
ctāt quēcūq; iā dixim⁹: nec (quātū ipse subsipio) possibile est eū q; sincera & clara mēte, q̄s
recēsuim⁹ analogias trutinabitur: imperfectiōis inferiorū actū deprehēdere quā diximus
causam: nisi & mox oppositā causam pfectionis superiorū actū, ipse sibi eliciat. Nā cur ob-
secro inferiores tres actus: Sensitiuū, Vitale, & Essentialē separabiles a materia vocauim⁹?
IV. Quia illis ob interni organi penuriā: natura materiā annexuit, actionū omnīū ipsorū ca-
pacē. CHRI. Eadē ratiōe imperfecti, recti, confusi & indistincti vocati sunt. IVD. Eadem.
CHRI. Ex opposito supremi tres actus diuin⁹, angelic⁹, humanus: cur aut separati aut se-
parabiles a materia dicuntur? Nunquid quia ipsi in ppria essentia sine materiali p̄sidio in
terna actione potiunt⁹: seu quia illis adest: & agēdi & suas actiōes cōcipiēdi retinēdiq; facul-
tas. Sunt em̄ & inītiū, & mediū, & finis suarū actionū. Gignūt quidē pferūtq; nōnihil: insu-
per & suos ipsi foetus, haud quāq; extra se habere patiūtur: quinimmo illos intra se coercēt,
sistunt, excipiunt. Non em̄ aliis sed sibi ipsis foenerantur: partib⁹ opibus, ipsi in ppriis exe-
dris ac scriniis perfruunt⁹. Quod pariūt, edunt: partuq; suo, semetipsos int⁹ alunt. Quēad-
modū prius diximus humanā mentē & opificē esse intellectualiū notionū: & earūde notionū
retentricē atq; capacē. Occurrit em̄ ipsa pprio opificio: dū flexa in semet: id quod peperit
in materiā abire nō patitur: sed claudit illud cōtinetq; in suo scrinio: ad hunc modū ppria
actiōe pascēs, alensq; seipsam. Videť ne ergo tibi mēs humana, simplex & indistinct⁹ actus
esse: qui dūtaxat actus sit & nō potentia: qui oculus tantū sit & minime speculū, qui poten-
tia tantū & nō obiectū: qui tantū principiū suę actiōis, & non finis eiusdē: qui tantū agat &
non recipiat: qui pferat quicq; & eo non fruatur? IV. Quod incōmodū si humanus actus, a
me simplex dīcetur? CHRIST. Qui humanū animū vult simplicē id est indiscretū actū eē:
hunc mortalem & imperfectū censet iis haud absimilē actib⁹: quos nīhil nisi in materia age-
re posse docuimus. Est aut human⁹ anim⁹ ex sui in se reflexiōe & apprehēsiōe: nō modo dy-
adis, sed trinitatis emulus. Nam quisquis in aliquo ente extrema cōstituit: debet & in illo
constituere mediū. Qui autē humanā mentē sine diuisione sui, in agendi vim & retinendi
potentiā secuerit: is mētis humanę confiat ac discernit extrema. Vis em̄ agendi & retinen-
di facultas: sunt vnus quidē mentis substantia: non tamē eiusdē mētis vnica virtus: sed vi-
res gemine, distinctę, incōuertibiles. Alia em̄ est animi vis actiua, alia retinēdi potētia. quā-
doquidem illius est agere: huius vero actiones capescere, cōtinere & retentare ppriū. Cuius
aut est ppriū obuiā ire actionib⁹ illarūq; cōtinere: huius nō est illarū esse fontē. Vim em̄ hu-
manę mentis actiua, intellectū: retentricē vero memoriā nūcupamus. Nosti intellectum &
memoriam, q̄q; sint mens vna & indiuidua: extremas tñ esse animi portiones: lato pprieta-
tū interstitio differētes. Nō est em̄ intellect⁹ mēoria: neq; memoria intellect⁹. Et alia rurū
intellectui, alia mēorie sunt peculiaria ac ppria. Intellect⁹ em̄ fons est & opifex intellectualiū
notionū: omnesq; toti⁹ animi thesauros p̄fert. Memoria vero cōseruatrix est & p̄mptu-
ariū earūde notionū. Intellectus principiū est animi. Memoria animi finis. Si humanū ani-
mū cōfuse, simpliciter, vnice & indistincte sumis: illū nequaquā in vires, ad alterutram conuer-
sas discernēs: quomodo eundē quicq; intra se agere posse saluabis? Et si in geminas vires in-
tellectū atq; memoriā, illū sine diuisiōe sui diduxeris: continuo opus est vt vim tertiā id est
voluntatē inter vtrāq; cōstituas. Nā quicquid gignitur ab intellectu: manet in memoria.

De Trinitate.

Voluntas autem tanq̃ connexio ambarum: postmodũ in contemplatione, omnia a memoria resumens ea denuo intellectui presentat. Est enim cõtẽplatio medius actus intelligentiẽ atq; memoriẽ. Coniicis quẽ de hũana mẽte hacten^o dixim⁹? IVD. Cõiicio. Sed nihil ad diuinũ internũ numerũ. CHRI. Quẽ in imagine de humane mẽtis nũero i mediũ rettulim⁹: intellige pari pacto de diuina exẽplari mente in veritate dici posse. Nã mens humana: diuinum in imagine exprimit numerũ. IVD. Nõdũ persuadeor vt numerũ illũ: deo fatear iẽsse. CHRI. Nihil inesse potest creaturẽ: nisi id quod illi a creatore indultũ. IVD. Nihil. Nam solent omnia a prima causa: traduci in creaturã. CHRI. Humana mens: vestigiũ est diuinẽ exẽplariẽq; mẽtis. IVD. Est. CHRI. Cũ igitur illa ad diuinã mentis facta sit imaginẽ: cur non liceat ex ymbratili nũero in ea signato: diuinẽ absolutissimẽ mentis longe veriorẽ numerũ coniicere? Si mentẽ humanã docuimus actũ esse discretũ in se reflexum atq; reuolutũ ideoq; a materia separabilẽ: quãobrem diuinũ actum omnĩ actũ causam: nõ iure potiore fatebimur discretũ esse, in se reflexũ, sui cõpotẽ, in se agere potentẽ? IVD. Si deum annuerẽ agere intra semetipsum, quẽadmodum & humanã mentẽ: magnũ forsan incurrerẽ incommodũ. CHRI. Quod? IVD. In deo aliquid esse platũ a deo: quod non est deus. Quẽadmodum in humana mente: aliquid est (vt intellectualis notio) pductum a mente, quod tamẽ non est mens. Nã internã alicuius actionẽ esse dixisti: cũ mens & aliquid agit & suam actionem capeat: ac intra se claudit: vt mens cum & notionem profert: & eãdem in se retentat. Ipsa autem notio: aliud quiddam est a mente. Ad hunc ergo modum & deus si quicq; intra semetipsum ageret, suam continens actionẽ: id quod ab eo gigneretur, aliud quiddã a deo esset & tamen in deo resideret. Absit autem vt quicq; in deo sedere ac in eius substantia mansionem habere dicam: quod sit ab eo alienum. Diuinẽ certe substantiẽ quicquid inest: deus est. quandoquidem illius simplicitas: omnem accidentium & alteritatis inhaesionem trãscendit. CHRISTI. Instantia tua ex parte recta: & ex parte non recta. Recta: ostendens nõ esse omnino sinceram & perfectam creaturẽ analogiam ad creatorem. Nam humana mens id duntaxat exprimit in accidente: quod substantialiter ac vere deo inest. Humane etenim mentis notio: quẽ ab intellectu prolata in memoria statum habet: accidens est aliud a mente. Diuina autem substantia vt vere dixisti: nullius est accidentis & alteritatis susceptiua. Non recta vero: quia quicquid interna dei actione profertur: id nimirũ & in deo residet & substantialis deus est. Qui em̃ primũ agit, seu qui cõsubstantialiter quicq; gignit ac pfert: deus est. Quod vero gignitur proferturq;: est nihilomin⁹ deus. Amboꝝ quoq; vinculum & naturalis connexio: pari iure deus esse declaratur. Et tamen hec tria, sunt deus vnus: & vna tota diuina substantia: absq; sui diuisione trina. Nam interna alicuius entis actio: haud est eius entis vera diuisio: sed arcana eius intra seipsum pgressio: qua pergens a seipso, per seipsum, sistitur in semetipso. Hec em̃ eminentissima dei progressio: illi nihil alteritatis, diuisionis, inæqualitatis aut multipliciter inest. IVD. Reor hec nimis ardua ne dicã impossibilia: vt qui per ignota quẽdam: vni deo tres velle deos inferere videaris. Cũ notis Hebrẽos esse diuinẽ vnitatis cultores: semperq; nostratibus falsam pluriũ deorũ religiõem summe inuisam odiosamq; extitisse: suadeo tibi satius a cõceptis desistẽdũ. Nulla quippe arte deludime sinã: vt vnus dei cõfessionẽ quẽ tãto tẽpore menti insedit meẽ: impresentiaꝝ a mẽte excutiam. CHRI. Nimirũ dure ceruicis populũ, vos passim sacra scriptura vocat: qui vesano errori vestro & vobis quidẽ bene noto: recordi pertinaciã hactenus inheretis. Audisti puto eũ qui pfect⁹ cupit veritatẽ esse discipulus: debere huiusmodi virũ esse, vt sit nullius addict⁹ iurare i verba magistri. Nosti etiã ex vñ testamẽti libris: quoniã sup oia vicit veritas. Nihil em̃ refert a quocũq; ipsa veritas efferat: modo ita se habeat, hoc est dũmodo sit veritas. Ipsa

Instantia.

Instantiẽ
reprobatio.

enim immutabilis est: & siue pronuncietur in trifidis, aut in tectis domoꝝ: siue in tricliniis audiat, aut omnino fileatur: siue illam Iudeus, siue Sarracenus, siue Christianus efferat: nihil ex illius immutatur natura. Permanet enim semper sincera & perfecta veritas, nihil aut elocutione sui, aut silentio: aut cōfessione, aut abnegatione, aut eloquentiū hominū diuersitate mutatiōis accipiens. ¶ Nam sol siue illius radium, oculi acies exceperit, siue illum intueri dedignabitur: nihilomin⁹ manet serenus suorūq; radiorum assiduus profusor. neq; q̄ haud quāq; oculo illuceat: ipsi soli imputandū: sed aut imbecillitati, aut fortassis nequitie oculi: suos obtutus ab illius fulgore auertentis. Ita & a vobis Iudeis, quibus Christianum nomen odiosum: veritas etsi enucleatissima: ab ore tamen Christiano audita: recusat: repelliturq;. Verū tamen non te vt ais ab vnius dei cultu, callide exturbare studeo: ad plurium deorum inuitas culturam. Nam pluriū deoꝝ cultus: haud secus nostras q̄ vestras aures offendit. Nos enim substantialem dei vnitatē sine eius diuisione: ob naturā interne actionis (per quā cuncta vt diximus facile deuiantur in cōmoda) personali ternario dispar timur: in principiū, mediū, ac finem. Hoc modo neq; deum ab eterno feriatum, nihil egisse: neq; quicq; illi fuisse coeternū fateri perurgemur. Christiana nostra professio hæc de deo credi iubet. Atq; huic fidei: naturales rationes astipulantur. Q; si ad vltiora Christianoꝝ mysteria vt ad diuini incarnationē verbī, natiuitatē eius de virgine, temporalem mortem ac post tridui resurrectionē allicere studuissē: cuncta forte innatū odii gratia poteras facile aspernari: aut saltem quia impossibilia & contra naturam videntur: deum factum hominem ac natum de virgine. Nunc vero quandoquidem tecum ex mere naturalibus egerim: vt diuinę substantię natura: vtī est & fuit ab eterno in vnius substantię trinitate, tuę menti illuceret: admiror plurimū cur vir in mundana philosophia eruditissimus hæc audire & his acquiescere recusat: quę rerum naturalium & etiā Christianorum scientię concordem sapiunt intelligentiam. Hęc vbi ore personū: excanduit illico Iudeus, minimeq; a conuiciis abstīnuīt. Leuior tamen postmodū factus: & nobis dispassa fronte vale dixit: & hæc insuper verba adiecit. Oblectarunt me plurima quę presens disceptatio in mediū produxit atq; enodauit. In posterum operā dabo: si mecum ipse de his differendo: diuinę toti substantię absq; eius diuisione adesse internū hunc personarum numerū: mihi ipse quoquo pacto persuadeā. Ego vero illum vt id sedulo facitaret cohortatus: eo salutato abcessi.

Dialogi primi de Trinitate finis. In edibus Reuerendi patris
domini Caroli de Genlis Nouiodunensis
Pontificis. Anno domini
1512, Januarii, 25.

*Hic Iudeus tandem conuersus est
ad fidē catholicā. et baptisma
suscepit. vocatus est prius de
latius.*

SECVNDI DE TRINITATE DIALOGI ARGVMENTVM.

HOC dialogo iisdem interlocutoribus fingitur Iudeus velle ab errore bene noto liberari: manusq; subdere ferulæ veritatis: & consentire deinceps iis: quę illi diuinę Trinitatis mysterio arcanove deitatis numero rationabiliter obijciuntur.

De Trinitate

SECVNDVS DIALOGVS.

Diui Di
onyſii
verba.

Interro-
gatio.
Socrates
Aristote-
les.
Alia in-
terroga-
tio.

Analo-
gia fidei
per pere-
grinum.

AMIAM (vt diui Dionysii verbis vtar) meus ad te cōuertit
sermo p̄cordialis amor: & vnā pro te susceptā disceptationis
anxietatē: tibi ī memoriā reuoco: cū te beniuola mēte prius: q̄
errori tuo & tibi quidē fortassis bene noto inhēseris: arguerim.
Verū nunc summā oīum puidētissimā moderationē: magni-
fice totoq; affectu laudo: tibiq; salubriter respirātī: cōgratulor
atq; cōiubilo. Et te īs: quē aliquādo cōtēpteras rursū aggredi-
ar: vt ea nūc iterū tibi cōmendē: quorū noticiā semel es asper-
natus. Superiore dialogo vt potui accuratī⁹: tibi nōnullis ana-
logiis rationibusq; patefeci: diuinā substantiā absq; diuisione
suā integerrimā & īsectilis vnitatis, internū habere p̄sonarū
discrimen. Haud quidem aliter q̄ sub personali trinitate: posse totā diuinitatē interne actio-
nis esse participē: per quā plerq; deūtant īcōmoda: in quē plabi necesse est eos: quorū mē-
tribus sacratissim⁹ ille trinitatis radius minime illuxerit. Hūc em̄ sacrū numerū ignorātes:
aut deū ab eterno torpuisse aut fuisse aliquid illi cōeternum quomodo effugiēt! Ad hanc
vero nō pauca ad me respōsa dedisti: te nō modo hanc vera esse nescire: verū vt impossibilia
ac deliramentis similia: nolle in tuo ventre, sibi sedē deligere. Immo vero tu in me conuicia
ītorquebas: q̄ te a paternē religionis ritu callide auocare & in sacrilegia quēdā nephāda vt
in pluriū deorū cultum, cōiicere atq; allicere molirer. Hortabarīsq; pariter me a coeptis desi-
stere: atq; his esse cōtentū quibus innitebar. Ceterū vt superna lux paternē gloriē: suū splē-
dorem in tuā mentis tenebras, īfulgere sua voluntate disposuit: protinus cordis mei pe-
netralibus infudit, vt prioris dissertationis nostrē recordationē: nūc tuis oculis subiicerem: vt
videlicet Romē tu quidem pene mīhi cōquuis: de diuino interno numero cōplura (discor-
di tamen amboꝝ nostrū sermone) rettulerimus in medium. Querebar enī apud te: qui
mīhi sane sapiens videbaris: num priscoꝝ Philosophorum quosdam mundana sapientiā in
vnus dei noticiā euexerit! Tu vero vt doctus eras, subintulisti id quidem aliquibus acci-
disse: vt Socrati & Aristoteli. Vterius vero perconctatus abs te: nonne etiam diuinā sub-
stantiē trinitatem agnouerint! dixisti eos ea neglexisse quē non sunt. Satis autem illis fuisse
si ea quę sunt scrutati: eorum scientiā posteris demandassent. Diuinā vero trinitatē nihil
esse: ideoq; huius scientiā a Philosophis merito postergatā. Hęc em̄ dicēs: offusus eras tene-
bris tuēq; mētī sol: tūc eclipsis molestias laboresq; sustinebat. Nūc vero postq̄ repurgatio
tuē mentis facta: lumīneq; p̄sente error omnis & obscuritas aufugit: exigū & pene nul-
lius sudoris erit: eorū q̄ hacten⁹ p̄terue dedignabarī, scientiā te adipisci. Nam sicut addi-
ctum iurare in verba magistri: aut paternis legibus incūbentē docere arduū est: ita & credu-
lum fidelemq; discipulū docere facillimū. Erit ergo mīhi ammodo te nequaquā renitētē de
diuino interno numero certiorē efficere: p̄ labore solamen. Tu ergo dein nostris sermonib⁹
pronas aures adhibeto. Tibi siquidē vt iam credulo & fideli: per sacrū fidei initū cōtinget:
quod viro cuiā peregrino, in tēplo aliquo stantri: ac vndiquaq; circūspiciēti: vbinā aut qua
in parte tēpli: regiē gaze abdite seruantur. Huic em̄ si vnus e tēpli custodibus dixerit p̄tēso
īndice: hoc amice, sacrariū est templi. Tu aliquātis per hīc patienter resideto. Mox em̄ adi-
tuus venturus est: cui soli p̄missa clauis sacrariū: hīc reſerato sacrario: sanctorū iocalia tuis
oculis nudabit. Huiusmodi ergo cōuena si templi custodi q̄q̄ ignoto crediderit: si & patie-
ter adiutū aduentū operiret: p̄similis cēsetur viro fideli. Nempe illa ipsius prima creduli-
tas: priusq̄ illi sacra iocalia oculis nudentur, expectatiōis itē cōstātia: indubie fidē exprimit:

per quā aliquis, iis quę nondū videt assentitur, patienterq; prestolatur eum: qui sacrariū clauem hoc est rationē obscura quęq; diluentem gestauerit. ¶ Vides nunc quantū pñis discipulis fides profit: vt ea apertis rationib⁹ postea dinoscant: quę prius ignorauere. IVD. Vnde deo nō exiguū esse ad ardua dinoscenda fidei p̄fidiū. CHRI. Nō exiguū p̄fecto est. Nam infidelis similis est ei peregrino: qui templi custodē verissimā et si adhuc ignota p̄dicantē aspernatur, quiq; nec illi credit: nec patienter editū prestolatur aduentū. Nunquid virum qui huiusmodi fuerit arbitraris indignū: cui adaperiat templi sacrariū: quiq; ad abditorum localiorum contuitū admittatur? IVD. Illum manifeste cenſeo cui sanctorum iocalia patefiant indignū. CHRI. Quam ob causam? IVD. Non ob vnam causam: sed propter duas. CHRI. Quas? IVD. Quia in primis neq; editū credit ministro neq; ipsum edituum operitur. CHRI. Ad perfectā ergo fidē duo necessaria: prima credulitas, secunda constantia Ad perfectā fidē seu clauū id est rationū expectatio. Quid em̄ nobis prodest si crediderimus: nisi vt & ea qui sectā fidē bus credidimus ignota, nobis palam referentur: patientes opperiamur. Ex opposito vero ad duo necessaria infidelitatē: alteri⁹ eorū duorū quę dixim⁹ defect⁹ sufficere creditur. Si em̄ assentitur quisq; editū ministro: abscedit tamē impatiens, priusq; allata clauis, ipsa thesaurorum scrinia recludat: hic merito sacraꝝ gazarū aspectu suapte ipsius impatientia defraudabitur. Puras ne igitur fidei, ingētem inesse honorē arduūq; illius esse meritū? IVD. Quis eius est honor quodve eius meritū? CHRI. Fidei honor est in humilitate credentis: & exaltatione ei⁹, Fidei honor qui rem fide imprimis dignā annunciat. IVD. Quo pacto? CHRI. Nam fidelis discipulus nor & qui rei admodū arduę absq; ratione cōsentit: nōne hactenus perpendit humilis esse: qua re meritū, ignotam & indemonstratam, tanq̄ lucidissimam vltro admittit: neq; eiusce rei signa neq; rationes exquirens? His em̄ verbis sacer Paulus gētū apostolus: Iudeos. Gręcosq; magnę Diuus infidelitatis arguit: q; ab his sapientia id est dictorū ratio: ab illis vero signa euidentissima ex Paulus peti solebant. Neutri siquidem (vt superbi & proprię intelligentię modum abdicare nolentes) aliquid in suę mentis aulam ingredi & in illam irrumpere sinebāt: nisi id manifestis aut signis aut rationibus imprimis cōcluderetur. Erant ne ergo illi proni discipuli: aut exortes naturalis superbię? IVD. Minime vt qui difficile flectebant: auresq; nō nisi signo aut ratione coacti veritatē inclinabant. CHRI. Qui autē neq; sapientiā id est rationē: neq; signa eorum quę dicuntur perquirunt: hi discipuli admodum faciles humilesq; sunt. Nā humiliant ab dicantq; intellectum suū: vim illi inferentes. Cogūt em̄ illū vt ea recipiat iisq; cōsentiat: quę sine signis rationibusq; proponūtur quęq; adhuc omnino ignota manent. Nempe si hęc est natura nostri intellectus, rebus duntaxat notis manifestisq; adherere: hunc profecto intellectum cōstat vim sibi inferre: qui ignota quęq; haud secus q̄ nota vltro admittit. Cum ergo cœlorū regnū vim patiat: hic intellectus ceteris est regno aprior cœlorū: vtpote humilians seipsum & abdicans naturam suam: vt ea neutiq; dedignetur aut respuat: quę ab alia mente absq; rationibus & signis credenda offeruntur: ibi em̄ vnus intellectus humiliatur: alter honoratur. Honorat em̄ discipulus pronus & credulus pedotribam, vtpote virū probum: auctoritate dignū, non mendacem, non indignū cuius verbis adhibeatur fides. Ceterū cum quicunq; se vltro humiliat sit exaltatione dignus: is qui perfidē humiliatur intellectus, postea merito fidei sublimatur. IVD. Quod est meritum fidei? Edissere illud: sicuti Meritū & fidei honorem edocuisti. CHRI. Patientes iuxta sacrū eloquiū: fructū afferūt in patientia fidei, sua. Intellect⁹ autē fidelis patiens & constans in tenebris fidei: quid prestolatur nisi reuelationē luminis? quę admodū fidelis ille peregrin⁹, cui p̄nūciatus est editū aduentus: quid in tēplo morat q̄ & editū p̄sentia & lucidū sacri thesauri opperens cōspectū. Itaq; rationes & signa, aperta itē & patula referatio ei⁹: qđ pri⁹ sola fide in quadā ymbra & enigmate

De Trinitate.

agnoscebatur: fidei dicitur meritū & premiū. Nā tenebrę fidei: lumine sequētis rationis vā
nescunt. Sed rogo in quo fides est scientia aperta: rerū cognitiōe inferior: & in quo eidem
In quo scia fidē equalis: IVD. Quantū videre videor: scientia, fidē solius rationis & euidentie habitu tran-
scēdit scendit. Certitudine tamen & consensus firmitate: illi probatur æqualis. Sunt enim fides &
scientia habitus certitudine equales: priuatione tamen & habitu rationis differētes. Nam
fides est in priuatione quadā: scientia vero in habitu rationis. CHRI. Sed cū quattuor sint
modi & causę propter quos alicui proposito assentimur: scilicet aut quia illud est ex natura
sua cunctis peruiū, veluti disciplinę principiū: aut quia ratione demonstratū vt cōclusio: aut
Autho- quia signis & experimētis euident. Aut quia dicentis autoritate siue probitate firmatum:
ritas est cui presertim istorū quattuor, fides innititur: IVD. Reor magis huic postremo: q̄ prioribus
robore si- tribus inniti fidem. Haud em̄ fides eorū est: quę per seipsa sunt cūctis notissīma: vt pore quo
dei. rum est lucida intelligētia: quā principiorū habitū philosophi nūcupare solent. Neq̄ etiam
eorum est: quę ratione demonstrata: quandoquidē ea ipsa, nō fide credi: sed sciri dicunt. Est
Quorū enim sciētia ratiōis habitus. Neq̄ demū eorum est: quę ob euidentia signa & presentia expe-
est fides rimenta credunt. Huic quippe credulitati, opitulat̄ sensus: vīsq̄ sensitīua. hui⁹ est assentio
nis magistra. Superest igit̄ vt horū sit fides: quę nulla istarū causarū noscunt: sed quę penit⁹
ignota: ob dicētis & ea annūciātis pbitatē atq̄ autoritatē: tanq̄ verissima & p̄necessaria,
facile a prono & credulo discipulo admittunt. CHRI. Fides ergo ignororū est. IV. Est igno-
torū: ante rationē, ante signa, āte experimēta. CHRI. Principiorū itaq̄ & eorū q̄ suapte na-
tura cūcti peruiā sunt: nulla est fides. IV. Nulla. Nā ignorari nequeūt: vbi saltim p̄posita &
voce expressa fuerint. CHRI. Fides igit̄ est eorū: quorū & scia esse pōt. IV. Immo vero ipam
iam fidē, cōtēplor esse humilē quandā futurę sciē dispositionē: eūq̄ qui p̄positis a ludima-
gistro dogmatib⁹ p̄cūia fide assentiri noluerit: indignū esse succedēte ratiōis habitu. ac de-
bere cōfessim ob sui peruiaciā & incredulitatē: ab arcane veritatis, schola explodi. CHRI.
Diffini- Quapropter rite ab apostolo nostro fides diffinit̄: esse sperādā: substantia regū: argumētū nō
tio fidei. appparentiū. Hac em̄ diffinitioe: & spei & ignoratiē cūctā: annexa fides esse p̄pendit̄. Spei
quidē: cū dixit sperādā. Ignoratiē vero: cū nō appparentiū expressit. Nō em̄ ea q̄ videt quis
sperat: sed potius quę non videt: quę ve abdita, absentia & p̄cul posita sunt. Cū vero dixit
substantia: exp̄ssit fidei certitudinē ac robur: edocēs illi. haud minorē inesse cōstātā & mētis
firmitatē: q̄ si aut per se cognit̄is, aut ratiōe demonstratis, aut sensibili signo elucidatissimis
inniteretur. Sed quid iam nos a proposito: de interno dei numero remoratur: IVD. Vnā ad
huc de fidei certitudine, spe & substantia analogiā expostulo: atq̄ ita maturius p̄posito in-
cumbem⁹. CHRI. Si id efficiem⁹: noster de fide sermo, paulo p̄pensior longiorq̄ euadet.
Cupiebā em̄ iā de diuino numero intētū absoluerē: me nimia mora: tui elanguesceret ardor
ingeniū. IVD. Haud elāguescet, quin immo magis accendet̄: quō de fide euadet instructor
CHRI. Tu is ergo satisfactori votis: aliā rursus similitudinē sed breuiusculā: de fidei robore
atq̄ cōstātia depromem⁹. Quāq̄ breuiuscula, me tñ nihilomin⁹ erudiet: nec poterit nō pro-
desse plurimū. CHRI. Si qs scribere cupiat: nū simplicē volatilēq̄ chartā scripturarū exceptri-
cē: in aere suspēdit: IV. Minime. CHRI. Quāobré. IV. Quia mox nimia leuitate instabilis:
huc illucq̄ vēto raptata diffugeret: fieretq̄ excipiēdis scripturū incōmoda. CHRI. Quid er-
go op⁹ est vt vir aliqd scriptur⁹: circa suę scriptiōis subiectū hoc ē chartā ip̄m̄is opet⁹ IV.
Vt Chartā ip̄am: ī solido aliquo ac stabili corpe sistat reddatq̄ imobilē. alioḡ pēdūlē sēp̄q̄
mobili chartę: nihil l̄rāq̄, scriptor ip̄m̄ere valebit. CHRI. Secūdū igit̄ chartā duo dephen-
dūt ad scriptiōnē necessaria. Primū ipsi⁹ chartę cōstātia: scdm̄ ei⁹ mūdiciēs: q̄ nihil alit̄at
ac dissimilitudis, ātea ipsū hēat. Nā charta q̄ violata cōtrariis dissimilitudinib⁹ figur̄ ē: quō veros

characteres excipiet: Coniūcis ergo quorsum analogia hec: IVD. Nondū ex integro: nisi illam sigillatim discusseris. CHRI. Charta mens est discipuli: arcanā aliquā veritatē inter noscere cupiētis. Scriptor est ludimagister: qui veritatis notionē, in discipuli mentē transferre satagit. Chartę autē stabilitas & in solido corpore immota positio: est vt prauia fides discipuli. Eius autē mundicies: abnegatio cōtrariorū errorū. Tu ergo prius absq; fide: haud eras absimilis pendulę & instabili chartę. Nunc vtro excussa omni mētis leuitate & inconstantia: in firmissima & icōcussibili fidei petra, robur ad seqntia dinoscēda mysteria adeptus es. Sed vbi quā petisti analogiā expleui: iam de proposito differendū nobis est. IVD. Hęc si militudo tamen si breuior: nō minus tamē q̄ prior mihi profuit. Quippe quę de fidei stabilitate: etiā apertius me edocuit. Sed iam anhelo audire sequentiā. CHRI. Nosti deū aternū esse increatū, immensum: solū itē ab æterno extitisse absq; omni materia, aut cuiusuis exterioris substantię presentia. IVD. aus. Noui. Nam si æternus non esset: neq; infinitus esset neq; vnīuersorū author. Et si non solus ab æterno fuisset: ex indigentia alicuius exterioris substantię: probaretur non per omnia perfectus sibiq; sufficiens. CHRI. Nosti etiā deū ab æterno sibi metipsi agnitū fuisse? IVD. Incōmodū est sentire: quādoq; deū seipsum ignorasse. CHRI. Nā si creaturis vt angelo atq; homīni proprię agnitōis tribuim⁹ facultatē: quāto magis illa deo est ascribenda. Et si oīs substantia melius se habet in luce & in cognitiōe sui, q̄ in tenebris & in ignorātia sui: cū diuina substantia semp̄ optime fuerit: illā ppetuo in luce & sui cognitiōe extitisse, fateri oportet. Quę em̄ substantia ignoratur, imperfecto quodā modo subsistit: existens in tenebris & nō in luce. Est em̄ rerū cognitiō p̄clara quędā earū lux: in q̄ quidē luce id est in agnitiōe sui: oīs substantia naturaliter esse appetit. Nā essentia oīs: perficitur in sciētia. IVD. Quopacto imperfectę substantię vt mineraliū, vegetabiliū & sensibiliū: quę vi sui ipsi⁹ cognitrice carēt: hac cognitiōis luce potiunt? CHRI. Quę in superiore dialogo dixim⁹ de rectis harū substantiarū actib⁹: qui intra se nihil agere possunt, sed solum in materia: quisq; nō sibi ipsi, sed potiorib⁹ actib⁹ foenerant: hec in presenti de eorū luce & cognitiōe dicenda. Appetunt em̄ imperfectę substantię, et si exortes sapientię: nihilomin⁹ dinosci & in scientiā luce conuersari. Hanc tamen lucē haud a seipsis aut ab actu p̄prio: sed a p̄stantioribus actibus, a quibus internoscuntur recipiūt. Nā diuino actui oīa sunt agnita Angelico pariter intellectu atq; humano: quodāmodo oīs substantia reuelat. Imperfectę ergo substantię sunt in luce, cognitiōe & scientia perfectarum. Tolle enim em̄ nēiores tres actus: diuinū, angelicū, humanū: mox inferiores actus sensibilis, vitalis, & essentialis: vna cum materia superfluum manentq; ociosi. Est enim id ociosum atq; irritū: quod est quidē, sed nulli cognitū est, quādoquē quod etiā est & nihil agit: incassum esse declaratur. Inferi em̄ tres actus & materia: cum nullam aut intra se agendi aut se contemplandi potestātē habeant: in p̄stantiorū actuiū manu & potestate relinquūtur. Et cum a seipsis nullius scientiā splendorem recipiant: illum a tribus superioribus diuino, angelico & humano emendicant. IVD. Si hi tres inferiores actus in luce p̄pria non sunt: sed duntaxat in luce & scientia superiorū: in qua luce ipsi p̄stantiores diuinus, angelicus, humanus: esse dicendi sunt? CHRI. Superest vt si non in ratione & luce inferiorum: sint in sua ipsorum luce & scientia propria, Nam vnusquisq; trium huiusmodi actuiū interna discretionē flexus in seipsum: sui iudex & speculator euadit, sibi ipsi occurrit, obicitur, p̄sentatur. Et p̄cipue diuinus (qui ceterorum actuum author et naturalis substantia: seu cui ea in veritate & exemplari causa contingunt: quę ceteris in imagine sunt indulta) sui ipsius vt ab æterno immutabilem substantiam: ita & scientiam adeptus est. Diuina siquidem substantia, cum ab æterno nulli exteriori actui (quippe qui nullus adhuc erat) agnita fuerit: cum in nullius entis scientia

De diuina
no inter
no numero.

Imperfecte
substantię
sunt in luce
& scientia
p̄stantiorū

De Trinitate

tia & agnitiōe versata sit: necesse est vt soli sibi met patuerit: aut vt nunq̄ nō fuerit propriæ
essentiæ speculari. Atq; hoc solū quod impresentiarū de diuina luce, scientia, sapientia &
speculatione recensuimus: sufficit ad ppositū internū dei numeꝝ eliciendū. **IV.** Quomo-
do sufficit: **CHRI.** Sicut prius ad eundē numerum: sufficiebat interna dei actio. Nam quæ
admodū internā dei actionē: absq; arcana diuine substantiæ numero, saluari impossibile rea-
mur: ita & diuinam, lucem, scientiam, sapientiam, ac speculationem: sine personarum trini-
tate stare non posse asseueramus. Est enim sui speculatio actio quædam: in qua cuncti sapi-
entiam locant. Prius autem diximus: actionem omnē inter extrema fieri: exteram quidem
actionem inter extrema substantialiter distincta: cuiusmodi sunt actus imperfecti agentes
inter quæ in materia, distincti ab ipsa materia. Internā vero: inter extrema consubstantialia: quæ secū-
dā extre- dum substantiam vnum aliquid sunt, vt inter intellectum & memoriā: quæ sunt eiūsdē
ma, animi extrema: contemplatio interna mentis actio, suos gyros cōuoluit. **IVD.** Clarius iam
intueor nullā actionē: sine discrimine ac numero quorūdam extremorum absolui posse.
Nempe externa actio: fit inter extrema incōsubstantialia abinuicem separabilia. Interna ve-
ro inter ea extrema: quæ ad eandem substantiam pertinent. **CHRISTIANVS.** Quo enim
modo fiet vlla actio: sine vna vi prolatrice: & alia facultate eidem occurrente? Illam siquidē
agentem: istam vero vim totius actionis susceptricem siue retentricem: prius nuncupau-
mus. Hanc autem vim retentricem in externa actione vocamus materiam: quæ omnes im-
perfectorum actuum actiones, suo in gremio captat. At in interna actione vis retentrix, ne
quāq; materia est: sed ipsemet actus flexus in seipsum. Hic enim vt intra se discretus & po-
tens interno numero: agit quidem aliquidve profert, sed suæ ipse actioni occurrēs illamq;
propriis sinibus excipiens: extra se fundi non sinit: sed intra seipsum concludit. Et quāq; hu-
iusmodi actus: fit idem secundum substantiam, nunc agens, nunc suam actionem reten-
tans: haud tamē eadem sui portione & agit & ppropiam actionē capeffit. Discreta quippe in
eo sunt totius actionis extrema abinuicem: quod scilicet profert & quod profertur: licet se-
cundū substantiā coincidentia. **¶** Et cū in nullo perfecto ente sit extrema accipere sine medio:
discretio eadē ratiōe qua perfectū quēpiā actū, vt diuinū intra se agentē: absq; ipsius diuisione, diducis
in extrema: debes & eundē: salua substantiali totius vnitate: partiri in extrema & in eorū me-
diū. Nā mediū: nec est & vnio & mutu⁹ amor extremorū. Hęc vero tria: vnū sūt scdm sub-
stantiā, qd̄ interne actiōis causa & necessitate: extremorū & mediū trinitate nō caret. **IVD.**
Quæ specialiora noīa: eiūsdē pfecti entis tā extremis, q̄ medio cōgruūt? **CHRI.** Diuine hu-
iusmodi discretiōis supposita siue psonę: a nobis Christianis Pater, Fili⁹ & Spūs sanctus nū-
cupantur. Pater quidē & fili⁹ extrema: spūs vero sanct⁹ aborū mediū. Nos autē ad p̄sens: q̄a
harū appellationū causā, arduę nimis sunt: alias p̄senti philosophiē magis forte suppetētes
adducem⁹. **¶** Remūsdus Lullius Pius quidā Eremita: qui plurima de diuina trinitate, subtri-
lissime cōscripsit opuscula: diuinā discretionē perpulchrē his trib⁹ expressit iuū, ile, io. Nā q̄
Remun- finiuntur in iuū noīa: potētiā exprimūt agendi: quæ in ile terminant: potētiā quādā patien-
dus Lul- di: quæ vero in io: ipsum actū siue actionē amborū designant: vt cōtēplatiū, cōtēplabile, cō-
lius, templatio. Quid em̄ putas esse cōtēplatiū? **IVD.** Cōtēplatiū id est: qd̄ cōtēplari potest.
CHRI. Quid cōtēplabile? **IVD.** Quod pōt cōtēplatiōis esse obiectū. **CHRI.** Quid cōtē-
platio? **IVD.** Existimo cōtēplationē: mediū esse aborū actū. **CHRI.** Rite cōtēplationē diffi-
niuisti. Sed nūc horū singulorū ispice p̄pria. Cōtēplatiū: quopacto a cōtēplabili differt? **IV.**
Differt tanq̄ vis agēdi, a vi patiēdi siue tanq̄ act⁹ a potētia: aut tanq̄ potētia q̄ p actū diffi-
nitur: ab obiecto quod quadā possibilitate explicatur. Oculus enim cum dicitur videns &
eius obiectum (vt color) visibile: hoc modo per actum oculus: eius vero obiectum per po-

rentiā diffiniunt. Nā videre actiuum: videri autē passiui verbum. Sicut ergo color visibilis nominat: ita & oculus dici debet visiuus & amborū actus, visio. Sunt em̄ contemplatiuum & contemplabile veluti extrema quedā quorū alterū, alterū infert & vnū sine altero esse nequit. Nam & se comitantur: & ad alterutrū, vt ad eundem actum pertinentia: referunt. Ceterum quia iam extremorum nosti differētiā: dic & eorum a medio interstitium. **IVDAEVS.** Ignoro quo pacto a medio distent extrema: hoc est iuum & ile, ab io: nisi forte quia per potentiam extrema, per actum vero ipsum mediū finiatur. **CHRIANVS.** Quo pacto id? **IVDAE.** Diximus contemplatiuū esse: quod contemplari potest. Contemplabile vero: quod potest cōtemplationis esse obiectum: hoc em̄ pacto in amborū rationibus: potentia claudit. Contemplationē autē diximus esse: ipm amborū actum. **CHRISTI.** Sed vltērius hac prosequor. Est ne potentia sine actu perfecta? **IVD.** Minime. Etenim omnis potentia, est propter actum. **CHRIS.** Si ergo dixisti extrema per potentiā diffiniri. Mediū vero esse amborum extremorū actū: quomodo erunt extrema absq; medio perfecta? Nā extrema p se sumpta similia sunt cuidā potētiē, actu carenti. Extrema vero cum medio: sunt vti potētia suo actui sociata. An obsecro si ē calefactiuum: oporteat esse aut calefactibile aut ipsam calefactionem? **IVD.** Nequaq; **CHRISTI.** Quamobrem? **IVD.** Quia extrema per potentiam vt prius expressa: tam abinuicē q̄ a medio separabilia sunt. Potest em̄ calefactiuū esse: sine calefactibili. Et rursum existentibus calefactiuo & calefactibili: contingit non esse calefactionem. **CHRI.** At in deo: tam extrema abinuicem q̄ a medio indissolubilia manent. **IVDAEVS.** Qua de causa? **CHRI.** Quia deū impartibile: & vnicā esse substantiā p̄dixim? Quapropter priora extremorū nomina: iuu & ile q̄ potentiā designāt: nequaq; diuinā cōpetunt substantiē. Haud em̄ in deo: est potentia aliqua sine actu. Non est in eo spectatiuum quod non sit spectans. Neq; spectabile: quod actu nō spectetur siue quod non sit spectatum. Non sunt deniq; in eo spectatiuū & spectabile: sine spectatione q̄ est amborum act⁹. **IVD.** Existimo hac ratione ductus: magis ipsi deo competere ipsonū actiū, q̄ potentiā nomina: vt spectans, spectatum spectatio. **CHRIS.** Nam si spectās est: oportet mox & spectatū esse. Et cōtra si spectatum est: esse illico & spectans oportet. Et si sunt ambo extrema spectans & spectatum: impossibile est non esse spectationem quæ est actus amborum. Cernis ex his deum congruentius per actus, q̄ per potentias diffiniri: illumq; ideo esse vnicum & trinum actum. Nam qui deum sibi met ipsi agnitum esse seq; ipsum contemplari profert: vna illius impertem substantiam, in ternos actus discernit, in contemplantem, contemplatum & contemplationem: quæ tria, q̄q̄ sint vna diuina substantia: discreta tamen sunt abinuicem atq; in seipsis inconfusa: insuper & suis met proprietatibus inconuertibilia. Non enim con-
templans: est contemplatum sicuti neq; in exteriorē visione oculus videns, est id quod videtur. Neq; contemplans & contemplatum: sunt contemplatio: quemadmodum neq; in exteriorē visione: oculus & color, sunt ipsa visio. In exteriorē tamen visione: adest substantiarum discriminē. In cōtēplatione autem diuina (quæ est interna eius a seipso visio) in cōsubstantiali vnitare occurrit sola actuum & personarum discretio. **IVDAEVS.** Quomodo efficies contemplans contemplatum & contemplationem in deo: tantum vnā esse diuinā substantiam? **CHRISTIANVS.** Quia diximus deum esse qui seipsum contemplatur. Diuina autem contemplatio (cum sit interna dei actio) deum haud quā diuidit illū tñ trinitē discernit in extrema & mediū. Cū em̄ dicis deū esse, q̄ seipm agnoscit: necesse est fatearis cōtēplātē esse deū, cōtēplātū esse deū: & cōtēplationem esse deum. Ambo etenim extrema: siue vt vna, siue vt singula p se & seorsum sumpta: de⁹ sunt. Et rursum

Analogia extrema
re visiois
ad deum

De Trinitate

amborum medium deus est: ac deniq; ambo extrema cum medio, sunt vnus tantum deus. Quod si ob diuinæ cōtemplationis actū, ipsam diuinam substantiā in tria secueris: dicēs aliud esse simpliciter cōtemplās, aliud contēplatum aliud contemplationē: quo pacto deū speculari seipm posse saluabis? Si em̄ aliud est ex toto contēplatum a cōtemplante: & si rursum ab vtroq; aliud contemplatio: quomodo sibiipsi aderit deus? Cōtēplari enim seipsum est idem, per idem, contemplari idē. Nunc aut̄ idem, non idē: sed penitus diuersum & incō substantiale ens spectabit: eritq; eorum actio: ex toto ab ip̄is diuersa atq; separata. Quo ergo nexu sibi hęc tria: contemplans, contēplatum & cōtemplatio coherent? IVD. Nullo coherent nexu. CHRISTI. Neq; igitur vnū aliquod & idē essent: sed tria entia ex toto diuersa, incōsubstantialia, abinuicē separata. Itaq; ex assertionē diuinæ sapientiæ seipfam speculantis: mox trīna eius infertur (prēter totius substantiæ diuisionē) discretio. Si quis enim diuinā substantiā ob internā contemplationē in plura secuerit: eius illico sapiētiā & contēplationē exterminat, ac tollit. IVD. Necessariū esse fateor diuinā contemplationem: absq; diuinā substantiæ discretione exerceri nō posse: insuper & ob eam discretionem diuinā substantiam, nequaquā diuelli: vtpote q̄ sub trīno suæ discretionis actū: nihilominus pmanet cōiuncta atq; vna. CHRISTI. Duc ergo semp apud te id esse magni momenti argumentum diuinā substantia sapiens est & suiipsius cōtemplatrix: ergo & vnitrīna: hoc est vna secundum substantiā: personis vero trīna. Nomine pfecto vnitrīnitatis: totius diuinæ substantiæ vnitate ac psonarū trīnitatē circūloquimur: eoq; simul: diuinā coniunctionē & discretionē designam⁹. Et ex opposito: aliud quoq; p̄necessariū habeto argumentū hoc pacto. Diuinā substantia nō est vnitrīna: ergo neq; est sapiens, neq; perfecta: neq; suiipsius speculatrix. Si em̄ (aiunt logici) ad antecedēs sequitur consequens: ad oppositū consequētis, sequit̄ oppositū antecedētis. Sicut ergo assertio diuinæ sapientiæ & cōtemplationis, positio est diuine vnitrīnitatis: ita & eiusdē vnitrīnitatis destructio, diuinā & sapiētiā & cōtēplationē tollit. IVD. Quomodo diuina destruit vnitrīnitas? CHRI. Ip̄m vnitrīnitatis nomē: diuinā simul cōiunctionē & discretionē exprimit. qui ergo horū alterum destruit: totū euertit ac perimit. Quēadmodū (vt forte nosti) qui apud dyalecticos, totius copulatiuę partē alteram negat totam quoq; copulatiuā perdit. Ita & is q ob saluandam diuinā substantiæ vnitatē, trīnitati aduersat: totā destruit vnitrīnitatē. Pari pacto & q ob diuinā trīnitatē, perimit ei⁹ vnitatē: totā rursus exterminat ac delet vnitrīnitatē. CIta ergo admirare diuinā totam substantiam: vt in ea ipsa, neq; vnitas numero aduerset: neq; numerus, obsit vnitati. Neq; itē coniunctio discretionis: neq; cōiunctionū discretio. Rursus neq; eius vnitatem: confusionē esse personarum intellige: neq; eiusdem trīnitatem: substantiæ multiplicitatē totiusq; substantialis vnitatis diuisionē. Ita quippe statuenda in deo substantialis vnitas est: vt nulla inducatur personarum confusio. Et ad hunc quoq; modum inferenda illi trīnitas personarum: vt nequaquā ideo substantiæ vnitas diuellat. Est em̄ diuinā substantia, vnitas nō sine numero: & numerus, nō sine vnitate. Est rursus vnitas numero explicita: & numerus vnitate implicatus. Est vnitas foccūda atq; numerata: & numerus suiipsius radici id est vnitati coherens. Sed hæc ad presens abunde sufficiant: quibus per diuinā sapientiam & suiipsius cōtemplationem: de supersubstantiali diuinā vnitrīnitate, certior euasisti. IVD. AEVS. Qzq; & fidei validissimō praesidio: & tuarum rationum opitulanine, diuinā mihi vnitrīnitas sit aliquatenus persuasa: nolo tamen te iam praesenti sermoni finem imponere: sed compluribus adhuc analogiis: mihi cœpti tantī mysterii ampliorem euidentiam, exponi cupio. Nam sermo omnis mihi succinctus ac brevis erit: modo me erudiat. Audiēdi quoq; labor nō modo nullus erit: immo vero erit pro labore summa voluptas. CHRISTIA. Et si orationem

Argumē
tum diuī
næ trīnī
tatis ex
diuinā sa
pientiā.
Logica
cōsequē
tia.

Quomo
do vni
tas & nu
merus in
deo inse
rendi.

nostri iā a calcē statueramus perducere: tamen quia nos probe hortaris, vt perseuetem⁹ de diuina vnītrinitate dicere: satius tuo hortatuī duximus parendū. Quia ergo nunc de diuina sapientia & cōtemplatione a nobis habitus est sermo: ad aliam nos similitudinē transferemus: quæ illi proxima immo fere eadē videat: distans ab ea solis nominib⁹. **C**. Audisti ne Alia de deum a plarīsq; diffiniri: esse oculū liberum, absolutū, per se subsistentē, vnde cunq; vident diuina tri- tē: **IVD**. Audiui et quidē crebriuscule. **CHRI**. Quid est ergo deū esse liberum atq; absolu- nitate a- rum oculū: **IVDAE**. Est eundē esse totū oculum: in nullo subiecto, sed per se vt dixisti sub nalogia sistentē & vnde cunq; videntē. **CHRISTIA**. Carneus oculus q; capiti nostro infixus est: an p oculū liber oculus est: **IVD**. Minime. **CHRISTIA**. Quāobrē: **IVD**. Quia in alio vt in capite de liberum, fertur: & ex cōsequēti vnde cunq; videre & intueri circumstātia visibilia nequit. **CHRI**. qua ex parte nō videt: **IVD**. Ea ex parte: qua insitus capiti. Nā hactenus in tenebris est: reliqua vero vt exteriore parte videt: & mundana quæ p entia cernit. **CHRI**. Carneus ergo oculus haud est totus oculus: sed dūtaxat medius oculus: vt q; tātum extrīnseca medietate videt: interna vero medietate non videt: sed cecus (qua parte capiti heret) perseuerat. Media em̄ portione suā: semper est in tenebris & rursus media portione altera: quandoq; in tenebris & quādoq; in lumine. Et q̄q; ipse sphericus sit oculus, perfectaq; habeat sphericitatis figuram nō tamē tota sphaera: sed media dūtaxat sphericitatis plenitudine, videre illi donatum est. Quapropter neq; est totus videns, neq; semp videns: sed solum partim & quādoq; videns. **C**. Nunc igitur volo huic carneo oculo diuinū conferas oculū: & quomodo ab hoc ille diffe **Compaa** rat enarrares. **IVD**. Diuinus oculus imprimis per se degit: atq; a nullo defertur subiecto. Se ratio car em̄ ipse fert: manetq; liber & a cunctis absolutus. Idem rursus totus est oculus & sempocu nalis ocu lus: hoc est vnde cunq; & semper, videns. Haud em̄ vna ex parte videt & alia minime: neq; li ad diuī aliquando quidem videt & aliquando no. Ceterum & per totius sphericitatis ambitum: num. & in totius eternitatis plenitudine: patulā & sup cuncta incumbētē visionē exercet: nihil nō videns ac nunq; nō oīa cernēs. **CHRI**. Lata est ergo differentia: inter diuinū & carneum oculum. **IVDAE**. Lata tanq; totius a parte: perfecti ab imperfecto, integri a dimidio. **CHRISTIANVS**. Ediscere modo quod sit vniuscuiusq; oculi proprium: siue qui peculīa- ris eius actus, aut propter quid est oculus. **IVDAEVS**. Videre oculi est proprium: eaq; de causa esse arbitror oculum vt videat: siue vt visionem exerceat. Omnis quippe potentia: propter suū ipsius actum subsistit. **CHRISTIANVS**. Quæ necessaria adesse oportet oculo **Qua in** vt videat: **IVDAEVS**. Arbitror lumen & obiectum: sine quibus visio exerceri nequit. visione **CHRISTIANVS**. Nam lumen videndi est medium: obiectum vero visionis est finis. O- necessaria, portet enim in visione & in omni actione, numerari ac discerni hæc tria: principium, medi um, finem. Principium: est oculus qui videt. Medium lumen, mediante quo fit visio. Finis vero: obiectum quod videtur ab oculo vt color. Sed diuinus ocul⁹ (hoc est diuina tota sub stantia quam totam: diximus esse oculum) nunquid fuit ab aeterno solus, sine omni extera substantia: **IVDAEVS**. Fuit. Alioquin non esset omnium author. **CHRISTIA**. Nunquid etiam fuit ab aeterno videns: **IVDAEVS**. Existimo illum ab aeterno visionem exercuisse. **CHRI**. Alioquin infinitis sæclis torpuisset: degēs in tenebris, nihil actu cernēs: et postea non nūq; videre cœpisset. **IVD**. Cū diuin⁹ ocul⁹ immutabilis sit & eodē semp modo se habuerit arbitror hunc ab eterno vidisse. **CHRI**. Quidnā (oro te) ab eterno vidit: cū nihil subsisteret & vnde vel a quo sole: visionis lumen, illi semper antea suffulsit atq; irradiauit: **IVD**. Igno ro quid respondeam: nisi forte paria: quæ prius de diuino actu, sentiam. Dictum enim est diuinum actum, cum ab aeterno nihil extra seipsum egerit: aliquid intra seipsum semper egisse, nec vnq; ab aeterna actione fuisse suspensum. Insuper arcanum illi organum semper

De Trinitate.

affuisse semp; id adesse: circa quod interna ipsius versata sit actio. Ita erit nunc fortassis de diuino oculo dicendum: illū inq; ab eterno, extitisse sui speculatore: semp; mystico tā obiecto q; lumine: intra semet fuisse potitū. CHRISTI. Hac tua respōsio, iudicio est: priora q; diximus mirū in modū tibi profuisse: teq; permultū in diuini arcani numeri altissima & mystica prorsus scientia profecisse. Ac si vt cepisti tuū equū perurgeas: breuī futurū est vt in ea disciplina doctor sit abs te minime exquirēdus: sed per teipsum plurima consequi valeas aliorū q; discipulatuū & eruditioni p̄esse. Propositū tamē hoc nostrū ad calcē deducemus. Diuinus oculus cum ab aeterno extra seipm viderit nihil: nōne oportuit illū sibiip̄si fuisse circūlatum seq; ipm perpetuo speculatū? IVD. Nam alioqui eius feriatio ac torpor deuitari nequit. Fuisset enim semper oculus in tenebris: existens quidē & nihil videns, quod reor incōmodū. CHRISTI. Huic ergo iugiter: internū tam obiectū q; lumen affuere. IVD. Affuere quandoquidē sine his manifeste nulla sit visio. CHRIS. Vt hac perampli⁹ intelligas: recurrendum tibi est, ad visionē carnalis oculi. Nā in eius visione manifeste hęc tria ocul⁹, color & lumen, seu potentia, obiectū & medium: distincta esse cōspiciunt: cū sint ex toto abinūscē diuersa atq; separata. Sed cū carnalis oculi visio, explicatio quedā sit visionis diuini oculi: existimare te oportet tria diuersa & incōsubstantialia, quę ad carnalē requirunt visionem esse in diuina visione substantialiter coniuncta sibiq; mutuo supnaturaliter insita. Hoc em̄ pacto quę p̄enes carneum & exteriorē oculū: diuisa, plura & explicita cernunt: ad diuinū archanū assurgendo oculū, rite in vnum cōplicant. IVD. Velim hęc, mihi paulisp̄ explanari patētius. CHRISTI. Nunq; vnitas est numero p̄stantior? IVD. Est. CHRIS. Diuin⁹ etiā oculus: nunquid est carnali longe potior? IVD. Longe & sine propositione. CHRIS. Qd ē ergo ad carnalē oculū nūerus: hoc ad diuinū ē vnitas, vt hoc pacto min⁹ p̄fectū min⁹ p̄fecto: & potiori poti⁹ adaptes. IVD. AE. Quorsum hęc haud satis intelligo? CHRIS. Carnalis oculi visio: in horum triū oculi, obiecti & luminis extero penitus & incōsubstantiali numero adimpletur. At diuinū visio oculi, cum sit infinities carnalis aciei visione potior: in eorundem trium interno & consubstantiali adimpletur numero suę vt diximus radicū id est vnitati coherēte. Nam q; ad carnalē visionē: sunt secundū substantiā tria: oculus: color, lumē: nullo ferme nexu cōiuncta & alligata: hęc in diuina visiōe, sibiinuiçē substantiali nexu coherētia: sunt vnica diuina substātia. IVD. Cōcipio qd hacten⁹ de numero & vnitate voluisti, Nā ab imo carnalis oculi vestigiū: ad diuinū em̄nētissimi oculi veritatē assurgēdo: substantialis horū triū oculi, obiecti & luminis numerus: in substantialē vnitatē glomerāndus & resoluēdus est. CHRIS. Diuina siquidē visio: est p̄ quā diuin⁹ oculus seipm intueri definit. Si aut diuinū oculi acies esset ex toto diuisa & separata, ab obiecto proprio: itē & a suo ipsius lumine: haud esset idem oculus qui seipsum conspiceretur: quiq; propria visione fruēns, semetipm agnosceret: vtpote qui diuersum penitus & separatim intueretur obiectū: idq; mediante extero & penit⁹ diuerso lumine. Atqui diuina visio: nullo pacto aut accidētib; aut aduentitiis rebus permiscetur: quandoquidem hęc in substātia diuinā eiusdē oculi: trinitē absoluit: totaq; in illi⁹ exedris ac inuisibilib⁹ scriniis coerces: in illa inchoās, in illā pergens: & in illa seipm sistens. Sed quęso ad sequētia attēde. Cū horū triū oculi, obiecti & luminis nūerū in vnitatē resoluīs: an sic illū in vnitatē cōplicas: vt penit⁹ absorbeat eorū nūcrus: nulla; supsit in huiusmodi ad quā resoluūt vnitate: eorū distinctio? IVD. Quid ad hęc dicturus sim: haud satis cōpertū habeo. CHRIS. Vnitas & nūerus quomodo opponunt⁹ circū idē, vel circū diuersa. IVD. Existimo circū idē: circū vero diuersa ea minime opponi. CHRIS. Nā de ente eodē: vnitas substācial⁹ & diuersitas seu numerus substācial⁹ dici neqūt: cū adiūcē opponātur. Impossibile enim est idē ens: esse vnā substāciā & plures substācias.

Attamen vnitas substantialis & numerus vt trinitas personalis: minime sibi inuicem aduersant. Possunt enim eidem competere entia: vt toti diuine substantie: cuius proprietate, prius vnitate: hoc est substantiali vnitate & personali trinitate determinauimus. Cum ergo ascendendo a carnali oculo ad diuinum: hec tria oculum, obiectum & lumen resoluis in vnum: sic deum ea sunt in vnum complicanda: vt non omnis ab eis exterminetur numerus. Nam dum taxat ab eis substantialis numerus explodendus est: qui substantiali aduersatur vnitati, personalis autem numerus: in eis est retinendus: hic enim minime substantiali obest vnitati: & ad diuinam complendam visionem, euadit pernecessarius. IVD. Quopacto? CHRI. Sicut prius diuinam substantiam, sine interno trinitatis personali numero seipsam contemplari non posse docuimus: ita & hic eandem (quam vocamus oculum) absque personali horum trium oculi, obiecti & luminis numero seipsam videre non posse intellige. Eadem enim sunt seipsum contemplari & seipsum videre. IVD. Plana est huius analogie cum priore concordia. Eadem esse diuinam contemplationem: ac diuinam visionem, insuper & ex necessitate diuine visionis: concludi diuinum oculum, absque diuisione sui: interni haudquaquam exortem esse numeri. CHRI. Nam sic illi dixeris adesse vnitate: vt nequaquam numerum excludat: sic illi adesse numerum: vt ab eo nullatenus excludatur vnitas. Nam de eodem, secundum idem: haudquaquam vnitas & numerus enunciantur sed secundum diuersa: vt de deo vnitas & trinitas: neque ambe secundum substantiam, neque ambe secundum personam dicuntur. Neque rursum trinitas de eodem secundum substantiam: & vnitas secundum personam: sed vnitas secundum substantiam: trinitas vero secundum personam enunciantur. IVD. Hec a prioribus, nequaquam dissidere comperio: quibus subintulisti: diuinam substantiam, esse vnitate non sine numero: & rursum eandem esse numerum: non sine vnitate: sed vnitate discretam numero & numerum coniunctum vnitate. CHRISTIA. Dicere enim eam esse vnitate haud absque numero: est dicere eam esse vnitate discretam, numeratam, trinam. Et sentire eam esse numerum non absque vnitate: est dicere eam esse numerum coniunctum atque in vnitate resolutum. Diuini enim oculi a seipso visio: est ei? ipsi? non simpliciter hoc est secundum substantiam: sed secundum quid, id est iuxta personale discretionem in oculum, obiectum & lumen diductio: que tria sunt idem diuinus oculus: vnus? quidem secundum substantiam trinus? vero secundum personam. Diuinus quippe oculus: quopacto vnus est, trinus non est: & quo rursum nomine celebratur vt trinus, non est vnus. Nempe vnus est substantia: trinus autem persona. Sed perconctor abs te denuo: Nonne sicut quicquid in deo est deus est: ita & quicquid in diuino est oculo diuinus oculus fit? IVDAE. Cum diuinus oculus simplicissimus sit: arbitror in eo quicquid est, oportere haud aliter quam diuini oculi appellari nomine. CHRI. Nam si diuinus oculus, dictus est seipsum contueri mediante seipso: quid hoc aliud sibi expostulat quam diuinum oculum diuini oculi, mediante diuino oculo, esse speculatore? Hoc enim pacto congruentius, simplicius & absque vlla nominum varietate ac differentia: diuini oculi arcana trinitas explicatur: qua diuinus oculus: & vnus oculus esse & trinus designatur. Nam nomen obiecti & luminis: cuiusdam alteritatis sunt nomina. IVD. Vis ergo vt diuini oculi, quo seipsum videt obiectum: vocetur oculus? Similiter & eius lumen quo interna complet visio: diuinus etiam oculus dicatur? CHRISTIA. Hoc ipsum volo: atque ita diuinum totum oculum, natura & substantia impertem: salua semper substantiali eius vnitate, in trinum oculum dispartior: videlicet in oculum primum: qui sit vt oculus & vt videns simpliciter: in oculum secundum: qui sit vt obiectum idque quod videtur vt color: & in oculum tertium: qui sit vt lumen, mediante quo fit ipsa visio. Hos enim oculos: dico vnicum esse diuinum oculum personaliter discretum atque inconfusum: in quo secundum oculum, gignitur a primo. Terti? vero preceedit ab utroque extremo. Et si consummatorem de diuini oculi vnitate consequi scientiam volueris: opus propriis est vt horum quattuor: numeri, equalitatis, progressionis & vnitatis: diuine rationes te nequaquam

Cōpara-
tio visio-
nis & cō-
tēplatio-
nis.

Numer?
vnitas
Eqlitas
pgressio

De Trinitate

pretereāt. Nā per primū: diuini totius oculi psonalis trinitas sancit. Per secundū vero: diuino
tū oculorū inēqualitas eliminat. Per tertium: eorū abinuicē ortus & naturalis pgressio edocet.
Nā secundus ut diximus oculus, q̄ est ut primi obiectū: oritur a primo. Tertius vero oculus qui
est ut lumen: ex duobus extremis primo & secundo pendet. Per quartū deniq; colligit eorū
substantialis vnitas & naturalis coniunctio: per quā primus, secundus & tertius oculus: haud
plures oculi, sed vnicus esse diuinus oculus arguunt. IVD. De his quattuor paucula sigil-
latim edisserito: ut p ea, cōsummatioe diuine vnitrinitatis sciētia nāciscar. CHRI. Quod
cupis pro viribus efficiā. Primū quod diximus psonalis inq̄ diuini oculi discretio: satis tibi
ex superioribus Analogiis dilucescit. Et eadē quoq; ratione quarti hoc est substantialis eorū
coniunctionis atq; vnitatis sciētia: iisdē similitudinibus sufficiēter adeptus es. Nam per as-
surrectionē visionis carnalis oculi, ad diuini oculi visionē: diximus horū triū oculi, obiecti &
luminis numerū: debere in vnitate resolui. Atq; i eā quidē vnitate: q̄ nō eorū omnino exclu-
dat numerū: sed dūtaxat in substantialē vnitatē, q̄ psonalē numerū minime explodit. Mō-
strauimus em̄ ex similitudine & vestigio carnalis oculi, visionē diuini oculi, absq; psonali
eiusdem in trinū oculū diductione cōpleri nō posse. Hec em̄ psonalis diuini oculi diductio:
nequaquā substantialē ipsius excludit vnitatē. Ex his ergo primi & quarti sciētia: abūde dis-
quirito. IVD. Saltē de secundo & tertio, nōnulla psequere. De his enī: nondū quicq̄ in me-
diū ptulisti. CHRISTI. Paucis quod rogas explebo. Diuina substantia finita est aut immen-
sa: IVD. Immensa. CHRIS. Quicqd in deo est nōne deus est: IVD. Est. CHRISTI. Ergo oīs
diuinus oculus, sicuti deus est: ita & immensus. Omni enī diuino oculo: cōpetit & deitatis
& immensitatis nomē. Deus est qui gignit: deus qui gignit, deus q̄ ab vtroq; procedit. Im-
mensus est gignens: immensus genitus, immensus pcedens. Si enī minor esset q̄ gignitur eo q̄
gignit: hic, illi: haud suū totū esse largiret. Et si q̄ procedit esset ambobus minor: quopacto es-
set medius oculus amborū extremorū: vera, integra & perfecta connexio: eque vtrūq; appa-
hendens: & ambos in seipso connectens. Si enī primogenia veritas est immensa: debet &
astans illi naturale speculū esse immensum, & rursus imago excepta in speculo esse pariter
infinita. At vero omne infinitū: omni infinito, probatur equale. Vbi igit omnia infinita &
immensa: ibi nulla inēqualitas, sed simplicissima equalitas reperitur. Est itaq; omnis inaeq-
litas: a diuino oculo procul abigenda: quandoquidē & equalitas porior est inēqualitate: &
immensitate substantiē cōmitat. IVD. Ex his mihi diuinorū oculorū equalitē psuadeo. Sed iā
de tertio id est de geminis eorum ex seinuicem progressibus: certior fieri cupio. CHRISTI.
Recurro ad priorem analogiam carnalis oculi: de quo sciscitor abs te: an is eatenus possit di-
uini imitator esse oculi: ut queat seipsum sicut & ille conspiciari. IVD. Carnalis oculus: re-
cto semp aspectu, fertur in aliud & sola externa entia speculat: quomodo igitur hic in seipm
flectetur: seq; ipm intuebitur? CHRISTIA. Si speculum stet e regione oculi: nunquid per
speculi commoditatē, fiet tandē corporeus oculus sui speculator? IVD. AEVS. Fiet. Sed
ego cum ad directum intentus essem oculi aspectum: nulla me visionis reflexa quae fit a
speculo, subiit recordatio. Video ergo quo pacto carnalis etiam oculus: seipsum in speculo
intueri queat. CHRISTIANVS. Carnalis oculus videt ne seipsum in seipso: an extra se
ipsum? IVD. AEVS. Extra seipsum. CHRISTIANVS. Vbi siue in quonam subiecto: se
ipsum videt? IVD. AEVS. In speculo. CHRISTIANVS. Quid videt i speculo: seu quid
est actu in speculo: quod a carnali videatur oculo? IVD. AEVS. Ipsius oculi species & natu-
ralis imago: quae existens in speculo: ipsi oculo, proprii obiecti vice: e regione sistitur, obui-
citur, praesentatur. CHRISTIANVS. Haec ergo species: est ut verum ac proprium oculi
obiectum. IVD. AEVS. Est, CHRISTIA. Vnde ea species manat: an ab oculo an a specu-

Dialogus.II. Fo.LXVIII.

Io:IVDAEVVS,ab oculo:Est enim naturalis eius imago,CHRISTIANVS,Gignit ergo
eā oculus,IVDAEVVS,Gignit ac profert, Nam mox vt a speculo,tollitur oculi praesentia
ip̄a quoq; disparet imago:nec vsq; amplius in eo subsistit aut visitur. Q; si iterum speculo
alter oculus:illico par imago in speculo apparebit,Presente enim veritate:presens est ima,
go & absente absens,CHRISTIANVS,Huiusmodi imago residens in speculo:cū sit ip̄s
us oculi naturalis species:nunquid vocari oculus potest,IVDAEVVS,Potest, Nam & ip̄a
alter quidā oculus est:seu secundus & accidentarius oculus,CHRISTIA,Oculus ergo o
culū videt:& oculus oculū gignit,Videns est oculus:& quod videt est ocul⁹,Gignēs item
est oculus:& quod gignitur oculus,IVD,Hac ex dictis necessario pendent:atq; ita omni
no se habent,CHRISTIANVS,Intellige igit ad hunc modum contingere in diuino ocu
lo:sicut in hac carnali acie,Oculū inq; videri & gigni ab oculo:secundum a primo,extremū
ab extremo,obiectum a speculatoria potentia,imaginem deniq; a veritate, Attramē paulo Cautela
cautius presenti vtaris analogia:oportet,IVD,Quo pacto cauti⁹,CHRISTIANVS,Ne assurre
quā in visione carnalis oculi attendis separata:ea in diuini oculi visione,pariter credas esse ctionis,
substantialiter disiuncta atq; oīno diuersa,IVD,Recēseas ergo q̄liter vtī hac analogia debe
am:quove modo eā ad diuina traducā,CHRIS,Cū assurgere volueris ex carnali oculo,se
ip̄sum in speculo conspiciante:ad diuinū seip̄m pariter speculantem:nonnulla occurrūt ab Quā ex
ip̄a analogia,secundum proportionem diuinā eminentiā immutanda,IVDAE,Quā analogia
CHRISTIA,Dixisti carnalem oculum conspiciari semet:extra seip̄sum,in speculo, An ita visionis
diuinus oculus egeat:seip̄sum extra se,recto intuitu speculari,IVDAEVVS,Minime: sed carnalis
reor eū speculari seip̄sum in seip̄so:eumq; nullatenus indigere exteriori & materiali specu oculi sint
lo:vt propria sui ipsius visione potiatur,Nam si exteriore speculo indigeret:cum fuerit ab immutā
eterno solus,prior exera omni substantia:hic dici non posset ab eterno,suūmeripsi⁹ extitit da,
se speculator,CHRISTIA,Cernis ergo cum ex carnalis oculi visione ad diuinā eleuari:
exteriora,in interiora esse resoluenda,Diuin⁹ siquidē oculus,aut omnino non indiget spe
culo:aut speculo vtitur interno,Verum enimvero ille poti⁹ nullo indigere speculo sentiē
dus:quod hac tibi ratione promam,Species carnalis oculi,quā sistitur in speculo:accidens
est an substantia,IVDAEVVS,Accidens est, Nam ideo est in speculo:quia per se subsi
stere nequit,CHRISTIANVS,In hoc enī ip̄a,carnalis oculi species:carneum imitatur
oculum:vt pote qui q̄q; substantia sit:tamē haud per se subsistit:sed in alio,vt in capite de
fertur,Sicut ergo ipsius oculi spherula,indiget esse in alio vt in capite:ita & ei⁹ species sub
iecti in quo recipiatur:vt speculi:se indigam esse ostendit,Cāterum diuinus oculus:substā
tia est vel accidens,IVDAEVVS,Substantia est:immo vero supersubstantialis substantia:
omni substantia,sine proportionē eminentior,CHRISTIANVS,Per se igitur subsistit:&
in alio nullo,IVDAEVVS,Per se:nam prius diximus deum esse liberum ac totum oculum,
CHRISTIANVS,Hic vt seip̄sum videat intueaturq;:nonne etiam ad instar carnalis o
culi,suam ip̄se gignit speciem,IVDAEVVS,Arbitror haud aliter diuinā compleri pos
se visionem,Rationabile enim est eum oculum:qui causa est,vt carnalis oculus foecundus
sit sueq; prolator speciei:maxime esse foecundum suamq; pariter proferre similitudinem ac
speciē,CHRISTIANVS,Ea species quam diuinus oculus,de seip̄so profert ac gignit:ac
cidens est vel substantia,IVDAEVVS,Satius est dicere:eam esse substantiam,CHRISTI,
Quam ob causam,IVDAEVVS,Quia in deo:nihil est dissimile,Diximus autem diuinum
oculum:esse substantiam,Quare & eius speciem siue imaginem:reor pariter esse substan
tiam suāq; veritati consimilem,CHRISTIANVS,Sane,Nihil enim dissimilitudinis:
deo per omnia simili atq; yniformi est ascribendum,Ipsa igitur diuini oculi species,cum

De Trinitate.

fit substantia: eget ne subsistere aut proferri in speculo: IVDAE. Nequaquam. Nam substantia proprium non est: in alio subsistere. Divinus autem oculus: est liber, absolutus ac per se degens oculus. Quocirca & eius species: liberam, absolutam ac per se subsistentem esse conicio. CHRISTIA. Est ergo divinus oculus: ut per se oculus, absque ullius capitis sultura. Divini quoque oculi species & naturale obiectum: est ut species per se, absque ullo speculo. IVDAEVS. Id prius falsi sumus: quando divinum oculum, diximus esse ut sphaeram undecumque videtur. CHRISTIA. Cernis ergo ex visione carnis oculi, ad divinam visionem ascendendo: dissimilitudinem esse resoluendam in similitudinem: hoc est accidens in substantia: seu accidentaria species, in substantialem speciem: & emortuam in viventem. Insuper & ex parte oculi, demendum esse caput: cui carnis oculus infixus est. Ex parte vero ipsius speciei: tollendum & resecandum esse speculum: in quo figitur & subsistit: accidentaria carnis oculi species. Nam divinus oculus, sicut nulli capiti insitus est: ita & eius species, in nullo speculo subsistit. Sed nunc superat quicquid ex analogia carnis oculi: ad divinam actionem immutandum: IVDAE. Ignoro quid immutandum superet. CHRISTIA. Corporeus oculus & eius species quae in speculo est: vnum aliquid sunt secundum substantiam: an diversa & separata: IVD. Manifestum cum carnis oculus capiti insit: & eius species, in speculo resideat: ea esse substantialiter diversa atque separata. Nam & interstite aere aut aqua: haec ab invicem penitus disiuncta cernunt. CHRISTIA. An haec ita se habeant in divino oculo & eius species: IVD. Minime: quandoquidem falsum est divinum oculum haud extra se: sed in seipso propriam gignere speciem: quam ideo arbitror sic ipsi oculo insitam esse: ut ab illo, nullo pacto disjungi valeat. CHRISTIA. Sunt ergo divinus oculus & eius species: unica substantia: sine sui divisione in oculum gignentem, qui est ut potentia: & oculum genitum, qui est ut obiectum: & in utriusque speciem, ipsi actioni per similem: discreta atque numerata. IVD. Divini totius oculi numerum: iam abunde compertum habeo. CHRISTIA. Agnosce igitur: quanta sint ex praedicta analogia immutanda: & quomodo cautius ex ea, ad divinam visionem: recta singulorum proportionem servata, quaeque elevari oporteat: Hac enim immutanda esse docuimus. Accidens inquam resoluendum in substantiam: demendum a divina specie speculum: & a divino oculo, caput: ut utriusque in deo probeat absolutum & per se subsistens. Denique inconstitucionalitatem omnem in constitutualitatem: salva tamen personali discretionem resoluendam. IVD. Agnosco quod voluisti: & divini totius oculi, in extremos oculos potentialem videlicet & obiectivum: discretionem: salva eorum substantiali unitate, liquidius intueor. Potentialem quoque siue primum oculum: secundo & obiectivum oculo praestare originem: ex carnis oculi similitudine compertum. Sed perge nunc de tertio seu medio oculi: ab ambobus extremis origine atque processu absolvere: hoc enim superest indissolubile. CHRISTIA. Si id ut polliciti sumus: per lumen efficere conabimur (nam tertium oculum similem lumen esse voluimus) paulo magis arduum erit. Quippe lumen: quo mediante, carnis oculus suam in speculo imaginem conspicatur: cum a sole aut alio quovis luminoso corpore dependeat: nullo pacto ab ipso oculo, & ab eius specie excepta in speculo: proferri & emanare iudicatur. Quapropter aut alio medio, quam lumine: nobis utendum est, aut alia quadam analogia: quam evidenter medium ab ambobus extremis emanationem processumque edoceat. Porro si alio medio quam lumine, inter oculum & speciem uti voluerimus: hoc ita demum faciemus. Audisti ne ea esse quodam opinione philosophorum opinionem: dicentium visionem omnem fieri haud ex simplici irradiatione sensitivae potentiae ut oculi: neque ex sola irradiatione sensibilis obiecti, ut naturalis speciei ipsius oculi: quam in speculo vicem obtinet obiectum: sed ex uniformi & in medio concurrente amborum irradiatione. Nam dum hinc a videndi potentia ut ab oculo: illinc vero ab obiecto id est ab ipsius oculi specie: manantes radii, subtilesque spiritus sibi invicem in medio oc-

currunt: inde oritur pceditq; ipsa visio: quę est amborū extremorū, oculi scilicet & naturalis eius speciei: verus actus & naturale spiramen. IVD. Hanc opinionē crebro recenseri audiui: qđ de eius veritate hactenus addubitaui. CHRI. Hęc haud parū nostro pposito cōgruīt. Neq; enī pfecto absōna est: neq; sua caret intelligentia: qđ a plerisq; cōfutati soleat. Oculi em̄ nunquid videre natus est: & eius species nata videri? IVD. Hęc prius in confessio habita. CHRI. Cupit ergo oculus suam speciem videre: & species ipsa expetit videri ab oculo. IVD. Cupiunt (vt ais) hęc ab illo videri: & hanc ille conspici. CHRI. Stant em̄ ad idē regione & ex opposito sūinuicē: vt cōmodius sibi mutuo obiciantur. Cūq; ad hūc modū: e regione & ex opposito sui collocant, vt oculus & speculū: arbitraris ne pcedere ab vtroq; aliquod spiramen? IVD. Ignoro quid respōdendū. CHRI. Id sane quod dico necessitatem habet magnā. Nam si vtrinq; ab oculo & eius naturali specie: nulli manarēt intercederētq; radii: quomodo videret oculus aut quopacto eius species ab eodē cerneretur? Cōfluunt em̄ in medio amborū spiramina: tendentiā in vnicū & simplicissimū amborū actum: quā visio nūcupamus. Hęc tamen tria vt prius diximus visiuū, visibile, visio: eiusdē oculi se ipsum vidētis explicāt vnitrinitatem. Ex huius ergo opinionis persuasiuicula: intellige si cut in carnali oculo, ita & diuino in oculo tertium oculum spiramen esse amborū extremorum oculorū: primi inq; & secundi. Huiusmodi quippe spiramē qđ ex ambobus extremis deriuetur: idem tamen est & vnicus extremorū actus: quē quidē tertiu oculum nūcupamus: ab extremis oculis inseparabilē & iisdem cōsubstantialē. Cum em̄ in diuina substantia, nihil sit nisi substantia: & in diuino oculo, nihil nisi diuinus oculus: impossibile est extremorū spiritū, ab vtroq; manantē: aut esse accidens aut non esse oculū. Id ipsum enī spiramē: nō minus est substantia, nec minus itidem oculus: q̄ extremi oculi. IVD. Hęc ratio persuadet tertiu diuinū oculū spiramen esse extremorū oculorū: hoc est oculi primi & oculi secundi: quē primi, naturalē vocam⁹ speciem. CHRI. Si superior opinio, tibi aut subobscurior, aut min⁹ forte vera videat: aliis si voles sensibilibus analogiis intentum concludam. IVD. Nihil audire recuso quod veritati opituletur: eāq; magis confirmet. CHRI. Nā sicut lux luci addita, lucē itē dit efficitq; illustriorē: ita & analogia analogię, aut certe rōni ratio accumulata: ipsam veritatē magis approbat redditq; euidentiorē. IVD. Perge igitur & aliis similitudinibus: presentem sancire veritatē. CHRI. Testant sacra eloquia: Adam humani generis patrem, ex nullo hoīe duxisse originē: sed esse hominū primū, cunctorū parentē. Eūā vero hominem secundum: ad quandam primi hominis imaginē ex ipso primo hoc est ex Adam pependisse. Abel autem hominem tertium: nō ex primo tantum, neq; solum ex secundo: sed eque ex primo & secundo vt ex Adam & Eua, naturali generatione prodiisse. IVD. Hęc similitudo cum permultum & facilis & sensibilis sit: mihi statim id quod subobscurius & vmbrautiliter cernebam, clari⁹ adaperit: geminosq; diuinarū personarū ex se inuicem ortus: id est generationē extremi ab extremo: & pcessum mediū ex ambobus extremis, omnino mihi persuadet: ita vt de ea nihil amplius addubitem. CHRI. Adam prim⁹: a nullo hominū substantiā accepit. Ab ipso vero: secundus homo id est Eua naturalis ipsi⁹ imago: substantiā mutuauit. Postremo medi⁹ Abel qui est aborū copula amor nexus & vnio: eque ab ipsis duobus naturali generatione pcessit. Et sicut Adam homo est: ita & Eua homo & Abel homo. Quemadmodum & in diuina discretione: gignens est deus, genit⁹ de⁹, & procedens deus. Sed quod in deo est vnum substantia & appellatione: in homine est duntaxat vnum specie & denominatione. Adam siquidem Eua & Abel: specie & nomine sunt vnus homo. Substantia tamen diuisi & abinuicem separati. IVD. Hęc ergo similitudo haud per omnia deum imitatur. CHRI. Haud possibile est vt analogia eadem quoad

Sensibili
lis simili
tudo di
uine tri
nitatis,

De Trinitate

omnia sui: diuinas explicet proprietates. Id enim variis similitudinibus occurrit faciundū. Nam quę diuinā vnam proprietatem prę se fert: ab aliis proprietatibus interdum dissidet. Vt pręsens analogia ex Adam, Eua, & Abel sumpta: diuinos quidem progressus, diuinę quoq; personarum simplicitatem & equalitatem refert. Earum tamen neq; substantialem vnitatem: neq; eternitatem attestari valet. Adā enim Eua & Abel licet & originis progressus & substantię equalitatem seruent: a substantię tamen vnitate & temporis aequalitate labuntur. Non enim sunt vnus homo substantia: neq; simul exorti sunt: sed prior tempore Adam, posterior Eua, postremus Abel. At in diuinis personis nulla est inducenda substantialis diuissio: nulla quoq; prioritatis aut posterioritatis successio. Si em̄ nunq̄ fuit deus absq; naturali perfectione sui: haud vnq̄ etiam substitisse credendus est, absq; vero & integerrimo suarum personarum numero: qui trinitate consumatur. Nam sic perfectioni annexa trinitas est: vt nulla perfectio, trinitatis exors reperiatur. Pater ab eterno (quippe qui bonus & profusius sui est) genuit filium: nec fuit aliquando pater absq; filio. Rursum a Patre & Filio: vt semper & æterne bonis: Spiritus sanctus ab æterno processit: adeo vt neq; naturę vis neq; intelligentię captus: aut Filium a Patre, aut Spiritum ab vtroq; tempore & duratione abiungere & separare queat. IV. Liqueat pręsentem analogiam sumptā Ex Adam Eua & Abel: congruere diuinarum personarum trinitati, similitudini & equalitati inferendę. Earum tamen substantiali vnitati, identitati & coeternitati consiciendę: esse incommo- dam. Substantiali quidem vnitati: quia tres humane personę Adam, Eua, Abel (etsi specie consimiles tum substantia atq; humanitate æquales) substantię diuerse sunt. Coeternitati vero: quia originis, duratione & tempore differentes. CHRI. Difficile sane est vt mens nostra sensibilib⁹ freta adminiculis quibus ad altiora nitatur: ipsa sensibilia adminicula ac si- gna, primogeniis suis veritatibus ex toto & aqua ac integre respondentia experiatur. Omne etenim sensibile signum iuxta aliquid sui: dispar ac dissonum ei reperitur, cuius est signum.

**De ani-
mi ad
deū ana-
logia.** Porro si ad animi analogiam confugere voluero (Est enim trina animi portio atq; facultas: intellectus, memoria voluntas) reperio hanc priore paulo esse efficaciorē. Haud tamen vsq; adeo exactam: vt non aliquantisper a diuinarum personarum mysterio dissideat. IV. Didici frequenter animū his ternis facultatibus pręditum esse: quarum comoditate fret⁹, seipsum agnoscat. Constat ergo eundem proximū esse & efficax vestigium: diuinę trinitatis. CHRISTIA. Est quidem proximum & permultum efficax eius vestigium: ceterum in aliquo ab eo dissidens. IVDAEVS. In quo? CHRI. Edisseram primum in quo conueniat: Cōueniē deinde in quo dissideat. Comperit enim diuinis personis animus: in substantiali earum vnitate enunciāda, deinde in trina discretionē: in similitudine, in progressiōe, in ordine & sufficientia earundem. IVDAEVS. Horum causas: sigillatim enucleato. CHRISTI. Intellectus, memoria, voluntas: sunt eiusdem animi substantia & idem impartibilis animus: cuius non est vllam harū quas dixim⁹ viriū: seorsum a ceteris accipere. Animus em̄ cū & incorporeus & vere vnus sit: diuidi nescit, quandoquidem ea quę diuisionē admittunt: aut corporea sunt veluti ligna & lapides: aut cōflata ex diuersis naturis: vt homo ex anima & corpore. Purus autem spiritus vt angelus, vt animus, cum sit & corporeę quantitatis expers & oēm dissimilium naturarum compagem diffugiat: in plura quoq; diuidi recusat. Semper igitur vn⁹ & integer est anim⁹: cui⁹ intellect⁹ adest mēorię: & cui⁹ intellect⁹ & mēoria: medię voluntatis nexu in vnū cōspirāt. Hęc de vnitate animi: diuinę substantię īsolubile nodū atq; vnitatē palā enūciāt V. Dicā nōnihil de discretiōe eiusdē. CHRI. Ad id spectat animi discretio: q; nō vna tātū vi: neq; duab⁹ solū virib⁹ flecti in seipm anim⁹ pōt: sed triū ad min⁹ viriū vt ī seipm redeat: illū subire discrimē oportet. Nā absq; mēoria, haud sec⁹ ociosus est intel-

lectus: q̄ absq; retentione & cōseruatione specierū superfluit earum acquisitio, aut q̄ absq; stomacho, cibos intus receptante: irrita est & cassa ipsius alimonie per os immissio. IVD. Manifestum est eo modo irritū esse conatū intelligentie orbatę memoria: quo & oris officiū abiūctū a stomachi opera: perperam esse declaratur. CHRI. Nō modo intellectus absq; memorie occurſu: probat ocioſus: sed intellectus & memoria sublato voluntatis opere: incassū esse cōuincūtur. Perinde atq; oris & stomachi officia: dēpta cordis sumptā alimoniā in sanguinem cōuertentis opecula: nequa q̄ corpus alere sufficient. Voluntas em̄ partas ab intellectu & retentatas a memoria animi diuitias: in opus & actū cōtēplatiōis sedula & officiosa profert. IV. Video etiam adiiciendū esse opus volūtatis operi intelligentie atq; memorie: vt totus animus spiritali intellectualiū specierū suffitu cōmode imbuat, saginetur, alatur. CHRI. Potest igitur animus: paucioribus q̄ ternis pręditus esse viribus. IV. Haudquaq;. CHRI. Est ergo trīna illius discretio: sub modo diuini vestigiū summe necessaria. IVD. Est. Aliter nanq; animi cōtēplatio saluari nequit. CHRI. Nūc audi de animi similitudine. Hę tres quas diximus animi vires: spiritales an materiales: corporeę an incorporeę sūt. IV. Existimo eas spiritales esse & incorporeas: qualis etiā totus est anim⁹. CHRI. Probe. Nam diuiduā alteritatē, materiā & quātitatē omnē refugit anim⁹: cui⁹ oēs portiones & iter se & cū toto animo: eiusdē nature & cōparis substantię sunt. Est itaq; exacta in aīo naturalium ipsi⁹ portionū similitudo. IVD. Post discussam animi similitudinē: de pgressione & ordine potentiarū ipsius, sermo est habendus. CHRI. Progressio & ordo viriū animi inde pmendus est: q; prior est intelligentie opatio: actu & operatiōe mēoria: & prior rursus actus & opatio ambax: functione voluntatis. Nā nihil habet memoria: nisi ab intelligentia: nihil voluntas: nisi ab vtraq; quēadmodū nihil habet stomachus: nisi ab ore in se traductū. Nihil quoq; digerit cordis calor: nisi quod ab ore prehensum & in stomacho receptum. IV. Ex his animi progressio ordove dilucescit: per quē, vnus ab vno, & vnus a duobus perspecta est origo: seu quo manifeste indicatur fieri motus & operatio animi: ab intellectu in memoriam & ab intellectu atq; memoria in volūtātē. CHRI. Eodē argumēto animi equalitatē cōcluide. Nā si nihil habet mēoria nisi ab intellectu: & si rursus nihil prehēdit cōcipitve intellectus, qđ illico non cōmēdet mēorie: quō aut itellect⁹ mēoria: aut mēoria intellectu maior vel minor esse q̄at. Et si itē: nihil apli⁹, qđ qđ prehēsat itellect⁹ & retentat mēoria: voluntas in actū cōtēplatiōis reducit: nequit volūtas non esse ambabus viribus adēquata. IVD. Imitatur igitur anim⁹, in hac etiam suarū viriū equalitate: diuinas personas. CHRI. Hoc est quod proximo clausi argumento. IVD. Superest: vt de animi sufficientia certior fiam. CHRI. Sicut discretio animi: ea est quę nō pauciores eidē, q̄ tres ascribit vires: dicens nō posse animi cōtēplationē, sub vna aut duabus tantū eius portionibus absolui: ita modo eius sufficientiam esse intellige: quę quattuor aut plures facultates animo inesse negat. Nam sicut corporea nutritio in his trib⁹ cibi inquā sumptione, retentione ac digestionē consistit: ita & animi pastus parī pportioē trib⁹: id est intellectualiū specierū acquisitiōe, retētiōe & interna earum speculatiōe: quā meditationē seu cōtēplationē nuncupamus: consumatur. Qui em̄ exercendę cōtēplatiōis causa: quartā aliquam vim, ipsi animo indiderit: is nullum eiusce facultatis vsū aut officiū reperiet. IVD. Intelligo per animi sufficientiā: eo modo maiore ternario numere, edoceri superflū: quo p priorē discretiōē, numer⁹ ternario minor vt vnitas vel dualitas: monstrat⁹ est meditationi insufficientes. CHRI. Sigillatim te certiore feci de animi substantiali vnitate, discretiōe, similitudinē, pgressione, equalitate & sufficientia. Per quas quidē pprietates: constat analogiā animi ad diuinas personas: esse ceteris longe efficaciorē. IV. Nō modo in quibus animi analogia diuine consentiat trinitati:

Animi
similitudo,

Progressio
animi,

Aequalitas
animi,

De sufficientia
animi,

De Trinitate

sed in quo etiā dissonet, te nequaquā silētiō p̄teritūz spopōdisti. **CHRI.** Cupis audire in quo a deo dissīdeat animi p̄portio: **IVD.** alioquī integrā animi sciētiā haudquaquā nāciscar: nisi ut eius positiōes & similitudines: ita & eiusdē ablatiōes ac dissimilitudines discā. **CHRI.**

Que ani Tres p̄sertim sunt animi ad deū dissimilitudines. **IVD.** **Que.** **CHRI.** Prima ex natura dissimilitudinis animi. **Secūda** ex p̄gressiōe & origine potētiaꝝ & facultatū ipsiꝝ. **Tertia** ob naturā deū dissimilitudinis: id est intellectualis speciei: quā in meditatiōe aīo adesse oportet. **IVD.** **Qualiter** ex natura suę discretiōis: dissidet a deo animus? **CHRI.** Quia potior ē diuina discretio: discretiōe & nūero animi: diuinus em̄ nūer⁹ est p̄sonaꝝ nūer⁹. Animi autē nūerositas: haud p̄sonaꝝ sed naturalium viriū & facultatum discretio appellat. Nepe animi nomē: haud eo pacto cōpetit vniciqꝫ ipsiꝝ facultati, quo diuina appellatio cuilibet diuine discretiōis supposito cōgrue litudine. re cernit. Intellect⁹ em̄, mēoria, volūtas: vnicus qdē anim⁹ sūt: haud tñ singulū eorū est animus. At vero in diuina substantia: Pater de⁹ est, Fili⁹ deus, Spūs de⁹. Et rursum oēs tres: sūt vn⁹ deus: **IVD.** Cōcipio ex natura sua dissidere animi discretiōe a diuino nūero: neqꝫ esse p̄sonaꝝ nomē, animi facultatib⁹ ascribendū. **CHRI.** Nūc ergo de secūda animi dissimilitudine vlti⁹ differēdo p̄grediar. An obsecro prima animi portio, quā intelligētiā nūcupam⁹: gignat secūda id est mēoria: **IV.** Ostēsū est pri⁹: nihil habere mēoria, nisi ab intellectu: oēm qꝫ ei⁹ plenitudinē deriuari a priore intelligētia. Quapropter nihil forte erit incōmodū: mēoria ab intelligētia gigni: & ab vtraqꝫ p̄dere volūtate. **CHRI.** Vis recēseā qd incōmodū seq̄tur: mēoria gigni ab intelligentia & volūtate ab vtraqꝫ. **IVD.** Si id sentire arbitraris erroneum: p̄me illico quātus sit is error. Nā ut legim⁹ in Iob si insipiēter sum locut⁹: ipse me rephēdo. **CHRI.** Si prima animi portio id est intelligētia, gigneret scđam, hoc est mēoria: & ab eā extre mē p̄ferret tertiā id est volūtate: totus anim⁹ p̄cederet in esse diuidue: utpote cuius primā dūtaxat portione id est intelligentiā: deus in instanti p̄crearet. statuens ut postea mēoria ab ipsa intelligētia: et volūtas ab vtraqꝫ, sumeret originem. At vero ut veritati inheremus: dicēdū potius est neqꝫ mēoria ab intelligētia: neqꝫ volūtate, ab vtraqꝫ exoriri: sed totū animū cūctasqꝫ ei⁹ vires & naturales facultates: rep̄te a deo p̄creari. haud pri⁹ intelligētiā q̄ mēoria: neqꝫ pri⁹ vtraqꝫ earū, q̄ tertiā volūtate. Anim⁹ q̄p̄, ut substantia īptibilis ē: ita & īpartibilis t̄pis: ut in īstātī tot⁹ a deo p̄creat. Ac p̄fecto magis absōnū est: ī ortu animi, tēporariā īducere successiōe: dicēdo ei⁹ facultates aliā post aliā: & aliā ex alia emeruisse: q̄ dicere celestes āgelos, aliū ab alio ortū duxisse. Qd em̄ āgelis cōperit ī gñe aut specie: id hūanis animis (q̄ oēs eiusdē sūt speciei) neqꝫ ī specie: sed ī singulari & indiuiduo adesse reperit. Nā sicut ab āgelico genere aut specie: demēda est originis successiō: ita & ab hūani animi indiuiduo. **IV.** Si creat rep̄te tot⁹ anim⁹: q̄nā est ī eo, ab intelligētia ī mēoria: & ab vtraqꝫ ī volūtate p̄gressio: **CHRI.** Hec n̄rī animi de q̄ locut⁹ sum⁹ p̄gressio: haud ē portio nū ipsi⁹ ab se inuicē origo: sed intellectualis speciei: ab vna ī aliā, ut ab intelligētia ī mēoria: & ab vtraqꝫ ī volūtate traductio. Hec em̄ intellectualis species: haudqꝫ ad essentiā spectat animi: neqꝫ pars aut portio ipsi⁹ est: sed scīam, habitū, eruditōe, plenitudinē & pastū animi molit. Accidit em̄ hāc iesse aīo: q̄nq̄dē aut ei⁹ circa mūdū negociatiōe aut p̄prio opificiō p̄ferit. **IV.** Progressio itaqꝫ animi: haud est portio nū ipsi⁹ ab inuicē origo: sed intellectualis speciei: de portione ī portione traductio. **CH.** Si id sensibili⁹ & fere oculo ten⁹, scire voles: recurre ad solitā oris, stomachi & cordis similitudinē. An em̄ stomachus: ab ore ortū ducat: **IVD.** Neqꝫ. **CHRI.** An & cor ab ore & stomacho, substantiā accipiat: **IVD.** Minime. **CHRISTIA.** Hec tamen tria os, stomachus, cor: in corpore alendo, naturalium officiorum seriem & progressionem seruāt. Alimonia quippe ab ore ī primis captata: ī stomachū deuoluit: ī quo a corde digesta: sui demum ī singula mēbra distributiōe, vniuersum corpus refouet. Hec vero progressio: haud est corporea: priū, ab se inuicē origo: sed solius alimonie, de parte īptē traductio: par ac similis fluxui & p̄gressiōi intellectualis speciei per animū: ab intellectu, per

memoriā in voluntatē. Est em̄ ipsa intellectualis species: inuifibilis esca & alimonia animi sic ipsi animo accidentaria & ab extrinseco ducta: quēadmodū & corporeus cibus est corpori accidentarius: & aliunde eidē aduentitius. Interest tamen aliquātulum: q̄ corporea quidē esca: in corpore fluxa & resolubilis est. Pastus vero animi, nequaquā in illo interit: aut vlla resolutione vanescit. Nam vt in libro de intellectu exposuimus. Memoria fidelis est & immortalis intellectualiū asseruatrix specierū: quod semel est facta semp̄ est: easq̄ species iugiter seruat: quas semel imbiberit. Corporeus autem cibus: a corpore labitur atq̄ in illo corrumpitur. Adiciā & aliā ambarū escarū differentiā: q̄ corpus dūtaxat peregrino extero & aduentitio vtiū alimēto. Vis em̄ illi deest: qua intra seipsum, ppriā alimoniā cudat: seq̄ itus alit. Animus autē duplici alit esca. In initio quidē vt practic⁹, vt imbecillus, vt materna ad huc exigēs vbera: peregrinā a mūdo emendicat excipitq̄ alimoniā. Vbi autē maturus integer et sui compos euasit: nequaquā amplius mundanas substantias, captandæ causā proprię alimonię plambit: sed a mūdānis auulsus vberibus, sibiq̄ ipsi intētus: veriorū specierū suffitum in seipso cudit: seq̄ ipsum, congenea esca intus alit. IVD. Agnosco ex his, omnem corporis alimoniā: esse peregrinā & aduentitiā. Animi vero escā: aliam quidē peregrinā. Aliam vero intus cōceptam ac genitā. duplicē quoq̄ inde promi animi statum. Aliū tenelū atq̄ infantilē: quo viuūt & alitur vt planta: herens vberib⁹ mūdi. Aliū maturiorē: quo nequaquā a mundo, sed a semetipso alitur. Corpus autē nequaquā seipsum alere posse: sed semp̄ illud oportere adesse mūdo: vt ab eo peregrinā mutuet escam: deinceps & escā quidē corporis fluxā labilemq̄ esse: & eā in corpore corrūpi. Animi vero alimoniā vt imortalē & icorruptibilē: nequaquā in illo deperire, euanescere, resolui: sed iugiter eadē, integrā & illibatam: in eo pmanere. CHRI. Agnoscis ne etiā secundā animi ad diuinas psonas dissimilitudinē? IVD. Hanc etiā satis ex dictis cōpertam habeo. CHRI. Quæ est ergo illa? IVD. Q̄ diuina ne quidē personę: ex seiuicē, scđm substantiā oriunt. Nā prima: gignit scđam. Et ambe extre mē: tertiā spirant. Animi vero portiones, hisce personis respōdentes: haud quāq̄ hāc substantiālē, mutūe originis pgressionē seruāt. Haud em̄ intelligētia gignit mēoriā. Neq̄ ab illi gētia & memoriā: exorīt volūtas. Animi quippe pgressio: traductio est solius intellectualis speciei: quę trina positione & situ: in animo cōuersat: nunc quidē captata aut parra ab intelligentia: nūc cōmendata mēorię inq̄ illius promptuario deposita & reseruata: nūc deniq̄ p voluntatē, relata e mēorię scriniis: & p ipsius cōtemplationis actū: inter intellectū & mēoriā versata, librata, trutinata, quēadmodū & ipsa corporis esca: prius oris officio manditur: deinde ab stomacho excipit: q̄ digestiuo cordis igni, coquenda & in sanguinem vertenda subficiatur. CHRI. Quid nobis superest discutiendū? IVD. Nondū discussa est tertia animi dissimilitudo: & ei⁹ cū diuinis psonis disproportionio. Tres em̄ eē dixisti: animi ad deū dissimilitudines. CHRI. Opus est ergo vt hec tertia animi dissimilitudo: tibi pariter adaperiatur. Diximus in deo nihil esse preter deū: purāq̄ esse illius substantiā: omī accidentium inhesionē emīnētiore. Hacten⁹ igit diuina cōtēplatio & sapiētia, diuinę assertrix trinitatis: hūani animi cōtēplationi & sapiētię, dissona dissimilisq̄ reperitur: q̄ illa absq̄ vlla specie aut accidente inferit: hec vero, per habitū accidentis vt intellectualis speciei exercet. Arbitraris hāc exiguā esse & contēnendā animi ad deū dissonatiā? IVD. Haud cōtēnendā esse video, quippe q̄ edoceat humanā mētē id dūtaxat in accidente moliri: qđ diuina mēs ī substantia cōplet. CHRI. Nā internā hūanę mētis opificiū accidēs est: hoc est intellectualis notio. At vero arcana diuinę mētis scēcūditas qua seipam noscīt: par est eadē & cōsubstantiālis substantia. IV. Nū plurib⁹ q̄ p̄dictis trib⁹ dissimilitudinib⁹ noster anim⁹ a deo differt? CHRI. Nō iuxta cōtēplatiōis naturā: seu quoad discretionē naturalū ipsi⁹ portionū atq̄ facultatū, iuxta tñ

Animus
duplici
alit esca.

Duplex
animi
status.

Tertia
animi
dissimila
tudo

De Trinitate

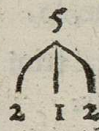
Tres alię ipsius substantiā: ternas itē animi cū deo dissimilitudines cōperio: quas ga ceteris etiam animi creaturis cōmunes sunt: ideo recensere noluerā. IV. Has utiq; pfer in mediū: quaten⁹ me dissimili nulla animi cū deo dissidētia, pretereat: sed ut ei⁹ cōueniētias: ita & oēs differētias agnosca. tudines CH. Nosti deū ab eterno esse: qre & icreatū. Animū vero neq; eternū: sed eūternū esse & a deo pcreatū. IV. Didici nulli creature: sed soli deo, peculiare esse eūnitatē. CH. Didicisti rursum: solū deū imēsum esse substantia. Animū vero & oēm creaturā: finitē & mēsurabilis esse substantiē. IV. Nā imēfitas substantiē: ānexa est soli eūnitati. CH. Audisti deniq; deū seu diuinū actū abiūctū esse a materia: humanū vero naturā insitū esse materie. IV. Id prius discussum est: qn̄ ostensus est diuin⁹ actus: esse velut totus, liber & absolut⁹ oculus: q nulli insidēs infixusve capiti: vnde cūq; & semp oīa, p totius ābitū sphere vidēt. Hūan⁹ vero anim⁹ qui insit⁹ materie: esse ut oculus capiti infixus: nequaq; integra & pfecta sphericitate: sed solo hemispherio vidēs. CH. Ex his igit alias qdē tres: sed cōes, animi cū deo seu diuino actu dissidētias colligito: dicēs supari a deo animū eūnitatē, imēfitatē, & abiūctiōe materiā. Anim⁹ qppe eūtern⁹ est, finit⁹, materiē addict⁹. Porro discussis hūani animi, cū deo de cōcurrētis & dissidētis, nil demū reor supesse: nisi ut noster sm̄o (qppe lōgi⁹ pgressus & pmodū fatiscens) mature cohibeat. IV. Si q̄s adhuc noris similitudines presentī pposito cōducētes: ne oro illas supprimito. Haud em̄ erit mihi pertesa aut plixior oratio: q̄ aliarū similitudinū & analogiarū succo atq; medulla me refoueat. CH. Cōplures ad id similitudines libro de sapiente inscripsi: inde ab vnoquoq; depromēdas. Ibi em̄ solē docuim⁹ fontē esse totius sensibilis lucis: & a nullo alio lucido corpore capeſſere lucē: sed eā habere a seipso: lunā vero illustrari a sole: & terrā ab utroq;. Quocirca solē quoad lucis pprietatē, Patri: lunā Filio: terram vero, Spiritui sancto respōdere. Itē e nube sursum in aere pēdula: tria tantū pferri, qb⁹ terra impregnet: Pluiā, Niuē, Grādinē. Ex arbore quoq; tantū tria enasci: foliū, florē, fructū. Sed quid plus equo in his moror! Ut em̄ nullā artū ac disciplinā putes exortē esse vestigiore diuinę trinitatis: sigillatim p oēs discurre, edocere te possum: quopacto oīs artifex ternariū obseruet. IV. Vbi hoc discursu: singulis artib⁹ ac disciplinis, inesse ternariū me edocueris: presentī sermoni finē ut voles impone. CH. Ab imis igit artib⁹ atq; disciplinis: nobis inrū discursu choādū. IV. Quę sermocinariis artib⁹, trinitas inest! CH. Imprimis sermocinarias artes: ternari⁹ distinguit. Tres etem sūt Grāmatica, Logica, Rethorica: q̄ acille realiū seu naturalū disciplinā: sermoni cōgruitate, veritate & elegantia perpoliēdo sedulā operā nauāt.

Grāmatica IVD. Quę in singulis earum trinitas reperitur: In grammatica primū: CH. Congruitas trinitas, quam sermoni inferre atq; inserere grammaticus curat: trina quadam concordia & conspici ratione sancitur. Prima: Adiectiui & substantiui, secunda: Appositi & suppositi. Tertia relatiui & antecedentis. Erīt em̄ incongrua et inepta oratio: quam discordia aut adiectiui & substantiui, aut appositi & suppositi, aut relatiui & antecedentis vitariit. IVD. Quomodo logica sit ternariū obseruatrix: CHRISTI. Logicus crebriuscule ternariū imitatur. Nam ternari⁹, integram ac perfectam orationē hoc est veritati aut falsitati subnixā: ternario componit ac necit: utpote subiecto, predicato, & amborum copula. Quicquid item logicus tractat: aut termin⁹ est simplex, aut ppositio, aut syllogism⁹, siue rōcinatio. oīs itē termin⁹: ex vna pte aut gen⁹ est, aut species, aut indiuiduū. Ex alia vero pte: aut gn̄is differētia, aut sp̄i ppiū, aut accidēs indiuidui. oēm deniq; syllogismū: cōplet logic⁹ ex terminis trib⁹ & ppositiōib⁹ totidē. Cernis ergo q̄ frequēs in logica ternari⁹. IV. Cōstat circa tria logicā incubere: circa inq; terminū, ppositionē, & syllogismū: atq; in singulis horū pulchre inesse ternariū. Sed quā

Rhetorica trinitas, habet Rhetorica trinitatē: CH. Rhetorica est q̄ aut sm̄is ornatū & venustatem parat: aut quicq; psuadere nitit. In utroq; vero horū: trinitas nō deest. Nā qui orōnē comit & ornat: aut p se siue iudicio aurū ipas voces appēdit, aut imitatiōe nitit: aut in idū dicēdoq; necessitate

artat. Qui vero persuadere conat: is aut rationabiliū, aut verisimiliū, aut rerū gestarū narrati
onē incūbit. Insuper et ei⁹ oratio: his trib⁹ primordio, pgressione seu narratione & cōclusio
ne textit. IV. A sermocinariis artibus: ad mathematicas transeūdū. Quē in arithmetica: tri
nitas reperiat: CHRI. Creber in arithmetica: se ternarius ingerit. Numerus em̄ par: trinus
est specie: utpote q̄ in pariter parē, pariter imparē & impariter parē dīducitur. Deinde aliter
rursū in pfectū, habūdantē, dimīnutū. Impar vero: trin⁹ est & substantia & sp̄s. Substantia
quidē: quia oīs impar, cū in duo equa dīdūci neq̄at: mediā quandā obtinet vnitatē, & aquas
totius portioēs vltro citroq̄ dīrimētē: ut quinarū mediā vnitas: geminos hīc inde binā
rios abīnuicē secludit. Specie vero: quia imparū alii sunt primī: alii cōpositi, alii ad alterum
primī. Rursū in arithmetica: ex trīna quadā equalitate: trīna pariter simplicis inaequalita
tis species sumit exordiū: scilicet multiplex: supparticularis, supparties: idq̄ pcepto quo
dā trīno quod est: primū, primū, secundū, primū, secundū bis, tertū, in quo claudit septena
rius: numerus cōsummationis vnīuersorū. IV. Quis ternarius musice discipline? CHRIS.
Musica disciplina: in quinq̄ quidē cōsonantiis versat. Earū tñ tres dūtaxat simplices & p̄a
cipue sunt: dyapason, dyapēte, dyatessaron: cetera vero duā: ex duab⁹ primis neunt. Ad
de q̄ musica ip̄a: aut ut speculatiua, cōsistit in mēte: q̄ primū apud seip̄am inuisibilib⁹ nu
meris canit: & suauē in p̄p̄is exedris cōcentū atq̄ harmoniā fouet: aut ut practica nūc ore
nūc māib⁹ exercet: ore qdē: p̄ rōnabiliū vocū & sonorū cōcēt⁹ māib⁹ vero ī exteris organis:
& q̄busvis materialib⁹ istrumēt. IV. Quaten⁹ Geometria sit ternarii obseruatrix. CHRI.
Geometria scrutatrix triū magnitudinū: lineę, superficie & corporū: q̄rū tria sūt iterualla: lōgi
tudo, latitudo, pfundū. Angulū itē trīnū esse docet: Rectū, obtusū, acutū. Triangulū quoq̄
trīniter partit: in yfopleurū, in yfolschelem & schalenū. Planarū deinde figurarū primā: tri
bus lineis claudit ac sepit omnē pariter planā figurā p̄ter circulū: in triangulū resoluit &
ex triangulis componit. In circulo tria distinguit a totius area: centrū, dyametrum, circun
ferentiam. Deniq̄ omnem solidā & corporeā angularē figurā: ex trib⁹ polygonis planis in
fert: id est ex trigono, quadrato, pentagono. Nam ex trigono tria construit corpora: tetra
cedron, octocedron, ycocedron. Ex quadrato vero & pentagono, singula: exacedron, do
decedron. Exagonus quippe nullum corpus gignit: vides q̄ crebrum obseruet Geometria
ternarium. IV. Perge Astronomiē exponere trinitatē. CHRIS. Sol in tribus p̄c̄is: cōspicu
us euadit. In ortu, in meridie, in occasu. Nā ī mediē noctis p̄c̄o: nequa q̄ cerni potest. Om
nis rursū celestis substantia: aut coelum est, aut planeta, aut stella. Sunt enim planeta
& stella: suis coelis infixi in quibus deferuntur. Deinde planetarum coeli: p̄sertim tripar
tito orbe dīducuntur. Extremis inquam deferentibus augem & oppositum augis: & me
dio eccentrico planetam deferente. Celestes motus sunt tripartiti. Aut em̄ fiūt ab ortu in
occasum: ut primę spherę: aut ab occasu in ortum: ut secundarū latitudinū: aut a meridie in aq
lonē: ut mot⁹ octauę spherę, q̄ fit secundū latitudinē coeli. IV. In quo p̄spectiua sit trinitatis
emula? CHRI. Meministi ne prioris analogiē oculi & speculi. IV. Memini. CHRI. Hęc ad
p̄spectiua sciētiā spectat: q̄ circa oculū, specula & radios versat: hacten⁹ ternariū obseruatrix
ue. IV. Morū philosophia: quē ternariū habet? CHR. Cū hęc differat de bono: triplex ip̄imis
dicat esse bonū. Aliud qdē vtilē: Aliud iucūdū, Aliud honestū. Deinde oēm virtutē: ī medio
extremis obfessam malis collocat. dicēs Aliud quidē malū esse habūdās: Aliud deficiēs: vīr
tutem autem: nec superfluam nec dimīnutam esse, sed in equalitate firam. IV. DAEVS.
Naturalis philosophia quibus trinitatibus insitit? CHRISTIANVS. Huīus est: rerū in
dagare substantias. Atqui oīs substantia: aut est purus actus, aut potētia, mēte ab actu se
parata: Aut vtriusq̄ collectio & naturale hymē. Aīas itē ternario dīspartitur. Aliā quidem

Arithme
thicus
ternari⁹.

Musica
trinitas.

Geome
tric⁹ ter
narius.

Astrono
mica tri
nitas.

Ternari⁹
perspecti
ue.

Ternari⁹
moralis.

Physica
trinitas.

De Trinitate

vegetatiuā: Aliā sensitīuā: Aliā rationalē esse dicēs. Rursum oēm cognitionē, quādā trinitate metitur: statuēs illā fieri in potētia, in obiecto & amborū specie. **IVD.** Ediffere & metaphica trinitas. physica trinitatē. **CHRI.** Si sapiētiae cōsideratio, est ipius metaphysice ppria: haud erit metaphysica exors ternariū. Est em trina sapiētia: Aliā quidē humana, Aliā angelica, Aliā diuina. **IVD.** An & theologia cunctarū humanarū sciētiarū apex: aliquam trinitatem rimetur. **Supma theologia trinitas.** **CHRIS.** Cū noris theologiā cunctarum humanarū disciplinarū esse culmē: intellige & huius esse pprium, summā & exemplarē indagare trinitatē: cuius oīs nupallata inferiorū sciētiarum trinitas: est vmbatile vestigiū. Hic est verus, præcipuus ac lucidissim⁹ ternarius quē ex omni reliquo ternario, tanq̄ veritatē ex similitudine claudere & iferre conamur. Oīs nāq; creaturarū ternarius: iudex est arcani eius ternariū: quo ipa creatoris substantia intelligibiliter & intus: discreta appellat. In hanc igit̄ eminentissimā dei trinitatem: ex omni reliqua trinitate, foelici assurrectione contende. Hec em est portus in quē presentis dialogi nauim: prosperis vētis agere & in eo demū sistere curauimus. Ab eo igit̄ portu id est a tuta & securā diuinę vnitrinitatis cognitiōe & foelici scientia: tuā pariter mētis carinam aut fide, aut ratione, aut analogiarum & similitudinū adminiculis roboratam: ne rursus in pcellosum & instabile variis fluctibus equor auelli permittes: sed in eo stās immot⁹: & pertinacior existēs quibuscūq; ad falsa præcipitatib⁹: a semel veritate comperta teipm inseparabilē exhibeto. **IVD.** ingentis est signū vesaniā: nolle acquiescere veritati: sed lōge summa vecordia atq; dementia: a pregustata & comperta veritate proterue resilire. Hoc est em lucem in nocuos radios oculis ingerentē vimq; illis inferentē: ab oculo (se se quopiā velamine aut obscuro corpore obtegente) indignāter repellī. **CHRI.** Deo igit̄ totius lucis fonti & mētium oīm illustrissimę lapadi: gratias agito immortales: q suum fulgorem in tuā mentis penetralia benigne insulgere disposuit: quicq; potens est tibi reliqua sacratissimę fidei adaperire mysteria: q̄ presens nostra deceptatio prætermisit. Sicut em aque fontis magis est pprium, vt in ima decurrat atq; defluat: q̄ vt fluuiālis aqua ab ipso fonte longius pgressa, in summa & alta recurrat: ita & adinuento mens humana totius fidei scopulo: & eminentissimo ac super substantiali eius fonte: facilius ex eo tanq̄ ex fontana & primogenia luce: in sequentiū & sub obscuriorū fidei fulgorum riuulos, naturali quodā cursu labetur: q̄ ex subobscuriorib⁹ & minus rutilis splendoribus: queat scandendo in immēsę lucis pelagus euehi. Quapropter vbi sacrum totius fidei initium: tibi a nobis pro viribus patefactum, tuę mēti insedit: habenas presenti sermoni imponentes cætera eiusedē fidei arcana: diuinę prouidentię suam lucē singulis pro eorū merito impartienti commendamus.

Secundū de Trinitate Dialogi Finis An
no domini, M. CCCCC. XII. de
cima die Martii in ædibus
Carolopōtanis.

CAROLI BOVILLI SANAROBINI

Libellus de Diuinis Prædicamentis.

Libri argumentum.

Rima genera q̄ generalissima & p̄dicamēta logici vocāt: sūt de cē. Substātia, Quātitas, Qualitas, Ad aliqd, Actio, Passio, Vbi, Qñ, Sit⁹, Habīt⁹. Horū interrogata sūt. Quid, Quātū, Quale Cui⁹, Quid agit, Quid patit, Vbi est, Qñ est, Quō est, Quid habet. Et si igitur diuina substantia: quippe excellēter oīa transcendens, nullo p̄dicamentorū genere coerceat. (Nā & substantialis est & accidētibus caret. Et neq; est substātia neq; acci- dens) in hac tamen denas rationes p̄sens libellus scrutabitur deq; ea figillatim rogabit: quē sint omnium propria p̄dicamētorum. In primis autem a sustantia p̄dicamento inchoantes:

percontabimur de deo quid est.

De p̄dicamēto diuinæ substātię Cap. I.

Vid est deus?

Duo sunt quæ circa deū frustra interrogantur: si est deus: et quid est de⁹. Illud quidem ob summā euidentiam: & cunctis peruiam, diuinę substātiæ necessitatem. Istud vero ob ignorantiam & enodationis difficultatē ne dicā impossibilitatē. Nā sicut est summe necessariū & cunctis notum esse deum: ita maximū impossibiliū, scire & explicuissē quid deus. Dya-

lecticorum rationabiles consequentię, sunt: necessarium inferri ex vniuersis. Impossibile autem ex nullis inferri. Ex his itaq; consequentiis: rite satisfit postulantibus, si est de⁹ & quid est deus. Nempe quia summa necessitas est esse deum: hæc ex omnibus ifertur. adeo vt nulla sit pars creaturæ, quæ si esse dicatur: illico deum esse non eliciat. Nam si est materia: deus est. Si elementa sunt. deus est. Si mineralia, vegetabilia & sensibilia sunt: deum esse oportet. Si est homo: non potest non esse deus. Si celi sunt hi deum esse testantur. Si angeli subsistunt: utiq; necesse est & deum esse. Hoc enim pacto omnis creatura suo authori & creatori obsecuta: illū palam esse attestatur. Quapropter cum deū esse, nulli dubiū esse queat: vt pote qui ab omnibus creaturis necessariē enūciatur: frustra quisq; interrogauerit si deus est. tanq̄ cuius esse, sit oī creata substantia: certius, notius, euidentius. Omnis enim contingētia: prioris, necessitatis est signū. Porro q̄ facile de⁹ ex oībus esse p̄batur: tā remur arduū: illum, quid sit, ex aliqua sustantiarū scrutari. Nā hic & omnē substantiam et cuiusuis intelligentię captū transcendit: qui iuxta veridicū eloquiū: posuit tenebras latibulum suū. Quid enim aliud est deū. latitare in tenebris: q̄ illum transcendere omne nostre cognitiōis, sciētia & sapiētie lumē. Hę siquidē tenebræ vt diuo Dionysio placet: sunt i deo per excellētiā & nō per priuationē accipiēde. Nā tenebrę priuariōis: lumini subsunt, quales hæ: quibus indoctas obsidetur, quas purę negationis ignorantiam nūcupamus. Excellentes vero tenebræ, trāsiliūt lumē, ad q̄s nō pri⁹ hūana mēs subuehitur: q̄ ab imis tenebris & puræ negationis ignorātia in mediū lumē profecerit, ac tādē omnis sciētie & luminis terminos trāsiliēs: in dēfissimis tenebris ens penitus ignotum et nullo fulgore explicabile admiretur: quod scire ignorare est & ignorare scire. Quāto enim magis mēs illi ignoto coniungitur: tāto se illius captu inferiorē esse videt. Simul illi cōiungitur: & ab eo infinities abscedit, Vna & scientia & ignorātia mentis circa illud intenditur. Nam maxime hæc mens deum nouit: quæ se illū scire & contingere nō posse iudicārit. Quæ vero se deū cōphēdisse gloriata fuerit hæc ad diuinā tenebrā excellētia pcul eē cōfesti arguit. **C**Vñ fit vt quēadmodū q̄stionē, si de⁹ ē: Illatio.

Duo de deo frustra interrogatur. Dialectica consequitur.

Quid deum latitare in tenebris

Quæ mēs maxime deum nouit.

Diuinorum Predicamentorū

diluere queas per omnia que sunt ita & interrogatio quid deus est: ex nullo ente discuti & exolui queat. Ambae enim percunctationes de deo sunt ut omne & nullū: ut necessariū & impossibile: ut lux & tenebrę. Quāobrem vtrunq; velut cassum irritum & inane: iudicauim?

Discursus nō esse percunctādū. Deus enim nec est ipsa rerū ima & abiectissima potentia, nec elementaris diuinarū substantia nec subsistens est, nec viuens: nec sentiens: nec rationis particeps: nec est sphaera negatio mundi, nec cęlestis intelligentia: nec mens: intellectu, ratione & omni cognitione superiorum.

Obiectio Superest igitur ut post denarratum eorum omnium que sunt ordinē: quo ab imo ad summum progressi: nullum eorum deo posse inseri docuim? in extremum nihil, quod cunctis subest relabamur, dicentes deum ob naturalis substantię immensitatē: magis cui dā nihilō & purissimę entium negationi, q̄ cuius positioni & assertioni euadere similiorē. ¶ Et si obiecerit quis deum ī sacris eloquiis, semetipm diffinisse dicendo: Ego sum q̄ sum, dicim? hāc non esse diuinę substantię inexplicabilē quidditatē. Attamen haud ab re diuinā substantiā am: per geminatum & reduplicatum esse: humanis mentibus, seipm insinuare voluisse.

Quid reduplicatum esse Geminatum enim & reduplicatū esse voco: quod semel positū & assertū in subiecto: seipm in predicatione, iterat, replicat, resumit. Vt Ego sum qui sum: deus est qui est. Id enim enūciādī genus inchoat ab esse & finit in esse. Nihil insup alteritatis, dissimilitudinis, priuationis aut negationis admittit: sed poia exprimit summī entis vniformitatē, simplicitatē, puritatem edocens id esse absolutū, vere ens, ab omnibus exceptum, nullius indigū sibi æterne sociatū, in se reflexum, sese complectens, altans sibi ipsi, asserēs semetipsum. ¶ Sed cōplures ad eā

Dubietas. diuinā enunciationē Ego sum qui sum: exoriunt dubietates. In primis cur magis p esse, de seipsum finiuīt: q̄ per vitā, aut sensum, aut rationē, aut intelligentiā, aut mentē, quādoquidem hec, ipso esse sunt prestantiora: & ipi deo propiora ac similia. Esse enī cunctis istis subest. Nā menti, subest intelligentia. Intelligentię, ratio, rationi sensus: sensui vitā, vitę essentia: quā deus, potiusq; vllum superiorē actū sibi met ascripsit. ¶ Dicim? igitur quattuor de

Responsio causis: diuinitatē per essentiā seipsam expressisse. Prima: quia cunctis superiobus actib? & cōmunior & notior est essentia. Nam ceteri actus: ipsa essentia, rariore & infrequentiores sunt. Secunda: quia essentia ceterorū actūū fundamentū, radix & origo. Inchoamus enim ab essentia tanq̄ ab vna radice: cunctorū actuum arbusculā: q̄ per vitā, sensum, rationem & intelligentiā: vsq; ad excelsissimam diuinę beatitudinis mentē: virentes ramusculos ptenedit. Nimirum igitur deus q̄ oīm radix, fundamentum & origo: per essentiā tanq̄ per oninū actuum radicē seipm explicuit. Tertia: quia negatiua theologia: magis nos inserit deo q̄ affirmatiua. Atqui negatiuę theologię propriū: ab his in deum niri & pficisci: que dissimilima deo videatur. quēadmodū assertiuę theologię propriū, his incumbere: q̄ vicina, similima & proxima deo sint. Quarta quia p essentiā: textū simplex & vniformis enūciatio, q̄ est Ego sum qui sum: in qua idē est esse quod dicūt & de quo enūciat: idē subiectū: idē predicatū. In ceteris aut actib?, hec enunciationis vniformitas & extremorum similitudo: nequaquā seruat. Nā si dixisset deus ego sum q̄ viuo: aut q̄ sentio, aut intelligo: hīc utiq; seipm dispari ac dissimili enūciatiōe explicuisset: enuncians de essentia, dissimilē actū: ut vitā, vel sensum, vel intelligentiā. Cōmodius igitur hīc seipsum per reduplicatum esse expressit: dicēs ego sum q̄ sum. ¶ Alia vero hīc dubitatio emergit: an per eā enunciationē ego sum q̄ sum diuina cōuersio insinuet? Dicim? diuinę trinitatis mysteriū seu diuinā cōuersionē: sub hoc enunciandi modo reteri & adaperiri. Non per p̄nomen ego, quod est subiectū eiusce enunciationis: patris persona reseat. Per verbū vero sum, quod predicatū locum supplet: filii persona intelligenda. Per reduplicationem aut qui sum: spiritus sanctus (qui reflexio diuinī radī & reduplicatio eiusdē) adaperit. Nam diuina conuersio: a patre in filium digrediēs sisti

Alia dubietas.

tur in spiritu sancto. Postrema vero que emergit dubietas est. Si hac enunciatio Ego sum qui sum: deum eximit a creaturis: erunt creature dicende, que sunt & non sunt. Sicut enim deus est ens quod est: ita & creature, erunt entia que non sunt. Sed quomodo contradictoria simul de creaturis enunciariqueant? Dicimus deum esse ens quod est: id est quod vere est. Creaturas autem esse entia que non sunt: id est que de nihilo, de non esse, de non ente, ad esse: diuina virtute prodierunt. Per id igitur quod est ego sum qui sum: diuina innuit substantia, a cunctis creaturis excepta. Et tamen ex opposito, per ens quod non est: nulla in creatis substantiis inducitur pugnantia aut contradicendum copula. Ceterum reperimus etiam a sacris eloquiis: principium demonum, applicari nomen entis quod non est. Nam in Iob decimotertio id habet. Habitent in tabernaculo illius, socii eius qui non est. id est immundorum spirituum caterua: que cum suo principe, e caelis precipitata in hunc mundum ruit. Per eum quippe qui est & non est: intellige totius apostasie ducem, demonum primatem, qui relicto eo calle que ad bene beatque esse dirigit: eum sequutus est, qui ad non esse perducit. Tanta de diuine substantie predicamento dixerimus: in quo septena entium genera collocamus. Materiam, Essentiam, Viram, sensum, Rationem intelligentiam ac diuinam mentem. Nunc vero in diuinam enucleandam quantitate perficiscamur.

Tertia
dubietas

Responso

Iob. xlii.

De diuina Quantitate. Cap. II.

Quantus est deus?

Immensus: & substantia & duratio. Immensitate diuine substantie: appellamus infinitatem. Immensitate vero durationis eternitatem. Deus eius & infinitus & eternus est. Infinitus ut incontracta habes substantiam: & substantialibus terminis liber. Aeternus vero, ut ante omne principium, ut in omni medio subsistens: & post omnem periodum futurus. Couertitur enim eternitas, cum immensitate substantie. Sed obicietur deum quantum non esse: ideoque frustra interrogari, quantus est deus: nec ullam huic percuntationi rationem adhibendam: respondemus deum quantum non esse: habitu sensibilis & corporee quantitate: que diuine inheret substantie. Hoc enim quantum: sensibilem durat substantiarum proprium. Nam diuina substantia, nullorum accidentium inhesioni & permixtioni ceseatur obnoxia. Ceterum aduertenda est qualis questionis: quantum est deus: rationem adhibuimus, respondentes deum esse immensum. Immensus quippe quantitas non est: sed totius quantitate exuperantia. Quapropter idem sit, deum esse immensum: & deum non esse quantum. Deus enim neque habitu quantitate: ut inferiora corpora, quantum est, neque eo modo: quo angeli & rationales anime. Nam horum substantie, & si expertes quantitate: finitę tamen sunt. Diuina vero substantia: & experte quantitate & immensa. Porro sicut in diuine substantie predicamento: ita & in isto, ea sunt recedenda que ad diuinam quantitate spectent: cuiusmodi sunt hec continuum, discretum, unum, multum. In his enim quedam quantitate contrarietas: aperte designat. Nam differentie continui: magni & parui. Extrema vero discrete quantitate: unum, multum. Dicimus igitur quoniam in deo, magis est reperire discretum quam continuum: magis numerum, quam magnitudinem. Attamen si continuum pro conuicto sumis: tam continuum quam discretum, in deo reperiri annuimus. Nam coniunctio diuina: unitas est & substantialis nodus trium personarum. Diuina vero discretio: numerus est & personalis trinitas earundem. Deus enim & coniunctus & discretus est: coniunctus quidem in substantia discretus vero in persona. Unus item in substantia: trinus in persona. Unum igitur & trinum: diuine sunt quantitates. Unum siquidem: quantitas diuine substantie. Trinum vero: quantitas diuinarum personarum. Vnicus enim deus est & hic trinus. Unde fit ut ipsum unum, sit posterius ente: quemadmodum & quantitate, precellit substantia. Nam ens seu diuinum esse, in substantie predicamento locauimus. Unum vero: in presenti diuine quantitate genere reponendum.

Obiectio

Ens prius
Vno

Diuinorum Predicamentorū

Etenim questio si est deus: longe prior est ea quæ scrutatur: an sint multi dii: vel an tantum vnus deus: quare & entis ratio: vnus ratione simplicior & prior. Nulli etenim circa esse dei hactenus errasse tradunt: quia esse dei addubitare ausi sint. Vnicum tamē dei esse quot secula, quot nationes latuit. Nos autē deo vnitatem & numerū, vnū & trinum inserētes: ab eo multū secludim⁹. Nam id cōtrariū est vnū. In deo autē contrarietas nulla. Vnū quippe dei cōiunctio est & copula diuinæ substantiæ: quā vllō pacto diuellī: aut multiplicem euadere posse negamus. Diuinus em̄ numerus, sic in diuinā substantiā arcanus & abdit⁹ esse cōiiciendus: vt illam nequaquā fecet in plura: vt velle illā nō dispartiat. Et neq; hic numerus aduersatur vnitati: neq; vnitās numero. Est quippe numerus in deo discernens: nō diuidens. Est vnitās in eo cōiungens: nō confundens. Hacten⁹ de diuinā quantitate. Nunc in diuinas qualitates transeamus.

De diuina Qualitate. Cap. III.

Valis est deus?

Bon⁹, pulcher, sapiēs, in oībus pfect⁹. Nā p̄cipue & cōmūnissimē diuinarū q̄litatū sunt bonitas, pulchritudo, sapiētia: e q̄b⁹ diuina pfectio elicīēda. Sit autē semel dictū, p oī diuīorū p̄dicamētōrū genere: diuinā substantiā puram esse & a cunctis actibus immunē. Qua de re sicut deū sensibili more quantū non esse p̄monuimus: ita & imp̄sentiarū intelligēdus est deus, nō esse qualis. Etenim per inhæsiōnē verē & accidentariē qualitatis: diuinā substantiā diceret alicui permixtioni & alteritati obnoxia. Diuine quippe & quantitates & qualitates: iuxta rei veritatē a diuinā substantiā nequaquā eximunt. Nostre tamē mētis secretio: in diuinā substantiā huiuscemodī quantitates & qualitates effingit. **S**ed cur bonitas, pulchritudo, sapientia sint p̄cipue diuinarū qualitatū: opere p̄ciū est edisseramus. Qui de moribus tractant: cū de bono loquūtur, trinitē illud diducunt. Aliud em̄ dicunt esse necessariū bonū: quod vtile vocant. Aliud iucundū & delectabile. Tertiū vero honestū. Virtutē istud appellamus. His igit tribus bonis: respōdet quas enumerauimus, diuine qualitates: bonitas, pulchritudo, sapientia. Nā bonitas sicut necessaria: ita & pulchritudo iucunda & sapientia honesta. Bonitas cunctis rebus substantiā & esse primū impartit: quo nihil æque necessariū. Sublato namq; a rebus ipso esse primo: mox vniuersa eis adimunt. Quod em̄ non est: quomodo pulchrū aut sapiēs erit? Sicut contingit substantiā: esse quidem absq; accidente: accidens vero p̄ter substantiā reperias nullum: ita & bonitatē totius substantiæ indulticē, p̄cedesse his oportet: quæ pulchritudinis & sapientiæ nō sunt expertia. Bonitas sola: arcános diuinæ substantiæ thesauros, extra illam profudit. Bonitas diuinā sustulit infœcunditatē. Bonitas diuinitatis valuas: q̄ immēso antea æuo clausē, latentē deū obtexerant: patefecit. Hec deū vt & intra se & extra se p̄ficiſcetur instigauit. Hec & interiorum & exteriorum diuinorum processuum & progressionū causa. Bonitate pater genuit filium. Et pater ac filius vna protulere sp̄ritum sanctū. Rursus deus paribonitate: in suæ vnitatis trinitatis & in personarum suarū cōmunitate, creauit mundum. **V**nde fit vt bonitas: nimirū tanq̄ fons & origo vniuersorum, tanq̄ totius substantiæ indultrix & suūp̄ius propagatrix: paternæ personæ respōdere videatur. **E**xplīcat em̄ bonitas ipsa: patris proprietatē, naturā, qualitātē. Nam pater fontana deitas & p̄cipua diuinarum personarū: sui propagatione filiū gignit. **S**icut autē bonitas patri & paternæ deitati: ita & pulchritudo filio conferenda. Est enim diuina pulchritudo, immēsus quīdam paternæ imaginis splendor: & amabilis claritas, totius diuinæ congruentiæ: relucens in persona filii: tanq̄ in arcano & æterno patris obiecto. Nam pater qui vt potentia est: natu

Morale
bonū tri-
num.

Laudes
bonitat.

Bonitas
patris re-
spōdens.
Pulchri-
tudo fi-
lio confe-
renda.

rale sui obiectū id est filiū gignit: cuius decore & pulchritudine oblectat^r: eterna illius & generatione & speculatione tanq̃ proprii vult^r agnitione nunq̃ feriat, ociatur, marcescit. **P**ortio sicut bonitas patri & pulchritudo filio: ita & sapientia spiritui sancto venit inferenda. Vera siquidē & cōsummata sapientia haud tam in substantia & habitu: q̃ in vtriusq̃ actu cōnexionē & operatione consistere p̃batur. Sicut em̃ simplex substantia, absq̃ vllō habitu imp̃fecta & cōsummata: ita substantia & habit^r absq̃ sequēte opatiōe arguunt^r ociosi. Habit^r qdē p̃ficiat priorē substantiā. Sequens vero operatio cōsumat vtrūq̃. Mēs absq̃ luce & habitu discipulū est quidē in interdū: idōcta tamē est & impotēs cōtemplari. Prēsenti vero luce & habitu scientiē: etsi iā cōsummata & cōtemplari potens videat^r: absq̃ tamē ipsius cōtemplatiōis actu: ociosa, inanis & irrita manet. Haud est itaq̃ vera sapiētia, habit^r soli^r substantiē aut scientiē: sed prēsenti actiōis ab vtroq̃ p̃ficiēteris. Neq̃ is vere sapiēs est: q̃ aut solā mentē habet, aut scientiē habitū: sed qui eū habitū, nō finit ociosum. **C**ū em̃ sint tres hūani animi portiones, Intellect^r, mēoria, volūtas: verā sapiētia, nō in actu intelligētiē, id est in acquisitiōe specierū: neq̃ in actu mēoriē, id est in eay^r retentiōe: sed in actu voluntatis, quā cōtemplationem vocam^r locare oportet. At vero intelligētiā patri & mēoriā filio: & volūtatē spiritui sancto respondere nō ignoram^r. Est itaq̃ verē & cōsummatē sapiētiē p̃prietas: rite spiritui sancto inferēda. **S**ed instabit aliquis ipsum sapiētiē nomen filio, a sacris eloquiis impingī: frustra igitur illud in spiritū sanctū transferri. Dicim^r filiū esse diuinā quidē sapiētiā: sed vt habitū & mēoriā. Spiritū vero esse cōsummatōnē diuinē sapiētiē: & velut mediā volūtatīs actionē, id est cōtemplationē: ab intelligentiā & mēoria, a substantiā & habitu p̃ficiēntē. Est em̃ pater vt substantia diuinē mētis: Spiritus sanctus vt actiō eiusdē. Pater vt esse, Filius vt scire, Spiritus vt cōtemplari: qui est actus vtriusq̃, ab esse & scire p̃ficiētes. Pater vt acquisitio, Filius vt retentio, Spiritus vt media functiō. Nā deus est in patre, nouit seipsū in filio, meditat^r in spū sancto. Sunt igit^r hęc tria: bonitas, pulchritudo, sapientia: velut p̃cipuē & p̃rimē diuinay^r qualitātū: vtpote quē diuinas personas, rite definiant: eay^r p̃prietatibus congruentes. In his autē tribus diuina perfectiō claudenda: quandoquidē nulla, nisi in trinitate sedere perfectiō reperitur. Sed ab his: in diuinas relationes cōmigrandum.

Sapiētia
spūscā

Quis
vere sapi
ens.

Instātia
Rūfio

De diuina relatione. Capitulū. III.

Vius est deus?

Pater filiū, Filius patris, Spiritus vtriusq̃, Creator mundi. Nam diuinę relationes: aut sunt intra deū, aut extra deū sumendę. Intra deū: diuinę totius discretiōis mēbra seu personę, adinuicē dicuntur: quib^r singulis, diuina cōgruit appellatio. Diuinū quippe nomē: & patri & filio & spiritui sancto cōmune. Erem̃ pater de^r est: fili^r deus, spiritus de^r. Et nō modo diuinum nomē, oībus cōmūe p̃sonis: sed & diuinę quātitates & qualitates eque ad tres p̃sonas enunciant^r. Oēs em̃ personę immēse sunt, omēs equales. Et rursus omnes bonę, oēs pulchrę, oēs sapientes, omnes cōsimiles. Nam iuxta rationē triū superiorum p̃dicamētōrum: nihil est propriū aut peculiare tribus p̃sonis: quod vni quidē insit et aliis non. Sunt enim superiora p̃dicamēta: genera diuinārū cōmunitatū. Prēsens autem relationis gen^r diuinay^r p̃sonarū inconfusas & incōmunicabiles p̃prietates exponit. Nomina etenim diuinārū p̃sonarum: singulis propria insunt: quę nec inter se conuertunt^r: nec p̃mixtīm aut cōfusse de variis personis enuntiantur. Paternum em̃ nomē fontanę deitatis: et nullius alteri^r p̃sonę censeatur propriū. Filialis appellatio: nulli q̃ secundę p̃sonę congruere credatur. Spiritus vero sancti nomen: haud aliā q̃ terciā personā, quę est sacra quādam extremarum emanatio: enūtiare pōt. Ex mutua igitur triū personarū collatione: diuinę relationes sca

Diuinorum Medicamentorum.

Persona turū: quib⁹ Pater ad Filiū, Filius ad Patrē & Spīrit⁹ ad utrūq; id quod sunt dicitur. Nā
rū noīa paternū nomē de fontana deitate: nequaquā per se, circulariter, absolute: sed circūscripte, in re
relatiōe cū linea & cōsideratione filialis psonę enūciat. Et eodē pacto nomē filiū: de secūda persona,
sunt. ad primā. Nomē quoq; spūssancti: de tertia, ad utrūq;. Haud em̄ Pater: Pater ē ad seipsum,
 Neq; Filius ad seipsum Fili⁹: aut Spīritus: suūpsius afflat⁹ & Spīritalis emanatio. Nā Deus
 vt gignens, Pater: vt genitus, Filius: vt pcedēs vero: Spūssanctus appellat. Animaduertē
Dīe re- dū porro has relatiōes: haud eodē modo simpliciter dici. Etenim pater id qđ est, Filiū quidē
lationū. dicitur: non tñ id qđ est habet a Filio. Filius vero id qđ est & Patris enūciatur: & habet a pa-
 tre. Spūs itē id quod est: & utriusq; censetur & habet ab utroq;. Extreme autē persone neq; id
 quod sunt ducunt a media: neq; id quod dicuntur, ad mediam enunciantur. Nam Pater &
 Filius: nō sunt Pater & Filius, Spūssancti: utpote qui nec gignūt Spīritūsanctum nec gi-
 gnunt a spūscō. Etenim cū Spūssancti sit a patre & Filio vniformis emanatio: deest nobis cōe
 nomē, quo indispār aboz ad Spīritū p̄prietas & relatiō insinuet. **Est** autē p̄ter has & alia
 quedā diuina Relatiō: cōmuniter in tribus personis extrīnsecus accipiēda, quę collatione
 mundi, creatoris nomē deo ascribit. Nā deus vt creator: haud quaquā ad seipsum sed ad mun-
 dū enūciandus. Haud em̄ deus: creator aut conditor suūpsius dicendus. Et neq; rursus
 vni diuināz personāz ad aliā: creatoris cōgruit appellatio: quādoquidē tres psonę sunt si-
Illatio. biūuicē & duratiōe coeternę: & substantia coequales. **Qua**propter haud ab re diximus
 diuinas relatiōes: aut intra deū, aut extra deū esse sumendas. Nā intra deū, sumuntur rela-
 tiōes: Patris, Filiū, & Spūssancti. Relatiō autē & appellatio creatoris, extra deū sūpta: illū di-
 uerso enti & penit⁹ incōsubstantiali vt mūdo cōfert. Et hęc sup̄ma deī relatiō: nequaquā p crea-
 turāz aut dignitate aut ignobilitate variat. Haud em̄ de⁹ vt substantię largitor: aliter ad an-
 gelū, aliter ad hominē, aliter ad sensibilia entia se habet: sed qui vniūoca & vniformi actiōe
 id est creatiōe, oīa de nihilo pduxit: is eque est oīm creaturāz creator & vniuersoz de⁹ ap-
 pelland⁹. Sed iam diuine nos actiones: de seipsis sermonē facturos prestolantur.

De diuina actione, Cap. V.

Vid agit deus?

Que p-
prie dei
actiones.

Que cō-
munes.
Dīa p-
prie
actionū.

Gignit, spirat, creat, conseruat. Oīs em̄ diuina actiō: aut cōsubstantialis,
 aut incōsubstantialis est. Cōsubstantiales sunt: gignere, spirare. Inconsub-
 stantiales vero, creare, saluare. Propria: item diuina actiones sunt gene-
 ratio & afflatus. Cōes vero: creatiō & cōseruatiō. Proprie sigdē vocant q
 minime toti & cōmuniter sumptę diuinitati: sed certis ei⁹ personis ascri-
 buntur. Nā generatiō nequaquā est actiō totius indistinctę diuinitatis sed solius patris, qui so-
 lus Filium gignit. Similiter & diuinus afflatus spīritalisve emanatiō: haud competit toti
 & coniunctę diuinitati: sed extremis tantum personis Patri & Filio: a quibus Spīritus san-
 ctus procedit. Communes autē dei operationes dicuntur: quā ad nullius personarum pro-
 prietatem, sed ad totam diuinitatem referendę vt creatiō vniuersi & cōseruatiō eiusdem.
 Est autem inter proprias dei actiones hac differentia: q generatiō ordine p̄it afflatum, q
 ve generatiō est vnus ab vno productiō. Afflatus vero vnus a duobus emanatiō. Genera-
 tiōis extrema sunt Pater & Filius: hic genitus, ille gignens. Evtrema vero secundę diui-
 nę actiōis quam afflatum appellamus: sunt ex parte vna Pater & Filius, & ex parte altera
 Spīritussanctus. Hic quidem vt prolatus & emanans: illi vero vt proferentes. Nam Pater
 & Filius: haudquaquā velud diuersa agentia, Spīritum afflant: sed vt vnicū agens vna si-
 mul æqualiter eundem spirant. **Est** q̄q; varię videantur esse actiones, generatiō dei
 & afflatus dei: ambas tamen nomine vno complectentes theologi, diuinam conuer-

sione vocant. Qui em̄ diuinā spheram seu diuinę mentis reuolutionē nominat: vtrāq; con-
substantialē dei actionē signat. Quo nāq; modo diuinī fecūdissimi radii ab eterno se se con-
substantialiter cientis, pfecta & cōsumata erit latitudo: nisi hic qui directione sui, a principio &
fontana deitate digredit: reflexiōe sui, in ipm̄ principiū reuocet. Quapropter oīs diuina cō-
substantialis actio: diuinī radii directione & reflexione explicat. Nā eiusce radii directio filiū:
reflexio vero spm̄ pferit. Qui em̄ primit⁹ a patre radi⁹ emergit filiū gignēs: dū a filio recipro-
cus, ī patrē recurrit: eidē, pari quo resilit radio a patre occurrit, atq; ad hūc modū reflexionū
in medio cōcurrētia: sacer spūs & amborū emanatio appellat: diuinā spherā gyrū & reuolu-
tionē cōplēs. Tāta de cōsubstantialib⁹ dei actionib⁹: quib⁹, si incōsubstantiales actiōes cōtu-
lerimus: has vtrūq; differētiās inesse reperiē⁹: q; cōsubstantiales qdē diuinę naturales actio-
nes vocantur, incōsubstantiales vero volūtarię. Nā de⁹ q naturaliter intra seipsum pficiscit:
volūtariē demū extra seipsum pfectus est. Cōsubstantiales sunt ab eterno: incōsubstantiales
ab initio secundi eui⁹: id est a primo instāti creatiōis vniuersorū. Cōsubstantiales actiones: de
nihilō nō sunt. Incōsubstantiales autē: aut de nihilō oīa pepererūt: aut eorū quę de nihilō facta
sunt, aliq; cōseruāt. Cōsubstantiales spectāt ad esse dei, incōsubstantiales ad esse mūdi. Cōsub-
stantiales sunt pgressiones diuinī radii intra diuinā substantiā: incōsubstantiales autē eiusdē
radii, extra diuinę substantię septa pfusio. Cōsubstantiales: ens de ente, idem de eodē, infinitū
de infinito, a quale de equali, lumē de lumine, simile de simili pducūt. At incōsubstantiales
ens de non ente, diuersum ab eodē, finitū ab infinito, inēquale ab aquali, lumē de tenebris,
dissimile a simili: aut pferūt aut cōseruāt. Cōsubstantiales actiōes: aut sunt vni⁹ ab vno: aut
vni⁹ a duob⁹ pductio. Incōsubstantiales vero, vni⁹ a tribus (quę tamē vnū sunt) aut pro-
ductio aut cōseruatio. Est em̄ mūdus: opus diuinarū triū psonarū. Post hec vero: nos in diui-
nas passiones transferamus. De diuina passione. Cap. VI.

Vid patitur deus?

Nihil. Nā diuina substantia: vt actus simplex, vt nulli formę seu substanti-
tiali seu accidentarię subiecta: impassibilis manet. Agit quidē hec & in-
tra se & extra seipsam. Attamē neq; a seipsa, neq; ab extero vilo ente: pa-
titur quicq;. Quare de re haud oportet oēm actionē, cōuerri cū passione
& annexam esse passioni. Etem̄ primogenię actiōes quę substantiā & esse
impartiuntur: hec a passionib⁹ separant. Nā deus pater, iū filiū gignit pfecto agit: hanc tñ
actionē nulla comitatur passio. Haud em̄ filius patitur a patre: cum gignit ab eodē. Insuper
Pater & Filius, afflantes Spīritū: agunt: sed hac eorū actio: est a passione separata. Et nō mo-
do pprias & consubstantiales dei operationes, intuebere abiunctas esse a passionibus: sed &
ipsam pariter creationē vniuersi. Creans em̄ deus vniuersa de nihilō, egit aliquid: nihil ta-
men in ea creatione, a diuino actu passum reperiās: quādoquidē ipsum nihil, in creatiōe vni-
uersorū: passibilis materiē vicem suppleuerit. Quod aut nihil est: quopacto illud a diuino
actu quicq; passum dicetur? Est itaq; & interior dei actio & exterior: libera, absoluta, a passio-
ne separata. Ceterū percōrabitur aliquis: an nulla diuina actio sit cōiuncta passioni. Di-
cimus plerasq; esse diuinas actiōes: quę passionibus annectant. Oīs em̄ sensibilis forma quā
creat de⁹: hāc indit materiē, vt essentiā, vitā, sensum, rationē. Hęc igitur formarū a diuino
actu pductionē & ī materiali subiecto receptionē: quis ad dubitē esse diuinā actiōis, passio-
ni sociatam? Hoc em̄ pacto agente diuino actu, aliquid patitur: id inq; cui naturales formę
cōmēdant: id est materia, cūctis sensibilib⁹ formis subesse nata. Alius est em̄ diuinus actus
agens, efficiens, naturales formas pducēs: Alię naturales formę, quę ab eo pducunt. Aliud
materiale subiectū, quod illas suo in gremio capit. Naturales quippe formę: consideratione

Nō oīs
actio est
annexa
passioni

Interro-
gatio.

Diuinorum Predicamentorum.

Substantialium diuini actus, actiones: relatione autem materie passionem vocant. Quapropter triplex inde substantia
actuum triplex ordo. lium actuum de promittit ordo. Alius enim est actus actuum: qui & a nullo producitur & in nullo recipitur: seu qui nullus est actio: nullius & passio ut diuinus. Alius vero medius actus: qui ab aliquo quidem producit, sed recipit in nullo: seu qui alicuius est actio & nullius passio: ut angelicus. Nam hic diuino quidem actu placet: nulli materie aut subiecto natus est coherere. Tertius autem postremusve substantialis actus: & ab aliquo profertur & in aliquo receptatur. Est item & alicuius actio & alicuius passio: ut omnis sensibilis actus, quem deus haud aliter quam in materia

Quadruplex entium fors. creat. Et si inter horum triplicium actuum sortem: extremam rerum faciem, id est materiam communem numeres: habebis ex natura actionis & passionis, quadruplicem eorum omnium que sunt varietatem. Primum quippe entium: id est deus: neque actio, neque passio est alicuius. Secundum ut angelus est actio, sine passione. Nulli quippe subiecto passionem: angelicus actus infert: Tertium vero genus entium, ut sensibilis actus: est & actio & passio. Actio quidem dei: passio materie. Quartum denique supremumque genus entium ut materia: licet a diuino actu precreata sit, & eius vocetur actio: quia tamen ipsa, cunctis actibus subest: & sensibiles actus, in semetipsa capessit: hec merito ut solum patiens & nihil agens, passio sine actione vocari potest. Constat igitur ex his que recensuimus: quorum sint proprie affirmationes & negationes, actionum & passionum. Et omnes quidem actus: suapte natura impassibiles esse. Attamen alios nulli, alios alicui inferre passionem. Nam diuinus & angelicus, semper liberi & absoluti: nulli per se aut seipsis inferunt passionem. Ceteri autem actus, quos sensibiles vocamus: inferunt passionem materie. Materia porro nulli passionem infert: utpote quae in nullo subiecto recipi nata: censetur vltima linea rerum. Sed his abunde dictis: iam de deo, ubi sit: ad predicamentalem diuini loci enodandam rationem percontemur.

Ulatio.

De ubi siue loco dei. Cap. VII.

Ubi est deus?

Vbique nusquam, supra vtrumque excellenter locatus. In omnibus est, in nullis est. Et neque in omnibus neque in nullis: utpote ab omni & nullo, eminenter ratione sue immensitatis exceptus. Nam deus & maximus & minimus est. Coincidunt quippe in deo, duo quouis extrema: tamen si latissime distantia. Qui enim omnem extremitatem lataque rerum spacia in seipso preambit: is & omnes earum terminos apprehendit: existens ante omne principium & post omnem periodum futurus. Is item a

Diuus Augustinus. maximo, ad minimum repetere discurrens: id est, in vtraque rerum extremitate: neque maior in maximo, neque minor in minimo. Nam ut diuus Augustinus ait. Omnipotens excelsi dextera: creauit in caelo angelos, in terra vermiculos. non tamen maior in illis: neque minor in istis. Eadem enim immensitas & plusquam omnipotentia dei: sicuti & maximas & minimas de nihilo condidit creaturas: ita & eadem cunctis eodem modo preest in maximis minima, in minimis maxima, in vtrisque vtrumque in vtrisque neutrum, in omnibus a qualis, in omnibus omnia, in cunctis nihil. Qui igitur deum

Deus ut maximus in nullis est. maximus vocarit: hunc in nullis locatum reperiet: utpote cuius magnitudinem & omnia transcendente immensitate: nihil concipit, capessit, intra se concludit. Nam id in nullo esse potest: in quo omnia versantur. Deo autem ut maximo: omnia inesse oportet. Deus itaque ut maximus, in nullis est. Qui veto deum minimum dixerit: hic deum a nullis eximit substantiis: sed eius atomum cuncta peragrans & in omnium viscera miro acumine penetrantem: cunctis rebus inferere prestat. Hoc pacto summus ille deus: in quadam rationis atomo cunctis rebus naturaliter insita & a nullis excludi potente diffinitus: dicitur abyssum scrutari & abscondita tenebrarum intueri: humana item corda rimari & inspector esse arcanarum mentis cogitationum. Et nihil absconditum esse oculis maiestatis eius. Nam quomodo deum quicquam latebit: cuius atomus exenterans

Deus ut minimus manet.

Capitulum VII. Folio LXXVIII.

ac dissecans omnia in cunctis castrametatur: pertingens usque in fundum & extremum abyssi. Simul in summis & in imis refidens: vna in excelsis coelorum fastigio supremis mundi cardinibus: & in imo terrarum orbe ac mundi medietate collocata. Est itaque deus ut maximus in nullis: ut minimus in omnibus. Et rursum ut maximus in omnibus est: quandoquidem illi maximitas & interminata amplitudo omnibus adest, omnibus praesens est, per omnia se fundit. Et ut pariter minimus in nullis est. Nam quod minimum est: a nullis videri cerni & prehensum potest: idque etiam suapte minimitate, mobilitate & fugacitate: per facile ab omnibus elabitur: cunctorumque captum diffugit ac deuorat: se ab aliquo comprehendi & absorberi non sinit, omnia latet: cunctis inuicem & incognitum manet: in nullis ob sui paruitatem sisti, stare & residere potest. Et qui ulterius nosse velit, quopacto deus, & ubique & nusquam esse dicatur: in memoria reuocet hanc promulgatissimam dei circumlocutionem: quae diuinam substantiam in sphaera describens: dicit eam esse cuius centrum ubique & circumferentia nusquam. Si enim deus est & centrum & circumferentia: ut centrum ubique est & ut circumferentia nusquam. Et rursum deus ut centrum est super ubique excellenter. Nam dicere deum ubique esse: diuinam infinitatem nequaquam attestatur. Quandoquidem vniuersi moles deo comparata nullius sit quantitatis & magnitudinis. Est & eodem argumento deus ipso nusquam esse excellentior. Suprema namque mundi latitudo ac sphaera quae omne corpus circumambit & omnem locum apprehendit: ei quod est nusquam esse adequatur: ut pote quae sola terminus est & materialis extremitas omnium locorum. Hanc tamen liquet quanta altitudine & quam nulla proportionem diuina immensa sphaera transiliat. Ex his igitur elicimus deum ubique & nusquam esse: & rursum supra utrumque excellentem. In omnibus ite & in nullis esse: a nullis claudi & a nullis excludi. Ceterum scrupus inde ingeritur. Si deus & ubique est & nusquam: cur ab Aristotele Philosopho dicitur primus motor deus sedere & esse in circulo: id est in equatore: potiusquam in vtrovis polorum. Dicendum id contingere propter differentias velocitatis & tarditatis: per quas coelestes rotationes ac gyri: magis aut minus vitales esse arguunt. Si enim omnis motus & propriae substantiae agitatio: est vita quaedam (nam vitae expertia ut mineralia nequaquam se dimouere queunt) tanto magis haec viuunt substantia: quanto velocius rapidiusque circa terram agitur. Quanto vero tardiores gyros agit: tanto minoris vitae particeps a vitali virtute elaguescit. Hinc diuinus motus decimae spherae proprius: quotidie circa terram integrum gyrum agens, cunctorum vitalissimus euadit: cunctas inferiores sphaeras corripiens, & nullam supra se rotationem admittens. Et non modo in diuersis orbibus ac sphaeris haec intentioris & remissioris vitae differentia reperitur: sed in partibus eiusdem sphaerae. Nam in aliis quidem partibus vita intedit usque in summum. In aliis vero penitus obmutescit. Nam quis ignoret summam esse in equatore decimae sphaerae velocitatem & intensissimam vitam! Et diuerso in polis eiusdem ob summam tarditatem vitam penitus elaguisse emortuamque esse quis non videat! Si igitur in summa mundi latitudo ut in decima sphaera reperiuntur: vita & mors: vita quidem in medio: ut in equatore, mors vero in extremis id est in vtroque polo: deus autem est vita vniuersi: rationabiliter in equatore potiusquam in vtrovis polorum scrutatus sit Aristoteles primi motoris totiusque vitae authoris sedem. Virtutis enim locus: satius in medio, quam in extremis vestigandus. Alius vero scrupus enascitur. Si vita deus est: vita autem motui quam quieti similior: cur supra primam volubilem sphaeram, alii esse coeli immobiles a theologis perhibetur: in quibus potiusquam in primo mobili: primi motoris sedem, locum & mansionem rimantur: immutabili entium fixam pariter imotamque sedem designantes. Dicimus rationabiliter omnem motum, conclusum esse in extrema hoc est in ima & summa quiete: sicuti & lumen cernimus claudi in extremis tenebris. Humanam quippe mentem in deum nitentem: primae tenebrae imperfectae occurrunt: postea vero lumen. Deinde excellentes tenebrae in congressione mentis cum diuinitate illam excipiunt. Sic igitur & in vniuerso: competimus motum vallatum esse

Diuina i
Sphaera
descriptio.

Illatio
dubietas

Ratio

Alia dubitatio.

Ratio.

Diuinorum Predicamentorum.

quiete. Imū sane & abiectissimū corporū vniuersi vt terra (quod est primū in deū subuehen-
dorum fulcimentū ac naturale scabellū) oīs motionis est expers, perfecta & priuatiua quie-
te semp immotum. Cuncta vero media corpora quę inter terrā & coelū supremum in quo
inhabitat deus versantur: seipsis aut in rectū aut in gyrū aguntur. Supra vero decimā spha-
ram corpora quidē sunt aliqua: sed excellenter & nulla priuatiōe quēta, fixa, iugiter imota.
Hoc igit pacto ab imo ad summū scandentes: & e terre subsellio in supremū coelū deum ve-
stigando, nitentes: a priuata & imperfecta quiete, per vitalem motū traducti: in excellentē
quietē relabimur: in qua satius q̄ in motu: ipsi deo primo motori cōgredimur. ¶ **Diuin⁹** igit
locus est in circunferentiā & in cētro. Est in equatore & in polis. Est in extremis & in medio.
Est in velocitate & tarditate. Est in motu & quiete. Si in motu: in excellētissimo motu est vt
in suprema latōne. Si in quiete: in summa & sup̄ excellenti quiete eius coeli, quod supremā
latōnē circūambit. Si in polis & in axe mūdi dicit̄ esse: vna cū orbe: cōsona latōne immot⁹
id est locū non demutans gyratur. Si vero esse dicitur in æquinoctiali: ipsam mundi spherā
circunducit, illi immotus cōtranitens. Est itaq; deus & mobilis & fixus: mouens oīa & mo-
uens seipsum: circūactus & ambulans: circunactus in axe mundi, ambulans & progrediens
in equatore. Est item & cōsonus & cōtrarius latōni vniuersi: cōsonus vt stans in axe & po-
lis mundi: cōtranitēs vero vt manens in æquinoctiali. Sed his de diuino loco dictis: de Quā-
do deī paucula differamus.

De Quando deī. Cap. VIII.

Vando est deus?

Semper: nunq̄ supra vtrūq; in eternitate durans. Nam eodem mo-
do se habent ad deum, semper & nunq̄ secundum tempus: quo ad
eundem: vbiq; & nusq̄, secūdu locum. Deus enim nec in loco est: nec
in tempore. Eminentior est omni locorum & temporum contrarieta-
te. Siquidem vt substantia immensū, transilit vbiq; & nusq̄: conglo-
bens in semetipso, eorum contrarietatem: vt vero durans in æterni-
tate temporis cōtraria: id est semper & nunq̄: transcendit eorumq; coincidentia apprehen-
dit. Sicut enim dicere deum vbiq; esse, nequaq; diuinam testatur immensitatem: ita & præ-
dicare illum semper esse: nullo pacto diuinā æternitatem concludit. Oīs em̄ locus seu totius
vniuersi moles: vix centrū diuinę immensitatis esse putatur. Omne quoq; tēpus totiusq; mū-
di duratio, minori proportionē ad eternitatem refertur: q̄ cētrū ad immensam circūferentiam.
¶ **R**ursum sicut qui predicauerit deum nusq; esse: nihil diuinā minuit immensitatem: ita & q̄
eundem, nunq; esse affirmauerit: omniū tempōrū negatione, vix punctū a diuina eternitate
tollit. Excludit deū ab oī loco & mole totius vniuersi: nihil illum ab suę immensitatis sede ex-
turbabit. Exclusus pariter ille ab omni tēpore: haudquaq; ab eternitate depellitur. Deus igit
tur semper est: & nunq; est. Et supra vtrūq; eminet. Et amboq; coincidentia miro modo ap-
prehendit. ¶ **P**orro deus qui in tēpore non est sed in sola eternitate: agit in omni duratione id
est in eternitate, in quo, in tēpore, in instanti. In eternitate agit intra semetipsum: gignēs ac
spirans aliquid. Agit in instanti: creans angelos, materiā & rationales aīas. Agit in tēpore,
creans mundū: cui⁹ ornatū, sex dieb⁹ cōpleuit. Agit in quo: cōseruās immortalia & incor-
ruptibilia entia: vt angelos materiā & ratiōales animas. Paulo itaq; latius se fundit diuina
actio: q̄ diuina substantia. Nā deus intra se est & extra se non est: qui tamen intra seipsum &
extra seipsum agit. Sed iam de diuina positione seu situ: sermo succedat.

De diuino situ. Cap. IX.

Vomodo est deus?

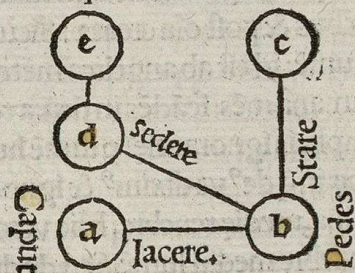
Quoniam in deo negationes affirmationibus nequaquam aduersantur: quandoquidem si contra murum diuine caliginis, in quo inhabitat deus: stat contrariorum & omnium oppositorum coincidentia: hac deus coincidentiam longe intimior & abditior preambit. Si huiusmodi & positionum differentia: sedere, iacere, stare, solis corporibus & corporeis entibus accommodantur: deus autem incorporeus: manifestum est deo inesse negationes harum positionum: & veraciter de illo cunctas corporeas proprietates: posse negari. Et rursum si quicquid visibiliter & ad carnalis oculi iudicium, effectibus adest: id inuisibiliter ipsi causae preinse esse coniectandum: erit ut deus nullo horum careat, quorum participatione suis creaturis indulsit. Nam quod ipsi omnium causae ab eis non eminent preinsunt: haec ipsius voluntate, secundum tempus in creaturas sunt deriuata. **Q**uia igitur deo spiritaliter & secundum causam insunt terrene positiones iacere, sedere, stare: earum fides ex sacris eloquiis depromenda. De diuino enim somno habemus psalmi, quadragesimo tertio. Exurge quodammodo dormiens dominus: exurge & ne repellas in finem. & psalmi, lxxvii. Et excitatus est tanquam dormiens dominus: tanquam potius crapulat a vino. Et alius in locis quod plurimis: humanarum orationes, deum quasi somno oppressum excitare contendunt: eumque quasi iacentem: ut in adiutorium nostrum exurgat: pie inuitare moliuntur. **De sessione autem dei:** creberrima testimonia leguntur. Tertium regum, xxi. Vidi dominum sedentem super solium suum: & omnem exercitum coeli assistentem illi a dextris & a sinistris. Et psalmo centesimo nono. Dixit dominus domino meo: sede a dextris meis. Si enim filius sedet in dextera dei patris: utique & pater sedere intelligitur: quod unigenito filio: & ab inferis, deuicta morte: & ab hoc mundo (subacto huius mundi principe) in coelum remeantis: ad dexteram suam sedere donauit. Quam enim filii diuinitas obtinuit ab aeterno sedere: eadem humanitas verbo per tempus sociata demum possedit. Et rursum mater filiorum Zebedei ad dominum. Dic ut hi duo filii mei, sedeant vnus ad dexteram tuam & vnus ad sinistram in regno tuo. Deinde Amicus Amicus dico vobis: cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue: sedebitis & vos super duodecim sedes: iudicantes duodecim tribus Israel. Et Baruch, iiii. Quia tu sedes in sempiternum: & nos peribimus in euum. **Porro de statu & suprema dei positione** Amos, ix. Vidi dominum stantem super altare. Et Zacharias, xiiii. Egredietur dominus & preliabitur contra gentes. Et stant dei, bunt pedes eius in die illa supra montem oliuarum: quod est contra Hierusalem ad orientem. Omnis igitur positio & situs: a sacris eloquiis ascribitur deo. **Sed quare harum trium positionum ratio paulisper edisse.** Trium positionum ratio. Iacere positio est & situs noctis. Sedere mediorum temporum positio: id est matutina & vespertina. Stare autem positio meridiana. Nam sicut statu, erigitur homo: ita & sol meridie, eleuatur in altum. **Extremarum positiones iacere & stare:** simplicibus lineis explicantur: ut lineis ab & ceteris: quae adinuicem constent angulum rectum. Media autem positio quam sessionem vocamus:

De diuino
somnia.

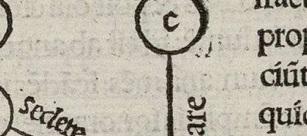
Defessio
ne dei.

De statu
dei.

Illatio

& c b: quæ adinuicem conflat angulū rectū. *Mediana autē ponitur quālibet ratione*

Caput *Pedes*

fracta duplici & angulari lineavt linea e d b figurāda. ¶ Qua illatio
propti hæ positiones diuinā nobis vnītrinitatem, oculis subū
ciūt: hoc est cōiūctionē dei & discretionē eiusdē. Cōiūctionē
quidē in vnitate substantiæ: discretionem vero in trinitatem
personarū. Nam manifeste intuemur possibile esse: vt idem
ens, immotis ab eodem loco pedibus: nunc iaceat: nunc se
deat, nunc stet. Tres enim lineæ a b, e d b & c b: eodem
puncto b, quo pedes notantur adinuicem copulantur. Capitibus autem ac sūmitatibus:
differētes esse cernuntur, id est pūctis a, e, c. Finge igit punctū b, id est pedes: esse diuinā sub
stantiam seu vinculū & nodū triū personarū. Capita vero a, e, c: esse triū personarū pprie
tates: tunc aperte cōiūcies deū, ab eodem loco & puncto suę diuinę substantiæ & cōiū
ctionis immotū: trina positiōe variari: trinitē esse differentē in tria supposita absq; sui diuī
sione discerni. Post hæc diuina positione discussa: in habitū dei nostra conuertatur oratio.

Diuinorum Predicamentorum.

De diuino habitu. Cap. X.

Vis habitus est dei?

Esaías.

Hieremíe.

Quia ha-
bitus diu-
i.
Precipui
habitus
dei lumē
& tene-
bræ.
Illatio.

Alia illa-
tio.

Lumen. Deus enim amictus est lumine, sicut vestimēto. Nā psalmo cētesimo tertio id habet. Confessionē & decorē induisti: amictus lumē sicut vestimēto. Et rursus psalmo eodē. Abyssus sicut vestimētū amictus ei. Et Esaie quinquagesimo nono. Indutus est iustitia vt lorica: & galea salutis in capite ei. Indutus est vestimētis vltionis: & opertus est quasi pallio coeli. Et eiusdē sexto. Vidi dñm sedentē, sup soliu excelsū: & Seraphim stabāt iuxta illud: sex alę vni: & sex alę alteri. Duabus velabāt faciē ei: & duabus velabāt pedes ei: & duabus volabāt. Deinde & quod posuit tenebras latibulū suū. Et in lamentationib. Hieremíe. Opposui tibi nubē: ne transiret oratio. Et in cōsecrationē tēpli: tertii regū. viii. Nebula impleuit domū dñi: & non poterāt sacerdotes stare & ministrare ppter nebulā. Impleuerat enim gloria dñi, domū dñi. Tūc ait Salomō. Dñs dixit vt habitaret in nebula. Et in exitu Israel de ægipto: antecedeat deus populum optus in die colūna nubis: & in nocte colūna ignis. Et psalmo quadagesimo nono. Ignis in conspectu eius exardescet: & in circuitu eius tempestas valida. Hi igitur habitus dei: hæc vestimenta & velamina diuinæ substantiæ: lumen, abyssus, confessio, decor, lorica iustitiæ, galea salutis, vestimenta vltionis, pallium coeli, alę Seraphim, tenebræ, nubes, ignis, columna ignis & nubis: tempestas valida illū circumstans. Precipui tamen & vltissimi habitus dei: sunt lumen & tenebræ, lumen secundum affirmationem & humanum modum: tenebræ vero secundum negationē & excellētiā. Humano quippe & mediocri iudicio deus lumini quā tenebris similior putat. Attamen quia humanę mentis captus finitū dūtaxat & mediocre lumē cōprehēdit: hinc diuinę lucis immēsitās, humanę collata infirmitati: quā runda tenebrarū & inscrutabilis abyssi subit nomen. Quo fit vt deus interm diuerso & versicolori habitu, humanę mētis reuelat: nūc in lumine, nūc in tenebris. Inchoās enim humana mēs, vt p̄dixim⁹ ab imis & simplicissimis tenebris (quę reuera tenebrę sunt & lumini subsunt) p̄ficit p̄ mediocre finitū & tēperatū lumē: in quo quādiu immorat: nodū deū videt: nō dum eminetissimis illi⁹ radiis: in penitus ignota extasi & archana cōiūctione ferit. Demū tñ linquēs onine lumē & cuiusuis sciētię terminos: in summas illas & altissimas tenebras scādīt: in quibus deus & occultus & reuelatus. Harū enim sublimiū tenebrarū mētalis habitus: docta ignorantia appellat: quā vt docta, deū pādīt atq; insinuat: vt vero ignorātia oculis eundē. Fit iterum vt in diuinā agnitiōe assequēda: cōtingat ei⁹ oppositū, quod in angelicę & humanę mētis creatiōe. Nā creauit deus ambas mētes, vt duo ingētia luminaria: circa tenebras, id est circa sensibiles creaturas locata. Sensibiles enim creature, expertes diuinę sciētię: tenebræ quādam sunt. Angelica autē & humana mētes: sunt luminaria vniuersi p̄ oībus & post oīa creata. Sicut igit deus in creatiōe vniuersorū: a lumē, p̄ tenebras, p̄cessit in lumē: id est ab angelica mēte, p̄ sensibiles creaturas: in humanā mentē: ita & ex opposito humana mēs scādēs in deū: a tenebris, p̄ lumē in tenebras p̄cedit. A tenebris quidē pure & simplicis ignorantie: p̄ lumē humanę sciētię, in tenebras doctę ignorantie siue ignorātis doctrinę: in quā deus vt dixim⁹ & ignorat & scit. Ibi enim in p̄gressiōe dei oīa creatis extrema sunt lumina, medię tenebrę. Hic vero in humanę mētis subuectione & sciētifico p̄gressu: extreme tenebrę mediū lumē. Sed de diuino habitu & diuinis predicamentis hactenus.

Libelli de diuinis predicamentis Finis. Anno dñi. M. CCCC.

XII. quarta die Februarii Aediti apud Carolo pontē

in ædib⁹ Reuerēdi in Christo patris dñi Caro

li de Gēlis Nouiodunēsis antistitis.

Carolus Bouillus Inclyto Præceptorī suo Iacobo Fa-
bro Stapulensi .S.

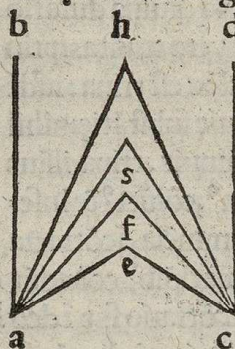

Exitus litteris tuis: vt duarū questionū nonagesimę inquam & nonagesi-
simę primę primū libri: succinctā nimis discūssionē, breuī aliqua epistola
supplerē: haud difficile acq̃ieui. Has siquē aiebas: q̃ plurimis scrupū inge-
rere posse: eo q̃ præter consuetudinē, de principio & fine eternitatis loquē-
tes: illā quoquo pacto velle metiri & finitā appellare videremur. Sed q̃so
quo pacto nobis ipsis vsq̃ adeo in eo passu aduersari possum? dicētes et̃ni-
tatē haud omnino esse interminā: quā in plerisq̃ aliis questionib⁹ & aliis etiā aliorū opuscu-
lorū locis: vt in libro de nihilo: immēsam & vtraq̃ parte infinitā esse testamur: docuim⁹ em̃
eā esse perfimilē recte lineę extremis carēti: quā neq̃ man⁹ p̃trahere: neq̃ oculorū aspectus
ambire atq̃ intueri: neq̃ interior sensus imaginari: neq̃ intelligētia cōplecti & intēdere suf-
ficiat. Nullus ergo arbitret̃ eā quā toties mōstrauim⁹ infinitā: nos iā tāq̃ veritati repugnan-
tes velle metiri. Attēdāt autē quī æternitatis terminos, principiū mediū & finē in ius vo-
cāt: quo pacto nō absurde hī illi, inesse dici queāt. Aeternitas em̃ de⁹ est. Nā diuina duratio
De⁹ aut̃ immēsus. Aeternitas itaq̃ immensa. Rursum de⁹ est trinus. Ei⁹ vero trinitas: prin-
cipio, medio & fine explicat̃. Igīt & eternitas: ipī diuinę substantię coincidēs: est trina: iisdē
terminis p̃cipio medio & fine merito appendenda. Sicut em̃ vnitati diuinę substantię: nihil
obest ternari⁹ p̃sonarū: ita & eternitatis imēsitatē: nequaquā cōtrahit aut minuit, trina illius
discretio: i principiū, mediū & finē. Nepe & de⁹ in trinitate: nihilomin⁹ vn⁹, cōiūct⁹ & inse-
r⁹ manet: & æternitas in principio medio ac fine: nihilo secius p̃seuetat̃ immēsa, icōtracta
interminā. Porro si vt diuo Dionysio placet: in deo: negatiōes aut affirmatiōib⁹ coincidūt Diuus
aut affirmatiōib⁹ sunt potiores: aut ea q̃ p̃ positionē inferiorib⁹ adsunt: ecōtrario sūt i deo Dionysio
per ablationē accipiēda: nihil vt reor erit incōmodi: cū ex tp̃is lineā, ad æternitatis lineā as-
surgim⁹: tanq̃ ex finitō, ad infinitū: & ex quadā similitudinē, ad veritatē: ipā saltē principiū
mediū, & finis nomina: (velut iā p̃priis significatis p̃re assurrectiōis excessu vacua, spoliata
absoluta) in summa eternitate vti in durationū oīm fonte retinere. Hęc em̃ aut p̃ ablatio-
nū & positionū eminentē coincidentia: aut per simplicē ablationis excessum, inerūt eterni-
tati: q̃ sensibiliter & ad oculū, tēpori insunt eiusq̃ lineā definiūt. Est em̃ assurgentiū & eo Assurgē-
rū q̃ ex imis ad summa scādere nitunt̃ p̃priū: haud simul res ipas & earū noīa linquere: sed il tū qd̃ pe-
larū quidē velut iā dissimiliū, prius obliuisci. Noīa vero aliquātis p̃ rebus & signatis inania cūliare,
ac vacua: aut saltē in cōtrariū sensum desumpta ad diuina transferre. Cū vero ad ip̃ius sum-
mā deitatis excellens ineloquibile: in arcano & ineffabili quodam silentio: mens quæ ex in-
feriorib⁹ assurrexit, peruenit: tunc iam phas est vt & ip̃ia nomina abiiciat: ac penitus in
ignotis diuinæ contemplationis adytis obmutescat. Nullus ergo absontū putet si assur-
gentes ex tempore ad æternitatē: ea nomina quæ in tempore rebus & significatis annexa
cernuntur: nūc vt inania, libera & a significatis alienata eternitati ascribamus: & si per quē
positiue circūscribit̃ tempus: p̃ hęc eternitas in qdā ablatiōe designet̃. Has em̃ sacer Dionysio
fius, dissimiles similitudines appellat: q̃ aliter inferiorib⁹ alit̃ supiorib⁹ insunt. Et nō modo
aliter: sed penit⁹ cōtrarię aut in negatiōe. Nā q̃cūq̃ in inferiorib⁹ rebus positiue sensibilib⁹
finiuntur: in spiritalibus excellenter et cuiusdam ablationis modo inesse rep̃eruntur. Si-
mile enim est ac si quis dixerit circulum: & vnico constare angulo: & rursum immēsos, atq̃
iterū nullos habere angulos. Nempe in circulo (q̃ finis est & extremitas & concurrentia po-
ligoniarū omnū) vnitas anguli: tā cū imēsitatē, q̃ cum p̃uatione angulorum: miro modo

Epistola ad Fabrū.

Mathe-
maticū
exemplū.

coincidit. Sicut igitur in circulo: excellētia, immensitas & vniformitas angulorū: priuatio est angulorū: ita et in æternitate eminētia et excessus terminorū atq; extremitatū: est veris-
sima quedā immēsitās & ablatio terminorū. Scandens em̄ mens ex tēpore, ad æternitatis e-
minentia: aut absq; quidē rebus, sola terminorū noīa seruat inanīa: tanq̄ diuino p̄pinquans
silentio: aut terminos ip̄os aliter temporī: aliter æternitati inesse cōperit. Et vt sensibili ex-
emplo: intentū hoc nostrū sanciamus: apud Geometras, id pene dignitatis & euidentissimi
principiū locū habet: oēm duarū rectarū equidistantiā: ab earū concurrentia & angularitate
dissidere: adeo vt nullo pacto queant, geminę equidistantes p̄ducī in angulū: aut angula-
res & cōcurrentes fieri æquidistantes. Ceterū cū oīs Geometrica consideratio: circa breues
& vtrinq; finitas magnitudines intenta sit: admirabitur nimirū Geometer, oīa aliter in in-
terminis magnitudinibus: aliter in mēsurabilibus & finitis se habere: vbi em̄ ex finitis quā-
titatibus, ad infinitas magnitudines: nos ip̄a euehit assurrectio: id quod in Geometrica di-
scipline finibus vim dignitatis & excellentis principiū obtinet: mox ab sua veritate alienat.
Nā q̄ in inferiore disciplina: & in finitis magnitudinibus, p̄petim sibi inuicē aduersant: in ex-
cellēte sciētia & magnitudinibus interminis: ad coincidentia redeūt. Etenī eedē immensa
rectę: simul & angulares & equidistantes esse p̄bant. Sint itaq; duę equidistantes immēsa

d a b & c d, inter quas, facio angulū a e c, manifestū est rectas a e & e c: per
multū distare ab equidistantia: facio aliū angulū a f c: priore acutiorē: cu-
ius latera a f & f c: magis ad equidistantiam accedūt: produco & tertium
angulū a s c cuius iterū latera, a s & s c: sunt prioribus lateribus, ip̄i æqui-
distantiē viciniora. Et ita quoties inter easdē equidistantes, fecero angulū
acutiorē: tanto magis ei⁹ latera, ad equidistantia cōtendēt. Qz si intellexe-
ro angulū a h c: esse summe & infinites acutū, hoc est omnī acutissimū:
erūt ei⁹ latera a h & h c, rectę immēse: equidistantib⁹ a b & c d coincidentes
c Quare & ip̄e: simul & equidistantes erūt & angulū facientes. Hoc pacto

Confir-
matio p̄
positi
ex sacris
eloquiis

igit in imēsis lineis, sibi inuicē cōcordi pacto & fœdere sociant: q̄ in lineis finitis, p̄petua lite
separant. Sicut igit excellētia acuti anguli (q̄lis in angulo a h c: quē fingim⁹ acutissimū es-
se) rectas a h & h c ad equidistantia seruata anguli natura transfert: ita & is excessus, quo ex
tpe assurgim⁹ in æternitate: eos terminos, q̄ tpi insunt: hoc est principiū, mediū, finē: excellē-
ter ip̄i æternitati, salua semper ei⁹ immēsitate inesse iudicat. Et vt nō solū rationib⁹ & exem-
plis insistant: sed sacre etiā scripturę authoritate firmemur: reperim⁹ interdū ip̄a sacra elo-
quia: de æternitatis loqui initio: puerbiorū em̄ octauo: de diuinę sapiētię (q̄ fili⁹ dei est) eter-
no a p̄re p̄gressu hęc ad litterā habent. Dñs possedit me in initio viarū suarū: anteq̄ quicq̄
faceret: a p̄cipio, ab eterno ordinata sū: & ex antiqs, anteq̄ terra fieret. Et rursum Ecclesiastici
xxiiii. Ab initio & añ secula creata sū: & vsq; ad futurū sēculū nō desinā: vbi p̄ id qd ē ab ini-
tio: itelligēdū ē ab eterno. Per id vero qd ē vsq; ad futurū sēculū: itelligēdū vsq; i æternū: q̄si
dicat ip̄a sapiētia: Ab eterno ordīata sum: & i æternū p̄manebo. Ibi em̄ p̄ principiū & futurū
sēculū toti⁹ æternitatis: nequaquā cōiūcienda est æternitas esse finita: sed eminēter terminis
vacua: & supranaturaliter immensa. Sint igit vt ip̄e hortat⁹ es: q̄ p̄sens sermo (paulo latius
q̄ epistolaris breuitas exigeret) discussit: exigui cataplasma p̄dictarū duarum questionū
ne quispiā arbitretur, nos in eis (quod absit) voluisse interminā & immensurabilē æternita-
tē metiri. Vale: Ex Carolo pontano vico: Kalendis aprilis. M. CCCCC. XIII.

Carolus Bouilus: Philippo Noserio
Doctori Theologo .S.

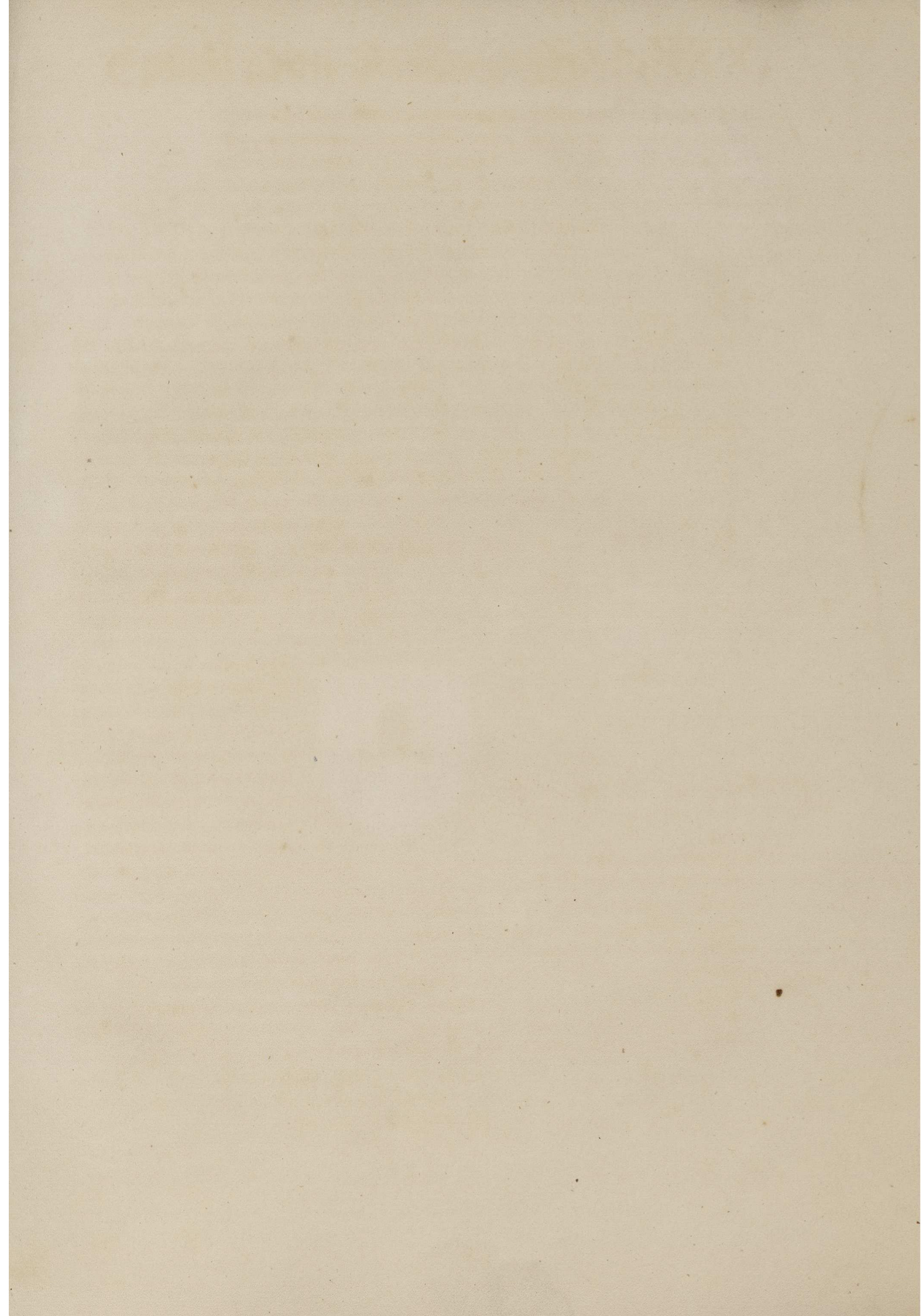
Borta quadā die inter nos, de creatiōe mūdi disceptatione: dicebas q̄plu-
rimos in eā opinationē confluisse: q̄ deū ab aeterno, potuisse oīm creatio-
nē absoluisse testat. Ego vero haud omnino huic assertiōi aduersat⁹: sub-
iunxi deū ab eterno scdm adiacentiā quidē potestatis: nō tñ scdm ipsius
opis exequutionē: potuisse creare vniuersa. Secundū adiacentiā potesta-
tis dico: quia de⁹ est eterna oīm creaturarū potestas: q̄ semp & ab aeterno
id potuit: qd̄ postea actu & ope cōpleuit. Secundū exequutionē vero operis, intelligo deū ne-
qua q̄ potuisse ab eterno perfecisse vniuersa: haud ppter ipi⁹ deī naturalē quādā impotentiā
& infirmitatē: sed satius ob creaturarū alteritatē: & earū ab sui creatoris consubstārialitate,
substantiali ve vnitate plapsionē: qd̄ mult⁹ causis ostēdem⁹. ¶ Prima. Aeternitas cū ifinita-
te substātiē cōuertit. Sūt em̄ ambē equales: & soli diuinitati p̄prie. Quapropter creaturam
eternitate metiri: hoc est dicere, illā potuisse ab eterno subsistere: est & illi⁹ substātiā statue-
re immēsam. Qui em̄ creatoris & creature, durationes & pmanētias equauerit: debet & am-
borū exequare substantias. ¶ Secūda. Idē est potuisse ab eterno aliquā esse creatā substantiā
ei qd̄ est posse extra diuinā substantiā, esse aliā substantiā actu imēsam. Si igit̄ haud potest
deus aliquod extra se imēsum: neq̄ is potest extra se substātiā eternā. ¶ Tertiā. Cū duplex
sit diuina operatio: quēdā quidē naturalis & cōsubstārialis: alia vero incōsubstārialis & vo-
luntaria: illā solā eternitate: istā vero tpe aut a uo, volum⁹ esse metiendā. Diuin⁹ em̄ arcan⁹
& interior p̄cessus: eternus, exterior vero: tēporarius aut eūternus. ¶ Quarta. Implicat cō-
tradictionē: creaturā esse ab eterno: & eā esse creaturā. Nā creatura vt huiusmodi: est opus
& opificiū creatoris: diuisū & separatū ab ipius creatoris substātia: & nequa q̄ ex illa: sed ex nī-
hilo & nō ente, ab ea pductū. Atqui omne op⁹: cū a mēte p̄deat sui opificis: debet ipius opī-
ficis mens & volūtaria opis causa: ipso suo op̄e: tā substantiā q̄ duratione esse emēntior ac
prior: quēadmodū humanā mentē cunctarū suarū notionū opificē: dicimus natura & dura-
tione cūctis suis notionibus esse priorē: & aliquādiū subsistere inanē & vacuā. Postea vero
eandē suapte idustria: variis speciebus p̄pria replere & exornare scrinia. Sic & diuina mens: di-
cēda est aliquādiū, vt ab eterno & toto primo a uo, substituisse sola: tanq̄ exteriore creatura
rū opere, inanīs & vacua: quæ demum vltro, omnia parturiuit. Et sicut qui dixerit aliquam
notionem ac speciem: inesse humanæ menti a natura: negat illam esse humanæ mentis
opificiū: ita & qui senserit aliquam creaturam aut esse aut potuisse fieri ab aeterno: negat
eādem creaturam, esse diuinæ mēris opus. ¶ Quinta. Cū hæc tria adiuicē cōuertant: eterni-
tas, imēfitas & substātiē idēritas: necesse est vt si creatura potuit ab eterno subsistere: hæc &
imēnsa sit & auctori suo cōsubstārialis. At vero esse cōsubstāriale: est penit⁹ a creatura a-
lienū: vtpote qd̄ p̄prie est, dūtaxat arcanorū deī partiuū: vt filii & spūs sancti. ¶ Sexta. Creatu-
rā potuisse ab eterno subsistere: mysticū diuinę trinitatis numerū scindit ac diuellit. Argua-
it insuper deū esse impfectū: tanq̄ q̄ eterna alicuius exterioris substātiē p̄sentia indiguit: nō
habēs intra semetipm̄ circa quod eterne ageret. Qui igit̄ voluerit deū, aut esse p̄fectū nulli-
us exterioris substātiē indigū: aut deū a deo cadere nō posse: necesse est vt creaturā non po-
tuisse ab aeterno subsistere fateat. Ob eas itaq̄ quas adduxim⁹ causas: liquet nullā creaturā
posse in eternitate locum habere. Vale. Ex Carolopontano vico. Secunda die Aprilis, M.
CCCCC, XIII.

In ædibus Ascēsanis Ad. XII. Calen-
das Maias Annū. M. CCCCC, XIII.

Quod cernis Samarobrinis ancile paratur,
Quintinū circa lilia terna vides
Hoc vigili Samarobrinos custode refultos
Hostiles nūq̄ corrūpere duces.

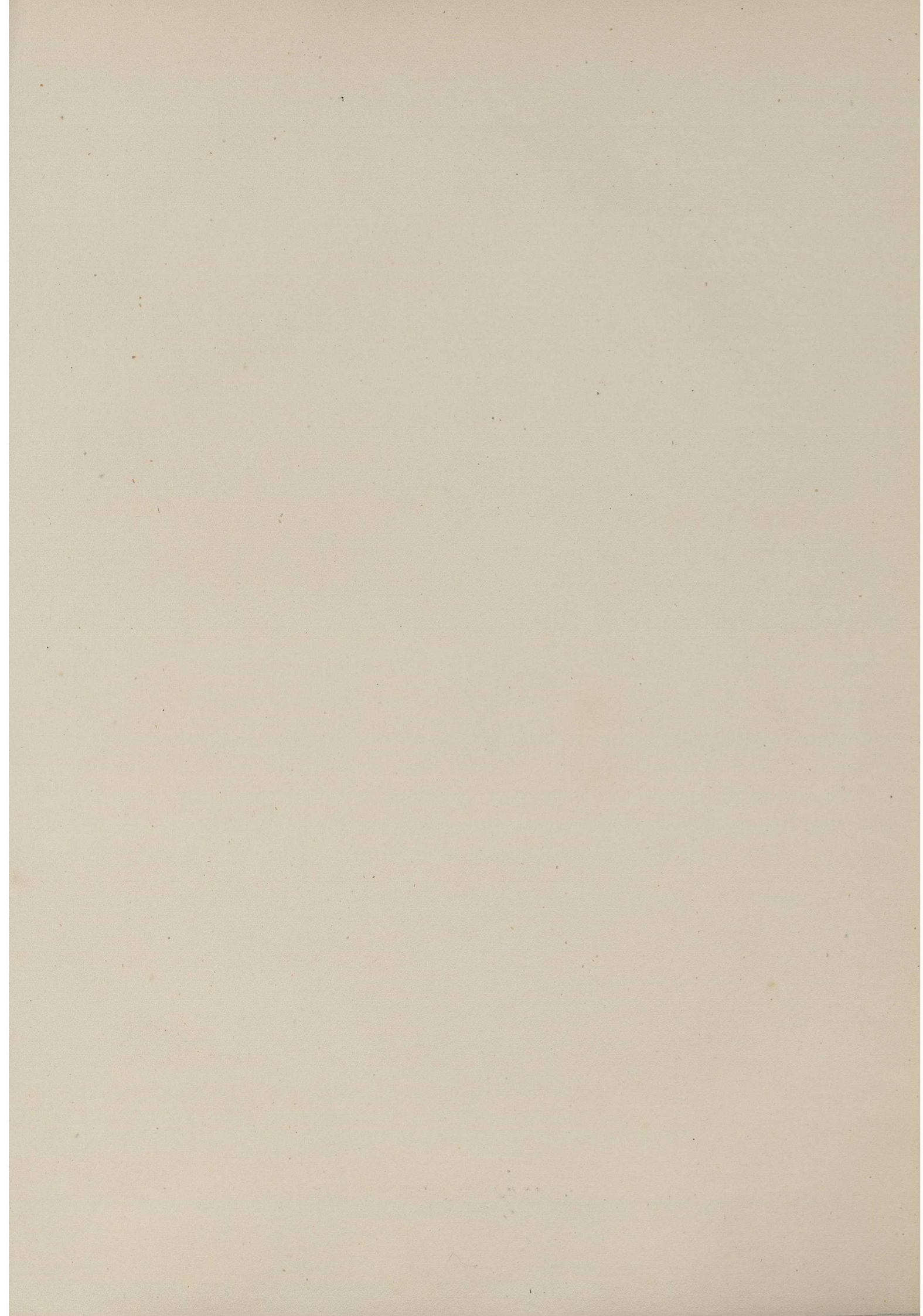
Inedibus A. 1580. A. 1581. C. 1582.
das Mats A. 1581. M. 1582. C. 1583.

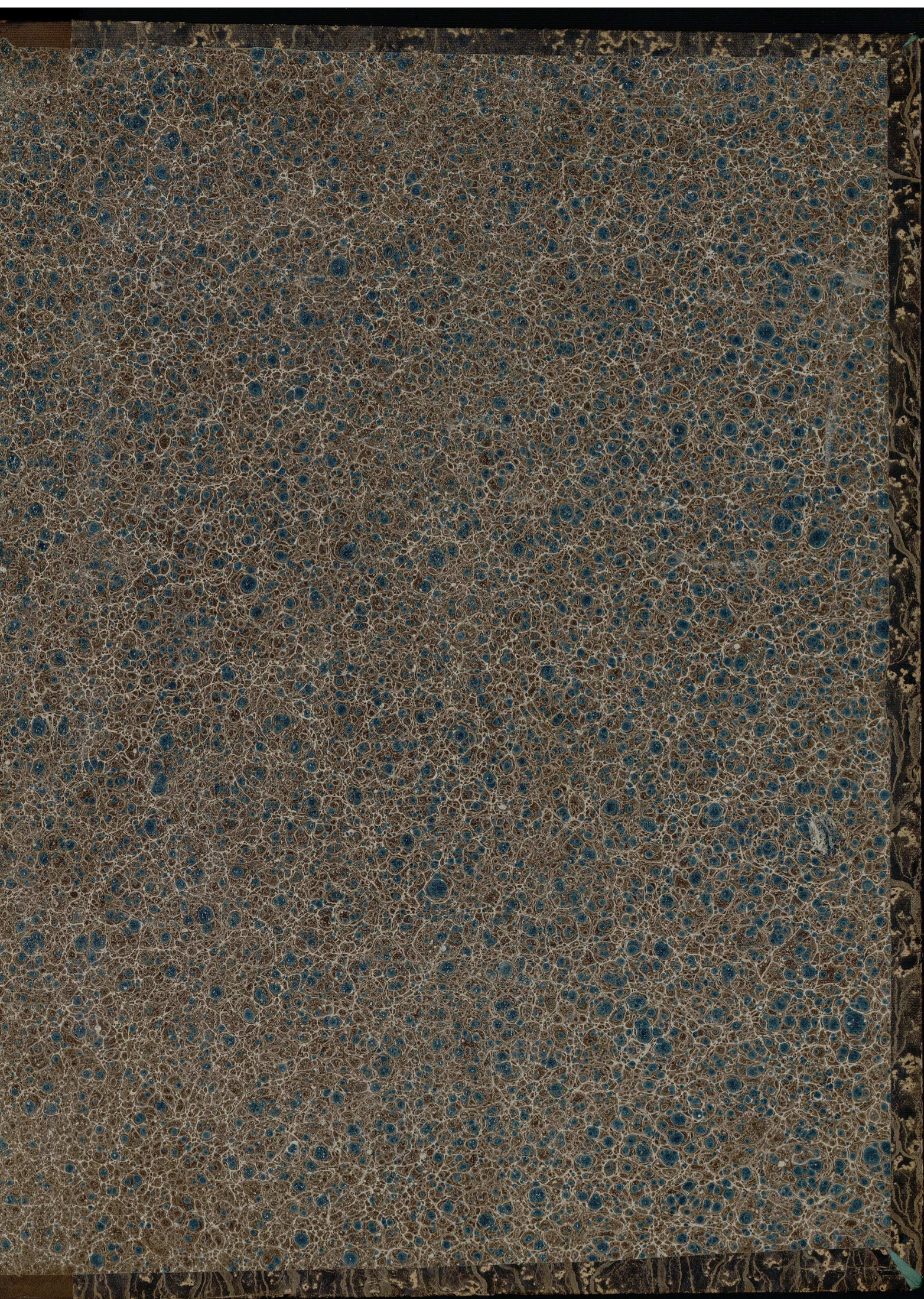

VCM 4 = 6548

1156524654

VCM

in - 4°

6548

SORBONNE

CAR. BOUILLI

SAMAROBINI

QUESTIONES

THEOLOGICÆ

1512